

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság rendkívüli közgyűlése	(3)
Kutatások	(5)
Tudományos rendezvények, konferenciák	(11)
Múzeumok, gyűjtemények	(20)
Kiállítások	(24)
Oktatás	(33)
Téka	(36)
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	(57)
In memoriam	(98)
Mindenféle	(116)

HARMINCHATODIK ÉVFOLYAM
2007/3–4.

Szerkesztők:

Bárth Dániel
Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92–96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG RENDKÍVÜLI KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2007. december 6.)	3
Jegyzőkönyv	3
KUTATÁSOK	5
Vass Erika: A Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjtőtábora Homoródalmáson	5
Mód László: Gyűjtőúton a bánsági Újszentesen	8
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK	11
Benedek Katalin: Folklor és történelem (Budapest, 2006. november 30.–december 1.) .	11
Kemecsi Lajos: A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében (75 éve született Bodgál Ferenc) (Miskolc, 2007. június 12–13.)	15
Mészáros Csaba: A Folklore Fellows hetedik nyári egyeteme Észak-Karéliában	16
Mód László: Tárgyak mozgásban. Az anyagi kultúra és a turizmus anyagi világa (Leeds, 2007. július 20–23.)	18
MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK	20
Ferkov Jakab–Mód László–Simon András–N. Szabó Magdolna: A Dobronaki György-ház. Helytörténeti–néprajzi gyűjtemény nyílt Dobronakon (2006. szeptember 17.)	20
KIÁLLÍTÁSOK	24
Kriston Vízi József: Tanya – Utak. A Nyíregyháza környéki tanyák az ezredfordulón (Jósa András Múzeum, 2007. március 30.–június 25.)	24
Kepéné Bihar Mária: Néprajzi fotókiállítás Bellon Tibor emlékének ajánlva	26
Szabó Klára: „Virágozódott Anno”. Az Umlingok Kalotaszegen (Néprajzi Múzeum, 2007. május 4.–október 23.	26
Fejős Zoltán: Huszka József, a rajzoló gyűjtő. (Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2007. október 13-tól)	29
OKTATÁS	33
Mód László: A víz és a városi életmód Szegeden. Kulturális örökség, emlékezet, szabadidő. A VIII. Nemzetközi Diákszeminárium (Szeged, 2007. augusztus 21–27.)	33
TÉKA	36
Mészáros Csaba: Könyv a jukagirok folklórjáról	36
Küllös Imola: Könyv a csángók hiedelemvilágáról	38
Angyalosy Eszter: Egy szicíliai település élete templomának történetén keresztül: Szent Miklós kultusza Melilliben	41
Knézy Judit: Eperjessy Ernő vallomása szülőföldjéről, eleiről, családjáról	44
Halász Péter: Bevezetés a „Dunának, Oltnak egy a hangja” című könyvhöz	49
Küllös Imola: Lanczendorfer Zsuzsanna könyve édesapjáról	51
A Mentor Kiadó könyveiből	55

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK	57
Százhuszonöt éve született és negyven éve hunyt el Kodály Zoltán	57
Sárosi Bálint: Kodály, 2007	57
Bónis Ferenc: Gondolatfüzér Gáti Gábor Kodály-emlékérme köré. Ércnél mara- dandóbb	61
Szilágyi Miklós: Százhuszonöt éve született Lukács Károly	62
Szűcs Judit: „Gyerékek, mēnjetēk, ēgyetēk, azután mēg fekūdjtēk!”. Száz éve született Nyiri Antal nyelvtörténész	66
Olsvai Imre: Emlékezés Vass Lajosra	69
Szilágyi Miklós: Köszöntjük a 80 éves Janó Ákost	70
Solmosi Márta: A nyolcvanéves Tóth Imre köszöntése	73
Varga Sándor: Köszöntjük a hatvanéves Felföldi Lászlót	76
Benedek Csaba: Novák László Ferenc 60 esztendő	78
Bodó Sándor: A hatvanéves Petercsák Tivadar köszöntése	80
Kemecsi Lajos: Erdélyi Zoltán emlékezete	83
Paládi-Kovács Attila: Emlékezés Bellon Tiborra	92
Csoma Zsigmond: Százéves a Magyar Mezőgazdasági Múzeum épülete, a buda- pesti Vajdahunyadvár	94
Kósa László: Negyvenéves a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóin- tézete	95
IN MEMORIAM	98
Dukrét Géza: Emlékezés Zsók Bélára	98
Simon András: Szabó Magdolna (1946–2006)	99
In memoriam Papp József (Tiszacsege, 1928. november 20.–Szombathely, 2007. február 5.)	101
Paládi-Kovács Attila: Búcsú Papp Józseftől	101
Balázs Géza: Búcsú Papp József Tanár Úrtól	103
Farkas Judit: Lux Éva (1949–2007)	106
Filep Antal: B. Nagy Margit emlékezete (Gyoma, 1928. május 4.–Budapest, 2007. március 4.)	107
ifj. Kodolányi János: Ilmar Talve (1919–2007)	111
Szilágyi Miklós: Balogh Istvántól búcsúzunk (1912–2007)	112
MINDENFÉLE	116
Gráfik Imre: „(Minden jól van, csak) egy nagy göbje van”. Rendhagyó helyreiga- zítási kérelem	116
Ambros Vilmos: Maradék. Dokumentumfilm a szerémségi magyar szórványokról ..	118
Hála József: Falunapok Bernecebarátiban – a néprajz jegyében	119
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	123

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG RENDKÍVÜLI KÖZGYŰLÉSE

(Budapest, 2007. december 6.)

Jegyzőkönyv

Készült a Magyar Néprajzi Társaság 2007. december 6-án, Budapest, Kossuth Lajos tér 12. szám alatt, a Néprajzi Társaság székhelyén megtartott közgyűléséről.

Jelen vannak: a mellékelt jelenléti ív szerint a Magyar Néprajzi Társaság tagjai, dr. Subasicz Éva ügyvéd.

A közgyűlés levezető elnöke Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, a jegyzőkönyv vezetője dr. Subasicz Éva ügyvéd, a hitelesítők: dr. Füzes Endre, valamint Zomborka Márta.

A levezető elnök elmondja, hogy valamennyi tagot az alapszabályban rögzített módon, 8 nappal jelen közgyűlés megtartása előtt, írásbeli meghívó kiküldésével értesítettek a közgyűlés helyszínének és időpontjának, valamint napirendjének megjelölésével.

A levezető elnök megállapítja, hogy a 2007. november 29-ére kitűzött közgyűlés határozatképtelen volt, miután a tagok kevesebb mint 50 %-a jelent meg. Az új időpontban összehívott rendkívüli közgyűlés a megjelentek számától függetlenül határozatképes.

A levezető elnök javaslatot tesz a közgyűlés napirendjére: I. A társasági alapszabály módosítása, a Társaság pénzügyi számlája feletti rendelkezés vonatkozásában; II. A Társaság pénzügyi számlája feletti rendelkezők személyének meghatározása.

Az Elnök nyílt szavazásra bocsátja a napirendet, amelyet a jelenlévők egyhangúlag elfogadtak.

Az eljáró ügyvéd részletesen tájékoztatja a megjelenteket a Legfelsőbb Bíróság 3/2005. számú Közigazgatási jogegységi határozatáról, annak társadalmi szervezetnél, alapítványnál a bankszámla feletti rendelkezésre vonatkozó rendelkezéseiről.

A Társaság jelenlévő tagjai a fenti napirendi pontot részletesen megtárgyalták, és az alábbi – egybehangzó, egyhangú döntésükön alapuló – határozatot hozták.

2/2007. Kgy. Határozat: a megjelentek elfogadták, hogy az alapszabály az alábbi 11/I §-sal egészül ki.

11/I §

A Társaság képvisellete

(1) A Társaságot – a (2) pontban foglalt kivétellel – az Elnök önállóan képviseli.

(2) A Társaság pénzügyi számlája felett az Elnök és a Főtitkár együttesen jogosult rendelkezni.

A közgyűlés rögzíti, hogy az alapszabály 2/2007 sz. Kgy. Határozattal nem érintett részei változatlan tartalommal érvényben maradnak.

3/2007. Kgy. Határozat:

A 2007. december 6-i közgyűléstől a következő tisztújításig a Magyar Néprajzi Társaság Elnöke, dr. Paládi-Kovács Attila és Főtitkára, Tánzosné dr. Bereczki Ibo-lya együttesen jogosultak a pénzügyi számla feletti rendelkezésre.

A közgyűlés az elfogadott egységes szerkezetű alapszabály aláírására és hitelesítésére felkéri a Társaság korábbiakban megválasztott Elnökét, a jelen jegyzőkönyv hitelesítőit, valamint a tervezetet előkészítő dr. Subasicz Éva ügyvédet.

Megjegyzés: a határozat ellen senki nem élt ellenvetéssel és senki nem tartózkodott a szavazástól.

K. m. f.

Dr. FÜZES ENDRE
jegyzőkönyv-hitelesítő

ZOMBORKA MÁRTA
jegyzőkönyv-hitelesítő

Dr. SUBASICZ ÉVA
jegyzőkönyvvezető

KUTATÁSOK

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjtőtábor Homoródalmáson

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársai, Buzás Miklós építész és Vass Erika néprajzkutató 2006-ban készítették el a leendő Erdély épületegyüttes koncepcióját. Ez alapján a múzeum 2007 januárjában Homoródalmáson vásárolt meg egy 1846-ban épült kőházat, mely 1989 óta lakatlan és már annyira rossz állapotban van, hogy helybeli megőrzésére nem lett volna lehetőség.

Ehhez kapcsolódóan 2007. június 25.–július 2. között került sor arra a kutatótáborra, melyen a múzeum munkatársai (Bereczki Ibolya, Buzás Miklós, Sabján Tibor, és Vass Erika) mellett a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem építész-hallgatói (Bordi Beáta, Bors Eszter, Böröcz Péter, Erős Tamás György, Gulyás Gábor Gergely, Leposa Kata, Nagy Péter) és a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos hallgatói (Gyarmati Sándor, Horváth Anett, Kiss Nikolett, Kiss Nimród László, Kiszely Nikolett, Molnár Dániel, Tóth Csaba) vettek részt. Munkánkat a székelykeresztúri Molnár István Múzeum restaurátora, Domokos Levente is segítette, amit ezúton is köszönök.

Az egyhetes tábor ideje alatt az építészhallgatók 7 portát mértek fel (2 boronafalú házzal – 77, 477. sz., 5 kőházzal – 41, 151, 237, 523, 681. sz.), továbbá 1 boronafalú házat (71. sz.), 3 kőházat (221, 682, 684. sz.), 3 köcsürt (159, 683, 688. sz.) és egy szállást az Őzeresztő patakánál. Ezekre a felmérésekre azért van szükségünk, mert sok olyan apró részletet találtunk más házaknál, melyek ugyan már nincsenek meg tökéletes formában a kiválasztott házban, de a fölmérések által lehetséges lesz azok majdani újjáépítése. A fölmért porták között szerepel egy szállás is, amelyre azért esett a választásunk, mert az egy eltűnő életforma egyik utolsó képviselője.

A néprajz szakos hallgatók a felmért épületek tulajdonosaival készítettek interjúkat a házak történetére vonatkozóan, illetve olyan témakörökben kutattak, melyek a múzeumi bemutatás során lesznek lényegesek (népszokások, az átmenet rítusai, gazdálkodás, szállások, kertkultúra, a kender feldolgozása).

Kutatásaim során sikerült Székelyudvarhelyen megtalálnom a ház egykori lakosait. A családtagokkal és a szomszédokkal készített interjúk segítségével rekonstruálni tudtam az 1930-as évek mindennapjainak életvilágát, illetve a faluban föllelt két perefernum levél segítségével a századforduló idejére vonatkozó adatokat is találtunk.

A kutatás során derült ki, hogy az épület mellett egy 1823-ból származó székely kapu állt 1975-ig, amikor azt a csikszeredai múzeumba vitték. Ez azt is jelenti, hogy a kapu régebbi, mint a ház, vagyis eredetileg nem ehhez a házhoz készítették. Zoltán Gizella férje, Mihály Lajos így emlékezett erre vissza: „Ilyen nemigen vót, inkább téglából. Nem jött be úgy szokásba, kimaradt az is, ami vót. Azokat a nagy kőkapukat csinálták, jobban értékelték. Az vót a divat.” E kapuk is a Szászföld felől érkező hatás jelei, itt és Abásfalván is több igényes változatát láttuk.

A telek melléképületeit az 1990-es években elbontották, a ház mögött a házzal azonos oldalon korábbi sütőház, szín nyomait figyeltük meg. A csűr egykor beleil-

leszkedett a szomszédos épületek csúrsorába. A házzal szemben a szomszédossal közösen használt gémeskút maradványa található, melynek felépítménye keresztfejes padló, bélése kő.

A ház építésének dátumát és építtetőjének nevét az utcára néző szoba egyik cserefagerendáján örökítették meg az utókor számára: „1846 DIE 19 AUGUSTI SANDOR MOSES”. Az emlékezetben tartás szempontjából lényeges az oromzaton, *gíberen*, a két szellőzőlyuk között található vakablak is, melyen Homoródalmáson és a környező településeken a ház építtetőjéről szóló szöveg szerepel. Sajnos ez a vizsgált házon már olvashatatlan, csupán ennyit sikerült leírni róla: „ÁNDOR ... 1... .NNO I”. Sajnálatos az is, hogy az épület falitékái (*almáriumai* vagy *boritékai*) már nincsenek meg, csak a helyüket találtuk meg.

Az épület jelenleg három helyiségből áll: nagy ház (6,25 x 5,63 m), kis ház (4,86 x 3,21 m), eresz (2,5 x 4,87 m). Korábban azonban az ereszből leválasztva kamra (1,68 x 0,8 m) állt. Az épület falkutatását Buzás Miklós és Sabján Tibor végezték el, ennek egyik eredménye az 1864-es évszámú gerenda, amely az egykoron az ereszben elhelyezkedő kemence füstrekesztő gerendája lehetett. A kemencét a 20. század elején bonthatták el, és helyette a ház végében az árnyékalja alatt alakítottak ki újabbat. A nagy házban az ajtó melletti saroknál a földemben, illetve a padlóban a már említett módon *kuptor*, azaz cserepes helyét figyeltük meg, melynek rekonstruálásához több-fajta csempét is találtunk a faluban.

A tetőfedéshez használt *kerek levelű* cserepek minden bizonnyal Homoródalmáson készültek. Az unitárius egyház iratai között ugyanis ráakadtam az egykoron egyházi tulajdont képező *cserépcsűr* 1822–1865 közötti jövedelmének adataira. Valaha az épület bejáratánál tornácot alakítottak ki, mely visszaemlékezések szerint a ma is álló 523. számú házéhoz hasonlított,

A Zoltán családnál megmaradt iratok és az emlékezet alapján az alábbi módon rekonstruálható a ház tulajdonjogi változása: Sándor Mózes leszármazottja, az 1859. július 26-án született Sándor Mária a cselédjükhöz, Bencze Józsefhez ment feleségül, aki 1864. január 16-án született Homoródalmáson. Gyermeük nem született, s ezért 1927-ben Bencze Józsefék ifjabb Zoltán Józsefeknek adták el a házat (Bencze József Beke Julianna rokona volt) azzal a kikötéssel, hogy a fiatalok gondjukat viselik, állják a temetés költségét.

Sándor Mária 1935. november 11-én hunyt el, Bencze József pedig felesége halála után két évvel, 1937. november 11-én lett öngyilkos.

Ifjabb Zoltán József 1898. június 26-án született Homoródalmáson Zoltán József és Szentpáli Rebeka első gyermekeként. Két öccse volt: Sándor 1900. szeptember 7-én született (1949. november 30-án hunyt el szívbetegségben), Lajos pedig 1903. március 27-én (1985. február 19-én Brassóban hunyt el). A Zoltán család a Sós-kút utcában lakott egy kőházban. Idősebb Zoltán József egykoron koronaörként szolgált Budapesten, ebből az időből két levél maradt meg, melyeket későbbi feleségének írt: „Kelt levelem Buda Pesten 1893 Deczember 14-dik. / Kedvesem Rebi nagyon örvendének ha ez a néhány / Rend írásom fris és jo egészségbe találna téged / Mert én is jól vagyok hálá istenek most, / A karácsoni inepre jo ineplest s vig mulatást / Kivánok számadra vig fársángi napokat, / Kivánom hogy a jo isten az uj évbe neked / Adjon legjobb egészséget leg nagyob szerencsét / Örömet, nyugodalmas életet egy szoval minden / Jot kívánok neked igaz szívemből, / Kimondhatatlanul tisztetek a míg híredet / Halom áldjon meg az isten szívemből kívánom”.

Ifjabb Zoltán József 17 évesen vonult be katonának: az I. világháború idején többek között Albániában, Montenegróban szolgált. Édesanyja ez idő alatt levélben kérdezte meg férjét, akit szintén elvittek katonának, hogy a pénzükön házat vegyen-e a fiaiknak vagy hadikölcsönt vegyen fel. A válaszból érezhető a fronton levő férfi reményvesztettsége: azt írta ugyanis vissza, hogy neki és József fiának nem kell ház, akik otthon maradtak, azoknak pedig van hol lakni. Ennek következtében Szentpáli Rebeka hadikölcsönbe fektette be pénzüket, amely a háború után elvesztette értékét. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy József fiuk olyan házat tudott vásárolni, melyben az idős házaspár még benne lakott. Józsefet nősülésekor szülei pénzzel fizették ki, ezért a jószágok egy részét el kellett adniuk. A szülői házban Sándor maradt, Lajosnak pedig mellette építettek új házat.

Ifjabb Zoltán József 1922-ben kötött házasságot a szintén homoródalmási Beke Juliannával (Julával), aki a 237. számú házban született 1903. március 27-én. Testvére, Erzsébet ma is itt él. Beke Julianna egy pár cipőt és fejkendőt kapott jegyajándékkul (gyűrűt nem), leendő férjének cserébe jegyinet (székely inget) készített fehér gyolcsból, amit a férfi templomba menet vett föl.

Az 1927. évi adásvételről a Zoltán Gizella tulajdonában maradt bírósági iratokból kiderül, hogy Zoltán József nevére írták a tulajdont – megjegyezve azt, hogy az eladóknak használati joguk van a padlására, pincéjére és részben a csűrre, a ház kisebb szobája pedig halálukig őket illeti. Zoltán Józsefnek 12–15 hold birtoka volt, továbbá két lova, négy-öt tehene, egy malacos disznója, 15 juha, szekere, ehhez való felszerelése, szakekéje és régi típusú ekéje. A *majorság* 15–20 tyúkból, 5–6 pulykából, libából, 10 kacsából állt.

Zoltán Józsefnek a falusi társadalomban betöltött helyét jól mutatja a templomi ülésrend, amit egyesek még a mostani templom építésének idejére vezetnek vissza: akik akkor a legtöbb pénzt adományozták, azoknak a leszármazottai ülhetnek az első sorban. Zoltán Gizella így emlékezett erre vissza: „Régen mindenkinek örökölt helye volt. Hagyományosan az ilyen nemzetségűek ide ültek, s a mások oda, s aztán le volt úgy egymás után sorakoztatva, foglalták, s édesapámnak a második padban [a férfiak által használt bejárat melletti padosorok közül, szemben a pappal] volt a része. Úgy mondták, ott a része... Mi nem vótunk a legelső rangúak, másodikba ütünk.” Beke Julianna a nők részében foglalta el a neki járó helyét. Zoltán Gizella gyermekként a többi kislánnyal együtt az orgonával szemközti karzaton ült, majd 14 éves korában, 1944 áldozócsütörtökén, május 16-án, a konfirmálás alkalmával ülhetett le édesanyja mellé: „... amikor konfirmáltunk, önálló tagjának választottak az egyháznak. Akkor elmondtuk a Hiszekegyet, elmondtuk az imádságokat, énekeket, volt vallásvizsga ott a templomban, s akkor mindenki nagykorúvá vált.” Zoltán Gizella konfirmálása alkalmából székely ruhát kapott (piros szoknya, kötény, ing, mellény), a lelkesztől pedig imádságos könyvet.

Zoltán József és Beke Julianna házasságából két leány született: Irma 1925. április 10-én (elhunyt 1999. február 22-én), Gizella pedig 1930. július 21-én. Mivel Zoltán Józsefék lányai férjhezmenetelük által elköltöztek otthonról, a ház életében az 1950-es évektől csendes napok következtek. Beke Julianna 1971. november 29-én, Zoltán József pedig 1989. április 30-án hunyt el Homoródalmáson.

Zoltán Irma Sándor Mózesrel kötött házassága után néhány házzal távolabb költözött. Házasságukból egy gyermek, Zelma született (1958–), aki családjával együtt Budapesten él. Zoltán Gizella 1950 áprilisában ment férjhez Mihály Lajoshoz. Házasságukból egy lány, Anna (1950–) és egy fiú, Kálmán (1959–) született. Zoltán

Gizelláék a szüleiktől kapott földbirtokon őseikhez hasonlóan gazdálkodással foglalkoztak. 1962-ben, a *kollektív* megalakulása után azonban gyökeresen megváltozott az életük, hiszen megfosztották őket is földjeiktől: „A kollektív mindent eltakarított. A gabonát a cséplőgéptől vitték el, nekünk csak a harmadik járás maradt. Amikor a legjava az első járás a gépnél, s a legutolsó, a harmadik a maradék.” A fiatalok nem álltak be a *kollektív*ba, ehelyett lassan elszakadtak a falutól és Székelyudvarhelyen telepedtek le, ahonnan rendszeresen hazajárnak szülőfalujukba. A Mihály Lajos által örökölt ház veteményeskertjét gondozzák, és ott őrzik a Zoltán-házból elhozott tárgyakat is, melyek egy része a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba került.

A gyűjtés során eddig több mint 250 tárgyat sikerült vásárolnom, melyek között 19. századi festett bútorok is találhatóak, illetve a mindennapi élethez nélkülözhetetlen apróságok, mint pl. teknőkaparó, fazekak, mezőgazdasági eszközök és sós csobán, melyben a faluban található sós kútról hozott vizet tárolták. Ezzel Mihály Gizelláék szerint jobb főzni, mint a bolti sóval, ezért rendszeresen szoktak belőle műanyag flakonnal udvarhelyi otthonukba is vinni.

A tárgyvásárlásnak sajátos hangulatot adott a pénznemek átváltása. Először gondolatban forintban számoltam ki a tárgyakért adandó összeget, átváltottam új lejre, egész számra kerekítettem, és ezt adtam meg kiindulásként. Ezt az eladó előbb átváltotta magában régi lejbe, az erdélyiek ugyanis továbbra is régi lejben számolnak a boltokban is, hiába vonták azt ki december végén a forgalomból (a pénzcserre azt jelenti, hogy 10 000 régi lejből 1 lej lett, de az 1 lejest kezükben tartva 10 000 lejt mondanak). Így pl. 800 Ft 10 új lejre ér, de az adatközlő ezt 100 000 lejként értékelte, és az ő ajánlatát ehhez mérten tette meg.

A bontásra 2008 tavaszán kerül sor, és akkor kapunk majd választ a falkutatás során fölmerült kérdéseinkre. Ezzel párhuzamosan folytatom majd a berendezési tervek alapján a tárgyvásárlást, illetve a múzeumi berendezést kiegészítő szituációhoz a néprajzi kutatást.

VASS ERIKA

Gyűjtőúton a bánági Újszentesen

A bánági magyarok vizsgálata méltatlanul elhanyagolt területei közé tartozik tudományunknak annak ellenére, hogy az Európában is egyedülálló nemzetiségi, etnikai viszonyok miatt számos izgalmas kérdést vet fel a tájegységen élő magyarság kultúrája. Paládi-Kovács Attila a *Népi Kultúra–Népi Társadalom* hasábjain közölt átfogó tanulmányt nyolc Temes megyei település, többek között Újszentes magyar népességének etnográfiai kérdéseiről, problémafelvetései azonban az 1970-es évek óta nem igazán találtak követésre, jóllehet az alig 100–200 éves múlttal rendelkező települések lakossága a betelepülés után az új környezetben igen sajátos módon igyekezett megszervezni közösségi életét.

A Maros–Tisza köz az 1716–1718. évi hadjárat következtében szabadult fel a török uralom alól. A háború után a területet Temesi Bánág néven császári koronatarományyá alakították és közvetlenül Bécsből irányították egészen 1779-ig, amikor a

magyar rendek követelésére visszaállították a megyerendszert az alkotmányos formákkal egyetemben. A kormányzat 63 éve alatt a császári adminisztráció minden eszközzel akadályozta a magyarok letelepedését, éppen ezért a kamarai és a magánföldesúri birtokokra történő tömeges beköltözésük csak a 18. század utolsó két évtizedében kezdődött meg, főként a Tisza bal partján. Az 1849 és az 1867 közötti időszakban a telepítések lényegében szüneteltek, de a 19. század utolsó évtizedeiben ismét megindult a magyar népelemek migrációja, amelynek következtében számos magyar falu létesült Temes és Krassó-Szörény vármegyék területén. Újszentest 1891-ben alapította a kincstár a temesszentandrás uradalomhoz tartozó Vadászerdő kiirtott részén, ahova 133 család költözött át. A szentesiek 1889 őszén szereztek tudomást a kormány telepítési programjáról, amelyet Sima Ferenc, a helyi 48-as ellenzék vezére, a *Szentesi Lap* tulajdonosa és szerkesztője is felkarolt, és újságjában is élénken propagált. A holdanként 240 forintért megvásárolt földek birtokbavétele a szerződések aláírása utáni napokban megtörtént, ám a családok költözésére csak az 1892-es esztendő folyamán került sor. A telepesek Szentesről verbuválódtak, zömük református vallású volt. A földeket sorshúzással osztották ki a családok között, akiknek 1893. október 1-ig kellett egy legalább két szobából és mellékhelyiségből álló lakóházat építeniük a kincstári előírásoknak megfelelően. A település megalapítása óta eltelt 116 esztendő alatt a falu társadalmi, etnikai viszonyai jelentékeny módon megváltoztak, ami együttjárt a szentesi származású, törzsökösnek tekinthető református vallású népesség számarányának csökkenésével, szerepük háttérbeszorulásával. A telepesek a tanyás gazdálkodást is meghonosították, a visszaemlékezések szerint valamikor az újszentesi határban 70–80 tanya állt. A falu települési képe, utcahálózata, alaprajza telekformája a telepítő hatóságok elképzeléseit és akaratát tükrözte. A 19–20. század fordulóján a szakrális tér vagy környezet kiépítésével párhuzamosan zajlott le egy más típusú folyamat is, amely elsősorban az 1848–49-es szabadságharc szakralizálása, valamint a nemzeti identitás kifejezése köré szerveződött. Ennek konkrét megjelenési formája az az 1900. július 29-én felavatott emléktábla, amelyet a település lakossága készítettetett közadakozásból. Az 1903-ból származó, neogótikus stílusban épült református istenháza érdekessége, hogy az első állami református templomként épült fel, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter hathatós támogatásával.

Az 1891 óta eltelt időszakban a település lakossága szinte megháromszorozódott, ami együtt járt a falu etnikai összetételének a megváltozásával is. A románok nagyobb számban az első világháború után jelentek meg, akik a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területéről érkeztek Újszentesre. Az 1940-es évek végétől székelyföldi magyarok is letelepedtek a faluban, akik Temesváron jutottak munkalehetőséghez. A katolikus magyarok zöme Sztancsófalváról jött, ahonnan a szűkös megélhetés miatt költöztek el. Újszentesen templomot is építettek, amely a település központjában, a református istenháza közelében áll. Temesvár „terjeszkedésével” az etnikai viszonyok is jelentősen átalakultak, hiszen az új lakosok döntő többsége román nemzetiségű, akik a társadalom felső rétegéhez tartoznak. Néhány éve az ortodox templom is elkészült, amely méreteit tekintve felülmúlja mind a katolikust, mind pedig a reformátust.

2007 augusztusában a néhány napos gyűjtőút alkalmával elsősorban olyan idősebb személyeket kerestünk fel, akik szentesi gyökerekkel rendelkeznek. Az interjúk során sikerült felvázolni a családok történetét, miközben kibontakoztak előttünk a falu etnikai és vallási összetételében és a várossal kialakított kapcsolatában bekövetkezett változások, amelyek napjainkban is éreztetik hatásukat. A kutatómunka során ellátogattunk olyan telepes házakba is, amelyek közül többet már átalakítottak a modern

igényeknek megfelelően. Tanulságosnak bizonyult a helyi temető felkeresése is, ahol a református és a katolikus magyarok vegyesen temetkeznek, a románok viszont külön parcellába helyezik örök nyugalomra halottaikat. Az újszentesiek a környező falvakkal (Temesgyarmata, Temeskovácsi stb.) és Temesvárral sajátos kapcsolatokat alakítottak ki, amelyek biztosították a megtermelt javak értékesítését. A városba tejet, túrót, tejfölt hordtak, de előfordult, hogy kappanokat hizlaltak a zsidó családok számára. Az árut házhoz vitték vagy a piacon értékesítették. A sváb falvakkal kialakított kapcsolatok alapján működött a cseregyermek intézmény, amely lehetőséget biztosított a német és a magyar nyelv kölcsönös elsajátítására.

Újszentes példája azért bírhat különös jelentőséggel, mivel a rendelkezésre álló források segítségével feltárhatóak a faluvá szerveződés mechanizmusai, amelynek eredményeként az új telepések az idegen környezetben otthonra lelhetnek, vagyis kialakíthatják, megszerkeszthették környezetüket, a kívülállók számára közösségként viselkedhettek. A különböző vallású és származású közösségek egymás mellett élése lehetőséget nyújt a kölcsönhatások vizsgálatára is, amelyek át- meg átjárták a kultúra szinte minden területét. Számos izgalmas kérdést vetnek fel az Újszenteset ért migrációs hatások, amelyek alapvetően megváltoztatták a faluközösség mindennapjait, hiszen a mezőgazdasági tevékenység egyre inkább háttérbe szorult, ugyanakkor gyökeresen megváltoztak az etnikai viszonyok is.

MÓD LÁSZLÓ

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Folklór és történelem

(Budapest, 2006. november 30.–december 1.)

Folklór és történelem címmel nagy sikerű kétnapos interdiszciplináris konferenciát tartott az MTA Néprajzi Kutatóintézete Szemerkenyi Ágnes és munkatársai szervezésében 2006. november 30-tól december 1-jéig az MTA vári épületegyüttesének Jakobinus Termében. Immár harmadik alkalommal került megrendezésre ebben a konferenciák szervezésére alkalmassá tett elegáns környezetben a folklór és társtudományai közös konferenciája, mely sorozat első eredménye, a *Folklór és irodalom* konferenciakötete már megjelent, a második, a *Folklór és vizuális kultúra* sajtó alá rendezése folyamatban van, s ezen harmadik anyagának most folyik kötettté formálása. Mindhárom tanácskozás azonos felépítésű volt: a tematikába tartozó kérdéskör tartalmi, fogalmi, aktuális kutatáspolitikai bemutatása, legégetőbb kérdéseinek felvázolása és a kérdések megoldási módzatainak kijelölése szerepelt a plenáris előadásokban és az alapkutatások legfrissebb eredményeinek bemutatása az egyes tematikus blokkokba szervezett előadásokban. A mostani konferenciát Hoppál Mihály, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének igazgatója köszöntötte.

A plenáris előadásokat Gyáni Gábor (*Mitoszban, folklórban és történelemben elbeszélte múlt*), a Történettudományi Intézet főmunkatársa, egyetemi tanár és Keszeg Vilmos (*A történelmi emlékezet alakzatai*), a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék tanszékvezető professzora tartotta. Mint a közelmúltban megjelent nagy sikerű Aranyosszék-monográfiájában, Keszeg Vilmos már korábban is kifejtette: a történelmi emlékezet sem nemzet, sem ország, sem országrész, de még a szűkebb régió teljes történelmét sem tartja számon, csupán egy behatárolt földrajzi és társadalmi terepen mozog otthonosan. Ennek központjában a tájegységet, a falut, az emlékező családját érintő események állnak és nem állítanak emléket se a szomszédos etnikumoknak, románoknak, zsidóknak, cigányoknak, sem térben vagy időben távoli népeknek, mint törökök, osztrákok, németek, oroszok, csupán abban a mértékben, ahogy egy vizsgált kistáj életébe, sorsába beleépültek. Azzal kapcsolatban, hogy milyen igénynek felel meg, milyen funkciókat tölt be a történelmi emlékezet, megállapítja, hogy mint koherens rendszer leküzdí az események elmosódottságából eredő hiányokat és ellentmondásokat, kiigazítja a hivatalos történelem sematizmusát, eltörli funkciótlan kijelentéseit.

Gyáni, szembesítve a két diszciplína, folklór és történettudomány felfogása szerint munkáló különböző időfogalmat, arról beszélt, hogy a múlt temporalizációja lehetséges 1) az időtlen (eredet)mitikus, 2) a történelmi időre utaló, de meghatározatlan idejű folklorisztikus, 3) diakronikus és megszakítatlan szekvenciájú annales mód szerű, és 4) a lineáris kronológiát epochálisan tagoló történetírás metódusa szerint. Ebből fakad, hogy jóllehet az eredetmitikus képzetek makacs továbbélésével lehet számolni, a történészek körében nem elfogadott ezek hiteles történelmi forrásként való értékelése. Ez a konferencián végighúzódó hitelességprobléma több előadás tárgyát képezte, s hangot kapott a teljes elutasítástól a legmesszebbmenő elfogadásig

az egész skála. Így Olosz Katalin (*Történelem, történetírás és a szójhagyomány*) úgy vélte, hogy mint a trójai háborúról szóló 500 éves le nem írt szójhagyomány Homérosz által megfogalmazott irodalmi műremeke arra figyelmeztet, hogy a szójhagyománynak lehet több-kevesebb történeti alapja (ennek nyomán végzett sikeres ásatást Schliemann).

Mészáros Csaba *Az ágazati mondáktól a családtörténetekig és a memoárokig – Az írásbeliség elterjedésének hatása a műtszemléletre Jakutiában* címmel tartott előadást. A volt Szovjetunió írással nem rendelkező északi kisebbségeinél a kollektívizálási, falvasítási program fontos kísérő sajátja az írásbeliség meghonosodása és elterjesztése. Mészáros szóbeliségből gyűjtött és gépirásos narratívákat hasonlított össze, megállapítva, hogy a szóbeliségben keletkezettek az ősökre koncentrálnak, a beszélő leszármazását egyetlen eseménysorra felfűzve, csak apai ágon tartva számon a rokonságot, tárgyalják az ágazat vagy ágazatősök vagy karizmatikus képviselőik cselekedeteit; míg az írott szövegek a közelmúltra koncentrálnak, nincsenek bennük eseményeket, tényállásokat leíró részek, hanem felsorolásszerűen számba veszik immár a letelepedésnek és falvakba való összeköltözésnek köszönhetően nemesak a férfi, de a női felmenőket is.

Hasonló, nemzetközi témában adott elő Görög Veronika (*Az írni-olvasni tudás megjelenítése és értelmezése a szójhagyományozó irodalomban. Afrikai és európai [magyar] példák*), és Sárkány Mihály (*A történelem mitikus magyarázata és szóban rögzítése a kikuju hagyományban*), míg Limbacher Gábor a népi vallásosság tárgyköréből választott témát (*Bibliai idő, történelmi idő, szent idő a paraszti év körében*).

Az ókortól a késő középkoron, majd a kora újkoron át napjainkig tartó történeti tudat változásvizsgálatai hangsúlyos szerepet kaptak a konferencia előadásainak jelentős részében.

Tánczos Vilmos *Moldvabánya a történetírásban és a folklórban* című előadásában arról beszélt, hogy Moldvában a magyar jelenlét oklevelekkel a 13. századtól dokumentálható, de valószínűleg már a honfoglalás óta van a tartománynak magyar lakossága is (Moldva a 9. században az Etelköznek nevezett Fekete-tenger melléki vidék Ny-i szélét képezi) és a tatárjáráskor elpusztult Kunország (Kumánia) helyén a 14. században megalakult a Moldvai Fejedelemség. Szintén a vizsgálat tárgyává tette a Nagyboldogasszony-templomot és benne Margit fejedelemasszony építáriumát, a 15. századi dokumentumokon fennmaradt várospecsét ikonográfiáját, s a kapcsolatos mondai szüzséket.

Kerny Terézia: *Szent László, „Erdély védőszentje” II.* Az egy évvel ezelőtti konferencián az előadó azt mutatta be, hogy Szent László középkori kultuszának 16–17. századi kontinuitása nem volt kimutatható régióspecifikusan. A gondolatmenetet folytatva ezúttal az előadó azt vizsgálta a 18–19. század vonatkozásában, hogy milyen reprezentációkon keresztül sikerült Kerlés (Szolnok-Doboka vármegye) középkori hagyományának újkori felélesztése. Élénk történész reflexiókat keltett Mikos Éva előadása (*Anonymus és a folklór*), aki újszerű kérdésfelvetésként azt mutatta be, hogy Anonymus gestája nagyon népszerű volt a 19. században, s igen nagy hatást gyakorolhatott a korabeli történeti tudatra. A 19. század populáris írásbeliségében, a ponyvanyomtatványok és kalendáriumok honfoglalásról szóló narratíváiban rendszeresen visszaköszönnek a *Gesta Hungarorum* bizonyos elemei. A középkor ismeretlen krónikásának nyomát a kalendáriumi szövegek szerkezetében, illetve a honfoglalásról alkotott koncepciójuk egészén is tetten érhetjük. Ugyancsak Anonymust (is) érintette Obrusánszky Borbála, aki a magyar államalapítási kérdések közül a vérszerződésre és a „névtelen” által leírt esküpontokra koncentrálna vont párhuzamot az újabb megállá-

pítások fényében napvilágra került korai belső-ázsiai, a pusztai népek kultúrájára vonatkozó adatokkal.

Sudár Balázs *Ádil szultán és az igricek „csácsogó éneke”* – *Egy nogáj epikus ének történeti háttéréről* című előadásában is azzal a kérdéssel foglalkozott, mennyiben lehet történetileg hiteles információk közvetítésének tekinteni a történelem nagyjainak híres tetteit megéneklő hivatásos énekmondók epikus műveit, melyek írásos források hiányában 300–350 év távolából idéznek meg sorsfordító emlékeket népük történelméből. Csörsz Rumen István pedig a Rákóczi-kort megidéző közköltéssel foglalkozva megállapítja, hogy a populáris kultúra alapvető feladatai közé tartozik a történelmi tudat fenntartása és befolyásolása (*Történelmi hősök helyzetdaltai a 18–19. századi magyar közköltészetben*). Benedek Katalin felvázolta, hogy az elmúlt időszak Ipolyi Arnolddal foglalkozó kutatásai nyomán elfogadottá vált, hogy az úttörő jelentőségű *Magyar mythologia* szerves részét képezte a reformkori nemzeti polgárosodás és polgári nemzetté válás folyamatának. Megalkotója azáltal csatlakozott a reformkori nacionalista és liberális, romantikus és népies eszmékhez, hogy olyan nemzeti ősvallást, ősi hitvilágot próbált meg rekonstruálni, melyet minden a „haza üdvén buzgólkodó” ember a magáénak érezhetett (*Identitáskonceptiók és a szakfolklorisztika kiépítése másfél száz évvel ezelőtt. A Magyar mythologia keletkezéstörténete kortársi életutak, dokumentumok, levelezések, viták tükrében*). Domokos Mariann Merényi Lászlóról beszélt a jelenlévőknek, valamint a hiteles és nem hiteles népköltési szövegek közti különbségtevés történetileg változó felfogása előterében zajló mesegyűjtés és az arról való beszámolók kapcsán lefolyt emberi, írói, mesegyűjtői kálvária bemutatását végezte el. Kerényi Ferenc a Petőfi-kultusz folklorizálódásának néhány kérdésével foglalkozott, Veres Emese-Gyöngyvér pedig *Véres karácsony szombatja a hétfalusi csángóknál* címen mutatta be kutatását.

Landgraf Ildikó egy igen érdekes témát (az áruló típusa a magyar folklórban) járt körül. Az előadónak a magyar történeti mondák hősköltését vizsgálva a korábbiakban sikerült már összegeznie a történeti mondák pozitív hőseinek tulajdonságait, jellemvonásait. Most a kutatásainak továbbfejlesztéseként a negatív jellemvonású hősök ábrázolásának jellegzetességeit kereste, mely sokkal sematikusabb, mint a pozitív hősöké. Az ikonfestészetben járatos Terdik Szilveszter Konstantinápoly ostromát (is) ábrázoló moldvai kolostorok freskóit tanulmányozta, és ezeket mutatta be e konferencián. Szintén ikonográfiai témát érintett, de már egy indiai mítoszt vizsgált Makai Melinda, aki *A démonok pusztítója* címet adta előadásának. Ezekkel némileg összekapcsolható Pap Ágnes hinduizmusban gyökerező fejtegetése (*Lakulisa, a pásupata szekta legendás alakja*) is. Mohay Tamás a csíksomlyói búcsú eredettörténetével, Lengyel Ágnes pedig a nyírjesi „magyar keresztút”-tal kapcsolatos kutatásainak legújabb eredményeit összegezte. Magyar Zoltán *Orális tradíciók és népi történelemszemlélet „felülnézetben”* című előadásában számos néprajzi tájegység és hagyománykör példáján keresztül arra hívta fel a figyelmet, hogy a szövegfolklor-alkotások – különös tekintettel a történeti mondákra – szájhagyományozása organikus is és az írott forrásoktól esetenként teljesen független lehet. A politikai metaforák vizsgálatának egy csokrát a következő jelenkutató előadások képviselték.

Küllös Imola *I. Ferenc császártól Sztálinig* című előadásában különböző történelmi korokhoz/személyiségekhez kapcsolódó imádság-parafrazisok egy nagyon érdekes fejlődési sorát mutatta be a történeti énekköltészet részeként tárgyalt I. Ferenc császárhoz, Napóleonhoz szóló imádságtravesztiákból, az ugyanide tartozó Kossuthhoz, Hitlerhez, Sztálinhoz fohászkodó Miatyánk-paródiákból, az 1956-ban elterjedt

Úri imádságból, valamint egy, a nem szóbeliségben keletkezett szövegcsalád tagjából: a huszár Miatyánkok és a katona Miatyánkok szövegeiből. Nemrégiben megjelent közös könyvük szerzőtársa, Vasvári Zoltán az ott megjelenteket foglalta össze (*Hadifogolyfolklor és történelmi emlékezet*), rámutatva arra, hogy az elmúlt 35 év alatt a hadifogságra való visszaemlékezések (ún. lágerköltészet) kutatása nem volt téma, így az épp csak megindult feldolgozásoknál a számbavétel katonatörténeti statisztikai vizsgálatok, létszám adatok, fogolytábor színhelyek, fogság időtartamok rögzítésével kezdődött el, melyeknek néprajzi szempontú rögzítései értékes forrásokká váltak a történészek számára is.

Ugyanezen téma más szempontú, a személyes túlélési életstratégiák felőli megközelítése hangzott el Szilágyi Miklós *Második világháborús hadifogolyemlékek a szóbeliségben* címet viselő beszámolójában. Itt a szerző az 1969-től gyűjtései melléktermékeként rögzített spontán emberi vallomások kapcsán fogalmazta meg metodológia megfontolásait. 1980–90 közt kötetnyi szöveg gyűlt össze Kisújszálláson, Szokolján, Kárpátalján magyar falvakban végzett gyűjtései során, s a műfaj majdani elemzése igényével e szövegek tartalmi sajátosságait vázolta fel. Szintén ezt a korszakot vizsgálta Vajda András egy sáromberekai parasztember világháborús levelezésének tükrében. Megállapítja, hogy a sajátos kultúrájú tábori/frontéletben az otthoni, saját környezetből ideiglenesen kilépő egyén megzavart szóbeliségét kényszerítőleg felváltó írásbeli kommunikációjának különleges funkciója, hogy tanúsítsa, a levélíró életben van („*Világháború*”: *történet vagy történelem?*). Vörös Boldizsár *Kitalált kapitány – valós igények? – Illés Béla Guszev kapitánya és az oroszokkal kapcsolatos sztereotípiák az 1940-es évek második felében* címmel mutatta be kutatásait. Megérdemelten nagy rokonszenv fogadta kiérlelt előadását, mely orosz katonák népszerűsítésének kitalált történeteit mutatta be, népszerűsítőik élénk fantáziájának eredve nyomába, hogy bizonyítsa, ténylegesen megtörtént eseményként azért váltak hihetőkké, mert valós elvárásokat elégítettek ki. Az ötvenes évek sztálinvárosi történeteiből adott izelítőt Horváth Sándor *Hősök és csavargók: mítoszok és identitások az ötvenes években* címmel. Ständeisky Éva igyekezett kimerítő leltárát bemutatni minden olyan jelenségnek és akciónak, melyek virtuálisan vagy konkrétan igazságtételre vezettek 1956-ban azokkal szemben, akikről korábban a társadalom rettegni volt kénytelen. Gazdag példátarat nyújt például az '50-es évek politikai verszeteiből, a népi humor aktuálpolitikai üzeneteiből, a jelképekhez kötődő igazságtévő megnyilvánulásokból; mint a Kossuth-címer és a nemzeti zászló elhelyezése tankokon, a lyukas zászló stb. (*Népi igazságtétel az 1956-os forradalomban*). A témához további adalékokkal szolgált Kriza Ildikó *Emlékezés, memorát, történelem – Adatok az '56-os folklorhoz* című előadása.

Csak sajnálható, hogy az egymás után sorjázó, számos, érdekesebbnél érdekesebb szaktudományi probléma alapos megtárgyalásához kevés volt a kétnapos konferencia ideje, a rengeteg új anyagot hozó és adatgazdag előadás meghallgatását követően a gondolatok ütköztetésének az ülészak anyagából kiadandó kötet ad majd teret – foglalta össze zárszavában Szemerkenyi Ágnes. A tanácskozás sikerét jól szolgálta az Arcanum Kiadó jelenléte a témába vágó nagy választékával, mely a megjelentek érdeklődését figyelembe vevő kiadványok sorát kínálta. A szerény, de szívélyes vendéglátás és új színpontként az előadások illusztrációiból készített, az előadóterem dekorációját is ellátó képiállítás is hozzájárult a jó hangulatú konferencia eredményesé tételéhez.

A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében (75 éve született Bodgál Ferenc)

(Miskolc, 2007. június 12–13.)

2007. június 12–13-án Miskolcon zajlott *A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében* című konferencia. A tanácskozást a 75 éve született Bodgál Ferenc emlékének ajánlották a szervezők. Széles körű összefogás tette lehetővé a kétnapos színvonalas rendezvény létrejöttét. Szervezőként működött az MTA MAB Néprajzi Munkabizottsága, az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága, az Iparrégészeti és Archeometriai Munkabizottság és a Herman Ottó Múzeum.

A tanácskozást a miskolci MAB-székház impozáns tanácstermében tartották. Az első nap nyitóelőadásai Bodgál Ferencre emlékeztek. Az emlékülés első előadója, Viga Gyula Bodgál Ferenc életét és munkásságát idézte fel, a tudománytörténet szempontjait alkalmazva. Bodó Sándor és Borbély Jolán előadásaikban a szubjektív emlékezés keveredett a korszak jellemző múzeumi viszonyainak érzékletes bemutatásával. Szulovszky János és Dobrossy István Bodgál Ferenc kutatásainak jelentőségére és az adattárakban fellelhető bőséges és értékes gyűjtéseire hívta fel a hallgatóság figyelmét.

Az előadásokat követően a Herman Ottó Múzeum Papszeren lévő épületének udvarán az érdeklődőknek látványos bemutatót tartottak a Magyarországi Kovácsműves Céh tagjai a damaszkolás technikájáról.

Délután kezdődött az interdiszciplináris tanácskozás régészeti szekciójának előadássorozata Gömöri Jánosnak az égi és a földi kovácsról szóló előadásával. A korai vasművesség emlékanyagát a közelmúlt ásatásainak eredményeit is felhasználva ismertették az előadók, mint Hellebrandt Magdolna. A római korról Gäbler Dénes beszélt, egy szarmata leletet ismertetett Kulcsár Valéria és Jakab Attila, míg az avar kori emlékanyagot Rácz Zsófia, illetve Gallina József Zsolt és Hornok Péter előadásából ismerhették meg az érdeklődők. A magyar leletanyagot feldolgozó régészeti előadások a Kárpát-medence egymástól távoli pontjairól hozták a legfrissebb adatokat. Hajdúdorogról Fodor István, Somogyországból Magyar Kálmán, míg Borsodból Molnár Ferenc és Wolf Mária előadásait hallhattuk. Árpád-kori falvak feltárt vasleleteit ismertették Zimborán Gábor és munkatársai Cegléd és Abony, illetve Horváth Antónia és Terei György Kána területéről.

Különös érdeklődést váltottak ki az ismeretlen funkciójú leletek értelmezési kísérleteit felvető előadások. Ezek közül mind az agyaggolyók alkalmazásának, mind a jellegzetes csonteszközöknek feltételezhető funkciójához születtek hozzászólások. Ezek újra igazolták azt, hogy esetenként a néprajzi tárgyak ismerete milyen komoly segítséget jelenthet egy-egy archeológiai probléma megoldásában.

Másnap, június 13-án következtek a történeti és néprajzi előadások. Ezek bevezetőjeként a vastárgyak állagmegóvásáról tartott előadásában Kovács Tibor kihangsúlyozta a restaurálást követően szükséges megfelelő raktározás jelentőségét. A közelmúltban megjelent, miskolci szerkesztésű igényes kötet – amely az északkelet-magyarországi régió kézművességével foglalkozik – egy fejezetét, a lakatos céhek működését ismerhették meg az érdeklődők Spóner Péter révén. Sarusi Kiss Béla előadásában a 16. századi vasbányászat mennyiségi kérdéseit elemezte, elsősorban bányaleltárak és számlák adatainak felhasználásával. A konjunkturális és háborús időszakok váltakozása jól követhető a korabeli bányák teljesítményén is. Domokos

György közel 90 magyarországi vár több mint 200 leltárát elemezte, statisztikai módszereket is alkalmazva, a vasfeldolgozás szempontjából. Az általánosabb képet kiválóan pontosította Tomka Gábornak az ónódi és a szendrői végvárok vasleleteit ismerető, bemutató előadása.

A néprajzi tematikájú előadások közül az elsőt Sz. Tóth Judit tartotta a vasművesség és a népművészet témájában. Elsősorban a megyei népművészeti kötethez kapcsolódó kutatásait foglalta össze. A továbbiakban Kemecsi Lajos és Szilágyi Miklós előadása egyaránt a kovács kontóskönyvek forrásértékére hívta fel a figyelmet. Míg Kemecsi előadása elsősorban a termékek és az árak viszonyrendszerét elemezte egy tatai kovács feljegyzései alapján, Szilágyi Miklós szubjektív elemekkel gazdagított előadása a kontóskönyv alapján feltérképezhető kapcsolati rendszert tárgyalta. Szűcs Judit hasonlóan saját családi kötődését is bemutatta a csongrádi kovácsok tevékenységéről szólva. Majtényi György egy speciális csoport, a cigány szegkovácsok működésének néhány aspektusát vizsgálta, elsősorban az 1950-es évek hazai viszonyai között. A konferencia utolsó előadását Takáts Zoltán a Magyarországi Kovácsmíves Céh céhmestere tartotta, bőséges illusztrációra támaszkodva vázolván a mai építészetben jelenlévő hagyományos kovácsművéség értékeit.

A tanácskozás előadásait a korábbi két konferenciához hasonló módon a szervezők meg kívánják jelentetni. A házigazda Herman Ottó Múzeum kiválóan szervezte és bonyolította le a konferenciát, amely értékes eredményeket közvetített az oly sokat hangoztatott, de sajnos gyakran csak szólamként létező interdiszciplinaritás jegyében.

KEMECSI LAJOS

A Folklore Fellows hetedik nyári egyeteme Észak-Karéliában

Öt év szünetet követően 2007 júniusában újra megrendezésre került az egyik legnagyobb nemzetközi folklórszervezet, a Folklore Fellows korábban évente megtartott nyári egyeteme. A szünetet elsősorban Lauri Honko halála, a finn folklorisztika generációváltása és a finn tudományosságra is kihatással lévő, nehezedő anyagi körülmények okozták. A Folklore Fellows nyári egyetem a finn folklorisztika három kiemelkedő alakja, Matti Kuusi, Lauri Honko és Anna-Leena Siikkala közös ötletének eredményeként jött létre még a kilencvenes évek elején. Az alapítók célja – a finn folklorisztika hagyományaival összhangban – a haladó nemzetközi folklorisztikai kutatások olyan műhelyének megteremtése volt, amelynek informális közege lehetőséget teremt arra, hogy fiatal folkloristák és a szakma vezető kutatói oldott formában cserélhessék ki gondolataikat és ismerhessék meg egymás kutatásait. Ennek megfelelően a Folklore Fellows nyári egyeteme nem pusztán előadások sorozatát jelenti, hanem szakmai beszélgetések olyan fórumát, ahol hosszú távú együttműködések alapjait lehet megvetni.

A hetedik Folklore Fellows nyári egyetem főszervezői a Finn Akadémia, a Helsinki Egyetem Folklór Tanszéke és a Finn Irodalmi Társaság voltak. Az idei nyári egyetem témája a szóbeli irodalom és a terepmunka kapcsolata volt. Ennek megfelelően elsősorban olyan előadók és résztvevők kaptak meghívást az eseményre, akik

hosszabb terepmunkával rendelkeznek, és gyűjtéseik, kiadott anyagaik módszertani szempontból is példaértékűek. A téma kiírása, a helyszín, valamint a Kalevala Központként és a karéliek kultúra megőrzésének, revitalizálásának egyesületeként működő Juminkeko Alapítvány munkatársai (Markku és Sirpa Nieminen) nagyban befolyásolták a nyári egyetem programjait, ugyanis az előadások közege olyan vidék volt, amely hagyományosan a finn folklór egyik kiemelt, szimbolikus jelentőségű terepe. Az előadások során, ennek megfelelően, gyakorta került elő az előadásokon túli, bennünket körülvevő, folklorisztikailag is értékelhető valóság megemlézése.

Az előadások és a résztvevők dolgozatai három alapvető jelentőségű kérdés köré csoportosultak: 1. A folklorisztikai kutatás és a terepmunka kapcsolata korának tudományelméleti és tudománypolitikai háttérével. 2. A szóbeliség működésének és szövegeinek interpretálása. 3. Karélia Skandinávia, valamint Északkelet-Európa tágabb kontextusában.

A kutatás és a terepmunka háttéréről és szellemiségéről beszélt Terry Gunnell (Izland) norvég, izlandi és skót mesegyűjtemények anyagára támaszkodva, Satu Apo (Helsinki) és Pertti Anttonen (Turku) a *Kalevala* jelentőségéről szolt a finn folklorisztikában, illetőleg a finn tudománypolitikában, John Shaw (Edinburgh) pedig a skót folklorisztikai gyűjtés kezdeteit mutatta be. Ezek és más előadások is azt bizonyítják, hogy a folklorisztikának, valamint a néprajztudománynak nagy szüksége van átfogó tudománymódszertani értelmezésre annak érdekében, hogy meg lehessen érteni a szóbeli irodalom gyűjtésének és bemutatásának episzteméjét. Erre tett kísérletet Kuhn (mára már korszerűtlennek tűnő) tudomány-metodológiáját alkalmazva Elo-Hanna Seljamaa (Tartu) Walter Anderson kutatási módszereit elemezve.

A szóbeliség működését elsősorban John Miles Foley (University of Missouri, Columbia) három tartalmas előadása világította meg saját balkáni, baszkföldi, belső-mongóliai és amerikai terepmunkáira alapozva. Foley kutatási módszere Albert Lord szóbeliségfelfogásához áll közel, ugyanis a szóbeli irodalmat (mint a kommunikáció egy sajátos mezejét) az emberi szövegalkotás egy sajátos regisztereként fogja fel. Ez a felfogás tükröződött abban az előadásában is, amely az írásbeliség-szóbeliség vita természetét világította meg. Véleménye szerint nem kizárólagosan a szövegek médiúmára kell összpontosítania a kutatónak, hanem arra a megszólalásmódra, amely a szövegek felépítését meghatározza. Lotte Tarkka (Helsinki) tanulságos előadásában saját doktori tézisének anyagát (amely az FFC következő számaként fog megjelenni), valamint módszertanát mutatta be. Ebben az 1821 és 1921 között Vuokkineniben gyűjtött Kalevala-metrikus szóbeli irodalmi alkotásokat elemzi, figyelemmel arra a jelenségre, hogy az azonos metrum (megszólalásmód) miképpen képes a kisközösségi kommunikációnak műfajokon átívelő rendszerét biztosítani. Különösen érdekes volt előadásának azt a részét hallani, amely a szöveg- és metrumkompetenciát a közösségbeli autoritások rendszerével vetette egybe, kimutatva, hogy miképpen tart egymással kapcsolatot a társadalmi helyzet és a folklór ismerete. Terry Gunnell, aki korábban színházelmélettel is foglalkozott, a verses eddák szövegét értelmezte performanciaelméleti szempontból, rámutatva az előadás közegének, közönségének és az előadási helyzet proxemikájának szerepére a szóbeli irodalmi alkotás létrehozásában.

A karéliek folklórba (különös tekintettel a siratókra) Aleksandra Stepanova (Petrozavodsk) nyújtott bevezetést a résztvevőknek. Irma-Riitta Järvinen (Helsinki) saját dél-karéliek gyűjtőmunkájának eredményeit ismertette, míg Pekka Hakamies (Turku) a szovjet Karélie történetét jellemezte. Ezen előadások közül talán Stein R. Mathisen (Alta) észak-norvégiai anyagai voltak a legérdekesebbek, melyek a norvé-

gok, a finnek, az oroszok és a számik kapcsolatát, illetve e népek egymásról alkotott elképzeléseinek szerkezetét tárták fel.

A nemzetközi előadók egy (talán még szélesebb spektrumú) nemzetközi résztvevő közönségnek mutatták be kutatási módszereiket és eredményeiket. A résztvevők Kínából, az Amerikai Egyesült Államokból, Oroszországból, Litvániából, Észtországból, Dániából, Norvégiából, Finnországból és Magyarországról érkeztek, így igen eltérő kutatási hagyományokat és módszereket képviseltek mind előadásaikban, mind az előadásokat követő viták alkalmával. Tanulságos volt látni, milyen éles határ húzódik azon folklorisztikai műhelyek közt, amelyek az angol és a német nyelvű folklorisztikai szakirodalom hatása alatt állnak, illetve azok közt, amelyek ettől eltérő (orosz és kínai) kutatási hagyományokon alapulnak. Hasonlóképpen érdekes volt látni azt a diszciplináris sokszínűséget, amely a résztvevők előadásait jellemezte: nyelvészeti, szociológiai, filológiai és antropológiai háttérű előadások követték egymást, amelyek mind-mind valamely szóbeli irodalmi alkotásra összpontosítottak.

Remélem, hogy e rövid beszámoló felkelti a fiatal hazai folkloristák érdeklődését a Foklore Fellows jövőbeni nyári egyetemei iránt, s azt is, hogy az a sokszínűség, amit a nyári egyetem előadásai képviseltek (ezek a közeljövőben felkerülnek a Foklore Fellows honlapjára, <http://www.folklorefellows.fi>) új és érdekes szempontokat adhatnak a hazai kutatóknak is. A Foklore Fellows idei nyári egyeteme ismét bebizonyította, hogy Finnországban jó kezekben van a különféle nemzetközi folklorisztikai együttműködések szervezése, és hogy a finn folklorisztika továbbra is sikeresen fog össze kutatókat, iskolákat és kutatási intézményeket, melynek révén éppen saját folklorikusatásuk gazdagodik leginkább.

MÉSZÁROS CSABA

Tárgyak mozgásban

Az anyagi kultúra és a turizmus anyagi világa

(Leeds, 2007. július 20–23.)

2001-ben alakult meg Leedsben az a kutatóközpont a Metropolitan Egyetemen, amely a turizmus és a kultúra kapcsolatának vizsgálatával foglalkozik. Különböző tudományágak szemléletmódját igyekszik ötvözni, éppen ezért olyan szakemberekre támaszkodik, akik a kulturális antropológiától a nyelvészetig bezárólag sokféle háttérrel rendelkeznek, ami lehetővé teszi a multi- és az interdiszciplinaritás megvalósítását. Nemzetközi hálózatokat építettek ki, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy-egy kutatási témát minél sokoldalúbban lehessen értelmezni.

A konferencia július 20-án délelőtt 10 órakor kezdődött két plenáris előadással, amelyeket Mark Jones, a londoni Victoria és Albert Múzeum igazgatója, valamint az Egyesült Államokból érkező Mark Jones tartottak, akik igyekeztek a rendelkezésre álló 45 percben áttekintést adni témáikról. A négy párhuzamos szekcióban a résztvevők és az érdeklődők több mint száz előadást hallgathattak meg, amelyek különböző tudományágak (régészet, kulturális antropológia, esztétika, történettudomány, etnoló-

gia, folklorisztika, nyelvészet, muzeológia, szociológia, filozófia stb.) segítségével, több aspektusból igyekeztek körüljárni az anyagi kultúra és a turizmus kapcsolatát. A konferencián közel 35 ország képviseltette magát, ami lehetővé tette azt, hogy az elemzett jelenségeket különböző kulturális kontextusban ismerjük meg. Az egyes szekciók munkájáról képtelenség áttekintést adni, éppen ezért csak néhány címet sorolok fel, amelyek bizonyítják a tematikai sokszínűséget: az utazás tárgyai; a szuvenir; örökség/emlékművek; turisták a múzeumban; a hotelek világa; a vendégkönyv stb. Július 21-én délután az előadókat a Leedstől nem messzire fekvő Saltaire-be vitték a szervezők, ahol megismerkedhettek a világörökség részévé nyilvánított településsel.

A konferencián két magyar előadó ismertette kutatási eredményeit, akik közül Régi Tamás, a kutatóközpont ösztöndíjasaként afrikai tereptapasztalatairól számolt be. Mód László a Szegedi Tudományegyetem tanársegéde a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék által az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban folytatott, több éves kutatómunka ürügyén beszélt arról, hogy az emlékhely a különböző politikai rendszerek miképpen használták fel a saját céljaiknak megfelelően az elmúlt 100 év alatt.

E nagyszabású konferencia az anyagi kultúra és a turizmus kapcsolatát meglehetősen sok szempontból igyekezett körbejárni, ami lehetővé tette azt, hogy több tudományág szemléletmódját sikerüljön alkalmazni a téma megközelítése során.

MÓD LÁSZLÓ

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A Dobronaki György-ház Helytörténeti–néprajzi gyűjtemény nyílt Dobronakon

(2006. szeptember 17.)

Dobronak a magyar nyelvterület délnyugati peremén, a Szlovén Köztársaság területén, annak keleti régiójában fekszik. Néprajzi csoportokban gondolkodva a település Hetés kulturális egységéhez kapcsolódik. A tájegység körülhatárolásakor egyes kutatók Dobronakot még Hetés részének tartják, mások annak peremén helyezik el. A dobronakiak többnyire nem vallották magukat hetésieknek, kultúrájukkal a vidék városias településéhez, Alsólendvához igyekeztek igazodni. Nagy múltra tekint vissza az egykor mezővárosi rangú Dobronak és a hetési tájegység egyházigazgatási kapcsolata, ugyanis Hídvéget és Bánutát leszámítva Hetés települései a dobronaki plébániához tartoztak. A vidék lakosai vasárnaponként ide jártak misére, s halottaikat is sokáig Dobronakon, az úgynevezett *hetési temető*ben helyezték örök nyugalomra. A település földrajzi elhelyezkedésének, adottságainak köszönheti azt, hogy kiemelkedhetett a környékbeli falvak közül, és mezővárosi fejlődésen mehetett keresztül.

Helyi kezdeményezésre, helyi támogatással 2003-ban vette kezdetét a tudatos néprajzi gyűjtőmunka, mely egy Dobronakon létrehozandó helytörténeti–néprajzi gyűjtemény tárgyi anyagának megalapozását tűzte ki célként. A három éven át folyó munkában a helyi fiatalsággal összefogva a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének munkatársai és diákjai, a szegedi Móra Ferenc Múzeum, a szentesi Koszta József Múzeum és a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum néprajzos szakemberei vettek részt. Az első két évben zajló tárggyűjtés eredményeként a népelet szinte minden területét reprezentáló, gazdag tárgyi anyag, számos dokumentum és archiv fotó került elő a padlásokról, s a fiókok mélyéről. Fontos és egészen a gyűjtemény megnyitásáig munkát adó feladat volt a tárgyak konzerválása és nyilvántartásba vétele. A munka oroszlánrészét nyári néprajzi táborok keretében végezték az imént felsorolt résztvevők. Az anyagot minél teljesebb formában igyekeznek a gyűjtemény a látogatók számára közkincsé tenni.

A kiállításokat és az enteriőroket befogadó épület a 20. század folyamán jegyzői lak, orvosi lakás volt, majd egy ideig kocsmaként üzemelt. A házat az 1940-es években a Gönc család vásárolta meg. Az épületet a táj népi építészetének hagyományait figyelembe véve, *kódissállással* ellátva állították helyre Milan Berden helyi építész irányításával. A gyűjtemény a település népeletében, hagyományvilágában egykor fontos szerepet betöltő jeles napi ünnepek, társasmunkák hagyományörző szándékkal történő felelevenítésének, bemutatásának is helyet kíván adni.

Az előtérben a látogató a település építkezési kultúráját és az abban bekövetkezett változásokat ismerheti meg. A fényképeken megjelenik a boronatechnika, illetve az égetett téglából készített faltípus. A település egy-egy részletét ábrázoló képeslapok egyfajta időutazásra hívnak, hiszen gyakran napjainkban már nem létező közösségi építmények, lakóházak bukkannak fel rajtuk. A Dobronaki-ház utcafrontra néző, leg-

A helytörténeti–néprajzi gyűjtemény konyhája

nagyobb kiállítóhelyiségében, a helytörténeti anyaghoz szervesen kapcsolódva a néprajzi tematika is felvillan a tablókön, valamint a vitrinekben elhelyezett tárgyak kapcsán. A település múltját a kiállítás történeti korszakokra bontva tárgyalja. Dobronakot az írásos dokumentumok 1324-ben említik először az alsólendvai Bánffyok birtokaként. A később bárói és grófi rangra emelkedő Bánffyok egészen a család kihalásáig, 1644-ig voltak a település földesurai. 1389-től mezővárosként (oppidum) emlegetik. Az úrbérrendezés során (1762–1782) Mária Terézia megerősítette Dobronak privilégiumait, mely a vásártartási és a vámjog mellett a szabad bíróválasztást is magában foglalta. Az 1784–1787 között végrehajtott első magyarországi népszámlálás során a Dobronakon összeírt 138 család 781 családtaggal összesen 142 házban élt. Az 1848–49-es magyar szabadságharc idején 14 dobronaki lakos szolgált a honvédseregben. A 20. század folyamán bekövetkező impériumváltások jelentős változásokkal jártak együtt, ami kihatott a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokra is. Az 1947. október 18-án kitört tűzvész során 52 ház és gazdasági épület égett le, elsősorban a település Tüskeszér nevű részében. A kiállítóteremben még a katonaélet, az iparosság, a vallási élet, az oktatás, az iskola világa és az emberélet fordulói (a születés, a keresztele, a házasság és a halál) jelennek meg rövid szövegek, fotók, írott és nyomtatott dokumentumok és kisebb tárgyak tolmácsolásában. A történeti korszakokat bemutató anyag összeállításában Göncz László (Lendva) és Kovács Attila (Dobronak) történészek vettek részt.

Ugyanebben a teremben, külön falfelületen elhelyezett tablókön jelenik meg a gyűjtemény névadójának, a falu egykori szülöttének, Dobronaki Györgynek (1588–1649) az élete, munkássága és kora. Dobronaki György Pázmány Péter munkatársa, bizalmasa, a nagyszombati egyetem első rektora, jezsuita tanár volt. A vele kapcsolatos

tos ismeretek ezidáig jórészt hézagosak voltak. Újonnan előkerült dokumentumok adatait is számba véve, a 17. század első fele jeles egyéniségének portréját Mészáros Klára, a pozsonyi Komenský Egyetem könyvtárának osztályvezetője rajzolta meg, s a kiállítás ezen részének összeállításában is ő működött közre.

Az előtérből jobbra nyíló helyiségbe lépve a látogató egy polgári izlést tükröző, az 1950-es évek világát idéző szobabelsővel ismerkedhet meg. A berendezési tárgyakat: az ágyat, a ruhásszekrényt, a tükrösszekrényt ekkor már nem ügyes kezű paraszt-specialisták, hanem bútorgyártással foglalkozó asztalosok készítették. Az ablak előtt kapott helyet a polgárosuló parasztcsaládok szobáiban a két világháború közti időktől egyre gyakrabban megjelenő, lábbal hajtható varrógép a mestertől reánk maradt szabásmintákkal, amelyek alapján híven rekonstruálhatók a kor jellemző férfi és női viseletének köznapi és ünnepi darabjai. A falakon még ott függenek a korábbi idők szobáinak „szent sarkát” idéző szentképek, szakrális tárgyak. Az enteriorként berendezett szoba teszi lehetővé a legtöbb eredeti fotográfia bemutatását. Az ősök emlékét őrző keretezett műtermi fényképek az egykori Dobronakiak karakterét elevenítik fel. A szobában kiállított teljes rend női viselet ritka adomány. Darabjai – a fekete kasmír szoknya, a *zámedles* alsószoknya, a *rékli* alatti rövid ujjú *ümög*, és a *glattkötény* – az 1910-es évek vasárnapi, templomba járó öltözékegyüttesét reprezentálják. A féltve őrzött, mára feltehetően egyedülálló női viselet különlegessége, hogy bársonyát még az első világháború román harcteréről hazatérő férfi hozta kedvesének ajándékba. A Dobronaki férfi és női viselet, a hagyományos formákat és motívumokat szívósabban őrző környékbeli hetési falvak viseletéhez képest sokkal korábban átalakult, polgárosult.

A bejárattal szembeni helyiségben a házimunka, valamint az iparos szintű kézműves-tevékenységek tárgyi anyaga kapott helyet. A jobboldali falfelület előtt álló lépcsős dobogón a Dobronakon és környékén készült fazekastermek: tejfőlős, tejes és főzőfazekak, boroscancsók, vizeskorsók és vajrázók sorakoznak. Mára szinte teljesen feledésbe merült, hogy a közeli Filóc és Kebele mellett a 18–19. század folyamán Dobronak a vidék legjelentősebb kerámiaközpontjának számított, ahol feketekerámiát is készítettek. Az 1770-es években fazekascéh működött, s 72 fazekasról tudnak a források Dobronakon. A statisztikák az agyagiparosok számának folyamatos csökkenését mutatják, a két világháború között már csak néhány mester dolgozott a településen.

Az önellátó paraszti életmód nem nélkülözhetette a háziszöttek textíliákat, hiszen ebből készült a viselet legtöbb darabja, a törülközők és asztali abroszok, az ágyi ruhák, a gazdaságban szükséges zsákok, ponyvák. Főként kendert, finomabb textíliákhoz lent termeltek, mely növények feldolgozása alapvető házimunka volt. Ennek eszközei láthatók még ugyanebben a kiállítóterben. A *tiluval* törték, a *gerebenen* tisztára fésülték a len és kender rostjait, a szálakat rokkával fonták meg. A fonalat *főláspolták* (felcseválték), majd a *gombolítun* felgombolyították, s a felvetés végső munkafolyamatával kezdődhetett a szövés a *fajszon* (szövöszeiken). A felsorolt munkaeszközök mellett a kiállított textíliák a hétköznapiokon használt egyszerűbb kendervásznak, illetve a lakásbelső díszeként szolgáló *sávolyos*, pirossal gazdagon díszített törülközők a hetési textíliák jellemző típusait reprezentálják.

Mind a szoba, mind pedig a kézműves-kiállítás felől eljuthat az érdeklődő a konyhába. A 19–20. század fordulójától épült téglaházak konyháiba zárt rendszerű, főzőfelülettel és sütővel (*redlivel*) egyaránt ellátott tüzelőberendezéseket építettek, melyek füstje – a paraszti gyakorlatban korábban jellemző szabadtüzelős, füstös-konyhás házzal ellentétben – már a kéményen át távozott. A vidék sajátossága, hogy a konyhai eszközök, üvegek tárolására a konyhaszekrény mellett a falba mélyített pol-

cos téka szolgált. A Dobronaki-ház konyhája a tervek szerint a jövőben alkalmanként étellel telik majd meg, a *redliben* ropogós hetési percc sül, de helyet ad téli időszakban a disznóölés konyhai munkáinak is.

A ház sártapasztással ellátott padlása is kiállítótérként, bemutatóraktárként funkcionál. Itt főként a térségben jelentős szalmafonó háziipar termékei láthatók. A kézzel aratott rozs hosszú és erős szalmájából az ügyes kezű parasztemberek maguk fonták a háztartás kisebb-nagyobb tárolóeszközeit: a terménytároló óriási *kópicokat*, a kisebb, magvak, vagy tojások tartására szolgáló *kasokat*. De itt kaptak helyet a *vindüik* és az egyébként is a padláson „lakó” különféle ládák, gazdasági eszközök.

A vidék gazdálkodási viszonyait a 19. század közepéig az állattartás határozta meg. A vizes területeknek a 19. század első felében történt lecsapolása után a legelők rovására a szántóföldek területe növekedett, ahol főként hajdinát, kölest, kukoricát, burgonyát, káposztát, tököt termesztettek. A ház végében és az udvarban álló gazdasági melléképületekben a nagyobb mezőgazdasági munkaeszközök – ekék, boronák, szelelőrosta –, az állattartáshoz kapcsolódva az igák és lószerszámok, a közlekedésre, de még inkább teherszállításra alkalmas, kitűnő állapotú, *körbekasos* kocsi, valamint egy szán tekinthető meg. Ugyancsak udvari melléképület ad helyet egyes mesterségek: az asztaloság, a cipész-, a kovács- és bognármesterség szerszámainak, termékeinek.

A néprajzi kiállítás minden egységében az ismertető szövegek, a fotók, az írásos dokumentumok, a térképek és maguk a tárgyak együttesen igyekeznek minél többre-tűen, árnyaltabban bemutatni a látogatóknak Dobronak 18–20. századi népeletének és helytörténetének egy-egy szeletét.

A helytörténeti–néprajzi gyűjtemény néprajzi kiállításait rendezték: Ferkov Jakab – néprajzkutató, múzeumigazgató, Mohács (Kanizsai Dorottya Múzeum); Mód László – néprajzkutató, Szentés (Kosztai József Múzeum), egyetemi tanársegéd, Szeged (SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék); Simon András – néprajzkutató, egyetemi tanársegéd, Szeged (SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék); N. Szabó Magdolna – néprajzkutató, Szeged (Móra Ferenc Múzeum).

FERKOV JAKAB
MÓD LÁSZLÓ
SIMON ANDRÁS
N. SZABÓ MAGDOLNA

KIÁLLÍTÁSOK

Tanya – Utak

A Nyíregyháza környéki tanyák az ezredfordulón

(Jósa András Múzeum, 2007. március 30.–június 25.)

A Néprajzi Múzeum által jó öt évvel ezelőtt kezdeményezett, s azóta immár önálló kutatási ággá terebélyesedett jelenkorvizsgálat, az úgynevezett MaDok-program részeként indult útjára az első eredményeket bemutató Kiállítási Dominó elnevezésű sorozat. A 2006-ban tehát már látványos feldolgozásokkal is előrukkoló hazai – többnyire etnográfus/kulturális antropológus – muzeológus gárda megmutatkozása nemrég Nyíregyházán egy új szegmessel bővült. (Itt fejezzük ki csodálkozásunkat: a Dunától keletre eső múzeumok közül – Vác és Nyíregyháza kivételével eddig – további intézmény még nem csatlakozott; meglehet, a kutatástörténet később majd ennek okait is fel fogja tární!) A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága kebelében működő Jósa András Múzeum vezető etnográfusa, Szabó Sarolta volt az, aki kellő felkészültsége mellett meglehetősen kurázsival 2006 júliusában a Debreceni Egyetem néprajzos hallgatóival nekivágott a Nyíregyháza körüli tanyák világának. A helyzetet, illetve a feldolgozás és kiegészítő tárgy- és adatgyűjtést nehezítette, hogy nem sokkal később megkezdődött a Jósa András Múzeum épületének felújítása. Így a meglévő gyűjtemények mozgatási és elhelyezési feladatai mellett párhuzamosan egy teljesen új gyűjteményi egység körülményeinek biztonságos kialakítása is megoldásra várt. Kihívást jelentett még az is, hogy a múzeum egy vendéghelyen, a szinte kizárólag képző- és iparművészeti bemutatóknak helyet adó Városi Galériában rendezte be és szervezte meg a kiállítást, amely így a tárlat további működtetésével kapcsolatban jelent – a szokásostól eltérően – több fejtörést és alkalmazkodási készséget, elsősorban a látogató részéről. A kiállítás végül is a tervek szerint időre elkészült, megnyitójára pedig március 29-én délután került sor. A Kiállítási Dominó nyíregyházi elemét a megnyitó alkalmával Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója, a téma ötletgazdája és irányítója „illesztette-tette helyére”, míg a házigazda város mai vezetőinek képviselőjében Nagy László, a kulturális ügyekért is felelős alpolgármester a következő rövid beszéddel fordult a jelenlévőkhöz:

„Egy év híján 65 éve annak, hogy a magyarországi szlovákság és a szlovákiai magyarok kiváló ismerője, Dr. Márkus Mihály tollából megjelenhetett a legendás *Bokortanyák népe* című kötet. Azóta ez bibliája mindazoknak, akik a Nyíregyházát benépesítő, majd annak (főleg mező-) gazdálkodását felvirágoztató, hagyományaiban mind a mai napig szigorú munkaközpontú értékelvet valló tirpák családok, s az ő példájukon végleg idevállalkozottak sajátos kultúrájára kíváncsiak. S kíváncsiak úgy és akként, hogy közben nemcsak a megszépítő és gyakran képeskönyvszerűen idealizált nótás-táncos-burszás életképekre, hanem a mindennapokban zajlott és zajló értéktérítésre is figyelni akartak, akarnak. Azokra a sokszor láthatatlan, de legalábbis igen nehezen feltérképezhető szokásrendre, amely a távolról, de legalábbis a kívülről jövőknek mindig nehezen nyílt, s nyilvánult meg. Márkus Mihály idevaló vagy ide-

származott szellemi kutatóutódai: földrajztudósok, táj- és népkutatók, szociográfusok, valamint a tárgyak és a szellem kincseit bűvárló néprajzosok mai nemzedéke nem könnyen, de ha befogadásra lelt, bizalommal és figyelemmel kísérve járhatott, s járhat tanyakereső útjain. Több értelemben véve is: más világ ez. Más világ volt a tírják és a melléjük települt, netán beházasodott, bevállalkozott családok élete-világa, mint például a kis- és nagykunsági, vagy Szeged környéki tanyásoké. Más világ volt köztük és általuk még az 1900-as évek első évtizedeiben, de akár még az 1950-es évek végén is. Ez utóbbiról – ha volt keserűség akkor is bőven – még ma is szívesen beszélnek, ha van hozzá kellő idő, türelem és látható őszinte érdeklődés – a ma embere részéről, legyen az »kutató-felderítő« iskolázott ember, vagy a hazalátogató kis-, vagy dédunoka, vagy netán új, portáját már fényesre csiszoló, nyaralगतó, kíváncsi szomszéd. Mindannyian jól tudjuk, hogy a Sóstói Múzeumfaluban már egy jó ideje látható és ismét látogatható a »tírják porta«. Most, az itt látható kiállítás anyagával a Jósa András Múzeum munkatársai arról tettek bizonyosságot, hogy a Nyíregyháza környékén lévő tanyák – bár sok közülük az áldást hozó M3-as autópálya építésének esett áldozatul – mai állapotukban, az itt élők világa, sorsa és fürkészni is érdemes jövője miatt is fontosak nekünk. Nekünk az itt, de sokszor tőlük mégiscsak fényévekre élőknek, nekünk, akik számos együttműködővel a szétfoszlott vagy talán igazából össze sem font szociális hálót, de legalább segítő kezet nyújtunk az ott élőknek. Azoknak, akik az igyekezet ellenére is társadalmi hátránnyal élnek, de akiknek a városra szükségük van, s akikre a városnak mindenkor figyelnie kell. A Jósa András Múzeum etnográfusa, Szabó Sarolta és ifjú kutatótársai az elmúlt év nyarán feltáró-felmérő utakat tettek forróságban, a dűlőutakon és az épülő autópálya gépóriásai által kavart porban. Egy hét alatt a Nyíregyházától délnyugatra lévő Felsősimma és Manda II. (mi már csak így, ilyen néven ismerjük ezeket!) 28 tanyáját keresték fel. Több mint 2000 fényképfelvételt, több óra hanganyagot készítettek, és az ottaniak jóvoltából a jelenkorkutatásban igencsak lényeges, de nem könnyen gyűjthető tárgyakkal gyarapodott a múzeum, – s evvel egy új gyűjteményi egység is megalapozódhat. A most és itt látható válogatásuk arról győz meg minket, hogy ezek a tanyák, ezek az emberek, ezek a (néha úgy tűnik, amolyan divatos »retró-tárgyak«, pedig csak a '60-as évek szerénységét jelzik!) e mindennapi tárgyvilágok helyet kell hogy kapjanak kulturális tudatunkban. Amelyek nélkül egyetlen nyíregyházi sem fogja tudni, megismerni és becsülni elődei valós múltját és kortársai távolodó jelenét, – így a maga lehetőségeit sem. A kiállításnak számunkra – több más olvasata mellett – ez az egyik, talán legfontosabb üzenete. Köszönet minden létrehozónak, alkotónak, kívánva a kiállítás mostani és további látogatóinak jó barangolást e városba jött tanyák és lakóik között!”

A kiállításhoz hetente két délelőtti és teljes pénteki napokon viseletkészítő és népzenei foglalkozások, előre meghirdetett szakmai tárlatvezetések kapcsolódtak. Május 12-én, szombaton *Tanya és biogazdaság* címmel népszerűsítő szakmai napra került sor az E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesülettel közösen, míg június 23-án, Szent Iván szombatján a hagyományos hétvégi multság, a *bursza* zárta a kiállítás mozgalmasnak tervezett időszakát.

A kiállításorozatról részletesebben lásd: www.neprajz.hu/madok.

Néprajzi fotókiállítás Bellon Tibor emlékének ajánlva

2007. április 14-én a szlovéniai magyarság központjában, Lendván, a Bánffy Központ galériájában Bence Lajos irodalomtörténész és költő nyitotta meg Lendvai Kepe Zoltán néprajzkutató és képzőművész SZENT-FÉNY-KÉP című fotókiállítását. Az alkotó ezúttal a Kárpát-medence vallási műemlékeiről készült képeiből gyűjtött össze egy csokorra valót és tárta a hazai közönség elé.

A tárlatot a művész nemcsak afféle szimbolikus hazatérésnek szánta, hanem mesterének, Bellon Tibor néprajzkutatónak is ajánlotta, abból a szomorú apropóból, hogy a Szegedi Tudományegyetem tanszékvezető tanára immáron öt éve távozott közülünk. A Muravidék néprajzkutatásáért oly sokat tett professzor emlékét az alkotó és a kiállítás másik köszöntője, Göncz László is többször megidézte beszédében.

Bence Lajos méltatása szerint: *„Lendvai Kepe Zoltán, a lendvai Galéria-Múzeum néprajzkutatója már több mint másfél évtizede járja a Kárpát-medencét és örökíti meg mindazt, amit több megbecsülésre, megmentésre érdemesnek tart. Munkájával már számos pusztulásra kárhozottatott vallásos műemlékre hívta fel az illetékesek figyelmét és érte el felújításukat. Ősi titkok kutatóinak nyomába lépve magát az isteni Fényt, a Világ Világosságát hívja segítségül: alázatos áhitattal várja a pillanatot, amikor a tökéletes forma, a szín és a tartalom egy éteri pillanatban egymásra talál. Többször felkeres egy-egy helyet, keresi, kutatja a Világ Világosságát. Képeiről egy lassanként eltűnő, fénnel írott, eljövendő történelem néz vissza ránk. Alkotásai újra és újra bizonyítják, igenis szükségünk van gyökerekre, őseink tudásának megbe-szülésére.”*

KEPÉNÉ BIHAR MÁRIA

„Virágozódott... Anno” Az Umlingok Kalotaszegen

(Néprajzi Múzeum, 2007. május 4.–október 23.)

2007. május 4-étől október 23-áig volt látható a Néprajzi Múzeumban a „Virágozódott... Anno” – Az Umlingok Kalotaszegen című kiállítás, amely az Umling család kalotaszegi munkásságát volt hivatva bemutatni. A kiállítás eredetileg szeptember 30-ig tartott volna nyitva, de a nagy érdeklődésre való tekintettel meghosszabbították. Az ötlet és a kivitelezés Kiss Margit érdeme, aki a kiállítás kurátora volt.

A szász festő-asztalos Umling család az 1740-es évektől az 1790-es évekig játszott fontos szerepet Kalotaszeg népművészetében. E bő fél évszázad alatt az Umlingok – Tombor Ilona szavaival élve – monopolizálták a vidék templomainak díszítését. Az ez alatt az időszak alatt működő két generáció, id. Umling Lőrinc és fiai, Umling Lőrinc és János, a következő két évszázadban is éreztette hatását Kalotaszeg művészetében.

Mennyezetkazetta 1744-ből, Kispetri

A kiállítás célja bemutatni egy neves műfaj mestereit és hatásukat, a kezdetektől egészen a 20. századig. Feltárja azokat a kalotaszegi és szász előzményeket, amelyek előképkül szolgálhattak. Bemutatja, hogyan változott a család stílusa a két generáció alatt, és kik voltak azok az utánczók, akik közül többen már életükben átvették sajátos díszítvényeiket, esetenként mesterjegyüket is.

A kiállított tárgyak és fotók négy teremben tekinthetők meg. Az időbeliségnek megfelelően az első terem az Umlingok előképeit idézi. Segesvár és Medgyes már a középkortól neves asztalosközpontnak számított. Maga id. Umling Lőrinc is valószínűleg Segesváron tanulta mesterségét. Az 1700-as évek első évtizedeiben már javában működött Erdélyben a Rössler-műhely. A Rössler család Erdély második „legnagyobb” festőasztalos dinasztiája. Munkásságukat egy Johann Rössler által készített díszes láda szemlélteti 1680-ból. A szász előzményeken kívül a kiállítás megemlékezik a kalotaszegi hagyományokról is. Kalotaszegen a festőasztalosok templom- és bútordíszítő művészete évszázados múltra tekint vissza. A 17–18. század fordulóján Gyalui Asztalos János és Felvinci segesvári képirómester munkái emelkednek ki, melyeket sok esetben utólag az Umlingok renováltak. Az egyik sarokban egy asztalosműhely van berendezve, a másik oldalon a kolozsvári asztaloscéh vándorlevele mutatja, hogy a térségben az asztalosok már korán szervezeti kereteket öltöttek. A teremben sorban 17. század végi és 18. század eleji festett szekrények és ládák tanúskodnak az Umlingok elődeiről.

A második terem tulajdonképpen az Umlingok munkáit mutatja be. Miután id. Umling Lőrinc 1742-ben Kolozsvárra tette át székhelyét, stílusával meghódította a környéket, s főleg a kalotaszegi templomokat. Szerencsére jelentős számban maradtak fenn emlékek az utókorra, így a kiállítás kimerítően tudja reprezentálni a család kiemelkedő munkásságát.

A család hírnevét id. Umling Lőrinc alapozta meg az 1740–1750-es években, s fiai az 1760-as évektől öregbítették azt. A kiállítás elmondja, hogy mintegy 43 ismert településen dolgoztak Umlingok a 18. században. Famennyezeteket, szószékeket, karzatokat, asztalokat, padokat, ajtókat, orgonát festettek, kőszószéket feliratoztak, falakat díszítettek. Az olasz reneszánszból táplálkozó és folyamatosan elnépiesedő díszítményeik 36 református templomban a mai napig láthatók. Az egyik falon egy tábla mutatja, hogy mikor és hol dolgoztak a család tagjai. Az első ismert évszám 1742 (Magyarkiskapus), az utolsó 1794 (Magyarbikal), s eközben bejárták Kalotaszeg valamennyi vidékét, valamennyi templomát. A gyülekezetek gyakran visszahívták őket, hogy templomaikat még díszesebbé tegyék. A plafonon a magyarókereki református templom famennyezete tekinthető meg, melyet a jobb megfigyelés érdekében alulról egy nagyméretű tükörrel tettek még láthatóbbá. A látogatóknak így nem kell folyamatosan felfelé tekinteniük, az asztal magasságú tükörből kényelmesen szemlélhetik a festett kazettákat. A falon körbe a kispetri református templom berendezésének díszítményeit láthatjuk. Karzattáblákat, záródeszkát fotókkal és leírásokkal ellátva.

A harmadik terem közepén körben az id. Umling Lőrinc, illetve a fiatalabb Umlingok által készített menyasszonyi ládák láthatók. Ezenkívül egy 19. századi bölcső. Itt láthatjuk, hogy alakultak át a szász virágdíszítmények az Umlingok kezén. Hogyan dolgozták át a kalotaszegi mesterek ornamentikáit, kezdetben csak belejavítgatva, később már egészen a saját stílusukba olvasztva. És hogyan változtak meg maguk az Umling-motívumok a két generáció munkássága során. Id. Umling Lőrinc jól megszerkesztett reneszánsz kompozíciói fellazultak és nagyvonalú, barokkos díszítményekké alakultak fiai munkáin. Megjelentek a moralizáló feliratok a karzattáblán, alakos ábrázolások és bibliai jelenetek kerültek a templomokba, melyek eddig idegenek voltak a protestáns templombelsőtől.

Kortársaik között az Umlingok hamar követőkre találtak. Az id. Umling Lőrincet Kövendi Asztalos János, a fiatalabb Umlingokat Asztalos Boka János és Simony György követte stílusában – utóbbi még a mesterjegyüket is átvette. Kezük alól az Umling-motívumok újabb változatai kerültek ki.

A 19. században kihalt a templomi festett famunkák divatja. Az Umlingok díszítőelemei az asztalosok által készített népi és polgári bútorokon éltek tovább. Erre példa a Viskán-műhely, ahonnan egy saroktéma és egy ládika szemlélteti a motívumok fennmaradását a 19. század végéről.

Az utolsó terem a jelen lehetőségeit mutatja be. A ma ismert módszerek nagyban segítik a restaurátorokat abban, hogy az egykori munkák újra láthatóvá váljanak. A Gaál János által helyreállított Umling-művek fotókon tekinthetők meg. Ezekon kívül bemutatásra kerülnek a restaurátornak (a Néprajzi Múzeum egykori munkatársának) egyéb munkái is, melyeket az Umlingok stílusa ihletett. Gaál János a helyreállítások során beleszeretett a műfajba, és hozzákezdett a festett famennyezetek és bútorok készítéséhez. Ezekből is láthatunk fényképfelvételeket, például a leányfalui református templom belső berendezéseit.

Végül megtekinthetjük egy általános iskolai osztály tanulóinak festményeit, melyeket a múzeumpedagógiai program keretében, a kiállítás témájában, Gaál János vezetésével készítettek el. Az általuk festett képek azt próbálják megmutatni, mind nekik, mind a többi látogatóknak, mi az, ami a kiállítás körbejárása után megmarad a gyerekekben.

Huszka József, a rajzoló gyűjtő*

(Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2007. október 13-tól)

Huszka József, akit túlhaladott nézetei miatt mára szinte teljesen elfeledtek, egykor a magyarországi néprajz egyik meghatározó alakjának számított, s kultúrpolitikai szempontból is számottevő szerepet játszott. Már első nagy munkája, az 1885-ben megjelent *Magyar díszítő stíl* országos hírnevet hozott számára. Újszerű kutatásai és teóriája nyomán valósággal a „nemzeti díszítő modor” országos hírű apostolává vált. Munkája ugyanis egyszerre volt a nemzeti kultúra sajátosságát megragadni kívánó törekvések egyik friss hajtása és a nemzeti múlt föltárásában új tudományos irányzatként jelentkező néprajz sajátos kísérlete. A millennium idején a néprajzkutatók még nem voltak sokan, akik etnográfusnak (illetve annak *is*) tekintették magukat, kezdetben vagy kivétel nélkül más szakterületről kerültek ki, vagy teljességgel amatőrök voltak. Az utóbbiak lelkesedése nagyobb volt, mint felkészültsége, noha önműveléssel és gyakorlati munkálkodással lépésenként elsajátították-kidolgozták a legfontosabb ismereteket és a jellemző kutatási módszereket. A népelet bűvárlatának értelméről többnyire csak ösztönös elképzelésekkel rendelkeztek, határozottan képviselt és megalapozott elméleti tudás kevesek kiváltsága volt.

A rajztanár Huszkát pályája kezdetén a Székelyföld pusztuló művészi emlékei foglalkoztatták, s azok felméréseivel, dokumentáló megörökítésével tett szert kutatói gyakorlatra. A hírnevét megalapozó idézett munkája, a *Magyar díszítő stíl* bevezetésében ugyanakkor egy másik, még korábbra visszanyúló érdeklődésére hivatkozott. „Hazánk népies díszítő modorának – írta az előszóban – czifraszűrökön, kivarrott subákon és tulipános ládákon elszórt díszítő alakjait összegyűjteni már serdülő korom vágya volt.” Ezek szerint az 1860-as évek második felében már fölfigyelt tárgyak, díszítésmódok olyan körére, mely a közmegítélésben akkor még nem számított sem a múlt értékes hagyatékának, sem a művészi érték példájának. Ilyen irányú „népismeii” érdeklődése a falvakat járva erősödött meg benne. A szülőhelyén, Kiskunfélegyházán, s az Alföldön szűrszabóknál, szücsöknél egykor látottak vagy később az erdélyi, észak-magyarországi falvakban szerzett ismeretek *személyes tapasztalatként* tudatosították számára, hogy a népi műveltség a múlt különleges értékeit zárja magába – miként az elhagyott vagy roskadozó, már átépített, átfestett falusi templomok, egyházi kincstárak, s a vidéki udvarházak, nemesi ládafiókok évszázadokon át fennmaradt javai. A megörökítés, a mentés igyekezetét a nemzeti múlt feltárásának és gyakorlati hasznosításának szándéka vezérelte, s Huszka az autodidakták elszántságával vetette magát a hajdan volt „magyar díszítési modor”, a „magyar stíl” felkutatására. Mert ilyen volt, létezett, vallotta megingathatatlannul élete végéig. Ezt vélte kiolvasni középkori templomi falképekből, mennyezetdeszkákról, egyházi vagy úri használatú 17–18. századi textiliákból és hímzéstörödékekből, honfoglaláskori leletekből, s különösképpen cifraszűrök, subák hímzéseiből, festett bútorok, faragott falusi kapuk, vakolatdíszek ornamenseiből és így tovább. „A nemzetek díszítő ízlését – szól az 1898-ban megjelent, de már korábban kidolgozott *Magyar ornamentika* első mondata – a nép készítette használati tárgyakon tanulmányozhatjuk igazában.” Ezért követte azt

* A Huszka József, a rajzoló gyűjtő című eredeti kiállítás (Néprajzi Múzeum) rövidebb, adaptált változata. Rendezte: Bata Tímea. Fejős Zoltán megnyitőbeszédét változatlan formában közöljük.

Huszka József és felesége Sepsiszentgyörgyön a 20. század elején
(Fotó: Gyulai Ferenc, Néprajzi Múzeum F 331011)

a módszertani eljárást, hogy „a biztos, jól ismert, élő jelenből megyünk visszafelé a múltba”. Ennek alapján fogalmazta meg híres/hírheft tételét, hogy a magyar díszítés-mód „megtestesült szent könyve a cifra szűr és a kivarrott suba”, miközben mindvégig adós maradt azzal, hogy ezt bebizonyítsa, hogy igazolja állítását, miszerint „a lényeg ugyanaz volt régen is, ami ma”, azaz a díszítő ízlésben létezik az „ezeréves történelmi folytonosság”. A tárgyak vizsgálatának értelmét abban látta, hogy az a nyelvi és történelmi források által nem földéríthető múltba világíthat be, s ezzel a magyarság eredetének és a más népektől, nemzetektől elütő karakterének kérdéséhez sikerül adatokat és érveket fősorakoztatni. Gondolatai, adatai fontos építőkövei lettek annak a szemléletmódnak, amely a néprajz nagy ígését táplálta a 19. század utolsó évtizedében: a tárgyakban megőrződött múlt képzete alapján közelebb férközni az Európában sajátos sorsú magyar nép és „a nemzet” őstörténetének rejtélyéhez. Ennek alapján vált Huszka ekkor a néprajz egyik meghatározó szereplőjévé. Ebből fakadt közéleti nimbusza is, különösképpen azáltal, hogy a nép által szerinte ezer éven át őrzött magyar stílus forrásvidékét a közvéleménynek hízelgő mesés keletre tette.

A régiségbúvár Huszka József munkája a nemzeti régiségtan történelmi, illetve művészi gondolati rendszeréből csirázott ki. Mindkét vonatkozásban persze sajátos változatot képviselt az általa a köztudatba emelt új forrásanyag és az értelmezés módja alapján. De ez az álláspont egyben gyakorlati jellegű is volt, értve ez alatt azt az eltökéltségét, amivel a múltból kiolvasni vélt ornamentika alapján a nemzeti műipar és formanyelv megteremtését szorgalmazta. Nem magányos koncepció ez, a korszak jellemző és uralkodó tudományos és művelődéspolitikai áramlatait, továbbá a háziipar fölkarolásán nyugvó szociális elkötelezettségét fejezi ki, s testesíti meg. Legfeljebb a gondolati elemek és a Huszkára jellemző valóságos misszionáriusi hév összekapcsol-

lódása alkot nála egyedi ötvözetet. Elhivatottságát még sepsiszentgyörgyi tanárként 1890-ben a következőképpen fejezte ki: „Tudom, hallatlan merészség egy falusi tanítónak rákiabálni egy országra. A homeri kacaj s a sok szánó mosoly ellen vigaszom, hogy minden időszak uralkodó eszméi onnan veszik eszközüket, legalkalmasabb kifejezőjüket, a hol kapják. Születés, magas hivatal nem előjog itt. A magyar stíl a levegőben van, régóta kísért már! Mért ne szólhatnék hát hozzá én, azért hogy sem Eszterházy herceg, sem ministeri tanácsos nem vagyok, ha én értém meg az idők szavát?”

Alighogy e sorok megjelentek, egyéves nagykállói kitérő után a fővárosba került, ahol a piarista gimnáziumban még három évtizeden át folytatta rajztanári pályáját, miközben közvetlenül részese lehetett a nemzeti műipart és építészetet hirdető mozgalmaknak. A remélt nagy néprajzi karriert azonban mégsem futotta be, jöllehet nevét és példatárként forgatott munkáit a nemzeti historizmus utolsó szakasza és a szecesszió zászlajára tűzte. Ott van a szaktudomány első és legfontosabb lépéseinel, ám egy évtized alatt mégis inkább a perifériára sodródott. Tudományos tevékenységében elfordult az „élő” etnográfiai anyag gyarapításától és tanulmányozásától, teljesen elmerült a díszítmények vélt ázsiai eredetét és szimbolikus tartalmát szolgáló bizonyítékok – történeti, régészeti, nyelvi adatok, formai analógiák – keresésében. Esményét ekkorra a művelődéspolitiká már magáévá tette, ám a Huszkára való gyakori hivatkozások mégsem jelentettek oly mértékű személyes diadalt, mint amilyet a többé-kevésbé beváltott elképzelései alapján vélhetnénk, s amit ő maga is remélt. Ornamentikagyűjteményeit ugyan szelvében forgatták, ám mégsem váltak a korszak ízlését végérvényesen megalapozó bibliává. A század első évtizedében Huszka József már sem a néprajzban, sem a nemzeti jellegű művészeti irányzatokban nem az a megkerülhetetlen hivatkozási pont, mint pár évtizeddel korábban. S az elszigetelődés még csak ezután következett be igazán. Az 1930-as évek elején Huszka már inkább egy anakronisztikus figura, akivel vitapartnerei ugyan tisztelettel, ám teljes elutasítással álltak szemben.

Az idős Huszka megmaradt hívei és követőinek maroknyi csapata nem is a szaktudomány berkeiben toborzódott, inkább építészekből, a nemzeti stílust továbbra is a korábbi évtizedek szellemében kereső művészekből, de leginkább laikusokból állt. Halálakor Lyka Károly a *Magyar Művészet*ben mint „a magyar ornamentika-kutatók pátriarkáját” búcsúztatta, s joggal állapította meg, hogy „tulajdonképpen az ő lelkes buzgólkodása terelte szélesebb mederbe” a magyar nép díszítőművészetének kutatását, „eredetének, sajátosságainak elemzését”. A néprajz képviselői ekkor már gyökereken más utakon jártak. Az *Ethnographia* névtelenül közölt nekrológiájában a hangsúly kimondatlanul is arra került, hogy Huszka megmaradt indulásának szemléletében és színvonalán, aki a *Magyar diszió stíl* alapján „közel félszázad évig építgeti, csinosítgatja kedvenc elméletét a magyar ornamentika keleti, különösen árja kapcsolataival”. Emellett a szakkutatás ekkor már egyöntetűen mást állít a közvéleménynek szóló fórumokon is. Mint Viski Károly fogalmazott 1940-ben, „olyan »magyar stílus«, vagy »magyar ornamentika« nincsen, amely valamennyi anyag népi technikáján díszítményenként igazolható volna”.

Mi indokolja, hogy a Néprajzi Múzeum hét évtized elteltével ismét a figyelem előterébe állítja Huszka József életművét? A cél kettős: egyrészt az általa föl kutatott *anyagot* megmutatni, mert ez önmagában is figyelemre méltó, másrészt annak nyomon követése, hogy miként formálódott ki, s hogyan alakult a tárgyi világ értelmezé-

sének, megszólaltatásának tudományos gyakorlata. A múlt megismerése ebből a szempontból szolgálhat a ma tanulságául.

Huszka József tevékenysége arról vall, hogy a régiségek megismerésének módszerei és a néprajz tárgyának kialakulása szervesen összekapcsolódott. Huszkánál a falvakban való kutatás és a rajzolás mint az anyagi javak tanulmányozásának két, egymással is eredendő kapcsolatokkal bíró eszköze egységet alkot. Képzőművészeti képzettsége elősegítette a tüzetes és alapos regisztrálás munkáját. Rajzban, vázlatokkal dolgoztak a művészi és történeti emlékek más kutatói, köztük Huszka etnográfus kortársai is, mint például Herman Ottó. Számára azonban ez többet jelentett, kifejezési és programalkotási eszközt biztosított. A Néprajzi Múzeumban őrzött hagyatékból és a publikációk újraolvasásából szembeszökő, hogy Huszka József kezdetben nem az a szobában ülő „karosszék-teoretikus” volt, mint idősebb korában, hanem az elsődleges forrásokhoz közel férköző, újra és újra útra kelő érzékeny, tudományokkal kacérkodó művészember. Munkáival jelentősen bővítette a kor régiségekre vonatkozó ismereteit, mégpedig azáltal, hogy az elsők között végzett helyszíni kutatást falvak, mezővárosok népe között, nem is csak alkalmyszerűen, hanem rendszeres módon és határozott céllal. Ennek alapján a néprajz módszereinek kialakításában kezdeményező szerepet játszott. De Huszka eljárása felemás maradt, mert közreadott munkái szerint visszakozott, s az előre tett lépést nem folytatta. Elemzéseiben gyökeresen más módszert követett, mint ami a helyszíni vizsgálatokból következhetett volna. Saját dokumentációját is kivonatolta, amikor a sterilen kezelt motívumokat táblákba, összehasonlító formai sorokba rendezte. Ezt az eljárást a kor nemzetközi művészeti vitái határozták meg, illetve az ekkor elterjedt publikációs forma, a díszítőmotívumokat közreadó ornamentikaalbum műfaja. Huszka ehhez a módszerhez igazodott, amikor a nemzeti múlt sajtószerepét megpróbálta kifejezni. Ezt az eljárást azonban már az 1920-as évekre túlhaladta az idő. Tevékenységének maradandó értékét a lerajzolt, megörökített tárgyi világ és művészi-ornamentikai becsü anyag adja, amit ő maga csak nyersanyagként használt. A Huszka-hagyaték feldolgozásával ezt az értéket ismerheti meg a közönség a Néprajzi Múzeum kiállításának keretében és a kiállítás katalógusának segítségével.

Kérem, fogadják mindkettőt szeretettel, megértéssel!

FEJŐS ZOLTÁN

OKTATÁS

A víz és a városi életmód Szegeden Kulturális örökség, emlékezet, szabadidő

A VIII. Nemzetközi Diákszeminarium
(Szeged, 2007. augusztus 21–27.)

A szegedi néprajzi tanszék eleinte egy-, majd később két évente rendezi meg elméleti és módszertani hangsúlyú nyári egyetemét, amely a közös terepkutatást állítja középpontjába. Az ötlet az egykori Csehszlovákiából származik, ugyanis a pozsonyi néprajzi tanszék az 1970-es években indította útjára Seminarium Ethnologicum néven hasonló vállalkozását, ami sajnálatos módon abbamaradt. Barna Gábor, aki maga is résztvevője volt a szlovák programnak, 1995-ben kezdeményezte a nemzetközi diákszeminariumok megszervezését immáron Szegeden Seminarium Ethnologicum Szegediense–SemEthnosz néven. 1995-ben és 1996-ban Csongrádon lengyel, finn, német, szlovák és horvát hallgatók részvételével folytak kutatások. 1997-ben Szeged–Alsóvároson skót, finn, lengyel, horvát, német és cseh diákok bevonásával a szeminárium a búcsút vizsgálta, az eredmények a *Szent és profán között – A szeged-alsóvárosi búcsú – Between the Sacred and Profane – The Pilgrimage Feast of Szeged-Alsóváros* címmel egy kétnyelvű kötetben láttak napvilágot. 1999-ben a tápai temetőkápolna inventarizációjában lengyel, horvát, finn, osztrák, skót és német hallgatók vettek részt, a terepmunka hozadékát Barna Gábor foglalta össze *Egy szent raktár – Tárgyak, szimbólumok, kommunikáció – A Sacred Depot – Objects, Symbols, Communication* címmel. 2001-ben a helyi identitás, falusi turizmus, megalkotott hagyományok témakörben folytatódott tovább a szemináriumsorozat Pusztamérgesen, ahol a résztvevők a Csongrád megyei település ilyen irányú törekvéseit próbálták meg értelmezni. A *Megalkotott hagyományok és a falusi turizmus – A pusztamérgesi eset – Invented Traditions and Village Tourism – The Pusztamérges Case* című tanulmánykötet tartalmazza a kutatás összefoglalóját, amelyet Pusztai Bertalan szerkesztett. Hatodik alkalommal, 2003-ban Baján a Halászlé Fesztivál vizsgálatára vállalkozott a nemzetközi diákszeminarium. A hetedik 2005 nyarán került megrendezésre Ópusztaszeren, ahol a nemzeti identitás, az emlékezet és az emlékpark kapcsolatának, összefüggésrendszerének vizsgálatát, értelmezését tűztük ki célul.

A 2007. augusztus 21–27. között megrendezett VIII. Nemzetközi Diákszeminarium a víz és a városi életmód problematikáját választotta témájául, amely sajátos kutatási módszerek alkalmazását kívánta meg a résztvevőktől. A víz a biológiai szükségletek kielégítésén túl az emberi kultúra szerves részévé vált az évezredek folyamán, mivel a vallások szimbólumrendszerében éppen úgy megtalálható, mint egy-egy közösség hiedelmeiben, képzeteiben. Az élővizek, különösen az édesvizek megfelelő használata nagy kihívást jelent, hiszen ez az erőforrás nem áll korlátlanul a rendelkezésünkre. A társadalomtudományok érdeklődése a vízhasználat kérdései iránt elsősorban a gyűjtögető, a földművelő és az állattartó közösségek esetén figyelhető meg, különösen azokon a területeken, ahol a víz elosztásához sajátos társadalmi szabályok

kapcsolódnak. A modern társadalmak vízgazdálkodásáról, vízhez való viszonyáról azonban nagyon keveset tudunk, ami azzal magyarázható, hogy a víz életünk, mindennapjaink része, mi is használói vagyunk, ezért megszokottá, saját kultúránk rutin-szerű elemévé vált.

A terepmunka helyszínéül egy olyan város szolgált, amelynek múltja és jelene szorosan összefonódik a vízzel. A Maroson és a Tiszán szállított só jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a település fontos kereskedelmi központtá vált. A folyók hátán ezerszámra érkező tutajok megteremtették a fafeldolgozó iparág alapjait, amelynek köszönhetően kibontakozott a hajóépítés. A 20. század elejétől a vízi szállítás ugyan háttérbe szorult, ám eközben a Tiszát felfedezte magának a szegedi polgárság, amely sajátos fürdőkultúrát alakított ki. Napjainkban is jelentős az Anna-víz kultusza, fogyasztása nemcsak a szegediek körében számít elterjedtnek. A tudatosan megszerkesztett városkép elemei közé is bekerült, hiszen minden évben megrendezik a Tisza Napot vagy a Halászlé Fesztivált. Az árvizek emléke is eleven él, hiszen a hozzájuk kapcsolódó emlékműveknél alkalmanként megemlékezési rítusokat tartanak.

A nemzetközi diákszemináriumra a zágrábi, a pozsonyi és a turkui finn egyetem néprajzi tanszékeiről érkeztek diákok és tanárok, akik a magyar résztvevőkkel együtt a megérkezést követő napon, azaz augusztus 22-én előadták a témával kapcsolatos kutatásaikat. Mód László a vízhasználat megközelítési lehetőségeiről, Szeged és a Tisza viszonyáról, valamint a folyóparton kialakult üdülőközösségekről beszélt, amelyek sajátos kultúrával rendelkeznek. Az 1950-es és az 1960-as években kiépülő üdülőövezetben magánszemélyek és vállalatok emeltek lábokat álló építményeket, amelyek kedvező feltételeket biztosítottak a nyári szabadság eltöltésére. A társulat irattára áttekintést ad az elmúlt évtizedek üdülési szokásairól, e sajátos közösség működéséről. Tóth Csaba a jelentősebb árvizek és az emlékezet kapcsolatáról értekezett, közép-pontba állítva az 1879. évit, amely Szeged történetében meghatározó szerepet töltött be, hiszen a város nagy része áldozatául esett e természeti csapásnak. Gyarmati Sándor az úszóházak sajátos világát próbálta bemutatni előadásában, amelyek szervesen hozzátartoztak a Tiszához. A szegedi polgárság által kialakított fürdőkultúráról is szólt, amely meghatározott szabályok alapján működött. Az utolsó magyar előadó, Seres Ágnes az Anna-vízről beszélt, amelyet a szegedi családok előszeretettel isznak napjainkban is. Felvázolta a gyógyvíz és a kút múltját, de bemutatta a fogyasztási szokásokat is. Juraj Janto, a pozsonyi néprajzi tanszék doktorandusza a Duna és a szlovák főváros kapcsolatáról tartott előadást, a finn vendégek (Timo J. Virtanen: *Water as an imago element*; Turku Case–Karoliina Autere: *Cultural landscapes along the river Aura*; Anna Leimola: *River Aura as an everyday life resource*) pedig az Aura folyót állították beszámolóik középpontjába. A Zágrábból érkező diákok a víz és a délszláv hiedelemrendszer összefüggéseire, illetve a vízhasználat hagyományos technikáira igyekeztek felhívni a figyelmet.

A terepkutatás helyszíneinek (üdülőtelepek, úszóházak, árvízi emlékművek, Anna-kút) a felkeresése után a munka négy csoportban folyt a külföldi és a magyar diákok, tanárok részvételével, akik interjúkat készítettek és megfigyeléseket végeztek. A szeminárium során szerzett tapasztalatokról az utolsó nap számoltak be a résztvevők, majd megismerkedhettek a szegedi halászlé elkészítési módjával, amelyet Simon András mutatott be számukra a Hattyastelepen, a Holt-Tisza partján.

Úgy gondolom, hogy a víz és a városi életmód kapcsolatát vizsgáló szeminárium munkának különböző nézőpontok és módszerek alkalmazásával sikerült megragadnia a kutatási témát, amely újszerűnek számít a néprajzi vizsgálatok területén. Az össze-

gyűjtött anyag feldolgozását követően eredményeinkről egy olyan tanulmánykötetben szeretnénk beszámolni, amely a korábbi gyakorlatot követve az írásokat angol és magyar nyelven teszi közzé.

MÓD LÁSZLÓ

TÉKA

Könyv a jukagírok folklórjáról

Kurilov, G.[avril] N.[ikolajevič] (sost.): *Fol'klor Jukagirov*. Nauka, Moskva–Novosibirsk, 2005. 560. l. + CD + térkép (Pamjatniki fol'klora narodov Sibirii i dal'nego vostoka 25.)

Az Orosz Akadémia Szibériai Osztálya 1990-ben indította útjára evenki hősénekeket bemutató kötetével azt a 63 kötetesre tervezett kétnyelvű könyvsorozatot, amelynek célja Szibéria és az orosz Távol-Kelet népei folklórjának bemutatása, és amely tizenöt év elteltével immár a 25. köteténél tart. Az eddigi gyűjtések mennyiségétől, az adott nép lélekszámától, valamint a közölt folklóryanag különlegességétől függően egyes népek szóbeli irodalmát több kötet is bemutatja, műfajok szerinti felosztásban közölve a rendelkezésre álló szövegeket. Így például a burját folklórt hét, a jakut és a szibériai orosz folklórt hat-hat, a tuva, a hakasz és az altaji török irodalmat négy kötet képviseli. A jukagírok folklórját (elsősorban alacsony lélekszámuk miatt) csupán egyetlen kötet mutatja be.

Azonban már maga a szándék, hogy a jukagír folklór egy kötetben bemutatandó, valamint az a gondolat, hogy a jukagír folklór mint egységes jelenség létezik, kérdéseket vet fel. A korábban nagy területeket benépesítő jukagírok ugyanis mára két, egymástól viszonylag távolabb (800 km-re) lévő tömbben, egymással kapcsolatot nem tartva, egymás nyelvét nem értve, már a szovjet időket megelőzően is eltérő életmódot folytatva, külön-külön szóbeli irodalmat tartottak fenn. Míg a Kelet-Szibériai-tenger partjától nem messze, a Kolima alsó folyásánál élő tundrai jukagírok elsősorban Andrjuškino és kevésbé Kolymskoje körzetében hagyományosan nagynyájas rénszarvastartással foglalkoztak, addig a Kolima felső folyásánál elterülő tajgában és tundratajgában (mára Zyrjanka és Nelemnoje központtal) délebbre élő jukagírok vadászattal tartották el magukat. Lélekszámban a több mint ezer főt számláló jukagírok közel kétharmada az Alsó-Kolimán, egyharmada a Felső-Kolimán él. A jukagirt anyanyelveként azonban csak 120 ember beszéli, a felső-kolimai nyelvjárást ebből is alig több mint két tucat idős ember. A kötet, ugyanakkor, mind a két csoport folklórját közel egyenlő súllyal igyekszik bemutatni.

A kétnyelvű szövegközlést a könyvsorozat hagyományainak megfelelően két tanulmány előzi meg. Az elsőt, a jukagírokat általánosságban, a jukagírok kutatástörténetét és szóbeli irodalmát bemutató cikket (12–45.) a kötetet összeállító Gavril Nikolajevič Kurilov jegyzi, a másodikat, a jukagírok zenei és énekes kultúráját bemutatót pedig Tatjana Innokentivna Ignat'eva közlésében olvashatjuk (45–126.). A kötet anyaga az elmúlt bő száz év gyűjtéseinek Kurilov által legjellemzőbbnek ítélt darabjait fogja csokorba, mindösszesen 70 szöveget. Ezek közül a legrégebbieket Waldemar Jochelson a Szibirjakov-expedíció során gyűjtötte (1895). A legfrissebbek pedig Ljudmilla Nikolajevna Žukova felső-kolimai, illetve Kurilov alsó-kolimai gyűjtései 1987-ből. A korábbi közlések számbavételén túl elsősorban Kurilov saját gyűjteményéből került elő néhány, eddig publikálatlan darab, gazdagítva az új kötet tartalmát. A kötet gerincét mindazáltal az 1959 és 1964 között több expedíció során lejegyzett,

több közlésben napvilágot látott szövegek adják. Nagy jelentősége van annak, hogy a kötet az alig megszerezhető jukagir gyűjtemények (L. N. Žukova–O. N. Černecov: *Hozjain Zemli*. Jakutsk, 1994; L. N. Žukova–L. N. Demina–I. A. Nikolajeva: *Folklor' jukagirov Verkhnej Kolymy: Hresztomatija 1–2*. Jakutsk, 1989; L. N. Žukova: *Čolgoraadiepe*. Jakutsk, 2000; V. G. Šalugin: *N'ied'üpelek üörepenin*. Jakutsk, 2002 stb.) szövegeit immár valóban széles olvasóközönség számára teszi elérhetővé (a felsorolt jakutszki kiadványok ugyanis csak 200–300 példányban jelentek meg). A szövegeket jegyzetapparátus, a le nem fordított kifejezéseket magyarázó szótár, mutatók, valamint Jochelson 1900-as gyűjteményéből (V. I. Iohel'son: *Materialy po izučeniju jukagirskogo jazyka i fol'klora*) néhány szöveg reprint közlése követi. A könyvhöz CD társul, amely 52 zenei felvétellel illusztrálja a kötetben közölt szövegeket, és mutatja be – ezen túl – a jukagirok zenei kultúráját, játékeit, táncait.

Nem szándéka azonban a kötetnek, címe alapján bármennyire is ezt várhatnánk tőle, a jukagir folklór teljességre törekvő bemutatása. A kötet ugyanis csak a prózanarratívákat veszi számba. A többi műfajt, mint például az áldásszövegeket, dalokat, találósokat, proverbiumokat meg sem kísérli bemutatni. Így azután, mivel az akadémiai sorozatban ez az egyetlen kötet fogja reprezentálni a jukagir szóbeli költészetet, e műfajok hozzáférési helye továbbra is Jochelson 1900-as gyűjteménye, valamint a felső-kolimai kresztomatia második kötete marad. Önmagában ez a tény is jelzi, hogy a Szibériára vonatkozó orosz (és kisebb mértékben a nemzetközi) folklorisztikai kutatások hagyományait követve a rövidebb prózai műfajok feldolgozása kevésbé értékes feladatnak tűnik Kurilov számára, így ezekkel nem is foglalkozik. A dalok szövegeivel talán más – ki nem fejtett – okokból szintén nem találkozzunk a kötetben, csupán a mellékelt CD-n hallgathatjuk meg azokat. Elemzésüket is, kizárólag zenei szempontból, Ignat'eva adja etnomuzikológiai bevezető cikkében.

A puszta közlésen túl Kurilov arra is vállalkozik, hogy a jukagir émikus műfajelnevezési rendszer megértésén keresztül behatoljon a jukagir prózanarratívák világába és azoknak új, alkalmasabb besorolását létrehozza. Korábban, Jochelson megállapításait alapul véve, a jukagir prózanarratívákat két nagyobb csoportba sorolva elemezték. Egy csoportot alkottak a mesék (juk. *karavaal*, illetve or. *skazka*), egy másikat pedig a mondák és elbeszélések (juk. *n'ied'il*, illetve or. *predanije, rasskaz*). Kurilov ellenben úgy véli, hogy a jukagir folklórban a prózanarratívák nem válnak el élesen egymástól (27–28.), és a szövegek tematikus és stiláris jellegzetességei öt, egymásba áttünő műfajt rajzolnak ki, amely műfajok nem élesen különülnek el egymástól. Azt is hozzáteszi, hogy e műfajok lefordítása, értelmezése oroszul (azaz a folklorisztika bevett terminusai szerint) nem közvetlenül adott, így körülírással jelzi, hogy milyen nemzetközi elnevezéseket lehet alkalmazni e belső műfajelnevezésekre, pontosabban, hogy milyen orosz elnevezésekhez lehet közelíteni a jukagir gondolkodás számára adott megjelölésekkel besorolt prózanarratívákat. Öt elbeszélő prózai típust (műfajt?) állapít meg a szerző: rendre a meséket, a csodás emberekről szóló hősmeséket, az elbeszéléseket, a régi emberekről szóló elbeszéléseket (mondákat), valamint a hősmondákat. Látható, hogy a szerző elsősorban tematikus alapon tartja beoszthatónak a szövegeket, leszögezve egyben azt is, hogy e témák eltérő megfogalmazásokkal járnak együtt. A jukagir prózanarratívák e tematikai csoportjai közt időbeli egymásutániságot is feltételez Kurilov: téma és nyelvi megfogalmazás alapján legősibbnek az állat- és mitológikus meséket ítéli, ennél későbbieknek tartja a hősmeséket, és még későbbieknek az elbeszéléseket. A kötet szövegei is e rendszernek meg-

felelően sorakoznak. A mesék esetében további öt tematikus alcsoportot állapít meg a szerző, amelyek a kötet felépítésében szerepet kapnak.

A kötetet bevezető cikk jól mutatja, hogy Kurilov – lévén tundrai jukagír maga is – sokkal járatosabb a tundrai jukagírok folklórában: ugyanis azokat a szövegeket, amelyeket tundrai jukagíroktól közöl, saját, sokszor egész közeli rokonai adták elő – ahogyan azt az adatközlők listája is megerősíti. Mind a két jelentős tundrai jukagír nemzetség, a Kurilovok és a Tatajevok is képviseltetik magukat. A tajgai jukagír szövegeket a nelemnoyei iskola nemzeti kultúra tanára, Ljubov Nikolajevna Demina gondozta, így Vasilij Gavrilievič Šaluginnak, a tajgai jukagírok legjelentősebb mesélőjének számos szövegét is. Šalugin 2003-as halálával a tajgai jukagírok utolsó jelentős mesemondója is eltávozott. Igaz ez azonban a jukagír folklór egészére is: elmúlóban van. A szövegek jó részének bevezető formulái is azt példázzák, hogy e szövegek elmondásának egyetlen valódi alkalma a folklorisztikai gyűjtés lett. Elvesztették közeget azáltal, hogy a középkorú és fiatal korosztályhoz tartozók már nem értik e szövegeket, és nem is érdeklődnek irántuk. Tanulságos volt Deminával (aki a tajgai jukagír nyelvjárás mára egyik legjobb ismerője és beszélője) való találkozásom, mikor is arra kérvén őt, hogy mondjon egy mesét jukagírral, először ő azt egy kis papírra írta le, majd onnan olvasta fel. Hogy ne legyen benne hiba...

A kötet bemutatóját 2005 nyarán együtt tartották Jakutskban az Északi Kis Nép-pek Problémáit Kutató Intézet szervezésében egy másik, alapvető jelentőségű munka, Waldemar Jochelson *Yukaghirs and the Yukaghirized Tungus* című háromkötetes könyve orosz nyelvű fordításának bemutatójával. A programot tovább bővítette az a háromnyelvű (orosz, jakut, angol) nemzetközi konferencia is, amely Jochelson születésének 150. évfordulója előtt tisztelgett oroszországi, japán, francia, perui és magyar résztvevőkkel. A nagyszabású esemény éppen annyira volt ünnepe a jukagír kultúrának, mint búcsúvétel is tőle. Kurilov ugyanis nagy jukagír–orosz szótárát, jukagír nyelvtörténetét és e folklórgyűjteményt az utóbbi öt évben sorra befejezve újabb, nagyobb munkát már nem kezd el. Olyan szaktudós pedig, aki hozzá hasonló színvonalon ismerné a jukagír nyelvet és folklórt, nincsen.

MÉSZÁROS CSABA

Könyv a csángók hiedelemvilágáról

A moldvai csángó magyarok hiedelmei. A kötet anyagát gyűjtötte és összeállította: Halász Péter. Generál Press Kiadó, Budapest, é. n. [2005.] 452 old.

Köztudott, hogy Halász Péter évtizedek óta jár Moldvába gyűjteni, s az utóbbi 20 évben számos kisebb-nagyobb könyve, tanulmánya jelent meg a csángó magyarok hagyományos népi kultúrájáról és társadalmáról. Ebben a vaskos (ötödfélszáz oldalas) könyvecskében csángó hiedelmeket adott közre, nemcsak szakemberek számára.

Mondhatnánk azt is, hogy a mintegy négy évtizedes, szisztematikus néprajzi gyűjtőmunka *mellékterméke* ez a kötet. De ezzel értékén alul kezelnénk Halász Péter több mint ötven településen folytatott kitaró és következetes munkájának ezt az ered-

ményét. Sokkal több ez a kiadvány, mint adattár – ahogy a szerző szerényen megnevezi gyűjteményét. Hiszen nemcsak 1903 sorszámozott és témautalásokkal keresztbemutatózott hiedelemszöveg olvasható itt, hanem egy olyan tudományos igényű, de a nagyközönség számára is érthető, élvezetes stílusban megírt bevezető, amely röviden kitér a csángó magyarok történelmére, gazdag szakirodalmi utalásokkal összefoglalást ad a népcsoport hagyományos műveltségéről néprajzi gyűjtők munkásságán keresztül, és tájékoztatja az olvasót e kötet anyagának szerkesztési elveiről is.

Mivel ő maga nem folklorista, átvette Fejős Zoltán rendszerét, aki 1985-ben publikálta két kötetben Karancskeszi hiedelmeit azzal a sokatmondó címmel, hogy *Hiedelemrendszer, szöveg, közösség*. Igen helyesen választott irányt, ugyanis pontosan erről szól ez a kiadvány. Szakkutatók számára nyilvánvaló, hogy a hiedelemmondák rendszert alkotnak, elvont, tudattalan modellként működnek és a szövegek egy-egy kultúra világképeként olvashatóak.

Márpedig éppen a korábbi folklórgyűjtésekből tudjuk, hogy „A moldvai magyarok világképe archaikus világkép, sok-sok olyan adattal, amelyek módosítják eddigi ismereteinket. Például a szabad lélekre vonatkozó adatok kényszerítően sürgetik a magyar lélekfogalom tüzetes felülvizsgálatát” – állítja saját gyűjtésével kapcsolatban a csángó hiedelemvilág egyik szakértője, Bosnyák Sándor.¹

A néprajzi gyűjtők (bármilyen résztmát próbálnak feltárni) azt tapasztalják a terepen, hogy a hiedelmek egyrészt elrendezik az egyéneknél a hagyományozott és megtapasztalt tudást, másrészt pedig előírják, szabályozzák a közösség tagjainak viselkedését a köznapi és ünnepi élethelyzetekben. Erről a kérdésről legutóbb pl. Hoppál Mihály írt gondolatébresztő, példákkal illusztrált tanulmányt,² amelyben kifejti azt is, hogy ez a rendszer tágan értelmezendő: nyelvi, vallási/mitológiai és köznapi hiedelmek bonyolult összefüggése adja a világképet.

Lássuk tehát, milyen alrendszerekből épül fel Halász Péter gyűjteményén keresztül a moldvai magyarok hiedelemvilága: 1. A tájhoz és a falvak múltjához kötődő hiedelemmondák (itt 7 helységnevet, tulajdonképpen a gyűjtések főbb helyszíneit sorolja fel); 2. Másvilág; 3. Természeti világképek; 4. Emberi világ; 5. Szerencse, álmok, átok; 6. Mítikus lények (emberfeletti erejű/természetfeletti lények; mítikus állatok/növények; különös helyek); 7. Nevezetes időpontok; 8. Nevezetes számok. E két utóbbi fejezetrészen mindössze egyetlen szövegjegyzés van, ami a „nagy” azaz: jeles napokra vonatkozik általában, ám számtalan utalás található a más fejezetekben már közölt szövegekre. Így pl. a dologtiltó vagy termékenység- és szerelemvarázsló napok zöme a Jövendölés, Jöslás, Álmok, Átok, Szerencse és szerencsétlenség címszó alatt az 5. nagy fejezetben olvasható.

Sokat elárul a csángó közösség állapotáról és világképéről, hogy a 4. fejezet Az emberi élet című alfejezetében 162 szöveg szól a halállal, halottal és temetéssel kapcsolatos hiedelmekről, szokáscelekvésekről, viszont a népcsoport termékenységéről, szaporodásáról (áldott állapot, születés, megcsókolás) csak 84, tehát az iménti témának kb. a fele. Ez természetesen azt is jelzi, milyen életeseemények és tudások intézményesültek (tehát kerültek a többségi elit vagy populáris kultúra befolyása, felügyelete alá az elmúlt 50 év során), s melyek azok, ahol még mindig a szájhagyó-

¹ Bosnyák Sándor: *A moldvai magyarok hiedelemvilága*. Folklor Archivum 12. Szerk.: Hoppál Mihály. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Bp., 1980. 8.

² Hoppál Mihály: *Hiedelemrendszerünkről*. In *Merítés. Tanulmányok Szilágyi Miklós tiszteletére*. Szerk.: Bali János–Jávorka Kata. Bp., 2001. 433–440.

mányozó folklór, s ezzel együtt az önkiszolgálás elve érvényesül. Persze a változásokkal kapcsolatban általánosítanunk nem szabad, hiszen a gyűjtemény nem jelzi az adatközlők életkorát és a gyűjtés/feljegyzés időpontjait.

Mégis éppen azért elgondolkoztatóak a hiedelmek tematikus arányai, mert Halász Péter nem célirányosan kérdezett rájuk, hanem azok a mindennapi élet és gazdálkodás szerves részeként az időjárással, állatokkal és növényekkel, valamint az emberi és természetfeletti világgal kapcsolatban kerültek rögzítésre.

A gyűjtő/szerkesztő maga is elismeri, hogy az anyag sajtó alá rendezése során jött rá arra, hogy a Fejőstől átvett modell néhány témakörben módosításra szorult volna. Idézem: „A természetfölötti lények esetében például indokolt volna megkülönböztetni a keresztény egyházi tanítás alakjait, valamint a néphit egyéb figuráit. Az ilyen utólagos felismeréseket azonban csak a szerkezet teljes felforgatásával lehetett volna megvalósítani, ezért rossz lelkiismerettel bár, de összekeverve hagytam az *angyalokat*, sőt magát *Boldogságos Szűz Máriát* is a gyermekijesztő *bankussal*, vagy a napot megevő *vorkolács-csal*.” (27. old.) Vigasztalásképpen mondom: a jó tematikus keresztmutatózás megoldotta ezeket a csoportosítási problémákat.

Szépek és információgazdagok a színes fényképmellékek is, bár a 22 képből csak 12 kapcsolódik a kötet szigorú értelemben vett tartalmához, a másik 10 (emberi portrék, tájkép, enteriőr) a hagyományos csángó kultúra illusztrációja. A magam részéről jónak és fontosnak tartom a gondosan összeállított mutatókat (szómagyarázatok és magyar–román helységnevmutató). A tájszavak mutatója nélkül bizony az ember meg sem értené ezeket a szövegeket, még az egészen köznyelvi formájúakat sem. Nemhogy az északi nyelvjárásban közöltek, pl. a szabófalvi 12-es számút. A tájszavak magyarázata nemcsak a moldvai magyar nyelv román kölcsönszavait, adaptációit teszi nyilvánvalóvá, hanem az olyan régi vagy helyi kifejezések jelentését is megadja, mint pl. *szádok* = hárs; *száda* = szája (az utcának, völgynek, üvegnek); *pujszuga* = kukoricaszár; *ribanc* = rongy; *lefő* = kipállik; *lapulás* = megnyomás; *megtisztel* = itallal megkínál... és még hosszan folytathatnám a sort.

Ami a szövegek stílárús megformáltságát illeti: kétségtelen, hogy a különböző időpontokban, különböző helyeken, feltehetően különböző nemű és korú adatközlőktől felvett szövegek nyelvi és stílárús megformáltsága egyenetlen. Az is igaz, hogy ezeket az eltéréseket szigorúbb/pontosabb adatrögzítéssel jobban tudnánk értelmezni. Számomra azonban meggyőző Halász Péter érvelése egy Arany Jánostól kölcsönzött idézettel: „Arra törekedtem tehát, hogy – az öreg Toldi Miklós szavát követve – úgy szeressem és közvetítem a csángó tájnyelvet, hogy eközben ne faragjam le »erejét, formáját durva kérégt róla«. Főként az úgynevezett északi, Románvásár környékén élő csángók [...] különösen archaikus tájnyelvét igyekeztem a lehetőség és a célszerűség mértékében meghagyni eredeti formájában.” (24. old.)

Természetesen nem állíthatom, hogy hibátlan ez a kiadvány. Igaz, hogy nagyon széles körű, de mégis hiányos a bibliográfiája. Hivatkozik például egy 2002-es Lükötanulmányra, ami a szakirodalom jegyzékében nem szerepel. Vagy hivatkozik egy 1926-os, Kogutowitz Manó készítette néprajzi térképre, amely a csángó magyarokat is feltünteti, s melynek (idézem) „témánkra vonatkozó szelete könyvünk 446. oldalán látható.” (6. old.) Hát sajnos, sem ott, sem másutt nincs a kötetben ez a térkép, van viszont a 444. oldalon egy másik, Tánczos Vilmos összeállítása nyomán, amiről sem a Bevezetés, sem a Bibliográfia nem tesz említést, amely az 1992-es népszámlálási adatok alapján a moldvai települések lélekszámáról és felekezeti megoszlásáról, nyelvéről tájékoztat. Ezek gondosabb szerkesztői munkával korrigálhatóak lehettek volna.

Összességében én kevésbé vagyok olyan kritikus és oly sokfélét számonkérő ezzel a gyűjteménnyel kapcsolatban, mint Voigt Vilmos, aki az *Ethnographiában* közölt róla recenziót.³ Én elfogadom a gyűjtő/szerkesztő/sajtó alá rendező kolléga nemes célkitűzését, mely szerint anyagát azzal a szándékkal teszi közzé, hogy hozzájáruljon a moldvai magyarok hitvilágáról előbb-utóbb csak elkészülő elemző monográfia létrejöttéhez. Anyagának publikálása azért is indokolt, írja, mert az utóbbi évtizedek romániai politikai és gazdasági változásai következtében a hagyományos paraszti életforma felbomlása felgyorsult, a moldvai magyarok nyelvi és kulturális asszimilációja úgyszintén, következésképpen itt is „beszűkültek a népi hiedelemvilág gyűjtésének korábban oly gazdag lehetőségei”. (27. old.)

Végül is ez egy érdekes, hiteles hiedelemgyűjtemény, ami arról tudósítja az olvasót, hogy milyen a csángó magyarok aktívan kollektív, tehát élő, gesztusokban és szokásokban megnyilatkozó tudása. Még a csodálkozásra egyébként kevésbé hajlamos folklórkutatók is eltűnődhetnek azon a tényen, hogy a történelem által oly mostoha sorban, kulturális és földrajzi értelemben is peremvidéken élő csángó magyarok észjárása, világképe mennyire egységes és mennyire más, mint erdélyi, felvidéki vagy magyarországi testvéreiké.

KÜLLŐS IMOLA

Egy szicíliai település élete templomának történetén keresztül: Szent Miklós kultusza Melilliben

Andrea Mollica: *Architetti, artisti e arredi della Chiesa Madre di San Nicolò in Melilli*. Tip. Grafica Saturna, Siracusa, 2006.

Bár Szicília lakóinak életével, szokásaival, ünnepeivel és hétköznappjaival már a középkori utazók, kereskedők is szívesen foglalkoztak, az csupán a 19. századtól kezdve vált a tudományos érdeklődés tárgyává. Az első jelentősebb leírásokat, gyűjtéseket olyan szicíliaiak készítették, akiknek, bár más volt a foglalkozásuk, életük egyik fontos célkitűzésévé vált szülőföldjük életének megismerése, annak tárgyi és verbális kultúrájának megőrzése az utókor számára. A palermói Giuseppe Pitre, vagy a melilli Sebastiano Crescimano, mindketten orvosok, talán épp azért tudtak valóban belelátni a körülöttük, velük élő emberek életébe, mert ők is közéjük tartoztak, ismerték és értették a szicíliaiak életét, úgy, ahogyan egy Olaszország más részéről érkező kutató sosem ismerhette és érthette volna meg azt.

Szicília szigete egy olyan sajátos része Olaszországnak, amely sokáig zavarba ejtette az olasz néprajzkutatókat, etnológusokat, és ez a zavar napjainkban is érzékelhető. Nem véletlen, hogy a terület sokáig inkább a külföldi kutatók érdeklődésének állt a középpontjában. Az olasz egység létrejötte után is még évtizedekig a Szicília és Dél-Olaszország iránti tudományos érdeklődést egy célkitűzés jellemezte: a kutatók

³ *Ethnographia* 2005. 3. sz. 383–385.

arra voltak kíváncsiak, mi lehet az oka észak és dél ilyen mértékű különbözőségének, és azon dolgoztak, hogy valahogyan egyesíteni tudják a hivatalosan már annak kinyilvánított, valójában azonban két különböző részből álló országot. Ebben az időben az északi nagyvárosokból, Firenzéből, Rómából Szicíliába érkező tudósok úgy tekintettek a területre, mint egyfajta egzotikus vidékre, ahol a „természeti népeket” tanulmányozhatják.

Mindeközben a szicíliai etnológia és néprajztudomány a maga útját járta, egy olyan utat, amelyet Giuseppe Pitrè jelölt ki azzal, hogy megteremtette a demológia, azaz az általa „néplélektannak” elnevezett tudományág alapjait.

Amit Pitrè a 19. század utolsó évtizedeiben elkezdett, azt ma is sokan folytatják. Hogyha áttekintjük a Szicíliával kapcsolatban a legutóbbi években megjelent etnológiai, néprajzi vagy antropológiai szakirodalmat, hamar szembeütni, hogy a szerzők között sok olyan szicíliai találok, akiknek bár más a foglalkozásuk, mégis az életüket a sziget kultúrájának, hagyományainak, életének megismerésére, és interpretálására szentelik. Ezek a könyvek legtöbbször nem válnak nemzetközileg ismertté, mert a szerzők kis példányszámban, saját költségükön, vagy esetleg valamelyik szicíliai város, község támogatásával publikálnak.

Ezek közé a szerzők közé tartozik Andrea Mollica is, aki jelenleg Sortinóban él, de tizenéves korától kezdve szenvedélyes kíváncsisággal kutatja szülőföldje, Melilli történetét, kultúráját, hagyományait. A 65 éves szerző közalkalmazottként dolgozott nyugdíjazásáig, de emellett folyamatosan publikált és publikál ma is különböző szicíliai folyóiratokban, valamint több könyve is megjelent. Legfontosabb tanulmányai közül érdemes megemlíteni a következőket: *Si avvicina il Natale: la tradizione della Presepe e della „tavola”*: fra religione e folklore (1983) (Közeledik a karácsony, a betlehemi és az „asztal” szokása: vallás és folklór között); *Preparativi in tutta la Sicilia in attesa della Pasqua: „Misteri” dolorosi* (1984) (Előkészületek a húsvétra várva egész Szicíliában: a fájdalmas „Titkok”); *La festa di San Sebastiano nella notte fra il 3 e il 4 maggio – I nudi di Melilli* (1984) (A Szent Sebestyén-ünnep a május 3. és 4. közti éjszakán. A melilli „pucérak”).

2006-ban adta ki *Architetti, artisti, mastri e arredi della Chiesa Madre di San Nicolò in Melilli* (A melilli Szent Miklós templom építései, művészei, mesterei és belsőépítései) című könyvét. A mű a melilli Szent Miklós-nak szentelt templom történetét dolgozza fel. Ezen a történeten keresztül azonban az olvasó bepillantást nyerhet Melilli község életébe is. A munka művészettörténeti értékei kétségbevonhatatlanok. De azzal, hogy bemutatja a művészeket és a műalkotásokat, a község életébe is bepillantást enged, hiszen azok közül, akik a Szent Miklós-templom felépítésén, restaurálásán és újjáépítéseiben dolgoztak a legtöbben melilli családok több generációs leszármazottjai. A templom története tehát egyben különböző családok története is.

És egyben a község története is. A templom változásai ugyanis olyan eseményekről tanúskodnak, amelyek a helyiek életében is nagyon fontos szerepet játszottak. Az 1542-es, az 1693-as, majd az 1990-es földrengés, az 1876-os francia–spanyol háború, a második világháború, mind olyan események, amelyek rajta hagyták a nyomukat nem csupán a Szent Miklós-templomon, hanem a településen, a város lakóinak életén is.

Melilli a történelem folyamán többször pusztult el, és többször építették újra, mindig az eredeti helyén, a korábbi településszerkezet mintájára. A település életének szempontjából talán a legmeggrázóbb tragédia az 1693-as földrengés volt, ami szinte a földdel tette egyenlővé a községet, és 5480 lakosából több mint 900-an haltak meg. A

tragédia után a melilliek nem késlekedtek, az egész közösség összefogott, hogy pontosan a régi helyén újjáépítsék a települést, többek között a Szent Miklós-templomot is, annak teljes pompájával.

Ezzel az eseménnyel lezárult Melilli történetének egy szakasza, amire vonatkozóan nem is maradt az utókorra sok feljegyzés, mert szinte minden elpusztult a földrengés alatt; valamint elkezdődött egy új, ami mindmáig nyomon követhető, annak ellenére, hogy a települést még több alkalommal rombolta le szinte teljesen valamilyen természeti, vagy ember által előidézett katasztrófa, és többször kellett szinte a semmiből újjáépíteni. Mollica könyvében nyomon is követi ezt a történetet, és bemutat szinte minden fontos és hozzáférhető dokumentációt 1693-tól kezdve, de emellett visszanyúl az 1693 előtti időkre, és abból a kevésből, ami ennek az időszaknak az irataiból, feljegyzéseiből, dokumentumaiból megmaradt, megkísérli rekonstruálni a közösség korábbi képét.

Az 1693-as év a Szent Miklós-templom történetét tekintve is fordulópontot jelentett. Ekkor ugyanis a település lakói úgy döntöttek, hogy „lecserélik” védőszentjüket, és Szent Miklós helyett onnantól kezdve Szent Sebestyén védelmébe, oltalmába ajánlják otthonaikat.

A védőszentkultusz egész Sziciliában nagyon elterjedt: szinte minden városnak, községnek vagy falunak van legalább egy, de általában több védőszentje. Ezeknek a tiszteletére hatalmas ünnepségeket rendeznek; van, hogy a szentnek az egyház által hivatalosan meghatározott napján, de leginkább a nyári időszakban, a mezőgazdasági munkákkal és ünnepekkel összhangban. Ezekre az ünnepekre rengeteg zarándok érkezik Szicília különböző pontjairól, és sokáig a vásárokat is ekkor tartották, tehát a védőszentek tisztelete több aspektusból is meghatározó eseménye volt, és maradt ma is a közösségek életének.

Melillinek egészen 1693-ig Szent Miklós volt a védőszentje. De a földrengés után a lakók elvesztették a bizalmukat, és úgy döntöttek, inkább a már korábban is mélyen tisztelt Szent Sebestyént választják községük hivatalos védőszentjének. Szent Sebestyén kultusza egész Siracusa tartományában, de elsősorban Melilliben 1414-től kezdve igen elterjedt volt, amikor is a legenda szerint egy csodatévő Szent Sebestyén-szobor került a település birtokába. A szobrot egy elsüllyedt hajó partra vetett roncsai között találták tökéletes épségben az Augusta és Siracusa közötti partszakaszon, nem messze Melillitől. Eredetileg Siracusába akarták szállítani, de a szobor olyan hihetetlenül nehéz volt, hogy sehogyan sem tudták megmozdítani. Az eseményeknek híre ment, és minden település elküldte a saját képviselőit, hogy próbát tegyenek a szoborral, ki tudja azt elmozdítani. Amikor Melilli papja próbálta megemelni a szobrot, az hirtelen olyan könnyűvé vált, hogy akár egyedül is el tudta volna vinni magával mindenféle nehézség nélkül. Ebből tudták, hogy a szobor Melillibe akart menni. A település szélén aztán az megint annyira nehézzé változott, hogy kénytelenek voltak lerakni, és azon a helyen építették fel a Szent Sebestyén-templomot. A szoborhoz ezektől az eseményektől kezdve rengeteg csoda kötődik, amelyeknek híre az egész környéken elterjedt. Minden évben egyre és egyre többen érkeztek Melillibe emiatt május elsején, azon a napon, amikor 1414-ben a szent szobra a településre került. (Az 1900-as évektől az ünnepet május 3–4-én tartják, mert május elseje hivatalosan – mint másutt is – a munka ünnepe lett.)

Szent Miklós tisztelete tehát már a 15. században háttérbe szorult Szent Sebestyén kultusza mellett, de csak 1693-ban vesztette el hivatalosan védőszenszerepét. De ez nem jelenti azt, hogy a szent tisztelete teljesen megszűnt volna Melilliben.

Templomának története tehát bizonyos értelemben a szent kultuszának a története is, ami nem érthető meg a Szent Sebestyén-kultusz megismerése nélkül; Andrea Mollica könyvében mindezeket bemutatja.

A könyv egyik kiemelkedő jelentőségét mindezek mellett az adja, hogy megtalálható benne a melilli Szent Miklós-ünnep leírása, egy olyan ünnepé, amely mára teljesen eltűnt, amire csak kevesen emlékeznek, és amire vonatkozóan igen kevés feljegyzést találhatunk. Mollica összegyűjtötte mindazt, amit a témával kapcsolatban össze lehetett: az első olyan dokumentum, amely bizonyítja az ünnep létezését, 1270-ből származik. 1692-es az a feljegyzés, amely beszámol a „*vita della festa di San Nicolò*” szokásáról (A Szent Sebestyén-ünnep menyasszonya, szicíliai dialektusban), amellyel találkozhatunk több olyan városban is, ahol Szent Miklóst tekintik védőszentjüknek.

A legenda szerint egy szegény lánynak, aki gazdasági helyzete miatt nem rendelkezett hozománnyal, a szent három zacskó aranyat ajándékozott, és a lány ennek köszönhetően tudott férjhez menni. Ennek a történetnek az emlékét őrizte az a szokás, hogy néhány nappal Szent Miklós ünnepe, december 6-a előtt, három szegény és árva lány, akik úgy határoztak, hogy férjhez szeretnének menni, a templomba mentek, és jelentkeztek a plébánosnál. Ezeknek a lányoknak mindenekelőtt mélyen vallásosnak kellett lenniük, és Szent Miklós őszinte híveinek. A templom kiválasztott közülük egyet, és magára vállalta a lány hozományának előteremtését és kiházasítását, többek között a hívek adományainak segítségével.

A könyv bemutatja a *pane di San Nicolò*, vagy *pane dei poveri*, azaz a szegények kenyérének hagyományát is; ezeket a kenyereket a Szent Miklós-szobor lábánál megáldották, és szétszórták a hívek között. Azok vagy megették, vagy pedig hazavitték, és az otthonukban őrizték, hogy megvédje őket betegségetől, balszerencsétől.

Mons. Giuseppe Greco ezeket írja a könyvről előszavában: „*Andrea Mollica könyve egy tökéletesen hiteles történet. Megtalálhatjuk benne a fellelhető források alapos feltárását, amelyek egyes események közvetlen bizonyítékai; megtalálhatjuk benne a történelem egyes pillanatainak pontos leírását; az események koherens összekapcsolását, amit az egyes dokumentumok támasztanak alá.*”

Mons. Greco valóban Mollica könyvének egyik legfontosabb jellemzőjét emelte ki, ami tetten érhető minden munkájában: történeti szemszögből és gondos alaposággal mutatja be Melilli községének életét a Szent Miklós-templom történetének ismeretén keresztül.

ANGYALOSY ESZTER

Eperjessy Ernő vallomása szülőföldjéről, eleiről, családjáról

Eperjessy Ernő: *Puszták népe a Zselicben (1900–1950)*. Szerk.: Németh János. Mikszáth Kiadó, Horpács, 2006. 698 old.

A fenti című könyv 2006 végén került ki a nyomdából, így első bemutatója csak 2007. április 12-én volt Budapesten a Liteában, a Somogyiak Baráti Köre rendezésé-

ben. Somogy Megye Önkormányzata és a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum lehetővé tette, hogy Kaposváron is sor kerülhessen a kötet ünnepélyes ismertetésére 2007. április 24-én. A rendezvényt Gelencsér Attila, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke köszöntötte, Kapitány Orsolya rendezte. Knézy Judit, a könyv lektora és Ajánlás című fejezetének írója értékelte a szerző munkájának eredményeit. További családiasabb „író-olvasó” találkozót szerveztek április 27-én Almamelléken és Szigetváron a szerző szűkebb hazájában.

A szerző somogyinak vallja magát, Sasréten, Somogy és Baranya megye határán, a Zselicnek rendkívül varázslatos szép völgyében született ún. nagycsaládban. Tanárként szintén Somogyban kezdte pályáját 1948-ban. Majdnem két évtizeden keresztül az Őrtiloshoz tartozó Szentmihályhegyen és Asszonyváron tanított. Már itt foglalkozott néprajzi gyűjtésekkel. Hazajárva, az 1960-as évektől tudatosan jegyezte fel szülőhelyén és környékén a zselici puszták népének életére vonatkozó nyelvjárási, néprajzi adatokat. Tanulmányait a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán folytatta. *A délkeleti Zselic uradalmi cselédeinek nyelvjárása* címmel írta bölcsészdoktori disszertációját. Az 1950-es évektől az uradalmi cselédeket nem tartották olyan forradalmi rétegnek, mint a munkásságot és parasztságot, így a cselédelet kutatása nem kaphatott megfelelő támogatást, a nyelvjárásuk sem nyert publicitást, azaz disszertációja nem is jelent meg. A cselédelet adatainak, dokumentumainak gyűjtését, fényképek készítését, népzenejük felvételét, levéltári, adattári, könyvészeti adatok feltárását folytatta évtizedeken keresztül. Más irányú szakmai hivatása akadályozta a zselici puszták néprajzáinak feldolgozásában. Nyugdíjba menetele után, az 1990-es évektől intenzíven állt neki a cselédkönyv megírásának, de ehhez eredménytelenül kísérelt meg pályázati támogatást nyerni. 1990-ben Velemben az Ethnographica Pannonica nemzetközi konferenciáján Balassa Iván felkérésére német nyelvű előadást tartott a Zselicben tevékenykedő uradalmi cselédek és időszakos mezőgazdasági munkások két világháború közötti életéről. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum *Majorok és népe a Dunántúlon* című, 2002-ben Keszthelyen megnyitott kiállításához segített az egykori cselédelethez vonatkozó tárgyakat, adatokat gyűjteni. Csak 2001–2002-ben kapott az OTKÁ-tól támogatást a terepmunkához. Ekkor készült Eperjessy Ernő, Sebestyén Ferenc és Knézy Judit fényképsorozata, amely a Zselicben megmaradt uradalmi épületeket, az egykori helyszíneket örökítette meg. A könyv kiadásához újabb szponzorokat sikerült megnyernie.

Eperjessy Ernő személyes vallomása ez a mű az ősről, családjáról, egykori barátairól, azok tudásáról, hagyományörzéséről, gondolatairól, kiemelkedő társai életútjáról. Saját szavaival: „Ez a kötet tisztelgés lenne a méltatlanul elhallgatott cselédség százazrei előtt, akik – miközben vállaikra 1945-ig a tőkés mezőgazdasági üzem terhe nehezedett – hányatott sorsukban, mindennapos megalázottságukban is a magyar történelem egyik alapvető részét jelentették, nagyban hozzájárultak a nemzet számára, nyelvében, hagyományában való fennmaradásához.”

Minden fejezete rendkívül igényes tudományos feldolgozás. Alapvető érdeme a szigorú forráskritika, akár írott forrásról, akár visszaemlékezésanyagról van szó. A saját emlékeit, tudatosan feljegyzett tapasztalatait számos adatközlő visszaemlékezésével egyeztette. Rendkívül széleskörűen kontrollálta, kiegészítette, helyesbítette, vagy cáfolta a meglévő tárgyi, adattári, levéltári, könyvészeti források adatait. Például alaposan mérlegelte az uradalmi cselédekre vonatkozó törvények, miniszteri és megyei rendeletek megszületésének kiváltó okait, azt, hogy megvalósultak-e egyáltalán,

milyen mértékben, milyen fáziseltolódással, miként ellenőrizték a hatóságok a törvények betartását.

Módszereit tekintve interdiszciplináris, mind a nyelvjáráskutatók, a tárgyi és szellemi kultúrát, a társadalomtörténetet kutató néprajzosok, agrár- és a mentalitástörténészek érdemmel meríthetnek eredményeiből.

A néprajzi kutatók és a történészek sokáig tudatosan nem foglalkoztak az uradalmi cselédek társadalmi helyzetével, életmódjuk bemutatásával, s a szociológiai irodalomban is csupán az 1930-as években jelent meg róluk komolyabb írás. Elsősorban Illyés Gyula *Puszták népe* című önéletrajzi vallomása robbant be a köztudatba egy addig ismeretlen, elhallgatott világról láttató erővel. Ezt követte néhány igényesen megírt munka (Kovács Imre, Pezenhoffer Antal, Heller András, Nádújfalvy József publikációi, de Illyés Gyula más művei is). A Néprajzi Múzeum Fotótára is ekkor kezdett el uradalmi cselédekről készített fényképekkel gyarapodni.

Eperjessy Ernő a pontos összefüggések feltárása, a precíz leírások mellett gondot fordított arra is, hogy a cselédekről vallott elfogult, elmarasztaló, vagy más szempontból téves vélekedéseket cáfolja. Szinte cselédbibliának tartotta Illyés Gyula könyvét. De az általa megkérdézett néhány volt uradalmi alkalmazott kifogásolta, hogy Illyés Gyula kibeszélte nyomorúságukat, egyedi kirívó eseteket általánosított (konvenció kimérése utáni pazarlás, a lopások). Eperjessy Ernő úgy gondolta, hogy külön kell választani az általános, a helyi és egyéni vonásokat, nem egyetlen pusztát kellene feldolgozni, hanem egy egész tájegységet. Alaposan mérlegelte az adatokat, hogy a valóságot tudja megközelíteni. Újabban társadalomtörténészek – köztük Gyáni Gábor is – számszerű adatokkal bizonyítják, hogy a két világháború között a cselédek nagyobb része anyagilag nagyobb biztonságban élt, mint a szegényparasztság széles tömegei, a summások, más idénymunkások és a napszámból élők, mert lakás volt a fejük felett és a konvenciót időben megkapták. A statisztika részben elfedi a valóságot. Eperjessy Ernő amellet, hogy részletesen ismerteti az emberséges, a cselédekért sokat tevő birtokosok, gazdatisztek cselekedeteit, szenvedélyesen részletezi a rendszer negatívumait. Számos példát idéz arra vonatkozóan, hogy milyen törekeny volt a cselédeknek ez az állítólagos anyagi biztonsága.

Talán a legmodernebb szemléletű és a legtöbb új szempontot hozó fejezet az Együttélés a természettel című. Szépen elemzi a cselédek kötődését a természethez, a tájhoz, természetismeretüket, kapcsolatukat az állat- és növényvilággal, a tájhoz kötött termelési ismereteiket. Különösen szép adatokat hoz a gyűjtögetésre, a vadméhek mézének elszedésére, népi gyógy módok itteni gyakorlatára.

A választott terület, a Zselic rövid földrajzi körülhatárolása mellett a Zselic szó eredetéről szóló számos véleményt elemzi a szerző, mindamellet továbbra is bizonytalan eredetűnek tartja. Ismerteti a Zselic településeit, városait, falvait és uradalmait, illetve pusztáit az 1932. évi állapot alapján megyei, illetve járási hovatartozandóságuk szerint.

A családtörténeti kutatások is új összefüggésekre derítettek fényt. A cselédek migrációjának kutatása során a szerző a Zselicen túla is kiterjesztette vizsgálatait. Az együtt gazdálkodó és lakó több generációs nagycsaládok kutatásához fontos kiegészítő vonásokat sikerült Eperjessy Ernőnek a cselédek köréből kimutatnia. A zselici cselédek az ország más részeihez hasonlóan katolikusok és sokgyermekesek. A családi összetartás még az 1945-ös sorsforduló után is megmaradt a cselédek körében, habár a nagycsaládi együttélés ekkoriban szűnt meg teljességgel.

A puszták népe – uradalmi cselédek fejezetben elemzi az éves szerződésű uradalmi alkalmazottak megjelenésének történetét a középkortól kezdve, a 18. századi újraszerveződésen keresztül – amikor már cseléd törvények és rendeletek is megjelentek – egészen 1945-ig. Külön szól a majorok és puszták történetileg kialakult típusairól a Zselicben és ennek helynévi vonatkozásairól, így például a török hódoltság után az eltűnt falu helyén létrejövő uradalmi pusztákról, vagy a falvaktól távol szerveződő „mellék pusztákról”.

A cselédrendtartás és cseléd törvény fejezet a cselédek jogi helyzetének alakulását, gazdáikkal való jogi kapcsolatát és főképp kötelezettségeit tárgyalja az 1776-os törvénytől kezdve a Darányi Ignác kiadta 1907. évi XLV. törvényig.

Az uradalmi cselédek alapdokumentumai című fejezet részben ismerteti, részben be is mutatja ezeket. Leglényegesebb pontja a cselédek helyhezkötése, mozgásának megtiltása, a fegyelmezés, esetleg a testi fenyegetés megengedése. Ez utóbbi 1907-től kezdve csak a kiskorúakra vonatkozott a törvény szerint, gyakorlatban azonban nem.

Az uradalmak, majorok, puszták társadalmi szerkezete című fejezet részletesen elemzi a nagybirtokosok társadalmi, gazdasági, jogi kategóriáit, az uradalmakat irányító főtisztek rangsorát, a földbirtokosok és a gazdatisztek házi alkalmazottait, a konvenciók, azaz évi bérért elszegődött tulajdonképpeni uradalmi cselédek munkaköreit, illetve beosztását (első cselédek, mesteremberek, közcselédek, fogatosok, pásztorok, jószággondozók), de az időszaki munkára, illetve célfeladattal alkalmazott munkások típusait is. Részletezi minden alkalmazott végzettségét, munkaköri gyakorlatát, munkakörét, fizetését, a számára adott juttatásokat, a mindezzel kapcsolatos helyi, hivatalos és népi szóhasználatokat. Nemcsak a munkák folyamatát, de az eszközöket, a megkívánt teljesítményt, munkaszervezetet, a munka szünetei közben történt étkezést és más szokásokat alaposan körüljárja a szerző.

A cseléd lakásvizonyok kérdése mindig is neuralgikus pontja volt a törvényhozóknak, de a pusztákat járt szociológusok, néprajzosok sem kerülhették meg. Törvényben többször szabályozták a lakások viszonyait (pl. közös cselédszobák megszüntetése), de a zselici és máshonnan való adatok is mutatják, hogy e törvényt sokáig, vagy egyáltalán nem tartották be. A cselédek egészségügyi gondjairól, a higiéniai kérdésekről is hiánypótló feldolgozást adott Eperjessy Ernő, elemezve az összes rendeletet, intézkedést e kérdésekben.

Minden fejezetben arra törekedett, hogy ne csak a cselédéletre vonatkozó általános és helyi jellegzetességeket mutassa meg, Elhelyezte a puszták népének kultúráját a dél-dunántúli mezőgazdasági népesség hagyományos kultúrájának egészében, rámutatva az összefüggésekre, a hatások irányára. Jó példa erre a ruházatról szóló rész: a Somogy népművészete-kötet csak elnagyoltan ismertetette a cselédruházatot – kivéve a pásztoröltözékeket –, Eperjessy Ernő a pásztorviseletről is tudott újabb, kiegészítő adatokat hozni.

Nyelvjárásukban, szellemi és részben tárgyi kultúrájukban (táplálkozás, ruházat, a lakáskultúra elemei, munkaeszközök) elsősorban a Nyugat-Zselicnek és részben a Kapos mentének nagyobb részét a török alatt is folyamatosan itt élő református, kis részben katolikus parasztságának hagyományai álltak modellként előttük. Ennek eredete valószínűleg a paraszti sorból való kiválásuk idejére megy vissza. De a több helyről később érkező különböző nyelvjárásai és más kulturális hatásokat ismerő katolikusok hatása is kimutatható. A szomszédos német paraszttal esetenként egy templomba jártak, katolikus vallásgyakorlatuk hatott a cselédekre is. A Zselicben élő uradalmi cselédek a dél-somogyi ő-ző nyelvjárást követték az ő-zésen kívüli más

helyi sajátosságokkal együtt. A diftongusokat nem őrizték meg, éppen azért, mert a máshonnan jött csoportok hatására ezt a sajátosságot elhagyták, de az újonnan jöttek átvették az ö-zést és más helyi tájnyelvi sajátosságokat. A szerző a cselédek körében fennmaradt különleges tájszavak széles arzenálját gyűjtötte össze, köztük olyanokat is, amelyeket csak a cselédek használtak.

A jelesnapi és családi szokások sorát tekintve szinte minden megtalálható a cselédeknel, ami a környező parasztnaknál, sőt egyes pénzgyűjtő szokásokat, mint a betlehemezés, háromkirályok járás legtovább a cselédfiatalok őrizték. Más szokásoknál a cselédekre a szegényesebb kivitel volt jellemző (pl. ünnepi étkezések, zenészek fogadása, keresztiszülők, komák száma, az ajándékozások mértéke stb.). A vallásos szokások közül a templomok távolsága, a pusztai rend nem tette lehetővé bizonyos szertartások megrendezését. Nagyon nagy örömet okozott nekik, hogy az uradalom engedélyezte számukra a búcsújáró helyek (Máriagyűd, Turbék, Segesd, Andocs) felkeresését. A templom messzesége miatt kialakultak szükségből sajátos módszerek: út menti szobrok, keresztel mellett imádkoztak, tettek fogadalmakat, vagy fogadták az áldást.

Az uradalmi alkalmazottak sajátos rétegét képező pásztorok művészetének archaikusságáról, különlegességéről már sokan írtak. A leghíresebb pásztorfaragók ismertetése mellett e kötet tartalmazza a kevésbé vagy eddig nem ismert faragók sorát és élettörténetüket. Külön fejezet szól a Zselicben gyakran megfordult betyárokról is. Eperjessy Ernő fontosnak tartotta, hogy különböző sorsú, munkakörű, eredményes, vagy kevésbé szerencsés cselédemberek, de asszonyok nagyon tanulságos élettörténetével is megismertessen.

Külön fejezet szól az asszonyok művészkedéséről, amelyből elsősorban a tojás-cifrázást emeli ki, de ír a lakás díszítéséről mintás textilekkel, vallásos tárgyakkal, a földes padló cifrálásáról, a kemence mintázásáról, himzőkultúrájukról és a *tutyikötés*ről és más egyébről is.

A kultúralódási lehetőségekről, ezek hiányáról, az iskola szerepéről is részletes beszámolót kapunk. Az uradalmi cselédek művelődésének legfontosabb forrása a szájhagyomány volt, szinte minden családfő, vagy egy-egy családban többen is meséltek esténként a szobában, istállóban vagy a szabad ég alatt, aki felolvasott is. A népdalok és balladák köréből a két világháború között, valószínűleg a summások hatására, már az új stílusúak voltak divatosabbak, de emlékeztek archaikusabbakra is. A cselédek magyarnak tartották magukat, de történelmi tudatukat csak részben alakította az iskolai oktatás. A katonaságot megjárt fiatalok másként is tájékozódtak a magyarság sorsáról, néhányan a fronton tanultak meg olvasni. Különleges gyűjtési eredménye a szerzőnek a Zrinyi-ének és a Haynau-trufa megtalálása.

Visszatérve a szerző szándékaira, hangsúlyoznám: munkája tudományos értékeit még kiemeli az, hogy műve egyben személyes vallomás, hitvallás és számadás is.

Bevezetés a „Dunának, Oltnak egy a hangja” című könyvhöz

„Dunának, Oltnak egy a hangja”. A „bartóki modell” és a közművelődés. Tudományos tanácskozás, Budapest, 2006. május 24. Szerkesztette: Halász Péter. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest, 2007. 64 old.

„Az volna a legörvendetesebb, ha minden ország, minden országrész, minden megye, minden falu valami tősgyökerest, eltérőt tudna produkálni.” (Bartók Béla)

„Túl sok tősgyökerest, eltérőt egyik megyénkben sem remélhetünk, mert viruló népdalaink természete a vándorlás, a cserélődés; magyar nyelvterületen a népdalhatárok összemosódnak.” (Kodály Zoltán)

Bartók Béla egy budapesti előadásában vázolta a parasztzene műzenébe való átültetésének, átmentésének lehetőségeit. Az abban foglaltak azóta is mintául szolgálnak azokhoz a törekvésekhez, amelyek az Európához, különösen a Közép-Európához integrálódó nemzeti művelődést szolgálják, mégpedig nemcsak magyar, vagy kárpát-medencei tekintetben, hanem minden olyan területen, ahol a néphagyomány újraforgalmazásával, újjáteremtésével európai rangú iparművészetet, építőművészetet, vagy éppen táncművészetet teremtettek.

A folyamatnak Bartók három lehetőségét vázolja fel. *Először* gondosan össze kell gyűjteni, számba kell venni, főként pedig tökéletesen meg kell ismerni a folklór és a népművészet tárgyi és szellemi világát. *Jórészt ennek alapján* kerülhet sor egy-egy népművészeti tárgy, folklórjelenség alkotó jellegű, a mai igényeknek megfelelő átdolgozására; gondosan ügyelve arra, hogy elkerüljük a formalizmust, bizonyos elemek öncélú, funkciójukból kiragadott alkalmazását. *A harmadik lehetőség* már nem reprodukció, nem átdolgozás, amikor a létrejött szellemi vagy tárgyi alkotás formatisztasága, használhatósága és művészi értéke éppen olyan tökéletes, mint az évszázadok nemzedékei által tökéletesített néphagyomány. Vagyis – Bartók szavaival – „ugyanaz a levegő árad belőle”, mint egy népi alkotásból.

A hasonlat nem túlzás, hiszen éppen ő írta a *Fából faragott királyfi* „patakzenéjéről”, hogy végre sikerült olyan nagyot alkotnia, mint egy népdal. Amiről pedig ugyanó vallja más helyen, hogy „kicsiben éppen olyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-függát, vagy Mozart-szonátát”.

Erre a – Kodály tanításával kiegészült – „bartóki modell”-re épült fel az európai közművelődésben páratlan hazai irányzat, amely az 1970-es évektől a táncházmozgalomban, a Röpülj Páva Körök és a hagyományörző kézművestáborok tevékenységében valósult meg, s a művészi igényesség megvalósítása mellett számos tekintetben a nemzeti identitás céljait is szolgálta. A néphagyománynak gyakorlatilag minden területe felértékelődött, értékes tartalmat, sikeres alternatívát és sajátos szintet adott a magyarországi közművelődésnek.

Ebből a folyamatból természetesen nem maradtak ki a hazai nemzetiségek sem, hiszen az ő hagyományra alapozott közművelődésük is gazdagodott, tartalmi és módszertani segítséget kapott a „bartóki modell”-re épülő kísérletektől és eredményektől. Mint ahogy kisugárzott ez az irányzat a határokon túl élő magyar népcsoportok identi-

tást kereső, művészi értéket létrehozó, közösséget teremtő és formázó szellemi teljesítményeire is.

A „bartóki modell” közművelődési hozadéka tehát kézenfekvő és kézzelfogható. Hozzájárult ehhez a biztos ideológiai és módszertani alapokon kívül sajátosan – és kivételesen – kedvező földrajzi és történelmi helyzetünk és állapotunk is. Nevezetesen az a körülmény, hogy a hagyományos népművészeti értékek „bartóki” fölismerésének pillanata – de legalábbis időszaka – akkor következett be, amikor annak számos eleme még fölismerhető, megtalálható és összegyűjthető állapotban volt – nem úgy, mint Európa sok tekintetben szerencsésebb, de e tekintetben már kilúgozott felén –, társadalmi és nemzeti közgondolkodásunk pedig már azon a fokon, mikor mindezek jelentőségét képes volt fölismerni.

Nem állítjuk, hogy a folyamat Közép-Európa más, különösen pedig velünk szomszédos országaiban, különböző – részben hasonló, részben eltérő – indítékokra nem kezdődött el, s nem folytatódott. Nemcsak arra gondolunk, hogy éppen Bartók Béla – valamint Kodály és munkatársai – voltak azok, akik figyelemmel fordultak a szlovák, a román és a szláv népzene, néptánc felé. De már a 20. század első felében elkezdődött a szomszédos országokban a népi kultúra gyűjtése, megismerése – e tekintetben elég, ha a román Octavian Beu és Ioan Bușuția munkásságára, vagy a Slovenský Spevy kiadványaira utalunk. Kevésbé ismerjük azonban ezeket a kezdeményezéseket, mind az indítékok, mind az alkalmazott módszerek, mind pedig az elért eredmények tekintetében.

Még kevesebbet tudunk azokról a próbálkozásokról, kísérletekről, különösen pedig eredményekről, amelyeket a hagyományos műveltség építőelemeinek a közművelődés különböző területein való fölhasználásában értünk el ebben a térségben, vagy akár csak a Kárpát-medencében. Pedig az a tapasztalatunk, hogy a nemzeti – vagy etnikai – kisebbségi sorsban élő közösségek körében a közművelődés különböző formái erőteljesebben kötődnek az *aktív* tevékenységekhez; sokkal inkább *művelői, átélő*, mintsem csupán *fogyasztói* annak, amit kultúrának nevezünk. Nem annyira *közvetítői*, sokkal inkább *cselekvő* megvalósítói a művelődésnek, különösen hagyományos kultúrájuknak.

Ennek pedig – legalábbis a „bartóki modell” szerint – egyik leghatékonyabb és legeredményesebb megvalósítása, amikor a minél eredetibb és teljesebb formában összegyűjtött népművészeti és a folklórányaggal lehet tartalmat adni az „aktív” közművelődésnek. Akár már korábban, a szakszerűen összegyűjtött és archivált anyag szakszerű hasznosításáról, akár az új, értékes anyag gyűjtéséről és felhasználásáról, akár pedig a kettő érték kombinációjáról van szó, térségünk néprajzi és közművelődési szakembereinek igen sok mondanivalója lehet, igen sok hasznos tapasztalatot lehet is kicserélnünk, egymással megosztanunk.

Úgy gondoljuk, hogy az Európa intézményeihez való integrációink során erősíteniünk kell minden olyan szálát és meg kell ragadnunk minden olyan lehetőséget, amely révén régióink kulturális öröksége minél szervezesebben illeszkedhet a napjaink társadalmi folyamatainak fontos részét jelentő öntevékeny közművelődésbe.

A gondolatsort folytatva fontosnak ítéltük, hogy ezekről a jelenségekről és folyamatokról szót válthassanak egymással a téma hazai és külhoni szakemberei. Ezért a Magyar Művelődési Intézet – azóta Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus – Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Programok Koordinációs Titkársága és a Művészeti Programok Főosztálya 2006. május 24–25-én „Dunának, Oltnak egy a hangja” címmel konferenciát rendezett Bartók Béla emlékének tiszteletére. A tanács-

kozáshoz műhelymegbeszélések, szűkebb körű konzultációk is kapcsolódtak, ezek a néphagyomány mellett az amatőr művészeti területek más ágait is felölelték. Sor került továbbá egy nagyobb szabású „gálaestre” is, ahol hazai és szomszéd országai, a magyar és a nemzetiségi hagyományt szolgáló öntevékeny közösségek mutatták be műsoraikat.

Az egész napos tanácskozáson elhangzottakon tűnődve, a magam részéről úgy érzem, *hogy a néphagyomány ma még nem foglalta el méltó helyét a kárpát-medencei magyarság közművelődésében, identitástudata erősítésének eszköztárában.* A szellemiek és az anyagiak hiánya mellett olykor tévútra vezető eszmék is akadályozzák, hogy a bartóki értelemben vett hagyomány betölthesse nemzet- és nemzetiség-fenntartó hivatását. Mert ahol fontosnak is tartják, ahol törődnek is velem, ott sem a maga természetességében jelenik meg és érvényesül.

HALÁSZ PÉTER

Lanczendorfer Zsuzsanna könyve édesapjáról*

Lanczendorfer Zsuzsanna: *„Mindent Apámról...”. Egy sokoróalji iparos emlékei.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 376 old.

A „sokoróaljai iparos”, a félig sváb származású, de teljes szívével magyar Lanczendorfer Károly életútja, dalai, meséi, viccei és egyéb folklórtudása van kiadva és értékelve ebben a szemre is tetszetős kötetben. Leánya, hajdani tanítványom, aki doktoriált folklórkutató, főiskolai docens, maga is eleven tárháza a folklórnak és évtizedek óta jeleskedik a népi kultúra feltárásában, megőrzésében, fenntartásában. Ő is, mint édesapja, sokoldalú egyéniség: tanít, tudományos konferenciákon szerepel és tudománynépszerűsítő előadásokat tart, énekel, könyveket, verseket és újságcikkeket ír rendszeresen. Ha jól számolom, ez a negyedik könyve volt a PhD-disszertációja, amelyet az ELTE Folklóre Tanszékén védett meg 2001-ben, és hosszas pályázatok után végül az Akadémiai Kiadó jelentett meg 2007 áprilisában. Mi, egyetemi tanárai minden lehetséges módon támogattuk Lanczendorfer Zsuzsanna publikációs törekvéseit, nemcsak azért, mert tudtuk, hogy a szerző ezzel (is) meg akarta örvendeztetni évek óta betegeskedő édesapját, hanem elsősorban szakmai értékei, ritkasága miatt tartottuk fontosnak, hogy ez a doktori dolgozat mások számára is hozzáférhető legyen. (Üröm az örömben, hogy a 85 éves korában, húsvét hétfőn elhunyt Lanczendorfer Károly már nem láthatta lánya róla készült könyvét.)

Egyéniség, életút, hagyomány. Ez a három kulcsszó határozza meg Lanczendorfer Zsuzsanna könyvét, amely egyszerre tudományos mű, szórakoztató és tanulságos olvasmány. Ugyanis a folklórkutató szerző nem kis büszkeséggel ismerte fel mindig dalra kész, tréfálgató apja jellegzetesen 20. századi sorsának egyedi és közösségi vonásait és folklórtudásának gyökereit. Az apai ágon sváb ősöktől származó, ám magát

* Elhangzott a könyv bemutatóján 2007. június 7-én Győrött, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár klubtermében. A rendezvény házigazdája Horváth József igazgató volt.

A könyv bemutatása a győri könyvtárban

Balról jobbra: Küllös Imola, Lanczendorfer Zsuzsanna és Horváth József igazgató

magyarnak tartó, ménfőcsanaki hentes és kocsmáros egyéniségéből és foglalkozásából adódóan is jó kedélyű, társasági ember volt, akitől többdiplomás leánya éveken át módszeresen gyűjtögette a dalokat, vicceket, frappáns „bemondásokat” és „igaz történeteket”. Megkérte őt arra is, hogy írja le kalandos és tanulságos életrajzát. Mindezek együtt képet adnak a kívülállónak arról, melyek voltak azok a mentális és gyakorlati „túlélési technikák”, amelyeket 20. századi történelmünk kifejlesztett az emberekben.

Végül pedig ismerősökkel, barátokkal még interjúkat készített és közölte apjáról, nehogy a gyermeki elfogultság vádja érje, amiért úgy gondolja, Lanczendorfer Károly olyan hagyományörző és közvetítő egyéniség, akinek szellemi értékeit, humorát meg kell örökítenie és másokkal is meg kell ismertetnie. Mert Lanczendorfer Zsuzsanna megtanulta és tapasztalatból is tudja, hogy az az igazi hagyomány, amelyet az emberekben a szóbeliség éltet tovább.

Többéves, komoly munka eredménye ez a kötet, amely két nagyobb egységből áll. Címlapján Lanczendorfer Károly egykori, már lebontott ménfőcsanaki kocsmája, hátoldalán pedig apa és leánya gyűjtés közben készült, szeretetet és meghitt együttléte kifejező fotója díszel. Az első 133 oldal a szigorúbban vett tudományos rész, a többin, az ún. Mellékletekben pedig Lanczendorfer Károly kézzel írott önéletrajzi visszaemlékezését, meséit, mondáit, igaz történeteit, vicceit, dalait, találószólásait olvashatjuk, meg sok-sok gondosan összeválogatott családi fényképet, továbbá a dokumentumértékű családi okmányok és a családdal kapcsolatos újságcikkek másolatát találjuk. Mindezek könnyen áttekinthető és hitelesítő erejű háttérül szolgálnak a főszereplő életútjának; még pontosabb kontúrokkal rajzolják elének ennek a sokoldalú iparosembernek a portréját.

A bevezetésben rövid áttekintést olvashatunk a magyar néprajzi és folklorisztikai kutatásban olyan fontos és sikeres „egyéniégkutató” módszerről. Ez a módszer abban áll, hogy egy-egy kiváló adatközlő szóbeli tudásának legjavát, a „repertoárt” a maga egészében tárja fel a kutató. A kutatásra érdemes népi egyéniségek sokfélék, lehetnek mesemondók, kiváló táncosok, énekesek, rajzoló és hímező asszonyok, faragó pásztorok, búcsúvezetők, ún. „szent emberek”; de a mintagazdákat, az ember- és állatgyógyító füves embereket/asszonyokat, a ma már kihalóban lévő, ritka népi mesterségek tudóit is idesorolhatjuk. Az említettekén kívül még számos változata van a népi kultúrából kiemelkedő egyéniségeknek: a vélt vagy valódi mágikus erővel rendelkező „boszorkányok”, a halottlátók, a nevezetes vőfélyek, sőt, az ezermesternek nevezett népi feltalálók sem maradhatnak ki e felsorolásból. A „népi kultúra” változásai során akár napjainkig is megmaradnak az ilyen, nem mindennapi tehetségek. Hogy csak egyetlen ismertebb példát említsek: Vankóné Dudás Juli nemcsak rajzokban, majd festményekben örököltette meg szülőhelye, Galgamácsa népi kultúráját, hanem könyvet is készített falujáról, mi több, egy balatoni szálloda mozaikdíszítését is meg tudta tervezni. A kutatók szerencséjére még a közelmúltban is találkozhattunk hozzá hasonló, nagy tudású egyéniségekkel, „adatközlőkkel”, akik szinte napjainkig tovább képviselték azt a közösségszervező és közönséget szórakoztató tevékenységet, amelyet a szájhagyományozó folklór olyan fontos, meghatározó tényezőjének tartunk.

E kötet főszereplője is ilyen nagy tudású ember volt. Igaz, már nem földműves, hanem öntudatos és autodidakta módon is művelt iparos. Lanczendorfer Károly 1922-ben egy Győr melletti faluban, Ménfőn született, és gyermekkorában négy évet töltött Bakonygyirőten, apai nagyszüleinél. Noha élénken emlékszik szülőfaluja két világháború közti életére és sváb apai nagyszüleire, felmenőire, az ő önálló élete a második világháborúval indult, majd a földosztással, a Rákosi-kor államosításaival (természetesen elvették saját boltját, sőt, feketevágásért őt is megbüntették), majd a Kádár-korszakkal lett teljes. Mindezt azért említem, mert ő tehát nem valami „ősi”, paraszti életvitellal képviselt, hanem a vidéki mesterembert. A fénykép, a rádió, az autó az ő számára már megszokott eszköz, kellék volt. Tudása is a közelmúlt folklóráját és népszerű szóbeliségét képviseli. A népdalok mellett szívesen énekelt magyar nótákat, slágereket. A komor hangulatú balladák és csillogó varázsmesék helyett érzelmes románcokkal, rövid, vicces történetekkel szórakoztatta kiterjedt vevő- és baráti körét. Vicceiben természetes módon jelennek meg a kiemelkedő politikai vezetők, Kádár János és Jimmy Carter, no meg a helybéli emberek. Noha élete során nyilván sok mindent olvasott, Lanczendorfer Károly igazi tehetsége – már csak foglalkozásából adódóan is – a szóbeliségben (a másokat szórakoztató szóbeliségben!) bontakozott ki.

Lanczendorfer Károly jó kedélyű, viccelődésre mindig kész társasági ember volt, széles baráti és vevőkörrel. Tudását nemcsak otthonról hozta, hanem ő is sok mindent „első hallásra” jegyzett meg, majd ezt a maga módján átalakítva, egy-egy konkrét szituációhoz alkalmazva adta tovább. Ezért az ő szóbeli kultúrája mindig „aktív”, befogadó és működőképes maradt. Eleven előadásmódjáról és kedélyéről tanúskodnak – még idős korában is – a mesélés, éneklés, táncolás közben rögzített és a könyvben közzétett fotók.

Lanczendorfer Zsuzsanna hosszú éveken át tartó adatgyűjtése, majd a szövegek és kották közzététele azért is igen tanulságos, mivel „teljességre” törekszik. A folklórkutató szándéka éppen az volt, hogy édesapja teljes „repertoárját” bemutassa. Itt a műfaji és témák szerinti arányok igen fontosak, a szakembernek érdemes elgondolkozni a számadatokon! 87 mese; 27 monda; 52 proverbium; 8 találós; 8 nyelvtörő; 19

csúfoló; 42 tréfás megnyilatkozás, szófordulat; 70 vicc; 86 élmény/igaz történet, életrajzi elbeszélés; 9 ballada (ebből 7 a népballada és 2 a mű-); 8 népszokásszöveg; 47 gyermekjáték (ebből 13 mondóka, a többi játék/játékszerelbeszélés); 4 ráolvasás; 14 felirat; 163 dal (lekottázva mind megtalálható a Mellékletekben!); és 79-re tehető a populáris tömegkultúrából származó versek, műdalok, magyar nóták és slágerek száma a repertoárban. Lanczendorfer Károly ezenkívül jól citerázott és táncolt. Ismerte a rókatáncot, a csárdást, a foxtrotot, a keringőt és a tangót.* (Lásd a monográfia 59. oldalát!) A közelmúlt iránt érdeklődő laikus olvasó pedig egyszerűen csak jól szórakozhat és tanulhat is ebből a könyvből. Mivel a gyűjtés mintegy „utólag” folyt és kb. 2000-ben zárult le, a gyermek- és az ifjúkor „szövegei” természetesen visszaemlékezés jellegűek. Ám nemcsak a kézírásos önéletrajzi feljegyzésekből látszik, hogy Lanczendorfer Károly tudatosan, tematikusan tette mind teljesebbé visszaemlékezéseit. Még leányát is sokszor meglepte, hogy a „repertoár” újabb és újabb rétegei bukkantak fel édesapja emlékezetében.

Ez a kötet minden eddigi magyar néprajzi egyéniség-monográfiánál sokoldalúbb és pontosabb, mivel a gyűjtő alapos és szakszerű folklorisztikai kommentárokat ad, és még kis apróságokra, a rövid műfajú szövegekre (mint a nyelvtörök, találósok), vagy néhány adat pontosítására vonatkozó visszaemlékezésre is odafigyelt. Ennek következtében valóban hiteles és érdekes képet kapunk az édesapa „tudásának” egészéről. A kezünkben tartott mű legnagyobb érdeme mégis a közvetlenség, a meghittség, az egymásra figyelés és egymás tisztelete, szeretete. Tudnivaló, hogy még a legkiválóbb folkloristák és legkiválóbb adatközlők sem kerülhetnek teljesen közel egymáshoz. E kötetben viszont mást találunk, tökéletes intimitást: az édesapa és leánya között nincs is különbség, a család közös értékfelfogása, a kölcsönösen ismert események és történetek olyan közel visznek bennünket a „repertoárhoz”, amit eddig egyetlen magyar néprajzi egyéniség-monográfiában sem tapasztalhattunk. Ugyanakkor mégsem lépünk ki e szóbeli tudás hordozójának eredeti környezetéből. Tehát nem „meseregényt” kapunk kézhez, hanem hagyományos műfajú, időben folyvást változó szövegeket. A sok családi dokumentum és a gondos munkával összeállított, helytörténeti szempontból is izgalmas fényképtár még közelebb hozza az olvasóhoz ezt a világot. E téren is példamutató ez a könyv és köszönet illeti az Akadémiai Kiadót, hogy vállalkozott e technikailag is sokrétű munkát igénylő közlésre.

Minthogy Lanczendorfer Zsuzsanna elsősorban a „repertoárt” kívánta bemutatni, édesapja életének számos eseményéről, közösségi vonásáról nem szólt, mivel ezek nem tartoztak szigorúan vett témájához. Érzékelhetően és tudatosan korlátozta apja iránti szeretetét is, és éppen azért, hogy „adatközlőjének” portréja „objektívabb” legyen, másokat is megkérdezett apjáról. Természetes, hogy a barátok, családtagok és ismerősök inkább a jókat, a kellemes élményeket mondták el Károly bácsiról. A könyv mégis teljesen őszintének nevezhető. Mivel nincs túlbeszélve vagy agyonmagyarázva sem az életrajz, sem a repertoár, ezzel a kötetel mind a folklóralkotások kedvelői, mind pedig a 20. századi történelem és falusi életmód iránt érdeklődők forrásértékű dokumentumot vehetnek kézbe.

Lanczendorfer Károly, a „sokoráljai iparos” csakugyan sokszínű tudást hordozó és közvetítő, kedves és barátságos ember volt. Nagyszerű repertoárja mellett ugyanilyen büszke lehetett (és volt is!) leányára, aki megörökítette „emlékeit”; s akire mi,

* A műfajok felsorolását és kifejtését lásd az 59–70. oldalakon.

egykori tanárai, mára már kollégái már csak e monográfia miatt is büszkék vagyunk. Bízvást állíthatom, hogy ezzel a könyvvel a magyar folklorisztikai egyéniségekutatás új mérföldkövéhez jutottunk. Forgassák derűvel, figyelmesen, és akkor megértik a sorok mögötti üzeneteket is! Jó szívvel ajánlom mindenkinek!

KÜLLŐS IMOLA

A Mentor Kiadó könyveiből

A marosvásárhelyi Mentor Kiadó könyvei közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét.

- Barabás László: *Forog az esztendő kereke. Sóvidéki népszokások.* Marosvásárhely, 1998.
- Madar Ilona: *A Sóvidék vallásosságáról.* Marosvásárhely, 1998.
- Keszeg Vilmos: *Mezőségi hiedelmek.* [Második kiadás.] Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 1999.
- Barabás László: *Aranycsittkók, maszkurák, királynék. Erdélyi magyar dramatikus szokások.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2000.
- Bíró Donáth: *Szászrégeni kézműves mesterségek.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2000.
- Gráfik Imre–Turbéky Dénes: *Széki lakodalom.* Marosvásárhely, 2000.
- Kovács Piroska: *Székelykapuk Máréfalván.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2000.
- Kós Károly: *A Mezőség néprajza 1–2.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2000.
- Zakariás Erzsébet: *Asszonyélet Erdővidéken.* Marosvásárhely, 2000.
- Hajdú Farkas Zoltán: *Székelyek és szászok. A kölcsönös segítség és intézményei a székelyeknél és az erdélyi szászoknál.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2001.
- Tüdős S. Kinga: *Jobbágyélet a fejedelemskori Erdélyben. Jövevényjobbágyok Háromszéken 1616–1698.* Marosvásárhely, 2001.
- Kabay Lizett: *Júlia szép leány halála.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2002.
- Hála József: *Hogyan gyűjtöttek elődeink? Néhány fejezet a magyar néprajz tudomány történetéből.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2003.
- Madar Ilona: *A Sóvidék földművessége.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2003.
- Olosz Katalin: *Víz mentére elindultam. Tudománytörténeti, népismereti írások.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2003.
- Péntek János: *Népi nevek, népi hagyományok.* Marosvásárhely, 2003.
- Keszeg Vilmos: *Aranyosság népköltészete. Népi szövegek, kontextusok. (Monográfia). I–II.* Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2004.

- Madar Ilona–Pusztai János: *Atyha szokásvilága*. Marosvásárhely, 2004.
- Hála József–Kecskeméti Tibor–Voigt Vilmos: *Köpenyek. Mondák, költemények és énekek gyűjteménye*. Marosvásárhely, 2004.
- Dr. Berde Károly: *Adatok Nagyenyed szellemi néprajzához az 1870–1920-as évekből*. Összeállította és a bevezető szöveget írta: Rancz-Gyárfás Zsuzsánna. Marosvásárhely, 2005.
- Kabay Lizett: *A táltos színeváltozása*. Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára. Marosvásárhely, 2005.
- Magyar Zoltán: *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*. Marosvásárhely, 2005.
- Péterfy László: *Marosszék régi sírkövei*. Marosvásárhely, 2005.
- Hála József (gyűjt., vál., összeáll., jegyz.): *„Kalataaszeg vázolata”. Régi írások és képek Kalataaszegről*. Marosvásárhely, 2006.
- Keszeg Vilmos: *Egy Hír Adás a ' Késő Maradékhoz*. Marosvásárhely, 2006.
- Téglás István: *Dél-erdélyi himes tojások*. Szerkesztette és a szöveget gondozta: Vida Erika. Marosvásárhely, 2006.
- Magyar Zoltán: *Népmondák a Bekecs-alján*. Marosvásárhely, 2007.

A könyvek Magyarországon az alábbi boltokban vásárolhatók meg. Budapesten: Custos–Zöld Könyvesbolt, Margit krt. 7.; Írók Boltja, Andrássy út 45.; Lira és Lant Bolthálózat; Budapesti Teleki Téka, Bródy S. u. 46. Vidéken: Sík Sándor Könyvesbolt, Szeged; Fókusz Könyvesbolt, Debrecen. A kiadóval kapcsolatos információk megtalálhatók a világhálón (www.mentorkiado.ro).

ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Százhuszonöt éve született és negyven éve hunyt el Kodály Zoltán

Kodály, 2007*

Egész évet jelöltünk ki magunknak arra, hogy születésének 125., halálának 40. évfordulóján Kodály Zoltánra emlékezzünk. Megnézzük, hogyan bántunk az örökséggel, amit ránk hagyott.

Zenével európai magyarokat nevelt. Előbb azonban önmagát formálta, jórészt önneveléssel, európai magyarrá.

Mozarti tehetséggel indult. Az első Beethoven-szonátákat középiskolás korában, hallás útján tanulta meg úgy, hogy azokat nővére gyakorolta, ő pedig a szomszéd szobában görögöt preparált. Fél év zongoratanulás után végigjátszotta Bach *Wohltemperirtes*-ének 48 prelúdiumát és fűgáját. Tízéves kora után, néhány év alatt jutott hegedülésben odáig, hogy Mendelssohn *Hegedűversenyét* játszotta. Csellón és brácsán magánúton tanult meg játszani csupán azért, hogy vonósnégyesben, ha szükséges, ezek szólamát is játszhassa. Iskolai feladatai mintaszerű teljesítése mellett zongorára, vegyeskarra, orgonára írt darabokat. Tizenöt éves korában iskolája, a nagyszombati érseki gimnázium zenekara számára nyitányt komponált, amiről, elhangzása után a helyi sajtó elismerően számolt be.

Gyerekkora „legszebb” éveit Galántán töltötte, ahol édesapja állomásfőnök volt. Késő öregségében is szívesen emlékezik élete első zenei élményére, Mozart *F-dúr hegedű-zongora szonátájára*, amit 3 vagy 4 éves korában a zongora lábánál heverészeve szüleitől hallott, akik lelkes amatőr zenészek voltak: édesapja hegedült, édesanyja zongorán játszott. Alkalomadtán gyermeki áhitattal hallgatta a helybeli cigányzenészek játékát is, és dalolta tágabb környezete divatos magyar nótáit. Népdalt gyermekora első tíz évében falusi lányoktól hallott, kiknek emlékét idős korában is meghatott szavakkal idézi: „Rozi, Ágnes!... apámék tovatűnt drága cselédei, első igazi felejthetetlen zene-tanáraim... titóletek tanulhattam meg magyarul dalolni...”.

Tizennyolc évesen egyszerre kért és kapott felvételt az Eötvös Collegiumba és az egyetem bölcsészkarán magyar–német szakra, valamint a Zeneakadémián zeneszerzés szakra. Zeneszerzéstanárára, a német Hans Koessler mindjárt a második akadémiai osztályba vette volna fel; ő kérte, hogy az első évben kezdhesse, mert módszere-sen akart végighaladni azokon a zenei ismereteken, melyeket korábban autodidaktaként már elsajátított.

Mintegy a felsőfokú tanulmányok lezárásául, 1906 decemberétől néhány hónapot Berlinben, majd Párizsban töltött. Korszerű megismernivalót keresett és talált Nyugaton. Érezhette például a megújuló francia zene friss fuvallatát. Bartókra és az itthoni újító tervek-re is gondolva, Debussy-kottákat hozott Párizsból.

* Elhangzott 2007. május 7-én Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia 176. rendes közgyűlésén.

Ő 1905-ben, Bartók 1906-ban kezdte meg a magyar népdalok gyűjtését. Távolléte idején jelent meg a frissen gyűjtött és Bartókkal közösen zongorakisérettel kiadott 20 magyar népdal. Ez, a *Magyar népdalok* című füzet volt a kettejük által kezdeményezett népdalos zenei megújulás első hírnöke; de a közönség úgyszólván észre sem vette. Berlinből küldött levélben így nyugtatja Kodály az érdektelenség miatt csalódott barátját: „Végre is nem lehet a számárba fácán peccenyét tömni, ha megeszi is, megárt neki. Mindazonáltal azt hiszem, csak idő kérdése, hogy jobban elterjedjen, ha majd kissé több szittyá tesz le arról a nagyúri tempóról, hogy csak a cigánnyal muzsikáltat, és maga is kezébe vesz egy-egy kótát... A rettenetes csak az, hogy Magyarországon nincs »tárgyi érdeklődés«, minden személyes ügy.”¹

Életében még sokszor találkozik a „tárgyi érdeklődés” hiányával, és „személyes ügy”-ekkel, melyeknek leginkább hozzá nem értés vagy pozícióféltés a háttere. Újból és újból neki kell mennie a hazai maradiság és műveletlenség áttörhetetlennek látszó falának, míg legalább zenei fejlődésünk dolgában rést tud rajta nyitni. Az ő műveltségével, zeneszerzői tehetségével civilizáltabb népek között is sokra vihette volna – ezt ő maga jól tudta, és mondta is. De éppen, mert hazájáról is mérhetetlenül sokat tudott, bőven talált szeretni- és tennivalót, ami itt tartotta, nagy tervek megvalósítására készítette. 1964-ben Mészöly Gedeon Ulisszesz-fordítását ismertetve így adta sűrített, szép összefoglalását a terveknek: „Kultúránk hasonló egy remekbe tervezett, de félbenmaradt szőnyeghez. A történelem viharai bele-beletéptek, szálai elszakadva lengenek a szélben. Aki megsejti a terv nagyszerűségét, nem állhatja meg, hogy ne próbálja folytatni, ahol abban maradt.”²

Viszonylag hosszú életében két világháború megpróbáltatásain és három rendszer rendezetlen eszméinek buktatóin haladt át, de magatartásán, cselekedetein soha nem volt revideálnivalója. Szilárd hittel és optimizmussal, kitérő nélkül ment végig a maga kijelölt úton. Országvezetők is tanulhatnak tőle, hogyan kell elkészíteni és megvalósítani nagy tervet évtizedek alatt abban a természetes sorrendben, ahogy a tennivalók diktálják. Zeneszerzőként írhatott volna a késő romantika jól kitaposott stílusában „magyarosan” kizsinórozott zenét; lehetett volna korának feltűnést keltő, tűzön-vízen át újtásokra törekvő, eredetiség-hajhászó zeneszerző fenegyereke. De helyette soha senki se tudta volna zenekultúránkban azt a gödröt betölteni, melyet ő a *Psalmus Hungaricus*-szal, a *Háry Jánossal*, a *Galántai táncokkal*, a *Mátrai képekkel* és sok egyéb művével betöltött.

Kodály nem egyszerűen zeneműveket alkotott, hanem tartóoszlopokat és falakat épített a magyar kultúrában. Ma talán eléggé fel sem tudjuk fogni, zenei alkotásainak mennyire fontos ösztönzője és kiegészítője volt a paraszti hagyományban megőrzött népdal értékeinek feltárása, valamint az óvodai és iskolai énektanítás új alapokra helyezése. 1941-ben erről így nyilatkozott: „Eleinte én is úgy éltem a magas zene régióiban, mint minden más zenész: azzal a gondolattal, ami ezen kívül vagy alul van, ahhoz semmi közöm. A népdalgyűjtés feltárta előttem az óriási szakadékokat az ideplántált nyugat-európai és sajátos magyar zeneélet között. Ennek áthidalását keresve jutottam el, mintegy 15 éve az iskolai zenéhez.”³

¹ Eöszé László: *Kodály Zoltán*. Zeneműkiadó, Budapest, 1977. 38.

² Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások*. I–II. Zeneműkiadó, Budapest, 1964. II. 314.

³ Kodály Zoltán i. m. II. 494.

Az ő kezdeménye és munkássága révén forrt össze a népdal az iskolai énektanítással. 1966-ban, amerikai magyarok, ottani látogatása alkalmával megkérdezték tőle, mi a magyar zenei nevelési módszer, ami iránt a külföld is érdeklődik. „Nagyon egyszerű – felelte. – Három szóval ki lehet fejezni: ének, népdal és mozgó *do*.”⁴ A „mozgó *do*”, mint sokan tudják, a relatív szolmizációt jelenti: azt a módszert, mely a kottából éneklést megkönnyíti mindaddig, míg a kottaolvasó arra a szintre nem jut, ahol már nincs akadálya a kereszttek és a b-k olvasásának. E módszer leleményes alkalmazásával általános iskolás gyerekek is viszonylag könnyen meg lehet tanítani egyszerű dallam kottából való éneklését, hallás utáni lejegyzését. Nem Kodály találmánya a relatív szolmizáció. Alapformáját több mint száz évvel előtte angolok már alkalmazták, csak éppen nálunk senki sem vett róla tudomást. Kodály egyebekben is gyakran figyelmeztetett: vegyük észre, ismerjük meg, amit mások már feltaláltak, ne akarjuk azt hosszú vajudással újból feltalálni. Beépítette tehát a népdallal együtt az angol *tonic sol-fa*-eljárást a maga elképzelésébe, s mint ismeretes, ez a koncepció, részletes módszerré bővítve, világhírűvé tette a magyar zenei nevelést. Felfelé ívelése idején legjobb énektanáraink nem győztek eleget tenni a külföldi meghívásoknak. Itthonra alig maradt belőlük, de jóból is igen kevés volt ahhoz, hogy nagy általánosságban meggyökeresedjék a kodályi zenepedagógia. Ahogy Kodály jelenléte megszűnt, az iskolai énektanítás oda jutott, ahol most van. A legtöbb iskolában az énekóra kevés, ami van, az sem kap elég figyelmet: zenetanításunknak mind kevesebb a presztízse.

Kodálynak az igazi gondot sohasem a tennivalók okozták, hanem a változtatást ellenző kényelem, az újítást gyanakvással fogadó középsszer. Nemcsak a nevét hordozó kezdeményekkel, hanem övele szemben is gyakran megnyilvánult a tehetségtől félő dilettantizmus fékező rosszindulata. 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején vállalt zeneakadémiai aligazgatóságát és javító intézkedéseit ürügyül felhasználva, alaptalan vádakkal fegyelmi elé állították, állásából majdnem egy évre felfüggesztették. „Nagy baja van a fejével, aki egy fejjel kimagaslik embertársai közül” – olvasható az ironikus megjegyzés hátrahagyott jegyzetei között. Panaszkodásra, mint általában is haszontalan beszédre, nem pazarolta a szót. De meghurcoltatásának keserű élménye minden bizonnyal benne van a 16. századi költő-prédikátor, Kecskeméti Vég Mihály által megverseltekkel együtt a *Psalmus Hungaricus* 1923-ban komponált, megrázó erejű zenéjében.

Élete első felében zeneszerzésért is, népzenekutatásért is, zeneakadémiai nevelő tevékenységéért is érték durva és ízléstelen támadások. Ezért ismerteti tőle szokatlan szenvedéllyel a kicsinyes gáncsoskodással betegségbe, halálba hajszolt 17. századi híres erdélyi nyomdász, Misztótfalusi Kis Miklós újra kiadott önigazoló írását, a *Mentséget*. Ismertetőjében, a jelenhez intézve a szót, így fakad ki: „A hibások azok, akik elállják a legjobbak útját a nemzethez. Míg ezek el nem fogynak, még nem egy Tótfalusinak kell itt szenvednie. A »Mentség« egyes részleteit iskolai olvasókönyvekbe kellene felvenni. Hadd tanulja ebből is a jövő nemzedék, mily országromboló destrukció a tehetség üldözése, elnyomása... Mikor kerül sor a legértékesebb nyersanyag és energiaforrás: a szellemi képesség megbecsülésére, gazdaságos, ésszerű felhasználására?”⁵

⁴ Kodály Zoltán: *Visszatekintés. III. Hátrahagyott írások*. Sajtó alá rendezte: Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest, 1989. 187.

⁵ Kodály Zoltán i. m. II. 312.

A magyarságról világosan megfogalmazta, amit józan ésszel mindenkinek tudnia illik: „...amint műveltnek nem lehet születni, úgy magyarnak se! Mindenki anyyira művelt és magyar, amennyire meg tudta szerezni. Csak szerzett műveltség van, szerzett magyarság.”⁶ Hazaszeretetét ugyanúgy legintimebb dolgai közé sorolta, mint vallásosságát, amiről alig értesült a világ. Mélyen megvetette a lármás, törtető, fennhéjázó magyarkodást. „Mintha a magyarság nem éppen a kiváló magyarok közös rokonvonásainak összessége lenne...”.

Lefokozzuk őt, ha tudósként csak népzenekutatónak tekintjük. Hiszen a kultúra minden ága érdekelte, zenében pedig egyebek mellett a zenetörténetet is mindenkinél jobban ismerte. Az ő történelemismeretének és kivételes zenei stílusérzékének köszönhető, hogy kezdeményére és irányításával, az írásos dokumentumok töredékessége ellenére is sikerült zenetörténetünknek számos homályos pontját az élő népzeneből megvilágítani. Zeneszerzőként is biztos kézzel ragadta meg azokat a népzenei elemeket, melyek segítségével történeti tárgyú kompozíciói hitelesen elevenítik meg a múltat.

Féltő figyelme zenei hagyományunk minden értékére, így a népies dalra – közerthető szóval: magyar nótára – is kiterjedt. Ezt, a 19. század polgári népdalát ő is kevesebbre értékelte, mint a népdalok legjavát. Ezért évtizedeken át szó nélkül hagyta neofita buzgalmú népdalimádók nótairtó tevékenykedését. De idős korában úgy érezte, közérthetően ki kell mondania, hogy a népies dalnak nemcsak selejtje, hanem java is van. 1955-ben, *Szentirmaytól Bartókig* című előadásában, itt, az Akadémia épületében mondta ki a magyar nótáról, egyebek közt ezeket a szavakat: „élő zene volt, a magyar élet szerves része... egyetlen zenéje volt a magyarság zömének”. Hátrahagyott könyvtárában egy évszázad minden magyarnóta-kiadványa mellett a hangszeres tömegzenéből, a csárdásból is mintegy másfélezer kottanyomtatvány található. A bennük látható ceruzás megjegyzések tanúsága szerint Kodály mindet figyelmesen átnézte, ismerte. Hogy van bennük érték, azt Brahms magyar táncai is bizonyítják. Eredeti magyar csárdásszerzemények egyik-másikán alig kellett valamit változtatnia a nagy német szerzőnek ahhoz, hogy velük nemzetközi sikert érjen el.

Ma, amikor rádióból, televízióból is ömlik a hibás magyar beszéd, tanulságos emlékeznünk Kodály nyelvvédő, nyelvművelő megnyilatkozásaira. Különösen figyelt a nyelv hangzására. „Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje. A magyarét egyre többen fűjják hamisan” – írja 1938-ban elmondott rádióelőadása szövegében.⁷ Mit szólna ma, ha hallaná a sok *ööö*-zést, elmosódó, hibás kiejtést, áruház helyett *áruházat*, követhetetlen hadarást – olyanoktól is, akiknek beszédét a felvértezetlen közönség műveltnek hiszi és szívesen utánozza. 1955-ben, nyelvünk akkori két „legocsmányabb dudváját”, a germanizmus üledékét, a *kultúr* szót és a tunya gondolkodás töltelékszavát a *szóvalt* ugyancsak rádióelőadásban állította pellengérré.⁸ Vajon győzné-e szavá tenni a mai „dudvákat”?

Ugyanígy nem állhatta a fölösleges teoretizálást, a körmönfont okoskodást. Tanítványainak azt ajánlotta: ne kiagyalt olvasmányokból a művekről, hanem inkább a művekből tájékozódjanak. Ehhez viszont megkövetelte a fölényes zenei írás-olvasást: hogy a zeneértő lássa, amit hall és hangszer nélkül is hallja, amit a kottán lát. Szükségességét zeneakadémiai óráin is megőrizte: egy-egy keresetlen, de jól megtalált

⁶ Kodály Zoltán i. m. III. 38.

⁷ Kodály Zoltán i. m. II. 300.

⁸ Kodály Zoltán i. m. II. 329.

szóval életre szóló eligazítást adott. A zeneakadémisták közös népzeneóráját még 1950 táján is fenntartotta magának. Egy ilyen órán az elemzésre felszólított hallgató négy sorosnak vélte az elemzett, szokatlan formájú, háromsoros népdalt. Kodály indokolást kért, de az indokolás késett. Spontán beszélések következtek a hallgatóktól: *háromsoros... négy soros... háromsoros*. „Valaki álljon fel és indokolja meg akár az egyiket, akár a másikat” – szólalt meg Kodály. Közülünk a bátrabbak egyike felállt és az elemzett dalra nyitott könyvvel a hallgatók felé fordulva, marxista szemináriumokon kipróbált elmécséggel javasolta a megoldást: ez a dal *minőségileg* négy soros. No lám, így kell a gordiuszi csomót mesterien elvágni – hunyorítottunk mi többiek elismerően egymásra. Kodály rezzenéstelen arccal várt egy kicsit, aztán szúrósan megjegyezte: „És, mondja, *nyakakitekertileg* hány soros?”

Sok anekdota volt róla forgalomban. Ezek java részét nem ráruházták, ő volt forrásuk is. Életén át éles ésszel és csalhatatlan ítéllettel találta meg a helyzetnek megfelelő mondatot, megoldást – köztük anekdotába kívánczót is. Hogy ne kelljen feladnia nevelő és kultúrateremtő elveit, a dühöngő szocializmus idején is vállalt annyi közéleti szereplést, amennyit a tisztesség csorbulása nélkül vállalni lehetett, de nem tudták olyan vállalkozásba belerántani, amiért később szemrehányás érhetne volna. Ha úgy látta, hogy használ vele, súlyos kockázat árán is megmondta az igazat: veszélybe került ügyekért hadakozott, embereket mentett. Mikor Rákosiék új *Himnusz*t kértek tőle, röviden és határozottan mondott nemet. Közölte, hogy neki a régi *Himnusz* jó.

Harcostársa, Bartók elmenekült az országból. Helyesen tette, mert itthon talán hátralevő néhány évét sem bírta volna ki... és most szegényebbek volnánk a *Concerto*val. Kodály maradt, mert volt hozzá ereje és főleg programja, ami itthon tartotta. A háború utáni újjáépítést a Magyar Tudományos Akadémia elnökeként – ahogy elnöki megnyitójában mondta: *előmunkásaként* – kezdte. Az Akadémiának is megbecsült tagja volt; méltó arra, hogy emlékét tisztelettel idézzük, ébren tartsuk.

SÁROSI BÁLINT

Gondolatfüzér Gáti Gábor Kodály-emlékérmé köré Ércnél maradandóbb

Kodály Zoltán sokoldalú munkásságát kompozíciói tették világhírűvé: a *Psalmus Hungaricus*, a *Galántai táncok*, a *Jézus és a kufárok*, a *Mátrai képek*. De ma már, születésének 125., halálának 40. évében egyre világosabban látjuk, hogy ezek a sugallatos remekművek is inkább eszközei, s nem végső céljai voltak életének. Tanítványa, Szabolcsi Bence nagyon pontosan fogalmazott negyven esztendeje, Kodály ravatalánál: „Amit vállalt, nem kevesebb volt, mint Magyarország újjáteremtése zenében [...] szerzeményei többek, mint pusztá zeneművek, tudományos és nevelő munkája több volt, mint tudomány és nevelés [...] nemzedékek tudatát formálta újjá, nemzedékeknek adott hitet, bizalmat és távlatot, életcél és meggyőződést.”

Ez a prófétai erő nem szállt sírba: elevenen él és hat ma is. Vigasztaló, tette serkentő erejét érzem, amikor az országot járva, átélem a templomokat és koncerttermeteket megtöltő közösségek belső megújulását, amint Kodály zenéjét éneklik vagy hall-

gatják. E zenében nemcsak művészi gyönyörűséget találnak, hanem megannyi választ önnön kérdéseikre. Amikor a harmincas években sötétedni kezdett az égbolt Európa fölött, Vörösmarty szavaival biztatott: „Van még lelke Árpád nemzetének!” 1944-ben Petőfi máig aktuális diagnózisát foglalta zenébe: „Isten csodája, hogy még áll hazánk!” 1956 előestéjén pedig a költő Zrínyivel mondta ki: „Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak. Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” Íme, annak bizonyossága, hogy számára a zene valóban több volt, mint zene: a nemzet fennmaradásának eszköze. Prófécia, mely ostromzás is lehet, de hitet és erőt adó vigasz is.

A Próféta szava ma is él, ma még él. Mert élnek azok, akik beszélnek vagy értik nyelvét. Mert ő a zene nyelvén nyilatkozott meg. A zenével, a többszólamúsággal új életre akart nevelni: pontosságra, toleranciára, az egymásra való odafigyelésre, a közösség erejének megbecsülésére. A zene eszközeivel egy magasabb rendű életre készítve fel a nemzeteket.

Napjainkban csökken a zenei általános iskolák száma: az iskolabezárások, -összevonások, más irányú fakultációk csökkentik Kodály eszméinek erejét és terjedési sebességét. Ijesztő folyamat ez, ha nem is áll magában a magyarság erejét pusztító folyamatok között. Építeni nehéz, lebontani jól működő épületet is könnyű. Az erdő telepítéséhez száz év kell, kivágásához egyetlen nap is elegendő. De aztán semmi nem ment meg a karsztosodástól, a lelkek elszívárosodásától. Meg kell értenie mindenkinek: a zene ügye nem zenei belügy, hanem a nagytávlatú nemzetnevelés, nemzetgazdálkodás ügye. Aki pedig cselekedni tud: ennek szellemében kell hogy cselekedjék.

Ennyi mindenre (és ennél is többre) emlékeztet bennünket Gáti Gábor szobrászművész új Kodály-érme, melyet a Nemzeti Bankkal karöltve, nemrég mutattak be a zeneszerző szülővárosában, Kecskeméten.

BÓNIS FERENC

Százhuszonöt éve született Lukács Károly

Bár annak idején Csermák Géza nekrológja – a magyar etnográfusok nevében – megrendülten búcsúztatta és emberi nagyságához, tudományos rangjához illően méltatta Lukács Károlyt (1882–1954),¹ mégsem lehetek biztos benne, hogy a „szakma” a honi etnográfia történetének jelesei között tartaná őt számon. Tudná, hogy a Balatonnal kapcsolatos történeti és néprajzi jellemzőknek, ezen belül, igen hangsúlyosan, a halászat sok évszázados történetének és két világháború közötti állapotának alighanem legavatottabb és legsokoldalúbb ismerője és ismertetője volt. Ha a közelmúlt évtizedekben (tulajdonképpen halála óta) mégis a tudománytörténeti érdeklődés peri-

¹ Csermák Géza: Lukács Károly (1882–1954). *Ethnographia* LXV. (1954) 615–616.

fériájára sodródott ez a jelentős életmű – ahogyan azt már születésének 100. évfordulóján írt emlékezésemben megfogalmaztam volt² –, bizonyosan azért, mert Lukács Károly sohasem tartozott a „céhbeli” etnográfusok közé. Ráadásul a „nekünk fontos” tanulmányainak, cikkeinek java részét az etnográfusok-folkloristák által alig-alig számon tartott folyóiratokba szórta szét! (Igaz, hogy ma már ez a körülmény sem okozhatna gondot, hiszen több mint harminc éve életmű-bibliográfia³ és gondosan összeállított pályaképvázlat⁴ is segítené a tájékozódásunkat...)

Amikor tehát egy újabb, a ráemlékezésre alkalmat kínáló jeles évfordulóhoz érkezvén, a Lukács Károly-i életmű maradáno értékere figyelmeztetve idézem fel egy – úgymond – „amatőr” etnográfus, ám kiváló felkészültségű filológus és megfigyelő: a történeti etnográfiai szempontokat is a maga szertefutó érdeklődésébe integrálni tudó „polihisztor” emlékét, a konkrét személytől elvonatkoztatva, az általánosítás igényével már előljáróban meg kell fogalmaznom egy fontos tanulságot. Azt tudniillik, hogy a magyar néprajz kutatástörténete – a vitathatatlanul professzionista, a szakág egészét hatásosan orientáló „kevesek” munkássága mellett – a népi teljesítmények iránti rajongásnak, az érdek nélküli érdeklődésnek, a valamely táj és népe iránti elkötelezettségnek, a valamilyen témához kötött már-már professzionista filologizálásnak vékonyka szálaiból szövődött/szövődik egybe. Ezeket a szálatokat pedig azért illendő, sőt, kötelező alkalom adódván fel-felvennünk, mert nélkülük csak a felszíni vonulat tanulságai alapján egyoldalú és igaztalan lenne a magyar néprajz tudománytörténete is, az egyes részstúdiumok kutatástörténete is.

Ha a néprajztudománnyá egybeszövődő érdeklődések-elkötelezettségek egyik, és – úgy tűnik – a 20. század folyamán sokakra jellemző „szálának” a történeti és geográfusi képzettségéből levezethető helyismereti-helytörténeti érdekű munkálkodást tekintjük, egy ilyen pályáiv Lukács Károly esetében is megrajzolhatóknak látszik. Hiszen szülőfaluja, Balatonboglár elemi iskolája és a kaposvári főgimnázium elvégzése után a budapesti egyetemen és a párizsi Sorbonne-on folytatván tanulmányait, 1905-ben földrajzból és történelemből szerzett középiskolai tanári oklevelet. Csak-hogy „innen” korántsem vezetett egyenes út a „Balaton-kutatásig”! Nem fejeződött be ezzel az „alapképzettség” megszerzése sem, hiszen 1907-ben francia gazdaságtörténetből készítette el bölcsészdoktori értekezését, 1908-ban pedig francia nyelv- és irodalomból is tanári képesítést szerzett. Az alkalmasint többféle szakfeladatot is felkínáló tanári munkára és a nem-lokális kötődésű történeti munkálkodásra készült fel tehát. És 1908-tól tíz esztendőn át (kivéve a frontszolgálat embert próbáló éveit) valóban tanárként dolgozott a győri állami főrealiskolában.

A Balaton-kutatáshoz (s áttételesen a néprajzhoz is) elvezető további, s most már „autodidakta” tudásgyarapítás esztendei viszont csak ezután következtek – az oly sok kizember sorsát, jól eltervezett karrierjét keresztező politikai fordulatoktól korántsem függetlenül. 1919-ben ugyanis iskolaigazgatóvá nevezték ki Győrött, s a helyi újságok megőrizte nyilatkozatai a Tanácsköztársaság művelődéspolitikájának elkötelezett szolgálatáról látszanak tanúskodni. Ami a kommun bukása után súlyos tanári vétségnek minősült. Bár az igazoló eljárás során nem ítélték állásvesztésre (a ceglédi állami

² Szilágyi Miklós: Száz éve született Lukács Károly. *Honismeret* 1982. 4. sz. 17–18.

³ Reóthy Ferenc: *Lukács Károly. Életrajz és bibliográfia*. Somogyi Bibliográfiák, 4. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1973.

⁴ Reóthy Ferenc: Lukács Károly (1882–1954) munkássága a Balaton tudományos kutatásában. *Somogyi Honismereti Híradó* 1972. 2. sz. 18–27.

reálgimnáziumba helyezték át), ő mégis inkább az idő előtti nyugdíjazást, a szülőföldjére való önkéntes visszavonulást választotta.

És ekkor kezdődött el egy különös „kényszerpálya”! Hisz a sok szálú alapképzettségtől igencsak messze kellett eltávolodnia, újabb meg újabb részstudiumokkal kellett megismerkednie, hogy kivételes gazdagságú, s a napi gyakorlatot az elméleti felkészültséggel sajátosan elegyítő „életműve” létrejöheszen.

1920 őszén a Balatoni Halászati Vállalat titkára, majd néhány év múlva ügyvezető igazgatója lett. Ez az érdemi előzmények nélkül választott, szerencsésen megtalált új munkakör egyszerre kívánt tőle szervezőkészséget és tudományos elmélyülést, s mindannak az ismeretanyagának utólagos, tehát autodidakta megszerzését, mely a napi munkához is, távlatos céljaihoz is szükségesnek látszott. Meg kellett alapoznia ichtiológiai (halélettani), általános és speciálisan halászati üzemszervezői ismereteit, hisz a napi feladatok elsősorban „praktikus tudást” igényeltek. S az első eredmények ennek a praktikus tudásnak meglepően gyors megszerzéséről és hasznosításáról látszanak tanúskodni: a balatoni halászatot néhány esztendő alatt „ipari üzemmé” fejlesztette, s ennek részeként bevezette a balatoni fogast a nemzetközi piacra, megszervezte a siófoki halkonzervgyártást, a frissen nem értékesíthető tömeghalakból a hallisztkészítést, valamint a halpikkely exportját.

E haltermelő és -feldolgozó nagyüzem hátterében – az etnográfia nagy szerencséjére – „azonnal” ráértett Lukács Károly a halászat évszázados hagyományaira. Így amikor a *Halászat* vagy a *Természettudomány Közlöny* című szaklapokban napi „halászüzem-vezetői” tapasztalatairól a balatoni halászat népszerűsítése igényével beszámolt, kimondatlanul is a „múlt” és a „jelen” összefüggése felmutatásának szolgálatába szegődhetett. Ezért van, hogy az 1920–1930-as években született „egyszerű beszámoló”, azaz publicisztikus megformálású híradásai, hatósági intézkedések szükségességére figyelmeztető elemzései is etnográfiai értékűek-jelentőségűek.⁵

Elég nehéz lenne pontosan datálni, hogy az ilyen híradások és beszámolók: a napi munkatapasztalatok praktikus célú összefoglalásai mikor váltódtak át jellegükben is, nemcsak utólagos felhasználhatóságuk miatt „történetinek” és/vagy „néprajzinak”, illetve történeti néprajzinak minősíthető forrásközlésekké. Az 1930-as évek közepén, második felében azonban bizonyosan átváltódtak! Előbb (és folyamatosan) a *Halászatban* jelentkezett a szaktudományos igényeket is maximálisan kielégítő forrásközléseivel és elemzéseivel,⁶ majd a nyelvészeti és néprajzi szakfolyóiratokban is otthon-

⁵ Pl. Levél a Balatonról, 1–2. *Halászat* XXIII. (1922) 3–4. sz. 7–8.; XXIV. (1923) 5–6. sz. 15.; Jeges halászat a Balatonon. *Halászat* XXV. (1924) 5–6. sz. 15.; Kenderáztatás hatása a halasvizek világára. *Halászat* XXX. (1929) 9–10. sz. 47–48.; 11–12. sz. 59–61.; Jégi halászat a Balatonon. *Természettudományi Közlöny* LXI. (1929) 141–153.; Csendélet a Balatonon. *Halászat* XXXIV. (1933) 1–2. sz. 2–4.; Jégi halászat a Balatonon. *Halászat* XXXV. (1934) 14–15., 21–25., 30–32., 39–41.; Levél a Balatonról. *Halászat* XXXVI. (1935) 19–20.; Sporthorgászat és horgászipar a Balatonon, 1–2. *Halászat* XXXVII. (1936) 83–86., 90–92.; Egy balatoni halász naplójából. *Halászat* XXXVII. (1936) 48–49.; Levél a Balatonról. *Halászat* XXXVIII. (1937) 70.

⁶ Pl. A Balaton halásztopográfiája, 1–2. *Halászat* XXXIV. (1933) 97–98., 105–110.; A magyar halászat múltjából, 1–2. *Halászat* XL. (1939) 98–100., 107–109.; Egy XVIII. századi polihisztor kiadatlan írásai a magyar halászatról. *Halászat* XLI. (1940) 57–58.; A fogas kérdésről. *Halászat* XLI. (1940) 68–69., 78.; A magyar halászat múltjából. A pesti Halászcéh könyvei. *Halászat* XLI. (1940) 93–94.; Vizahalászat Tolnán 1800-ban. *Halászat* XLI. (1940) 22–23.; A magyar halászat múltjából. Kisszántói Pethe Ferenc írásai a fogasról és a jégi halászatról (1797–1814). *Halászat* XLII. (1941) 90–92., 101–102.; A balatoni halászat múltjából. *Halászat* XLIII. (1942) 20–21., 50–52., 96–100.; XLIV. (1943) 89–90., 96.; XLV. (1944) 11.

ra talált.⁷ S ezek a dolgozatai arról tanúskodnak, hogy a magyar halászat „múltja” és a „jelene” egybenlátásának filológusi készsége és a szaktudományok határait nem tisztelő, inkább az amatőröket jellemző elementáris kíváncsisága második nyugdíjba vonulásának (1939) idejére, amikor módja nyílt a budapesti könyvtárakban és levéltárakban a mind elmélyültebb búvárkodásra, a hivatásszerű történeti-etnográfiai munkálkodás közvetlen közelébe juttatta el. Olymódon történt meg azonban ez a már-már „szakkutatóvá” érése, hogy a történeti-helytörténeti, illetve a halászatot a középpontba állító etnográfiai érdeklődését (mai kifejezéssel) egy interdiszciplináris Balatonkutatás szervezte egységes célrendszerbe.⁸ Aminek logikus fejleményeként értelmezhető egyrészt, hogy a Balaton környéke művelődéstörténete⁹ és a vidékkel kapcsolatba került nevezetes személyiségek életművének helyi érdekű részletei¹⁰ iránt is megkülönböztetett érdeklődést tanúsított, másrészt pedig, hogy dolgozatainak, forrásközleményeinek tekintélyes hányada – függetlenül attól, hogy mondandójuk miatt sokkalta szélesebb körű érdeklődésre számíthattak volna – Balaton környéki lapokban-folyóiratokban vagy helyi kiadású füzetekben jelent meg.¹¹

Ezeknek a nagyon szétszórt publikációknak az alapján is (ha valakinek van kedve és energiája az „eredmények” összegereblyezésére!), a magyar halászat történeti-néprajzi kutatásának is, a Balaton-ismeretnek is a legjelesebbjei közé illendő sorolunk Lukács Károlyt. Hisz ő bizonyította pl. a források egyértelműségével, hogy mennyire történelmietlen volt az a Herman által elfogadott, s érdemben Jankó által sem cáfolt 19. századi halászvélekedés, miszerint a feudalizmus idején, gyakorlatilag a halászati törvényig, „szabad”, azaz szolgáltatásra nem kötelezett volt a balatoni halászat. Azt is ő igazolta adatszerűen, tehát elhithető erővel (bármennyire hihetetlennek tűnjék egy ilyen állítás!), hogy az üzemszerű halászatot és halkonzerválást (a „halszáritást”) nem a helybeliek, hanem a Szeged–Szentés–Mindszent környékéről időlegesen vagy véglegesen áttelepült tiszai halászok szervezték meg az 1860-as években. És azt is az ő történeti forrásfeltárásainak és részletes leírásainak köszönhetjük, hogy a jég alatti kerítőháló halászatnak a múltját is, a két világháború között idegenforgalmi attrakcióvá válását is, a technikai apparátus több évszázados változásait is igen alaposan ismerhetjük.

⁷ Pl. Balatoni halászat két évszázad távlatában. *Ethnographia* LI. (1940) 367–369.; Fogas. *Magyar Nyelv* XXXVI. (1940) 132–134. és XXXIX. (1943) 156–157.; Csík, cibék. *Magyar Nyelv* XLVI. (1950) 264–265.; Pozsár. *Magyar Nyelv* XLVI. (1950) 370–371.; Tiszai halászat a balatoni halászatban. *Ethnographia* LXII. (1951) 83–112.; Balaton vidéki víz- és földrajzi tájszók. *Magyar Nyelv* XLVIII. (1952) 184–189.; Pók-háló. *Magyar Nyelv* XLIX. (1953) 200–201.; Adatok a Fertő és Rábaköz halászatának történetéhez. *Ethnographia* LXIV. (1953) 282–290.

⁸ Pl. *A Balaton*. (A Magyar Szemle Kincsestára 114.) Budapest, 1931. [2. kiadás: 1941]; A Balaton élete. *Magyar Szemle* 43. kötet (1942) 70–75.; *Siófok fürdő fejlődése (1863–1943)*. (Siófoki Füzetek 1.) Siófok, 1946; *Utazás a Balaton körül. Siófoktól Siófokig*. (Siófoki Füzetek. Turista sor. 1.) Siófok, 1947.

⁹ Pl. Keszthely hírlapirodalma történetéhez. *Balatoni Kurir* I. 20. sz. 3. és 27. sz. 3.; A balatonvidéki hírlapirodalom első negyedszázada (1861–1885). *Magyar Könyvszemle* LXVIII. (1944) 35–52.

¹⁰ Pl: *Kossuth Lajos a Balatonért*. (Siófoki Füzetek 5.) Siófok, 1948.

¹¹ Pl. Bél Mátyás *Tractatus de Re Rustica Hungarorum* című munkája és Magyarország halairól és halászatáról szóló fejezetének ismertetése. *Magyar Biológiai Kutatóintézet Közleményei* 1941. Tihany, 1941. 109–143.; A zalai Balatonpart Rákóczi szabadságharca előestéjén. *Balaton* 35. évf. 12. sz. 46–47.; Balatonparti falvak az Újszerzeményi Bizottság igazgatása alatt. *Balatoni Szemle* I. (1942) 135–140.; Adatok a Balatonvidék történetéhez. 1. Balatonföldvár alapítása, 2. Balatonberény a legrégebbi somogyi parti fürdőhely. *Balatoni Szemle* II. (1943) 263–267., 285–288.; A balatoni halászat múltjából. *Klny. a Balaton c. folyóirat* 1942–1943. évfolyamából. H. n., 1943.

Alighanem a halászati kutatásoknak új irányt mutató, kezdeményező érdemű *legnagyobbjai* között is számon tarthatnánk, ha elkészülhettek volna azok a nagy halásztörténeti összefoglalások, melyekről annak idején Csermák Géza csupán „cédula-halmazként” létezésként, sokat ígérő tervként emlékezett meg. Vagy ha életében, legalább közel a halála után megjelenhettek volna azok a monografikus áttekintései (*A magyar halász sorsa a jobbágytörvénytől [1351] az 1848-i jobbágyfelszabadításig; Három jellemkép a Balaton birtok- és halászati történetéből*), melyeknek elkészültét Tálasi István 1955-ben, kritikai szemlélet készítvén az etnográfiai kutatások tízéves eredményeiről, nagy elismeréssel regisztrált.¹² Felettebb jellemző szakmánk „feledékenységére”, Lukács Károly méltatlan, s nehezen megérhető „utóéletére”, hogy senki nem kísérelte meg (be kell vallanom: én sem) megkeresni valahol az archívumok mélyén vagy máig magántulajdonban ezeket a hátha-valahol-mégiscsak-fellelhető kéziratokat...

Pedig illene ellenőriznünk legalább azt, hogy véglegesen elsikkadt-e a kezdeményező érdem, vagy még *ma is* ráeszmélné egy posztumusz kiadás a történeti etnográfiai, elsősorban persze a halászatkutató, a forrásfeltárás és forrásértelmezés eddig figyelemre sem méltatott lehetőségeire és kötelességeire.

Amíg ez a remélt, fájdalmas kötelességünké lett késői ellenőrzés, felülvizsgálat el nem következik, amíg csupán a reménytelenül szerteszórt apró cikkeit és nagyobb dolgozatait ismerhetjük, addig is tartsuk azonban számon a 125 esztendeje született Lukács Károlyt a Balaton-ismeretnek és a halászatkutatóknak a magyar néprajzot számottevően gazdagító jelesei, érdemes munkásai között!

SZILÁGYI MIKLÓS

„Gyerékek, mēnjetēk, ēgyetēk, azután mēg fekūdjetēk!”

Száz éve született Nyíri Antal nyelvtörténész

Szentesen született 1907-ben, itt élt 19 éves koráig a Nyíri családban, itt végezte iskoláit, itt érettségizett. 1926-ban iratkozott be az egyetemre. 1933-ban *A Winkler kódex hangtana és szótana* című értekezésével szerzett bölcsészdoktori címet. Curgón, majd Kolozsvárott tanított középiskolákban. Szerette a középiskolai tanítást. A kolozsvári egyetemen alkalmat talált szemináriumokat vezetni. A háború után visszatért Szentesre. Ekkor készült el a szentesi víziületről szóló munkája. Békéscsabán és Szegeden középiskolában tanított, majd a szegedi főiskola, röviddel utána az egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékére került. Kandidátusi disszertációját 1952-ben védte meg. A főiskolai tanszéknek 1950–1952 között tanszékvezetője, az egyetemi tanszéknek 1956-tól 1977-ig tanszékvezető professzora. Munkásságában jelentős helyet foglalt el a szótörténet, az önálló szavak, szókapcsolatok és szólások eredetének vizsgálata.

¹² Tálasi István: Az anyagi kultúra néprajzi vizsgálatának tíz éve (1945–1955). *Ethnographia* LVI. (1955) 30.

1989-ben lett a nyelvtudományok doktora a *Komplexitás és a magyar nyelvtörténet (életmű alapján)* című értekezésével.

„Gyerékek, menjetek, egyeték, azután még feküdjétek!” Talán a szentesi Nyíri-házban az idősebbektől hallotta ezt a címadó, a helyi nyelvjárást kicsit karikírozó mondatot. Ő évtizedek múlva nekünk, nyári vendégeinek mondta este, hogy a vendégsereget terelgesse a lefekvés felé. A tőle idézett mondatot veje, Lelkes István idézte szívesen, a szöveg dallamát, ritmusát kihangsúlyozva.

Ritkán került szóba szakmai körökben és leírva sem olvastam, de talán fentről figyelve ténykedéseinket nem haragszik meg érte, ha ebből az alkalomból szóba hozom, közvetlen elődei kovácsok voltak. Nagypapa, Nyíri István 80 évesen adta át a műhelyt az első világháborúból hazatért fiainak, Antalnak, az ő édesapjának és Lajosnak, az én nagypámnak, aki végül örökölte is a műhelyt. (A legidősebb féltestvér, István szintén kovács lett, ekkor már kint élt Amerikában.) Ebben a Kunszentmártoni úti Nyíri-házban nőtt fel „Antika”, nagyanyja, Vecseri Szabó Zsuzsanna Nyíri Istvánné gondoskodó szeretetétől övezve. Innen járt a Református Elemi Iskolába, majd a helyi gimnáziumba, ide tért haza egészen 1974-ig, amíg ki nem halt nagybátyja és annak felesége ebből a házból. Tizennégy éves, mikor nagybátyja felesége, nagyanyám születési fájdalmakkal hazatért a szőlőből. Ő szaladt a bábáért. Történt mindez meggyéréskor, 1921. június 19-én; ekkor született anyám. Ez volt az egyetlen adat, születési időpont, amelyet a családukban népi időszámítással emlegettek. Pontosabban anyám emlegette, emlegeti mai napig is szeretettel ezt a történetet. Talán „Tóni bácsinak” köszönhetjük, hogy az időpontot a meggyéréssel kötjük össze az esemény idézésekor.

Az ötvenes évek elején itt éltem meg kisgyerekként, hogy várták haza a család professzorrá lett tagját. Máig emlékszem, hogy izgatottan vártam, hogyan viselkedik, mit csinál egy professzor ebben a családi körben. Emlékként egy kép maradt meg bennem. Ül az asztalnál nagypapa helyén és szalonnázik. Teszi ezt úgy, ahogy akkoriban még minden parasztembertől, iparosembertől láttam.

Később, felnőttként jobban megismerve, értettem meg, hogy nem véletlenül, nagyon is tudatosan tette ezt. Professzorként sem akart másképpen viselkedni, másképpen enni, mint ahogy gyermekkorában megtanulta, megszokta. Hasonló okból tartotta meg beszédében a szentesi nyelvjárást. A szegedi egyetemen közel harminc évig magyar szakosok sorát tanította arra, hogy a szülőföld nyelvét szeressék, tiszteljék és tartsák meg beszédükben. Sőt, ha csak lehetett, szakdolgozatként arról írjanak.

De időben menjünk vissza gimnazistakorára. Az érzékeny kamasz fiút megsértette a matematikatanára. Nem is ment másnap se, harmadnap se a gimnáziumba. A nagymama az Anti gyereket iparosnak akarta adni. Egy szövőmesterrel már meg is történt a szóbeli megegyezés, amikor a hittantanára, Papp tiszteletes úr, akivel kölcsönösen szerették, tisztelték egymást, elment hozzájuk. Sikerült rábeszélni őket, a nagymamát is meg az unokáját is, hogy változtassák meg a döntésüket. A tiszteletes úr szerint a fiatal Nyíri Antalnak a gimnáziumban, nem a szövőszék mellett volt a helye. (Ezt a történetet Zsolt fiának mondta el, neki emlegette.) Móricz Zsigmond, Illyés Gyula és Móra Ferenc önéletrajzi ihletésű írásai jutnak az előbbi történetről eszünkbe.

Annak ellenére, hogy egyetemistaként kétszer járt külföldön, volt olyan év, hogy anyagi okok miatt dolgoznia kellett. Kubikosokkal együtt, ha emlékezetem nem csal, a Veker szabályozásán vett részt. Pontosan fogalmazva, kubikumunkára járt. Ösztöndíjas útjaihoz is jól jött volna egy kis anyagi segítség, de a módos paraszttokra a műveltség, kultúra iránti érzéketlenségük miatt nem nagyon számíthatott. (Ekkor még nem

tanították, hogy menedzselje magát az ember.) Ezek az élmények teheték aztán érzékennyé, megértővé és segítőkészsé későbbi diákjai anyagi gondja iránt.

Büszke volt arra is, hogy Csurgón taníthatott, arra is, hogy az osztályát a képzési idő nyolc évében taníthatta és nevelhette. (Diákjai közül többen élete végéig kötődtek hozzá.) Ebben az időszakban írta meg *A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása* című könyvet, mely a csurgói könyvtár XIII. köteteként Kaposvárott 1939-ben jelent meg. Nemcsak a település nyelvtanát, szójegyzékét készítette el, hanem népmeséket, népdalokat és néballadákat is gyűjtött, közölte. Így a kötetet a folklór kutatói is haszonnal forgathatják.

Mészöly Gedeon tanítványaként, aki irodalmi érdeklődését a nyelvészet felé vitte, folytatta és újabb generációkba plántálta bele a nyelvészet és a néprajz egymást erősítő kötődését. Itt, a délkeleti végeken az ő tanítványaiként egyetemi és főiskolai oktatók, tanárok, nyelvészek lettek Velcsov Mártonné, Végh József Mihály, Szabó József, Galgóczy László, Sz. Bozóky Margit, Forgách Tamás, a tanítvány tanítványaiként H. Tóth Tibor. Nyelvészeti kutatásuk, kinek több, kinek kevesebb szállal kötődik a néprajzhoz. Visszakanyarodva egy korábbi generációhoz, Juhász Antal néprajzkutató és az irodalomtörténészé, talán fogalmazhatom így: hungarológussá lett Ilia Mihály is nála szakdolgozott, hozzá kötődött egyetemistaként. Magyar szakos, középiskolai tanárokká lett diákjaiból többen foglalkoztak néprajzzal, Zsiros Katalin Szentesen, Beck Zoltán Orosházán. A magyarországi szlovákok folklórja kutatásának doyenje, Krupa András is tanítványának tartja magát. (Bocsánat, ha valaki ide tartozót kihagytam. Kérem, sorolja be magát anélkül, hogy neheztelne rám. Köszönöm.)

Családja tagjaiból többeket hallhatatlanná tett nyelvészeti-néprajzi írásaiban. *A kihalt szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai* című, a néprajzosok körében Tálasi István révén ismertté, idézetté vált munkáját nagyanyjának ajánlja. Szentesi tanítványai kérésére összegezte szülővárosa nyelvjárásáról a legfontosabb tudnivalókat. Az összefoglalás egyszerre nyelvészeti és néprajzi munka. De nemcsak nyelvjárás munkáinak van néprajzi töltete, haszna, a Münchener kódex magyar–latin szótárát is ajánlja, nemcsak nyelvtörténészeknek, művelődéstörténészeknek, hanem a néprajzosoknak is.

A szegedi egyetemen a Néprajz Tanszékkal, itt hosszabb időn keresztül Bálint Sándorral egymás iránti baráti tisztelettel együtt szerkesztették a *Népünk és Nyelvünk* című egyetemi periodika utódját, a *Néprajz és Nyelvtudományt*. Barna Gábor szíves közlése alapján írhatom, hogy a Bálint Sándor 1966. évi hirtelen nyugdíjaztatása után Nyíri Antalt bízták meg a Néprajz Tanszék vezetésével. Tette ezt több évig diszkrétén. Úgy, hogy még közeli hozzátartozói sem tudtak erről. Hasonló és kölcsönös tisztelettel voltak egymás iránt Tálasi Istvánnal is. Jelen sorok írója Tálasi István meghívásával adott alkalmat, hogy a két idős, szaktudományában tekintélynek számító professzor 1980 telén találkozzon (újra találkozzon), beszélgessen Szegeden, az akkor még virágkorát élő Hági éttermében.

Egy olyan ember alakját próbáltam megidézni, aki – amellet, és azzal együtt, hogy több munkájával szolgálta a néprajzot is – tárgyyszerűségre, az adatok tiszteletére és a szakma szenvedélyes szeretetére tanított. Talán ezért is voltunk együtt Szentesen, szülővárosában a felújított megyeháza egyik konferenciatermében 2007. március 9-én délután családtagjai, tisztelői, volt tanítványai, diákjai 4 óra hosszán keresztül beszélgetve, alakját, munkásságát idézve.

Emlékezés Vass Lajosra*

Tisztelt Ünneplő Közönség, Hölgyeim és Uraim!

A magunk mögött hagyott évszázad egyik arcán felemelő, boldogító, örvendetes vonásokat látunk. Tevékeny igaz emberek, lelkeket nevelő-emelő igaz magyarok áldozzák tehetségüket, idejüket, képzettségüket a nemzet szellemkincseinek gyarapítására, milliók műveltségének gazdagítására, önmagunk és őseink fokozott megbecsülésére.

A 20. század két legnagyobb magyarja még összetettebb, még sokoldalúbb emberfő, mint Erkel Ferenc és Liszt Ferenc, két 19. századi nagy zenészelődjük. Mert Erkelben és Lisztben „még csak” zeneszerző, zongoraművész és karmester lakott egy személyben. Bartók Béla és Kodály Zoltán viszont öt-hatféle tevékenység együttvitelében vált világviszonylatban is toronymagassá, úgyszólván utánozhatatlanná: zeneszerzésben, zenetudományban (ezen belül az igazi népzene fölfedezésében), továbbá zongoraművészetben, zenei nevelési koncepció megalapozásában, anyanyelv-művelésben, költői-műfordítói működésben és olykor karmesterkedésben is. E Két Kitűnő Példamutatót, e Két Nagymestert jeles tanítványok tucatjai követték, közülük emelkedett ki sokoldalúságával, szorgalmával, lelkes lendületével és milliókat megmozgató-megújító hatásával Vass Lajos.

Kezdetben zeneszerzőnek és kóruskarnagynak készült, de csakhamar népzene-gyűjtővé is vált. Gyermekkorának színhelye, a Heves megyei Poroszló mellett még a Bodroglóköz is felkereste feleségével, Kaposi Edittel együtt. Saját gyűjtései mellett, természetesen, az addig már feltárt hagyomány ápolásában is tevékeny részt vállalt a negyvenes évektől kezdve. Ez a tevékenység fejlesztette-bontotta ki gyakorlati érzékét a népdalkincs terjesztéséhez, néptömegek megénekeltetéséhez. 1969-től fogva ország-világ tőle tanult, tőle kapott kedvet a zenei néphagyományok maga érlelte formában történő elsajátításához és megszólaltatásához. Nélküle aligha állnánk itt, aligha jutottunk volna a hagyomány őrzésének és ápolásának mai szintjéig!

Személyes élményeim és emlékeim 1949 őszéig nyúlnak vissza. Ekkor vettek föl a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karvezető szakára, ahol oly végzős hallgatók betanító és vezénylő munkája bővült el, mint Vass Lajos, Lantos Rezső, Kokas Klára, Pásztai Miklós, Bárdos Kornél és Rudolf Péter. Ám ők nemcsak szakmailag ejtettek rabul, hanem emberközelségükkel, kedvességükkel, személyes légkörükkel is megragadtak. Minden kóruspróba fölemelő élményt jelentett számomra. Vass Lajos az első közt is első volt. Fokozta ezt az a csodálatos véletlen is, hogy az első mű, amelyet ő

Vass Lajos

* Elhangzott 2007. április 14-én Budapesten, a Vasas Szakszervezeti Szövetség székházában, a Vass Lajos születésének 80. és Kodály Zoltán halálának 40. évfordulója alkalmából megtartott rendezvényen.

vett át velünk, ő vezényelt nekünk, az Bartók *Négy szlovák népdala* volt. Szinte éreztem Bartók láthatatlan jelenlétét és a felvidéki hegyek tiszta levegőjét.

A következő tanévekben többször kerültem kapcsolatba a zeneszerző Vass Lajossal. Hol úgy, hogy némelyik akkor írt kórusművét vettük át karénekórán (például: *Bibor a hajnal*), hol pedig hangversenyen mutatták be nagyobb lélegzetű műveit (*Petőfi: Egy gondolat bánt engemet baritonszólóra és zenekarra; Este a táborban* – szimfonikus költemény stb.). Boldogan hallgattam annak a zeneszerzői nyelvnek, megújult stílusnak folytatását, amely Bartók és Kodály úttörését viszi-fejleszti tovább. De nem utánzó, sablonos módon, mint a pesti, polgári származásúak többsége, hanem őszinte, egyéni, hiteles hangon! És felejthetetlen élményt jelentettek a Honvéd Művészegyüttes más szerzőktől származó alkotásai is, amelyeket Vass Lajos vezényelt. Közben pedig két tanéven át Kaposi Editnek is évfolyamtársa voltam a karvezető szakon; majd a zenetudományi főtan szakon, annak népzene kutató tagozatában is együtt hallgattuk Lajtha László népzeneóráit. Edittel még a Népművészeti/Népművelési Intézet keretében is közös népzene gyűjtő-utakon és közös tanfolyamokon vettünk részt, ahol ő néptáncot tanított, magam pedig népzene t adtam elő.

1969-ben Lajossal kerültem még közelebbi kapcsolatba. A Magyar Televízió legelső „Röpülj, páva!”-népdalversenyében az elődöntőkre történő válogatásoktól a középdöntő zsűritagságáig közvetlen közletről, a többi alkalommal pedig a képernyő előtt ülve láthattam, hallhattam Vass Lajos történelemformáló tevékenységét. Mert ahogyan ő a nézők és hallgatók millióit kapcsolta be a népzene áramába – de mondanám úgy is: a zenei néphagyománnyal oltotta be a nemzet millióit –, az maga volt a történelmi csoda, amit két emberöltővel korábban Ady Endre álmodott meg a következő szavakkal: „Várjuk már, várjuk / Az új magyar csodákat!”

Vass Lajos a magyar népzene jötevője, újjáélesztője és apostola lett, öntudatra ébresztve a hajdani hagyományteremtők leszármazottait, hagyományismeretre és -szere ttre készítette a nemzetnek másféle kultúrákba született rétegeit. És ezután még 22 évig szolgálta, erősítette a régi örökség új hordozóit. Hogy napjainkban ezernyi énekar és sok tízezer kórustag mellett nyolc-kilencszáz népdalkör és hangszeres együttes, meg számos szolista éleszti a tüzet, azt közvetve Vikár Bélának, Kodálynak, Bartóknak (és számtalan tanítványuknak, követőjüknek) köszönhetjük – közvetlenül pedig magának, Vass Lajosnak!

OLSVAI IMRE

Köszöntjük a 80 éves Janó Ákost

Írom a címbe kötelességszerűen Janó Ákos életidejét, s közben a legutóbbi találkozásunk, hosszabb beszélgetésünk jár a fejemben. A még fel nem dolgozott „régii” – tehát ifjúkori: a „Hortobágy mellyékéhez” kapcsolódó – gyűjtői élményeiről beszélt nekem. Fokozódó érdeklődéssel hallgattam az '50-es években is kivételes gyűjtői szerencsével rögzíthető, ma már a magyar nyelvterület bármely pontján teljességgel utolérhetetlen népeleti adalékokat, s arra gondoltam: lám, lám az egykori néprajzi megfigyelések értéke-jelentősége – hál' istennek – rohamosan növekszik, nem hogy csökkenne a

„tájékozottabbá”, „bőlesebbé” válásunkkal arányosan! Most utólag pedig azt latolgatom: szerencsére Ákos pontosan felmérte a múlt időnek és az idősödő etnográfus tapasztalati tudásának ezt a nagyon speciális viszonyát, okkal-joggal várhatjuk tehát a *történeti néprajziva* átlényegült, ám „valamikor” *jelenidejű* észleleteinek újabb meg újabb tanulságos summázeit.

Hiszen ez esetben az ünnepektől pályaképe is mintha az egyszer-valamikor összegyűjtött néprajzi adattömeg (és persze történeti is, hisz az archivális forrásokat szintén fölényes biztonsággal kezelte/kezeli!) „utólagos” értékelésének-átértékelésének, lát-szólag „megkéséset” publikálásának folyamatos készségéről árulkodna. Mintha azt akarta volna bizonyítani újra meg újra a benne bízó, a rá figyelő pályatársainak, hogy bármennyire kedvezőtlenek legyenek is olykor-olykor a körülményei az elmélyült alkotómunkához, az ember életének úgy kell alakulnia, (mert – szerencsére – alakítható), hogy „egyszer valamikor” mégiscsak megnyugtatóan befejeződjék mindaz, amibe egykoron másnak is fontos etnográfusi megfigyelések-tapasztalatok tömege sűrűsödött. Hadd idézzek néhány példát! Még egyetemista korában, a debreceni Egyetemi Néprajzi Intézethez kapcsolódó, de nem néprajz szakos hallgatóknak az 1950-es években különösen kedvelt „terepén”, a szatmári falvakban a kendermunkáról – a szövés-fonásról – a fonóról mint társasmunka- és együttlétformáról gyűjtött hatalmas mennyiségű és kiváló minőségű anyagából az 1960-as, az 1970-es és az 1980-as években is tellett Janó Ákosnak magvas tanulmányokra, kismonográfiára (pl. A társasmunkák és a kendermunkák társas jellege Szatmárban. *Ethnographia* LXXVII. [1966] 517–527.; A kender felhasználása, s gazdasági jelentősége Szatmárban. *Néprajzi Közlemények* XI. [1966] 1–2. sz. 120–142.; A fonás és szerszámai Szatmárban. *Szabolcs-Szatmári Szemle* IX. [1974] 4. sz. 55–63.; A fonó munkaszervezeti és társasösszejövetelei formáinak történeti és recens vizsgálatához. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* LIX. [1978] Debrecen, 1979. 291–318.; A fonó Szatmárban. *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* XVIII–XX. [1975–1977] Nyíregyháza, 1983. 168–189.; *Kendermunkák és társasélet Szatmárban. Kalákák*. [Folklor és Etnográfia 32.] Debrecen, 1987). Valamikor az 1960-as évek elején jelent meg Janó Ákos szerkesztésében és magvas előszavával a felfedezészámba menő első válogatás a folklor és a naiv irodalom határán elhelyezhető kiskunhalasi „parasztverselők” gazdag (szerencsénkre múzeumba mentett) életművéből, ám a közelmúltban is volt újabb mondanivalója a témáról, és a szakmai nyilvánosságnak szánt szövegtömeget is gyarapította (*Mint én földműves költő... Szemelvények Gózon István elbeszélő költeményeiből*. Janó Ákos bevezetésével. Budapest, é. n.; A community of peasant poets in Little-Cumania. *Acta Ethnographica* 36. [1990] 211–226.; Kiskunhalasi parasztköltők. In Szakál Aurél [szerk.]: *Adatok Kiskunhalas történetéhez*. [Halasi téka 18.] Kiskunhalas, 1996. 107–137.; *Kiskun parasztköltők*. Kiskunhalas, 2001). 1964–1965-ben Janó Ákos vezetésével és szakmai irányításával munkaközösség kutatott, történeti és néprajzi monográfia készítése szándékával, egy kiskun pusztából a 19–20. században kiformalódott faluban: Szankon – a tervezett monográfia azonban nem készült el, csak néhány kutató publikálta utóbb akkori gyűjtését. Akik között Janó Ákos is ott volt, ott van! Mindmáig jelennek meg újabb meg újabb részletek a faluvá fejlődést és a paraszti gazdálkodás részleteit megvilágító, az archívumok anyagára és a recens gyűjtésekre alapozott adatgazdag tanulmányai (*Szank község története*. Kecskemét, 1977 [társszerző: Forczek Zoltán]; *Fejezetek a szanki és mörícgáti tanyásgazdálkodás múltjából*. [A kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 1.] Kecskemét, 1982; Szőlő- és gyümölcsstermesztés a szanki homokon. *Cumania* 16. Kecskemét, 1999. 7–

114.; *Falu a pusztában. Szank község települése és népessége a XIX. században.* [Cumania könyvek 1.] Kecskemét, 2002).

Így aztán, az egyszer-valamikor kutatni kezdett témák iránti *folyamatos* érdeklődés ilyen tényeit konstatálva, bizvást utalhatok (bármennyire idegen legyen is ez a születésnap számvetés és köszöntés műfajától) a még elvégezetlenekre, a mindannyiunk okulására kedvéért még elvégzendőkre/elvégezhetőkre is – még ha a tiszteletet parancsoló 80 év apropóján az eddig elvégzettek, briliánsan megoldottak feletti örömmel és nagyrabecsülésnek, az önfeledt ünneplésnek illendő nagyobb hangsúllyal felsorolódnia.

Mert Janó Ákos esetében is van miről számot adnia annak, aki az életmű elsődleges számbavételére vállalkozik! Hiszen azóta, hogy a kismarjai születésű „szabad hajdú” ivadék a debreceni egyetemen Szabó István tanítványként elvégezte a történelem szakot, Gunda Béla közvetlen közelében pedig néprajzkutatóvá érett (bár nem szakosként, akkor még nem lévén ilyen szak Debrecenben), három város – Hajdúböszörmény, Kiskunhalas és Sárospatak – múzeumát szolgálta a „szakma” megelégedésére, nagy-nagy elismerése közepette. Pontosabb azonban, ha így mondom: azok közé tartozik, akik következetesen vállalták a vidéki múzeumigazgatói létformával egyet jelentő „kényszer-polihisztorságot”. Vállalta minden nyűgével, vesződségével és hálátlan voltával. Csak az tudja, aki próbálta, hogy mennyi vesződséget jelent és miért háládatlan újabb meg újabb múzeumi egységek (legalább raktárak és/vagy kiállítások) gründolása, majd „minél látványosabb, a múzeumügy számára annál hasznosabb” berendezésével birtokba vétele; csak az tudja, aki próbálta, hogy mennyi álmatlan éjszakával, tudni nem érdemes ismeret kényszerű elsajátításával jár együtt az „azokban a múzeumi szakágakban is okosnak kell lenned, amit nem tanultál” indítékú állandó készenlét az ismeretbővítésre. Mit is jelentett tehát Janó Ákos számára a mégiscsak véges emberi erő és képesség-készség kényszerű szétforgácsolása. Aki egyébként az *ilyen* múzeumi létformát még akkor sem panaszkodva-elégedetlenkedve idézte, emlékezésre adódván lehetősége, ha indokolatlan, fölösleges feladatokat kényszerítettek rá a körülmények. (L. pl. Kísérlet Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szabadtéri néprajzi múzeum létesítésére. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXV–XXVI.* Miskolc, 1988. 545–557.; Halasi múzeumi emlékeim. In Szakál Aurél [szerk.]: *Halasi múzeum. Emlékkönyv a Thorma János múzeum 125. évfordulóján.* Kiskunhalas, 1999. 19–28.).

Mert azt is számon tartjuk mi, majdnem kortársai, akik évtizedek óta együttérző szeretettel figyeljük Janó Ákos muzeológusi munkásságát, hogy bárhová vetette jósorsa, soha sem alkudozott a körülményekkel: mindig azokból a feladatokból tudta kicsiholni a mindannyiunk okulására szolgáló eredményt, melyet a „hely” és a „helyzet” kényszerített rá. Nagyon ifjú muzeológus volt Hajdúböszörményben (1950–1953), amikor a „termelőszövetkezetek néprajzi kutatásának” kötelező penzuma borzolta a szakmabeliek kedélyét – neki is vállalnia kellett tehát az 1940–1950-es évek fordulóján a tanyavilágból „szocialista faluvá” szerveződő Hajduvid monografikus vizsgálatát. Lelkiismeretesen dokumentálta tehát az új falu felépülését, a „típus-tervek” ellenére hagyományos építőtechnikákkal felépített házak birtokba vételét, berendezését, főképp pedig azt a folyamatot, ahogyan a „sok helyről” összeverődött embercsoportból a kvázi-faluközösség kialakult. Mire befejezte a kutatómunkát (ekkor már újabb állomáshelyén dolgozott), és publikációvá formálta gyűjtési tapasztalatait, lényegesen enyhült az *ilyen* kutatásra kötelezés szigora, Janó Ákos tehát, bár nem „oldozta el” a témát a politikai aktualitástól (a kötet alcíme erre utal), korántsem csupán a szocialista korszakra érvényes „fejlődés-modellként” kezelte e konkrét falukialakulást – történelmi távlatot adhatott neki (*Hajduvid. Egy szocialista falu kialakulása*).

lása. [Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 4. sz.] Debrecen, 1963). Kiskunhalason, ahová „magasabb érdekből” helyezte a minisztérium (1953–1968) – a fentebb már emlegetett sok egyéb téma, valamint várostörténeti monográfia kezdeményezése mellett (*Kiskunhalas. Helytörténeti monográfia*. Szerk.: Janó Ákos. Kiskunhalas, 1965.) – a „halasi csipkét” találta meg magának. Nem csupán a városa hírét számottevően növelő, tehát monografikusan feldolgozható-feldolgozandó témaként, a népművészet iránti érdeklődése egyik lehetséges „oldalhajtságaként” talált rá az Alföldön „újmodi” művészkedésnek erre a változatára – a halasi csipkeverés háború utáni felújításának megszervezésében is jelentős része volt (lásd pl. *Halasi csipke*. Kiskunhalas, 1969 [több kiadás, társszerző: Vorák József] – kiállításához kapcsolódó áttekintése a megye népművészetéről: *Bács-Kiskun megye népművészete*. Kecskemét, 1972 [társszerző: Solymos Ede]). Sárospatakra kerülve pedig (1968–) – a Vár műemléki helyreállításának mesteri irányítása mellett – mintha a kutatás-szervezésben: az addigi eredmények gondos számbavétele révén a soros feladatokra való figyelmeztetésben lelte volna meg a maga feladatát – vagy a körülmények kényszere jelölte ki erre a feladatra? A választ nem tudom, csupán azt konstataálhatom, hogy gyors egymásutánban jelentetett meg kutatási segédleteket: bibliográfiákat (*A Bodroglköz néprajzi irodalma*. [A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 27.] Sárospatak, 1986; *Sárospatak és vidéke helytörténeti, néprajzi irodalma*. [Documentatio Borsodiensis 6.] Miskolc, 1987), miközben az ezen az új terepen végzett nagyszabású gyűjtéseiből (melyeknek azért híre kélt szakmai körökben) alig-alig publikált valamit.

Tehát a felettébb sikeres és eredményes muzeológust, az éppen múzeumigazgatóként, múzeumi mindeneként „szolgált” város által diktált feladatok következetes végrehajtóját köszöntjük 80. születésnapján. Ám arra is hadd emlékeztessük a szeretve tisztelt ünnepeltet, amivel még „tartozik” a szakmának. Amire nagy-nagy szükség lenne a folyton alakuló, általunk gyarapodó „virtuális néprajzi adatbázisban”, hisz mindannak, amit Janó Ákos megtudott az '50-es években a szatmári falvakban vagy a Hortobágyon, a '60-as években a Duna–Tisza közén, a '70-es években a Bodroglközben, nem hogy csökkenne, a múlt idővel csak növekszik a forrásértéke. S ezt – szerencsénkre – ő is nagyon jól tudja!

Kívánom tehát a „szakma” nevében, hogy győzze energiával távlati tervei mind egyikének beteljesítését – legyen kegyelmes a sors hozzá, s így mindannyiunkhoz, akik részesedni szeretnénk beláthatatlan terjedelmű személyes tapasztalati tudásából!

SZILÁGYI MIKLÓS

A nyolcvanéves Tóth Imre köszöntése*

Tóth Imre tanár, palócutató, nyelvész, költő és író 1927. április 6-án született Berencén. Mint kisgyermek az ipolysági iskolákat látogatta. A kortársai úgy emlékeznek rá, hogy okos, nagyon igyekvő gyermek volt. Mindig osztályelső. Felsőfokú tanulmányait az esztergomi Érseki Tanítóképzőben végezte, ahol tanítói–kántori–énektanári

* Elhangzott az Ipoly Napok keretében Ipolyságon 2007. augusztus 12-én megrendezett ünnepségen.

A nyolcvanéves Tóth Imre köszöntése Ipolyságon
(Fotó: Mándli Gyula)

Balról jobbra: Pálinkás Tibor múzeumigazgató, Tóth Imre és Solmosi Márta könyvtárvezető

diplomát szerzett és az Apáczai Csere János Tanítóképzőben Budapesten magyar nyelv és irodalom, valamint történelem szakon végzett. 1947–1951-ig néptanító Nógrád megyében, 1951–1956 között járási oktatási és népművelési osztályvezető Salgótarjánban. 1957-ben Tökölre internálják, 1958-ban rendőri felügyeletes vasútépítő, 1959–1962 között általános iskolai tanár Mátraszelén, Somoskőújfalun. 1962–1967-ben általános és középiskolai tanár, korrektor, lektor Salgótarjánban, 1967–1975-ig a budai Arany János Intézet általános iskolájának és gimnáziumának igazgatóhelyettese, kollégiumának igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia Anyanyelvi Bizottságának és Nyelvtudományi Intézetének, valamint az Országos Pedagógiai Intézetnek külső munkatársa. 1975–1977-ig a dunakeszi Gárdonyi Géza Kollégium igazgatója, 1977–1991-ig a Széchenyi István Általános Iskola tanára, könyvtárosa. Jelenleg Dunakeszin él.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság aktív tagja, akit Kodály Zoltán „nógrádi Lőrinczének”, Czine Mihály pedig a Nagy Palóc utódjának, „ezredvégi Mikszáthnak” nevezett.

Több nyelvtudományi és néprajzi írása mellett, melyek az *Élet és Tudomány*, a *Palócföld*, a *Honismeret*, a *Magyar Nyelvőr* és országos napilapok oldalain jelentek meg, 300 verset is alkotott és az alábbi műveket: *Ipoly menti palóc tájszótár* (1987, 2007), *A boldog palócok 1880–1917*, *A boldogtalan palócok 1917–1933*, *Palócaink pokoljárása 1933–1945* (a három regény együtt *Palóc trilógia* címen jelent meg 1994-ben), *A boldog palócok unokái 1945–1966* (1997), *Mesél a palóckirály* (2002).

Az *Ipoly menti palóc tájszótár* (alcíme: *Bernecebaráti és vidéke tájnyelve az 1930–1940-es évek fordulóján*) első kiadása a budapesti Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában jelent meg 1987-ben. A kiadványt az 1986. évi Országos Nép-

rajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat felemelt I. díjával, a Börzsöny Baráti Kör emlékplakettjével, a Nyelvtudományi Társaság *Csüry Bálint-emlékéremmel*, az állam pedig *A Szocialista Kultúráért* kitüntetéssel jutalmazta. Ez a kiadvány Balog Lajos szerkesztésében és Hajdú Mihály lektorálásával került napvilágra. Tóth Imre, a bernecebaráti palóc, az Akadémia felhívására, a Nyelvtudományi Intézet, nevezetesen Imre Samu akadémikus, valamint Balogh Lajos nyelvész irányításával és aktív közreműködésével elkészítette az első palóc tájszótárt. A szerző a szótár összeállításával felbecsülhetetlen szolgálatot tett a társadalomtudományok többi ágazatának is. Munkája értékét még csak növeli az a tény, hogy ezt a feladatot nem főhivatású kutatóként, hanem középiskolai tanárként végezte el szülőföldje iránt érzett tiszteletből, ragaszkodásból. Az első kiadás nagy visszhangot váltott ki bel- és külföldön is. A mű eljutott a történelmi Magyarország minden területére és gyorsan elfogyott a könyvesboltok polcairól. Innen is, onnan is újabb és újabb kérések érkeztek, hogy a szerző bővítse ki a szótárt és kérték, hogy még több és több tájszót „mentsen meg a magyar jövő” számára. Így aztán a tájszótár kibővítés és átdolgozás után 2007-ben a budapesti Nap Kiadó gondozásában megjelent a szerző 80. születésnapjára.

Tóth Imre *Palóc trilógiája* a Püski Kiadó gondozásában jelent meg 1994-ben. A három regény műfaját tekintve regényes szociográfia, néprajzi elemekkel átszőtt családregegye, a bernecebaráti Balyog család regénye.

A Balyog család küzdelmes életét az első világháborúig boldognak, a háború utáni határmegvonások után 1933-ig boldogtalannak, majd a második világháború alatt pokoljárásnak nevezi a szerző. A szereplők kivétel nélkül egyszerű falusi emberek, akiket a történelmi események sodornak magukkal. A palóc nép látószögéből élénk táru a közelmúlt történelmi eseményeinek sora. A regényben megrajzolt legszegényebb és legigazibb palócok igaz emberek és igaz magyarok, hiteles népi alakok, akiken folyton átgázol a történelem.

A *Palóc trilógia* folytatásaként jelent meg 1997-ben a Püski Kiadó gondozásában *A boldog palócok unokái (1945–1996)* című regény a háború utáni eseményekről ad számadást. A háborút követő első feltámadási örömmünneppel kezdődik a történet, majd elmeséli a Balyog család korosabb és fiatalabb tagjainak, valamint a trilógiában megismert palóc közösségnek a küzdelmeit a felfelé törekvés útján. A regényből kitűnik, hogy a természet közelében élő emberek élete bármennyire nehéz is, gazdagabb, színesebb és tisztább azokénál, mint akik a természetet csak távolról ismerik.

A *Mesél a palóckirály* című könyv a Ciceró Könyvtúdiónál jelent meg 2002-ben. A könyvet Rényi Krisztina illusztrálta. Tóth Imre a 19. századi „palóckirály”, Pintér Sándor (1841–1915) 1891-ben Losoncon megjelent meséit dolgozta át a mai fiatalok számára, megőrizve hitelességüket. Az eredeti kiadásban szereplő tizenhárom palóc tájnyelven íródott mese átdolgozása nagy feladat elé állította a szerzőt. A napjainkra már szinte elolvashatatlan „tájnyelvi ösközületté” vált mesék feltámasztása csak átírással, átköltéssel volt lehetséges. A hozzáértő átköltésre elsősorban azért volt szükség, hogy a „palóckirály” a 21. század magyarjainak is mesélhessen.

S hogy Tóth Imre is még sokáig mesélhessen, kívánunk neki jó egészségben eltöltendő hosszú életet! Isten éltesse sokáig!

SOLMOŠI MÁRTA
Városi Könyvtár, Ipolyság

Köszöntjük a hatvanéves Felföldi Lászlót

A magyar tánc kutatás és néprajztudomány jeles képviselőjét, Felföldi Lászlót szeretném ezzel az írással köszönteni. Laci bácsi idén hatvanéves. Pályatársai, kollégái körében nagy tiszteletnek örvend. Példamutató szerénységével, barátságosságával és megalapozott szakmai tudásával sok tisztelőt és szimpatizánst szerzett a magyar néptánc kutatásnak, itthon csakúgy, mint külföldön. Fiatalabb táncutatók közül többen nagyon sokat köszönhetünk neki, ezért is érzem megtisztelőnek a köszöntésre való felkérést.

Egyetemi éveit Szegeden, a József Attila Tudományegyetemen töltötte. 1972-ben szerzett diplomát angol–oroszl nyelv és irodalom, valamint néprajz szakokon. Ugyanitt szerezte egyetemi doktori fokozatát 1984-ben, a Maros menti szerbek tánc kultúrájáról írt disszertációjával osztatlan elismerést váltott ki szakmai körökben. 1973-tól 1983-ig néprajzos muzeológusként a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó makói múzeumban dolgozott. Itt vezetői és munkatársai általános meglegedésére végezte munkáját. A néptánc iránti érdeklődése már általános iskolás éveiből származik, később az egyetemi táncsoportnak is aktív tagja volt. 1970-ben került kapcsolatba Martin Györggyel, az ő biztatására kezdett el foglalkozni néprajzi gyűjtéssel.

1984-től munkatársként, 1985-től már mint tudományos titkár dolgozott az MTA Zenetudományi Intézetében. A budapesti pályakezdés nem volt mentes a nehézségektől, a legnagyobb megmérettetés azonban csak ezután következett. Martin halála után, 1983-ban Pesovár Ernő vette át a Táncosztály vezetését, majd az ő nyugdíjba vonulása után, 1989-ben Felföldi Lászlót választották vezetőnek. Az osztályra háruló feladatokat felosztva rá a kéziratár rendezése maradt, később a Népzenei Archivum vezetői posztját is ő látta el egy ideig.

Környezetéből kevesen bíztak abban, hogy képes megbirkózni Martin György monumentális szellemi örökségének terhével. Saját és közvetlen munkatársai erejére támaszkodva elkezdte a munkát: megpróbálta lezárni a torzóban maradt életművet. A táncsegénység-kutatás területén nemzetközileg is elismert eredményeket ért el. A négy évig tartó magyarózdai kutatás alapján megírt PhD-disszertációja és több kiváló tanulmánya is ebben a tárgykörben született. Martin György kéziratának kiadásával, az általa és munkatársaival szerkesztett és 2004-ben kiadott, *Mátyás István „Mundruc” – Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata* című kötettel a rendkívül rangos *Pitrè-Salomone Marino-díjat* nyerte el.

Ugyanakkor ő volt az, akinek fel kellett ismernie: elmúlt egy periódus, új utakat, új koncepciót kell keresni, amiben az aktuális kérdésekkel foglalkozó táncutatók is megtalálják helyüket. Ezt kollégái közül többen megkérdőjelezték, félve attól, hogy a nagy elődök félbehagyott életműve elvész. Felföldi László figyelme megoszlik a két feladat között, ezáltal óriási munkát vállal magára. Minden beszélgetésünkből kiderül, hogy állandóan szem előtt tartja a magyar néptánc kutatás hagyományainak megfelelő, hátramaradt feladatokat: tervezi a további egyéniség-monográfiákat. Jelenleg a lőrincrévi származású Karsai Zsigmond kötetének, *A Népművészet énekes-táncos mestere és festészeti életművének* kiadása és az „Ugrós-monográfia” nyomdai kéziratának az elkészítése a legfontosabb munka, Pesovár Ernő mint főszerkesztő irányításával. Gondolkodik a Kárpát-medence táncdialektusainak és tánc típusainak különálló monográfiáin is. Másrésztől fontosnak tartja egy-egy közösség tánc kultúrájának meg-

írását, amelyekben a magyar tánckutatásra eddig jellemző strukturalista, történeti irányultságot kiegészítve, a jelenkutatást és ezzel párhuzamosan a funkcionalista szempontokat is nagy szerephez juttatná. Talán ha egyszer a közös, Hosszúhetényben végzett terepmunkáinknak is beérik a gyümölcse... A jelenkutatásra külföldi kapcsolatai ápolása során nyert példák is ösztönzik: a Volga menti népeknél, Törökországban, valamint a Bánságban végzett terepmunkái hasznos tapasztalatokat hoztak számára.

A pályatársai által leginkább elismert munkái a táncos témájú ikonográfia tánc-történeti forrásként való elemzése, valamint a Magyar Kódexben megjelent, kiváló tánc-történeti összefoglalói, amelyek lényegében összegzése az eddigi áttekintéseknek. A magyar és a nemzetközi etnológiai, tánc- és kultúrtörténeti irodalom alapos ismerete mellett a szegedi egyetemi évek alatt, az orosz és angol szakok berkeiben szerzett széles körű olvasottsága segítette ezekben a munkákban. Tudományos munkáját jó memóriája és pontos, lépésről lépésre való gondolkodás segíti. Saját gyűjtései, kutatásai mellett szerkesztői munkássága is példaértékű, mindezt publikációs listája is bizonyítja.

Más, a néptánckutatáshoz csak közvetve kapcsolódó feladatokat is vállal. A hangszeres népzenevel kapcsolatos kiadványok gondozása mellett az ő nevéhez fűződik Magyarországon az UNESCO által fémjelzett szellemi kulturális örökségvédelem oktatásának megszervezése. Valószínűsíthetően a későbbi intézményi háttér megteremtésében is jelentős szerepet vállal majd. Itt kell megemlíteni az általa és Gombos András által összeállított és szerkesztett kiadványt, a magyar táncfolklór szellemi örökségét reprezentáló, a Népművészet Táncos Mestereiről szóló kötetet. Egykori egyetemével sem szakadt meg a kapcsolata, a kulturális örökségvédelem, valamint a táncfolklórisztika-táncantropológia oktatásához a Szegedi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéke biztosít intézményes keretet.

Felföldi László azon ritka tudósegényiségek egyike, akik amellet, hogy saját tudományágukat magas szinten művelik, annak anyagi és személyi háttérét is meg tudják szervezni. Szakmájának szinte egy személyben szerez utánpótlást, kiváló tudományszervező képességét bizonyítja az Európai Folklór Intézet megalakulásában játszott fontos szerepe is. De nemcsak az intézményépítésben, hanem azok megtartásában, működtetésében is óriási szerepe van. Számlálhatatlan sikeres pályázat elkészítése és végigvezénylése kötődik nevéhez, így a lassan ellehetetlenülő néptánc-tudománynak évek óta óriási szolgálatot tesz. Óriási kapcsolathálót tart fenn világszerte. Tagja számos magyar és nemzetközi tudományos társaságnak, szakmai programoknak. 2006-óta elnöke az ICTM etnokoreológiai tagozatának. Nevéhez fűződik a Magyar Etnokoreológiai Társaság megalapítása is 2007 tavaszán, mely társaság elnökévé is választotta. Rendszeresen részt vesz szakmai konferenciák szervezésében, magyar és európai egyetemeken vállal oktatást.

A kollegális viszonyok ápolásában is élenjár. Nem tart haragot és nem sértődik meg. Ő az, akivel mindenki mindenkor szóba áll, felettesei, közvetlen munkatársai gyakran fel is használják kiváló „villámhárító” képességeit. Jó emberismerete és ember szeretete egyébként a terepmunkában is segíti.

A már említett utánpótlás-nevelést is szinte egymagában oldotta meg eddig. Nagyon jó a kapcsolata diákjaival, a táncházmozgalom tagjaival. Közülük kerültek ki azok az emberek, akik a tudomány közelében maradtak, akiket mind a mai napig képes lelkesíteni, és az önálló munkára biztatni.

Ilyen sokrétű és nagy mennyiségű feladat ellátása és a hatalmas kapcsolatháló fenntartása azonban meghaladja az egyes ember teljesítőképességét. Sok kollégájához

hasonlóan Laci bácsi is nehezen szervezi szabadidejét, „nagy teherbírású” családi háttér nélkül lehet, hogy nehéz feladatokat állítana elé az élet. Ily módon a köszöntés nemcsak neki, de a családjának, elsősorban türelmes feleségének, Klára asszonynak is szól. Felföldi László köztisztviselői, kétkezi munkáscsaládból, magyar és szlovák felmenőktől származik. Kettős identitását mind a mai napig büszkén őrzi, feleségével és három gyermekével gyakran tesznek „gyökér-túrákat” (az elnevezés tőlük származik), amelyek során felkeresik balassagyarmati és gyomaendrői rokonaikat. Gyermekai közül Edit lánya örökölte a tánc és a néprajz szeretetét, Ágnes a finnugor népek iránti érdeklődést, Laci fia pedig zenei érzékét.

Munkásságát 1997-ben *A Magyar Köztársaság Érdemkeresztje* ezüstfokozatával díjazták. 2002-óta a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének tudományos igazgatóhelyettese. 2007 augusztusában *A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével* tüntették ki.

Egyik kollégája találón jellemezte: „Laci nagyon jó tudományszervező alkat. A szolgálat és nem az önmegvalósítás jellemző rá.” Példaértékű az a szemléletmód, amely mára már kiveszőfélben van: alázat a tudomány és az élet iránt. Ez az, ami jellemzi Felföldi Lászlót, a tudóst, a tanárt és az embert.

VARGA SÁNDOR

Novák László Ferenc 60 esztendő

Novák László Ferenc (Novák Laci) a szakmán kívül is ismert, s elismert ember, a néprajzkutatók egyik legjellegzetesebb figurája. Aki ismeri, nem tartja túlzásnak a fenti állítást, hiszen ki ne találkozott volna vele konferenciákon vagy az Arany János Múzeumban a kollégák közül? Ki nem ivott az általa szerzett borokból? Ki nem mulatott vele Nagykörösön vagy máshol? Kresz Mária mondta róla, hogy „móriczi figura”, s azt hiszem, ennél pontosabb jelzőt aligha lehet rá kitalálni.

A Gondolat Kiadó néprajzi kismonográfia-sorozatában megjelent *Három város* című munkáját még akkor vettem kézbe, mikor eszembe sem jutott, hogy néprajzkutató legyek. Szabó László írta róla, hogy munkásságát tekintve akár 100 éves is lehetne. Ezt mi, debreceni diákok úgy érzékeltük, hogy Szabó Tanár Úr (is) rengeteg kötelező irodalomban szerepeltette Novák László megkerülhetetlen munkáit, így amikor először találkoztam vele az életben, meglepődtem, milyen fiatal a munkásságához képest! Úgy is mondhatnánk: munkamániás. Szeret, s tud is dolgozni.

Neve mostanra összefonódott a nagykörösi Arany János Múzeummal, ahová 1972-ben, az egyetem elvégzése után került. Nemcsak a szakma számára ismert munkássága (konferenciái, kiállításai), hanem a városba látogató turisták, s a helybeli tanárok is szívesen látogatják „múzeumát”, használják munkáit.

Novák László Ferenc a Pest-Pilis-Solt megyei Irsán született 1947. április 10-én. Az általános iskolát Albertirsán végezte, majd a monori József Attila Gimnáziumban érettségizett. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1972-ben szerzett diplomát történelem–földrajz–néprajz szakon. 1976-ban szintén Debrecenben dokto-

rált, s 1987-ben szerezte meg a néprajztudomány kandidátusa fokozatot, 1996-ban pedig a néprajztudomány doktora címet.

Már gimnáziumi évei alatt kapcsolatba került a ceglédi múzeummal, Ikvai Nándorral. Első témája Alberti és Irsa temetkezési hagyományai és fejfakultúrája volt. A protestáns falvak népművészetével, ezen belül is egy jellegzetes ágával, a fejfakészítéssel foglalkozik a nagykőrösi múzeum *Fejfák a Duna–Tisza közén* című állandó kiállítása is. A témát azonban tovább gyűjtötte, kutatta, s monográfiává érlelte. Vidéki muzeológusként a néprajztudomány mellett foglalkoznia kellett mindennel, helytörténettel, régészettel, Arany János irodalmi hagyományaival is.

Földrajzos végzettsége, s érdeklődése azonban egy másik hatalmas téma iránt is elkötelezetté tette. Egyetemi diplomamunkáját Hajdúböszörmény településnéprajzából írta, mely tudományterület azóta is foglalkoztatja. Rendszeresen kutatja, publikál településnéprajzi cikkeket, könyveket. Számos munkája született a témakörben, végül akadémiai doktori értekezését is a településnéprajz témában védte meg.

Az említett témakörökön kívül azonban foglalkozott a parasztpolgári, mezővárosi mentalitással, a Három város – különösképpen Nagykörös – kutatásával, építészettel, gazdálkodással, szokásokkal, valamint olyan kérdésekkel, melyeket addig csupán kevesen érintettek (a szexualitás szimbolikája a népművészetben, levéltári anyagból kigyújtható történeti folklórananyagok).

1980-tól sok múzeumot, kutatót vont be az interdiszciplináris kutatásokba, konferenciákat szervezett, melyek anyagát meg is jelentette. A konferenciákhoz igyekezett tematikus kiállításokat kapcsolni, amelyek szintén a nagykőrösi múzeum anyagát, hírnevét gyarapították, öregbítették. Az első ilyen konferencia, a szakmán belül sokszor idézett „Halottkultusz” óta egész konferenciasorozatot rendezett a lakodalom; a falvak, mezővárosok az Alföldön; a hiedelmek, szokások az Alföldön; az Alföld társadalma; az 1848–49-es szabadságharc; a gazdálkodás; az építészet, valamint a migráció és kereskedelem témájában.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy az 1972-ben még romos múzeumépületből nemcsak egy új múzeumot, de egy megkerülhetetlen intézményt varázsolt a huszárlaktanyában Novák László. Ha ma valaki az Alföldet kívánja kutatni, kihagyhatatlan számára Nagykörös, az Arany János Múzeum, s Novák László munkássága. A múzeum legnagyobb gyűjteménye a régészeti, de mellette a néprajzi, történeti tárgyi, iparművészeti, képzőművészeti, valamint az irodalomtörténeti, történeti dokumentációs, plakát dokumentumgyűjtemény is jelentős. A szakkönyvtár 18 000 kötetes, az adattár 19 000 fóliós, s a fotótár 15 000 felvételt tartalmaz.

Az Arany János Múzeum négy kiadványsorozattal rendelkezik. Az Arany János Múzeum Kisonográfiai sorozatnak 1980–1991 között kilenc kötete jelent meg, Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany Nominati periodika első kötete 1978-ban látott napvilágot, s az összesen megjelent hét kötet közül több az időnként megszervezésre került interdiszciplináris, Alföld-kutatással foglalkozó konferenciák tanulmányait foglalják magukban. Kiállításokhoz kapcsolódik szorosabban az Arany János Múzeum Kiállítási Monográfiái című sorozat, melynek eddig két kötete jelent meg. Az Archivum Musei de János Arany Nominati sorozat egy kötete jelent meg, amely Arany János nagykőrösi kéziratait tartalmazza facsimile formában.

Novák László Ferencnek 23 önálló kötete mellett másfélszáz tanulmánya jelzi tudományos munkásságát. Muzeológusként is egyedülállóak a tematikus, és állandó kiállításai (*Hej, Nagykörös híres város; Fejfák a Duna–Tisza közén*) mellett az ideiglenes tárlatai, melyekben sokszor merész, s új, addig soha nem publikált témákat

érintett (pl. a szexualitás szimbolikája a népművészetben). Precizitására jellemző, hogy munkáiban a térképeket maga rajzolja, a fényképeknek nagy részét saját készítésű képei teszik ki, valamint az, hogy mikor kölcsönkértem egy kiállításomhoz néhány tárgyat gyűjteményéből, a visszaszolgáltatásnál az egy hiányzó tárgyért vissza kellett utaznom Szolnokra, s azzal is azonnal elszámolni!

Kedves Laci! Nagyon nehéz nekem őszintének lennem úgy, hogy ne érintsek bizonyos problémákat, s ne sértsek meg senkit sem, hiszen ma a mentegetőzések világában élünk. Engedd meg, hogy ebben a jelenlegi „szép új világban”, a telephelyvezetőként csúfolt új státuszodban én Neked nagyon sok boldogságot, sokkal szebb jövőt kívánjak, mint amit napjainkban megélsz! Azt kívánom, hogy 20 év múlva is ugyanúgy borozgathassunk felnőtt gyermekeid körében, mint ahogyan ma egyre kevésbé tehetjük meg!

BENEDEK CSABA

A hatvanéves Petercsák Tivadar köszöntése

A Magyar Néprajzi Társaság 2007-ben a *Györffy István-émlékérmel* Petercsák Tivadarnak ítélte oda, elismerve vele eddigi szakmai életútját, tudományos és közéleti tevékenységét. A jubiláns pályafutása egyszerre mutatja fel hűséges ragaszkodását szülőföldjéhez, az abauji Hegyközhez (szülőfalujához: Filkeházához), s ugyanakkor választott pátriájához, Heves megyéhez, Egerhez, s az egri várhoz. Mindkét környezete kötődik a magyar hazafiság érzéséhez, szülőfaluja a Kazinczy által elnevezett Széphalom szomszédságában, a magyar nyelvújítás fontos fészke mellett fekszik, az egri vár mítoszteremtő múltját pedig – munkatársaival együtt – Petercsák Tivadar is gondosan ápolta és ápolja.

Petercsák Tivadar Filkeházán született 1947. március 29-én. Iskoláit szülőfalujában, a sátoraljaújhelyi gimnáziumban, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte, ahol 1971-ben kapta kezébe az etnográfusi, történelem szakos középiskolai tanári és népművelő előadói diplomáját. A választott hivatás teljesítésére való fölkészülését és fölkészültségét sajátosan igazolja az a kötet, amelyet 2001-ben publikált *Filkeháza évszázadai és hagyományai* címmel. A könyv ajánlásában szüleinek, szülőfaluja egykori és mai lakóinak mond köszönetet, de ugyanakkor a polgármester előszava büszkén utal arra, hogy „a könyv szerzője falunk szülötte, aki a történeti források mellett saját élményeit” is felhasználta, amikor a közösség múltjának főbb korszakait és a régi népelet emlékeit megírva „valamennyi ősünk emléke” előtt tiszteleg. Múzeumi pályafutását néprajzos muzeológusként 1972-ben kezdte Sárospatakon a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában (tevékenységének egyik fontos eredménye a néprajzi tárgyak jelentős gyarapítása). 1975-től munkáját a szerencsi Zempléni Múzeum igazgatójaként folytatta (amely különösen a képes levelezőlapok történeti kutatásában hozott gazdagodást). Szerencsről került azután 1981-ben szakmai munkája kiteljesítésének legfontosabb állomáshelyére, az egri Dobó István Vármúzeumba. Előbb a tudományos és gyűjteményi osztályt vezette, 1983-tól tudományos titkár, majd igazgatóhelyettes, s végül 1989 júniusától a Heves Megyei Mú-

zeumi Szervezet igazgatója – mind a mai napig. Irányításával folytatódott az egri vár rekonstrukciója. E folyamat legnagyobb eredménye a 2005-ben a közönségnek átadott Dobó-bástya, ahol elismerésre méltó feltételeket teremtettek a múzeumi közönségkapcsolat, a műhelymunka és az ismeretterjesztő tevékenység számára. Megújultak az állandó kiállítások, új műtárgybázist alakítottak ki Egerben. Szélesítették a múzeumi látványosságok körét, s az egri vár adottságaihoz – a hely szelleméhez – illő történeti fesztiválokat, interaktív múzeumi foglalkozásokat szerveztek. Vezetésével nyerte el a Dobó István Vármúzeum 2002-ben a kiemelkedően eredményes munka elismeréseként „Az év múzeuma”, majd 2005-ben a „Vendégbarát múzeum” címet.

Tudományos érdeklődése az egyetemi évek alatt irányult igazán a néprajztudomány felé. Sárospataki és szerencsi éveit főként a zempléni hegyvidék és az abaúji Hegyköz falvainak anyagi kultúráját kutatta. Részletesen feldolgozta egy hegyközi falu középhegységi állattartásának változását. A Miskolcon megjelenő borsodi kismonográfia-sorozatban publikálta 1978-ban az abaúji Hegyköz mint néprajzi tájegység jellemzőit, s külön figyelmet szentelt az állattartás történeti-néprajzi sajátosságaira. A hegyközi szarvasmarhatartás adta a témáját sikeresen megvédett egyetemi doktori disszertációjának, amely 1983-ban jelent meg. Vizsgálta ugyanebben az időszakban a Zempléni-hegységben működött vándoriparosok (drótosok, ablakosok és mások) kérdését, s eredményeit széles körben elismert tanulmányban közölte az *Ethnographia* 1973-as kötetében. Témaérzékenységét jól mutatja, hogy a „föcsapásként” kezelt szakterületei mellett nem hagyta veszni azokat az ismereteit, amelyeket például a sátoraljaújhelyi bútorkészítő központ festett asztalosmunkáiról, a karcagi kertközösségekről, vagy a teknővájó cigányokról megszerzett. De fontos eredményeként tartja számon a tudományos közvélemény többek között a szerencsi múzeum milliós nagyságú (fontos kultúrtörténeti értékkel bíró) képeslapgyűjteményét feldolgozó és bemutató, 1994-ben megjelent, gazdagon illusztrált könyvét éppúgy, mint az ugyancsak széles körben elismerést kivívott *Heves megye népművészete* kötetét. A jubiláns éveken át vezetője volt annak a tudományos programnak, amely a tárgyalkotó népművészet helyi hagyományait és annak mai továbbélését vizsgálta. A Népművészeti örökségünk sorozatban 2005-ben megjelent hatszáz oldalas könyvnek több fejezetét írta és szerkesztette.

Petercsák Tivadar tudományos munkásságának központi kérdése mindenekelőtt az erdő. Egész kutatói életútját végigkíséri a paraszti erdőhasználat és az erdő gazdaságtörténeti vonatkozásainak vizsgálata. Az Északi-középhegység több kistáján kutatta az erdő szerepét és jelentőségét a parasztgazdaságok életében, a népi erdőbirtoklás, valamint az erdő termékeivel való kereskedelem hagyományos formáit. Kutatási eredményeit összegezte az 1990-ben elkészült, *Az erdő az Északi-középhegység paraszti gazdálkodásában (XVIII–XX. század)* című kandidátusi disszertációjában, amely a védést követően jelent meg 1992-ben önálló kötetben. A népi erdőgazdálkodás kutatását kiterjesztette a Kárpát-medence területére, s e témáról alapos tanulmányt készített a Magyar néprajz sorozat II., *Gazdálkodás* kötete számára.

Az erdők történeti néprajzi vizsgálata fordította figyelmét a tradicionális gazdasági közösségek felé. E témakörben első tanulmányát 1979-ben publikálta *Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben* címmel. 1979 és 2007 között Petercsák Tivadar közel negyven olyan tanulmányt közölt, köztük 1989-ben a Palócföld erdőhasználatáról készült terjedelmes könyvfejezetet, majd 2003-ban egy monografikus igényű kötetet a Heves megyei nemesi és paraszti közbirtokosságokról, amelyek megelőzték-előkészítették a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím elnyerésére

benyújtott disszertációját (*Közbirtokosság. Az erdő- és legelőközösségek történeti formái Észak-Magyarországon*). A több évtizedes tudatos anyaggyűjtés és a történeti néprajzi tanulmányok-kötetek révén készült fel a közbirtokosság, a gazdasági közösségek regionális történeti formáinak megfogalmazására. Akadémiai doktori disszertációjában arra keres választ, hogy miként szerveződtek és működtek Észak-Magyarországon azok a nemesi és jobbágy-paraszti tulajdonosi társulások, közösségek, amelyek a feudalizmus kora óta szokásjog alapján, később törvények által szabályozottan önálló rendelkezési joggal szervezték a mezővárosok és falvak erdőinek, legelőinek, olykor halászó vizeinek használatát. Általános elismerést váltott ki az, ahogyan az agrártörténesz módszertani arzenálját alkalmazva saját terepgyűjtésének, könyvészeti adatoknak és a tudományos kutatás figyelmébe emelt archivális források kiaknázásán alapuló ismereteknek az összegezésével jutott vasok kötetében jelentős új eredményekre. A disszertációban bemutatja Petercsák Tivadar a gazdasági közösségek jellegzetes történeti formáit, megalakulásuk körülményeit, szervezeti kereteit, a lokális hagyományok továbbélését, s a közösségek rendszeres kapcsolatát a helyi önkormányzatokkal, a vármegyei és állami hatóságokkal. A kötetben szereplő esettanulmányai dokumentálják, hogy bár a polgári korszak törvénykezése a közbirtokosság intézményének egységesülését szolgálta, az intézmény mégsem vált uniformizálttá, s ezek a szervezetek konzerválták a lokális közösségekben kialakult társadalmi rétegződést. Az értekezésnek emellett aktualitása van napjainkra nézve is, hiszen a 20. század utolsó évtizedében újjászerveződtek olyan helyi gazdasági közösségek, amelyek számára a történeti tapasztalatok példát adhatnak a jelenkori agrárgazdaság szervezeti kereteinek megújításához.

Szakmai és társadalmi elismertségét több vezetői feladat és tagság jelzi. Részt vesz az MTA Néprajzi Bizottsága, a Magyar Néprajzi Társaság választmánya munkájában. Vezeti az MTA Miskolci Akadémiai Bizottság szakági bizottságát. Elnöke az Eger Vára Barátai Körének. Tevékenységének számos elismerés adott nyomatékot – köztük a *Gunda Béla-díj* (1985), a *Móra Ferenc-díj* (1997), Eger város *Pro Cultura Agriae* díja (1999), a *Heves megyéért* kitüntetés (2000), s a Magyar Néprajzi Társaság ez évi (fent említett) elismerése is –, amelyek mindig további feladatok vállalására sarkallták. A szorgos és lankadatlan munkakedvet mutatja az is, hogy 1989-től mindmáig általános néprajzi ismereteket oktat az Eszterházy Károly Főiskolán, ahol 1995 óta címzetes főiskolai tanár.

Petercsák Tivadar eddigi életútja a hazai néprajztudomány és a múzeumügy eredményes és önzetlen szolgálatában telt el. Kívánjuk, hogy tevékenységét termékeny évtizedeken át folytassa!

BODÓ SÁNDOR

Erdélyi Zoltán emlékezete*

Erdélyi Zoltán bernecebaráti emlékoszlopának avatása alkalmat ad arra: azon túl, hogy milyen kötődése volt a településhez és munkásságában milyen szerepet kapott a falu népi kultúrájának kutatása, megemlékezzünk a néprajzkutató–muzeológus egész pályájáról is. Bizonyos értelemben méltatlanul visszhangtalan maradt annak idején halálhíre és a néprajztudománynak ezt a mulasztását is részben pótolni kívánom vázlatos előadásomban.¹

Erdélyi Zoltán 1931-ben született Budapesten és 1999-ben halt meg. Abonyban nevelkedett, felmenői között parasztemberek, ácsok és építő specialisták is voltak. Azon néprajzosok közé tartozott tehát, akik családi kötődéssel bírtak az egyszerű emberek, a kétkezi dolgozók irányába. A gyakorlatiasság, a gazdaságban-faluban gondolkodás képessége is őseihez kötötte. Pályafutásáról beszélve szeretettel emlékezett „81 éves, nagybajszú, írni-olvasni nem tudó, de mindenhez értő falverő és parasztács nagyapjáról”.² Az ő örökségét vitte és adta tovább élete során.

Jeles szakérettségi után végezte el az ELTÉ-n a muzeológia és néprajz szakokat, illetve néhány évvel később történelem szakos középiskolai tanári oklevelet is szerzett (1963). 1956-ban fejezte be a néprajz szakot.³ A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban őrzött hagyatékában megtalálhatóak egyetemi jegyzetei, melyek alapos és a részletet is feljegyző hallgatónak mutatják Erdélyit. Külön füzetekben olvashatóak Tálasi István azon előadásainak jegyzetei, melyek egy egész néprajzos generáció számára iránytmutató szakmai minőséggel tárgyalták témáikat. Többi tanárának előadásait is szinte rekonstruálható mélységű jegyzetek őrzik, így a tanszéken meghívott előadóként szereplő Vargha Lászlóét is, akivel tanítványi, később szoros és elmélyült baráti kapcsolata is innen indult.

Visszaemlékezése szerint érdeklődése és kutatói témaválasztása azzal a kíváncsisággal magyarázható, hogy alföldi születésűként érdekelte a hegyek között, erdőkben élők világa. Miben tér el a síkvidéki, alföldi emberek kultúrájától? Néprajzi te-repmunkát első ízben a Vértes hegységben, Vértesomlón, Környebányán és Síkvölgypusztán végzett 1953 januárjában. Síkvölgypusztán találkozott 14 bernecebaráti erdőmunkással, akik felkeltették érdeklődését a falujukra jellemző nagyarányú erdei munka iránt. Ezután érkezett első alkalommal 1953 júniusában Bernecebarátiba és Kemencére néprajzi gyűjtésre. Az itteni eredményes kutatás után döntötte el, hogy ez lesz fő kutatási témája és terepe, amelyhez haláláig hű maradt.⁴ Az itteni kutatások eredményeként készítette el szakdolgozatát – amely egészében még publikálatlan, bár egy fejezete megjelent már⁵ – Tálasi István professzor iránymutatásával.

Erdélyi Zoltán első munkahelye a Népművelési Minisztérium Múzeumi Osztálya lett (1956–1957), majd a Néprajzi Múzeum munkatársaként dolgozott különböző beosz-

* Elhangzott a Bernecebaráti Napok megnyitóünnepségén, 2007. augusztus 10-én.

¹ Az egyedüli szakmai megemlékezés Kecskés Péter tollából jelent meg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Téka* című kiadványában (Kecskés 1999. 63–65.).

² Erdélyi 1994a. 58.

³ Gráfik 2002. 237.

⁴ Erdélyi 1994b. 69.

⁵ Erdélyi 1956a, 1994b.

Erdélyi Zoltán (balról) Vargha László társaságában

tásokban 1970-ig. A néprajzi múzeumi évek során szerteágazó tevékenysége az intézmény több részlegén is felmérhető hatású volt.⁶ Kiállításrendezőként készítette el 1961-ben a külső helyszínen, Szobon bemutatott tárlatot *A Börzsöny népművészete* címmel. Első nyomtatásban megjelent tanulmánya a bazárkásokról írott cikk volt a *Néprajzi Közleményekben*.⁷ Szerepet vállalt az országos levelezőhálózat kérdőíves gyűjtéseivel kapcsolatos múzeumi tevékenységben. Ennek egyik eredménye – amely jelzi, hogy milyen fontosságot is tulajdonított Erdélyi az önkéntes gyűjtők szakmai tevékenységének – az 1959-ben megjelent útmutató füzet az erdő néprajzának kutatásához. Valóban útmutatót készített, amelyben az évszakok rendjéhez igazodva és az erdei munkák sorrendjét figyelembe véve sorakoznak a kérdések. A bevezető fogalomtiszta írásban a saját gyűjtési tapasztalatainak jelentőségére hívja fel a figyelmet a szerző. Az írásos források alkalmazását elengedhetetlennek ítéli a kutatásban, miként a fényképezés jelentőségét is hangsúlyozza.⁸ A kötetet záró illusztrációk többségét bernecebaráti szerszámok rajzait felhasználva készítette a szerző.

Az egyéni kutatásokat folytató szakemberek közül az Ethnológiai Adattár legjelentősebb gyarapítói között tarthatjuk számon Erdélyi Zoltánt. 149 általa jegyzett helyszíni és levéltári gyűjtésből származó kéziratot tart számon az adattár. Ezzel egyike a legtöbbet teljesítő kutatóknak.⁹ Kutatásainak eredményei részben kéziratban

⁶ Erdélyi 1962, 1963, 1965, 1966.

⁷ Erdélyi 1956b.

⁸ Vö. Erdélyi 1959a.

⁹ Forrai 2000. 633.

maradt tanulmányaiban, részben a hagyatékában fellelhető jegyzetekben őrződtek meg.¹⁰ Szakmai pályafutásában a terepmunka, valamint az archiváló, dokumentáló tevékenység volt a meghatározó. 1959-ben jelent meg a *Néprajzi Közlemények* IV. kötetében máig alapvető tanulmánya, *A bakonybéli villakészítők balkáni útjai* címmel.¹¹ Talán legismertebb tanulmánya az *Ethnographiában* megjelent *A faközelítés a Bernecebaráti környéki erdőkben* című írás.¹² A tanulmányban leírt és alaposan elemzett román szánkó példaértékű feldolgozása is itt olvasható. A Bernecebarátiban és Kemencén folytatott gyűjtések publikált anyagának mennyisége eltörpül a kéziratban maradt írások mellett. A Tálasi István professzornál 1966-ban megvédett doktori disszertációja gyakorlatilag nyomdakészen megtalálható a hagyaték dossziéi között.¹³

Az Országos Műemléki Felügyelőség és a Néprajzi Múzeum által szervezett évekig tartó terepmunka egyik irányítója volt. A „falukatásban”, a népi építészeti emlékek feltárásában, a falvak és a mezővárosok bel- és külterületi hagyományainak dokumentálásában végzett kiemelkedő munkát igazolja a múzeumba került mintegy 2100 darab népi építészeti felmérés is.¹⁴ A Magyar Néprajzi Társaságnak korán, már 1952-től tagja, később tisztségviselője, pénztárosa volt (1961–1964).¹⁵

1957-től Erdélyi Zoltán volt a Néprajzi Múzeum fényképgyűjteményének a vezetője 1970-ig. Ő kezelte a formálódó diapozitív-gyűjteményt is, melynek rendezetlen és több helyen szétszórt raktározására is felhívta a figyelmet 1960-ban.¹⁶ A fényképgyűjtemény állapotán csak szisztematikus és következetes munkával sikerült érdemben változtatnia. Az önálló diapozitív-gyűjtemény szervezeti kialakításával párhuzamosan zajlott a gyűjteménykezelői munka. Szigorú selejtezésre is szükség volt a rendezés során.¹⁷ Az ő vezetésével kezdődött meg nagy lendülettel és jelentős anyagi befektetéssel a leírókartonok mutatózása. Részt vállalt a Magyar Filmiroda múzeumba került értékes fényképgyűjtemények leltározási munkájában is. Mindezen feladatok a háttér munka kategóriájába tartoztak. Erdélyire jellemző volt, hogy míg egyes kutatók saját tudományos életművükön dolgoztak, ő az intézményi érdekeket előtérbe helyezve a kevésbé látványos eredményeket produkáló, de elengedhetetlen munkákkal kötötte le erejét.

Maradandó eredményeket ért el a fényképezés terén. Saját fotósorozatai különösen értékes források a népi gazdálkodás kutatói számára. Erdélyi Zoltán egyetemi hallgatóként kezdett el fényképezni még 1953-ban. Első felvételei a fakitermelés, szállítási módok, a fa hasznosítása témakörben kisebb, 30 darabos sorozatok: a kivágandó fa megjelölése, favágás, a fa összerakása, fahordó eszközök és módok, a fa hasznosítása. Ezen képek közül igen sokat készített Bernecebarátiban. 1958 és 1963 között a különböző rendeltetésű, anyagú, megmunkálású és díszítésű kosarak készítési technikáit, fázisait, az elkészült termékek változatait, értékesítésük és napi használatuk módjait fényképezte Nógrád, Heves és Borsod megyékben. A kiválasztott tárgy

¹⁰ Komoly törést jelentett számára, amikor ügyészségi cenzúra akadályozta meg, hogy az erdőhöz kapcsolódó népi jogszokásokról írt tanulmánya megjelenjen a *Néprajzi Értesítőben*. Filep Antal szíves közlése.

¹¹ Erdélyi 1959b.

¹² Erdélyi 1959c.

¹³ *Népi erdőgazdálkodás Bernecebaráti, Kemence és környékén, illetve A hátikosár – Adatok a magyarországi használatra és elterjedésre* címmel.

¹⁴ Gráfik 2002. 237.

¹⁵ Kósa 1989. 108, 120.

¹⁶ Vö. Granasztói 2000. 777.

¹⁷ Granasztói 2000. 779.

esetében nemcsak a készítés fázisait, hanem típusait, a felhasználás függvényében módosuló anyagait, formáit, fonásmódjait, díszítettségét is nyomon követhetjük több száz felvételén.¹⁸

Fotográfusi tevékenységének legjelentősebb hányada a népi építkezés kutatásához kapcsolódik. Saját visszaemlékezése szerint Vargha Lászlótól tanulta meg a népi építmények fényképezésének ismereteit.¹⁹ A fényképdokumentáció – mint a létező objektumok megörökítése és nélkülözhetetlen segédeszköz azok újraépítéséhez – felvételein kiválóan tanulmányozható. 1964-től 1975-ig készített felvételeket a Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkálatait segítően.²⁰ Tanulmányútjain fényképezte a Zalaegerszegen felépített göcseji és a Parádon kialakított falumúzeumokat, továbbá a különböző külföldi szabadtéri néprajzi múzeumokat is. Különböző típusú sorozatainak nyomán (épülettípusok, bontások dokumentációja, objektumonként 100–800 db között) mintegy 7000 felvétel született dunántúli, észak-magyarországi és az Alföld északi részét érintő kutatóútjain, gyűjtésein.

A fotódokumentációval szoros összhangban vezetett, néprajzi terepmunkákon használt gyűjtőfüzetei hagyatéka részeként kerültek a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba, ahol feldolgozásuk jelenleg is zajlik. 150 darab gyűjtőfüzet szerepel a hagyatékban, Erdélyi jellegzetes kézírásával, helyben készített rajzaival lapjain.²¹ A gyűjtőfüzetek egy része tematikai megoszlás szerint készült: az erdővel és a kosárkészítéssel foglalkozik 9 db, a szentendrei Falumúzeummal 14 db, míg a külföldi utakon további 8 db készült. A külföldi utakon írtak is elsősorban a szabadtéri néprajzi muzeológia tapasztalatait foglalják össze. A Börzsöny vidékén folytatott néprajzi gyűjtések a hagyaték egy külön egységét képezik. Itt található a legnagyobb terjedelemben a népi erdőgazdálkodással kapcsolatos gyűjtés Bernecebarátiból, illetve a fafelhasználás és a kosárfonás néprajzi adatai.²² Erdélyi Zoltán természetesen a közvetlenül kutatott témákon túli adatokat is gyűjtötte, így található a hagyatékban erdőhöz, fákhoz kötődő hiedelmekre vonatkozó és más vegyes néprajzi anyag is (pl. furulyakészítés!).²³

Tárgygyűjtői tevékenységének emlékét a Néprajzi Múzeum gyűjteményeit bemutató kötet is hangsúlyozza. Így pl. kemencei 14 darabos gyűjtése a Földművelés-gyűjteménybe,²⁴ az 1958-ban Bernecebarátiban és 1960-ban Kemencén gyűjtött tárgyak a Kosárgyűjteménybe,²⁵ a Bernecebarátiban 1958-ban gyűjtött húsvéti hímes

¹⁸ Fogarasi 2000. 761.

¹⁹ Erdélyi 1994a. 55.

²⁰ A még leltározatlan hagyatéki fotóanyagon kívül jelenleg 600 db Erdélyi Zoltán által készített fényképfelvétel van a Szabadtéri Néprajzi Múzeum fotótárában. A korai bontások dokumentációjának részeként készült képek pl.: Nemesborzova, Szalafő.

²¹ A füzetek megoszlása: Bács-Kiskun megye (4 db), Fejér megye (2 db), Győr-Sopron megye (3 db), Komárom megye (16 db), Nógrád megye (5 db), Pest megye (48 db), Szabolcs megye (3 db), Szolnok megye (4 db), Veszprém megye (29 db), Zala megye (3 db), Somogy megye (2 db).

²² Erdőgazdálkodással kapcsolatos gyűjtés: 264 oldal, kosárfonás és fafelhasználás: 84 oldal.

²³ Az erdőkhöz kapcsolódó folklórkutatásai eredményeiről szakdolgozatának egy fejezetét publikálva tájékozódhatunk, többi gyűjtése még feldolgozatlan (vö. Erdélyi 1994).

²⁴ Szuhay 2000. 63. Leltári számai: 60.63.2. – 60.63.76.

²⁵ Molnár 2000. 31

tojások a múzeum Szokásgyűjteményébe,²⁶ az általa Peröcsényben gyűjtött felvidéki német korszok az Európa-gyűjteménybe kerültek.²⁷

A Gyűjtögetésgyűjteménynek és a Halászati gyűjteménynek 1962 és 1969 között volt a gondozója.²⁸ Gyűjteménygondozói tevékenységét érzékelteti, hogy elkészítette az utolsó vesszőverse-készítőről a munkafolyamatot rögzítő fotósorozatot 1965-ben a Tisza mentén. A közlekedés és teherhordás eszközkészletét nem csupán tárgyakkal, hanem alapos leírásokkal és fotókkal is dokumentálta, melyeket az Ethnológiai Adattárba juttatott.²⁹ Ilyen jellegű tevékenysége esetleg a digitalizálás és a modern számítógépes adatbázisok összekapcsolásával lesz kiaknázható, amikor a tárgyak és a vonatkozó szakirodalmi adatbázis elektronikus módon összekapcsolhatóvá válik.

A Néprajzi Múzeum gyűjteményei közül a legnagyobb hatást az Építkezés-gyűjteményre tette munkássága (1958 és 1969 között vezette). Monografikus kutatás eredményeként gyarapította 1963-ban mezőkövesdi tárgyakkal a gyűjteményt.³⁰ Erdélyi gyűjteményrendezői munkája meghatározó jelentőségű az Építkezés-gyűjtemény alakításában. Rendszerező, a régi leltári lapokat átíró, újraleltározó tevékenysége nélkül szinte lehetetlen lenne a gyűjteményben való tájékozódás.³¹

1961-től összemosódtak a a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és az Építkezés-gyűjtemény gyűjtési feladatai, hiszen a Falumúzeum Főosztályt és a gyűjteményt is Erdélyi Zoltán vezette. Az 1960-as évek közepétől felgyorsult a Szabadtéri Néprajzi Múzeum létrehozására irányuló munka, és az épületkiválasztó bizottság hónapról hónapra ülésezett. Ennek eredményeként 1968-ra már néhány épületet is felépítettek Szentendrén.³² A bizottság titkáráként és az első épületek bontásának, majd újraépítésének irányítójaként Erdélyi Zoltán alapvető tevékenységet folytatott. 1962-ben megalakult a Magyar Szabadtéri Néprajzi Múzeum Operatív Szakbizottsága. A szakbizottság titkára Erdélyi Zoltán lett.

A Hazafias Népfront megrendelésére Erdélyi Zoltán és Vargha László 1963-ban elkészítette a múzeum telepítési koncepcióját az épületkiválasztást elősegítő fényképdokumentációval együtt.³³ A kézirat alapján később több objektum bekerült a múzeum épületjegyzékébe.³⁴ A múzeum területének kiválasztásában is fontos szerepe volt Erdélyinek. Az 1964 őszi szentendrei bejárásom ő készítette a kiválasztott részről az első felvételeket is.³⁵ Az elhúzódó előkészítést követően csak 1967 áprilisában alakult meg a Néprajzi Múzeumon belül a Falumúzeum Osztály Erdélyi Zoltán vezetésével.³⁶

²⁶ Szücs 2000. 372.

²⁷ Kerezi 2000. 466.

²⁸ Fejős 2000. 97., illetve Szilágyi 2000. 120.

²⁹ Pl. A hátikosár, EA 7852.

³⁰ G. Szabó 2000. 156–157.

³¹ G. Szabó 2000. 159.

³² Balassa M. 1989. 37.

³³ Vargha–Erdélyi 1963. Ezt a koncepciót követte 1967-ben a Barabás Jenő és Szolnok Lajos által készített ún. „Fekete könyv” a múzeum konkrét terveivel. Vö. Katonáné 2004. 16.

³⁴ Kecskés 1980. 38.

³⁵ Vö. Katonáné 2004. 21–23. Fényképek: NM EA F 187018, 187006.

³⁶ Vö. Balassa M. 1989. 29–30. 1958. december 29-én az MTA Néprajzi Bizottsága megfogalmazza a különálló szabadtéri néprajzi múzeum iránti igényt. 1959. április 29-én az MTA által szervezett ankétot a múzeum előkészítéséről. 1961. november 24-én a minisztérium ügyiratában megbízza a Néprajzi Múzeumot az előkészítő munkálatokkal. Az operatív szakbizottság 1962. január 26-án alakul meg. 1963

Az egész országra kiterjedő kutatómunkában Erdélyi Zoltán a múzeum külön egységeként tervezett pincék és prэшázak kutatását végezte. Ez rendkívül időigényes és kiterjedt terepmunkát igényelt. Évente több hónapot töltött falvakban kutatómunkával. A hagyatékában fennmaradt éves munkajelentései alapján rekonstruálható kiszállásainak, gyűjtőútjainak mennyisége és irányai is. Előfordult, hogy egy év alatt 158 napot töltött kiszálláson és gyűjtésen. Egy-egy épület megvásárlásának előkészítése időnként hónapokat vett igénybe. A terepmunkát szinte lehetetlen közlekedési és szálláskörülmények között folytatta. Rendkívüli körülmények között végezte mennyiségileg és szakmailag is kiemelkedő munkáját. Rendkívül időigényes volt a létesülő múzeummal kapcsolatos egyeztetéseken való részvétel éppúgy, mint a terület kisajátításával összefüggő tárgyalásokon való szereplés is. Ő irányította a múzeum építésével kapcsolatos szakmai pályázatok, a zsűrizés munkálatait is. Tagja volt a múzeumi tervpályázatot elbíráló bizottságnak 1967-ben.³⁷ Saját megfogalmazása szerint is igen elfoglalt ezekben az években: „A számtalan egyéb ügyintézés és kiszállások mellett más elfoglaltságom is van, mint a Falumúzeum ügyeinek intézése. Muzeológus vagyok és két gyűjteménynek vagyok a kezelője. Ezek közül az egyik naprakész állapotban van (leírókarton, szakmutatók, leltározás, fotók, konzerválás), másik, amelyet teljes anyagában kellett azonosítani, az első nagy átfogó revízió átment... eléggé látható, hogy lekötöttségem meglehetősen nagy volt és ma sem csökkent.”³⁸

Bár az európai szabadtéri néprajzi múzeumokban tett szakmai tanulmányutak alapján ismerte az elért eredményeket és a munkamódszereket is, mégis gyakorlatilag ismeretlen terepen mozogva, munka közben formálta ki a magyar szabadtéri néprajzi muzeológia alapjait. Szakmai útjain nem csupán a muzeális építményeket figyelte meg, hanem a múzeum szervezeti felépítését, a kiviteli munkálatokat, a múzeumi közlekedés jellemzőit is. Időnként kudarcokon keresztül alakult ki az épületek bontásának és újraépítésének a gyakorlatban is alkalmazható, hiteles munkamódszere. A dokumentálás mélysége a korai bontások esetén nem volt elegendő, s ez bizony alapvetően megnehezítette a tervezés és újraépítés fázisait. Azt, hogy mennyire fontos minden részlet dokumentálása, igazolja pl.: a múzeum egyik elsőnek – Erdélyi Zoltán irányításával – bontott épülete volt a muraszemenyei lakóház, melyet több, mint három évtized után építettek fel a Dél-Dunántúl tájegységben 2006-ban.³⁹ Erdélyi építészeti felmérései jelzik, hogy milyen komplex módon végezte kutatásait; az építészeti megoldások mellett a porta beépíttségére, az épületek tájolására, a telken található növényekre is ügyelt. Itt tudta hasznosítani korábbi erdészeti kutatásain szerzett növényismereti tudását. Az 1970 szeptemberében elfogadott felosztás szerint Erdélyi Zoltán volt a felelőse a múzeumban külön tematikus egységként megvalósuló malomok és erdei építmények, illetve határban álló objektumok (kilométermű, útszéli kereszt stb.) muzeológiai előkészítésének.

márciusában készül el a Minisztertanácsához az előterjesztés a múzeum alapításáról. 1965 augusztusában az MSZMP Központi Bizottságához készül egy feljegyzés a múzeum ügyében, melyre reakcióként a Múzeumi Főosztály a 68927/65. sz. ügyiratban utasítja a Néprajzi Múzeumot a Szabadtéri Néprajzi Múzeum létrehozására. A Néprajzi Múzeumon belül létrehozott Falumúzeum muzeológiai csoport vezetésével 1969. január 27-én bízták meg Erdélyi Zoltánt. (Forrás: Erdélyi Zoltán feljegyzése, iratok 18. doboz.)

³⁷ Kecskés 1980. 43.

³⁸ Erdélyi Zoltán igazoló beszámolójának kézirata. Hagyaték 15. doboz.

³⁹ Az épület bontása 1966-ban zajlott Erdélyi irányításával (Balassa M. 1989. 45.).

Egy az 1970-es évek elején készült újságcikkben már úgy fogalmaz Erdélyi, hogy „most már mosolyoghat, hiszen elindítva a nagy mű, és már a megvalósulásról beszélhetünk”. Ez az optimizmus korai és indokolatlan volt. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum korai történetét sorozatos nehézségek, szakmai, személyi és pénzügyi problémák alakították. Erdélyi Zoltán rendszeresen készített a múzeum építésével, szervezetének kialakításával kapcsolatos tervekkel, feljegyzéseket. Így például 1968 őszén a minisztérium számára készített anyagokban feltárta az építési feladatok során tapasztalatakat, felsorolta a néhány emberre háruló hatalmas feladatáradatot és javaslatot készített a belső szervezeti felépítés újraszervezésére.⁴⁰

Égész pályafutása során kötődött Vargha Lászlóhoz, akinek iránymutatásával folytatta népi építészeti kutatásait. Tőle sajátította el a népi építészeti emlékek kutatásának és dokumentálásának módszertanát. Segítségével kapott munkát az Ybl Miklós Főiskolán oktatóként.⁴¹ Már 1958-tól közeli munkatársként vett részt közös népi építészeti kutatásaikban. Ő volt az, aki az ellene indított vizsgálatok, a feljelentések idején is tartotta Erdélyi Zoltánban a lelket, biztatta a közös ügy, a magyar szabadtéri múzeum érdekében a küzdelem folytatására.⁴² Ő Vargha László nyomán elvetette a skanzen elnevezést, helyette Jankó János nyomán a Néprajzi Falu nevet használta, illetve a hivatalos névváltozatot, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot.

A szentendrei múzeum létrehozása és korai éveinek működése során tapasztaltak alapján így fogalmazott Erdélyi Zoltán: „Nagyon nehezen születik meg ez a múzeum. De azért van ebben a késői megvalósulásban jó is. Mi az összes többi falumúzeum hibáit elkerülhetjük. Bizom benne, hogy Európa legjobban rendezett szabadtéri néprajzi múzeuma lesz a szentendrei.”⁴³ Bizunk benne, hogy a napjainkban is zajló múzeumépítő munka eredménye igazolja korai elvárásait.

Hagyatékában a munkahelyéhez közvetlenül kötődő iratok mellett számottevő a különböző külső intézmények megkeresésére készített dokumentációk aránya is. A hazai vidéki szabadtéri néprajzi gyűjtemények mindegyikének előtörténetéhez található iratai között több igen fontos forrás. Telepítési koncepciók, korai elképzelések, helyi egyeztetések – terepmunkák feljegyzései gyarapítják az ilyen irányú ismereteket. Intézménytörténeti vonatkozásokban is érdekesek a tihanyi Szabadtéri Gyűjteményre, a nyíregyházi Sóstói Falumúzeumra, a szombathelyi vagy a Göcseji Falumúzeumra vonatkozó iratok. Erdélyi Zoltán közreműködött az Erdészeti Múzeum és Kiállítás létrehozásában is. A Dunakanyar Intéző Bizottság titkáráként (1971–1974 között) a régióban található és tervezett kulturális intézmények működésével kapcsolatos tervező és szervező munkát végzett.⁴⁴

Ezt követően sem szakadt meg kapcsolata a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal, hiszen már az év során felkérték szakértőként a szentjakabfai olajütőmalom tervezési programjának elkészítésére.⁴⁵ S egészen 1980-ig folyamatosan gyarapszik a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Adattárában is a tőle származó dokumentáció. Ezek elsősorban

⁴⁰ Katonáné 2004. 34. Erdélyi Zoltán feljegyzése Gönyei Antal részére (SzNM létesítése és problémák).

⁴¹ Erdélyi 1994a. 52.

⁴² Erdélyi 1994a. 52.

⁴³ Interjúrészlet. Az Épül a magyar néprajz szabadtéri múzeuma című cikk írója: Takács Tibor.

⁴⁴ Gráfik 2002. 238.

⁴⁵ Erdélyi Zoltán iratai 12. doboz.

különböző településeken készített épületdokumentációk, felmérések.⁴⁶ Különösen értékesek a különböző szőlőhegyi kutatásokról készült dokumentációk.

Egy 1974-ben írt levelében jelzi állásváltoztatását: „egyébként 1974. február 1-vel állást változtatok, megyek a Komárom Megyei Múzeumok Igazgatóságához tudományos főmunkatársnak”. Először Tatán, majd Esztergomban dolgozott a megyei szervezet munkatársaként 1982-ig. Szerepe volt az addig szinte fehér foltként értékelt megyei néprajzi kutatások megélénkítésében, a helytörténeti kutatások irányításában. Több településen részt vett a tájházak előkészítésében, berendezésében. Magyar, szlovák és német tájházak hálózata kezdett akkor kialakulni a megyében, részben az ő munkájának eredményeként. Folytatta épületfelmérő szakmai tevékenységét is, mint erről az adattárakban és a hagyatékban fennmaradt dokumentumok és fényképek is tanúskodnak. Komplex építészeti felmérést vezetett Esztergomban tanítványaival.⁴⁷

Utolsó munkahelyén, a rákospalotai múzeum tudományos munkatársaként tevékenykedik (1982–1992). Elsősorban tárggyűjtő és archiváló feladatokat végez, hűen egész szakmai pályafutásának jellemzőihez. Az 1990-es években elhatalmasodó betegségre akadályozta munkássága kiteljesedését.⁴⁸

Néprajzi hagyatéka feleségének, Fehér Juliannának a segítségével került még életében, 1997-ben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba. Emlékének és szaktudományunknak is tartozunk azzal, hogy kéziratban maradt disszertációját és a Bernecebarátiban gyűjtött szakdolgozatát is megjelentetjük. Hagyatékának rendezése jelenleg is zajlik, folyamatosan gyarapítva a múzeum különböző adattárait és fotó-, illetve diatárát.⁴⁹ Előadásomban is használtam a hagyaték feldolgozása során feltárt dokumentumokat. A múzeum tervezi a közeljövőben a maig hiánypótló jelentőségű munkák kötetbe rendezését és kiadását. Bernecebarátiban tisztelettel őrzik emlékét. Ez a település nem csupán kutatásai többségének volt helyszíne, hanem sokáig élető kikapcsolódási tere is volt Erdélyi Zoltánnak, akinek emlékét ezentúl emlékoszlop is megőrökíti.

KEMECSI LAJOS

Irodalom

- Balassa M. Iván
1989 A Szabadtéri Néprajzi Múzeum története. In *Néprajz a magyar múzeumokban*. Budapest–Szolnok. 29–47.
- Barabás Jenő–Szolnoky Lajos
1967 *A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos tervének vázlata*. Kézirat.
- Erdélyi Zoltán
1956a *Népi erdőgazdálkodás Bernecebaráti, Kemence környékén*. Kézirat, szakdolgozat. ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszék.
1956b *Bazárkások*. *Néprajzi Közlemények* 1–4. sz. 52–57.

⁴⁶ Összesen 54 tétel származik Erdélyitől. Az egész ország területéről lakóházak, pincék, présházak, szőlőhegyek, tanyák felmérései.

⁴⁷ Kecskés 1999. 64.

⁴⁸ Kecskés 1999. 64.

⁴⁹ A hagyaték részét képezi közel 2000 fénykép is.

- 1959a *Az erdő néprajza.* (Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez, 5.) Budapest
- 1959b A bakonybéli villakészítők balkáni útjai. *Néprajzi Közlemények* IV. 1–4. sz. 8–18.
- 1959c Faközéltetés a bernecebaráti környéki erdőkben. (Román szánkó). *Ethnographia* LXIX. 381–408.
- 1962 A Gyűjtögető gazdálkodás és a Halászat gyűjtemény. *Néprajzi Értesítő* 205, 258.
- 1963 A Gyűjtögető gazdálkodás és a Vadászati gyűjtemény. *Néprajzi Értesítő* 93.
- 1965 A Gyűjtögető gazdálkodás és a Vadászati gyűjtemény. *Néprajzi Értesítő* 181–183, 266.
- 1966 A Gyűjtögető gazdálkodás és a Vadászati gyűjtemény. *Néprajzi Értesítő* 310, 382.
- 1994a Laci bácsira emlékezve. *Téka* 1994. 2. sz. 51–58.
- 1994b Az erdőkhöz, fákhöz és hegyekhez fűződő hiedelmek és jóslások Bernecebaráti és Kemence környékén. In *Börzsönyvidék* 2. Szerk.: Hála József–Mándli Gyula. Szob, 69–76.
- Fejős Zoltán
2000 Gyűjtögetésgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 97–114.
- Forrai Ibolya
2000 Kéziratgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 611–648.
- Fogarasi Klára
2000 Fényképgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 729–776.
- Granasztói Péter
2000 Diapozitív-gyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 777–792.
- Gráfik Imre
2000 Közlekedésgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 131–148.
2002 Erdélyi Zoltán. In *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest. 237–238.
- Hoffmann Tamás
1970 *A Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) telepítési terve és épületjegyzéke*. Kézirat.
- Katonáné Szentendrey Katalin
2004 A Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapításának története 1972-ig, a dokumentumok tükrében. *Ház és Ember* 17. Szentendre.
- Kecskés Péter
1980 A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos előkészítése és telepítési terve. *Ház és Ember* 1. 35–49.
1999 Erdélyi Zoltán (1931–1999). *Téka* 1999. 2. sz. 63–65.

- Kerezi Ágnes
2000 Európa-gyűjtemény In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 447–478.
- Kósa László
1989 *A Magyar Néprajzi Társaság története 1889–1989*. Budapest
- Molnár Mária
2000 Kosárgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 317–324.
- G. Szabó Zoltán
2000 Építkezésgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 149–166.
- Szilágyi Miklós
2000 Halászatgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 115–130.
- Szuhay Péter
2000 Földművelés-gyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 51–74.
- Szücs Alexandra
2000 Szokás- és játékgyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest. 359–402.
- Vargha László–Erdélyi Zoltán
1963 *A Néprajzi Múzeum és a Hazafias Népfront javaslata a magyar szabadteri gyűjtemény szervezésére*. Kézirat.

Emlékezés Bellon Tiborra *

Tisztelt Megjelentek! Kedves Barátaim!

A mai napon azért gyűltünk össze a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén, hogy az öt esztendeje elhunyt Bellon Tiborra, a tanszék akkori vezetőjére emlékezzünk. *Vanitatum vanitas*, „a földi életben minden mulandó és hiábavaló”, tartja a latin mondás. Mi végre hát az emlékülés és az emléktábla-avatás, kérdezhetnénk a túlvilági öröklétre és a latin bölcsességre utalva. Nem kérdezzük, mert tudjuk, hogy az embert nem csupán a munka tette emberré, mint a marxisták mondják, hanem a hosszú emlékezés képessége is. A halmozódó tapasztalás és a hagyományozódó tudás, az elődök és példázatuk számontartása a távoli múltig visszamenően.

Az emlékezés minden korban az élők igénye, sőt jussa, az emlékek továbbadása (szóban és írásban) pedig az idősebb nemzedékek feladata, már-már kötelessége.

Bellon Tibor olyan ember volt, aki maga is ápolta tudós elődei emlékét. A karcagi Györffy István Múzeum igazgatójaként emlékülést szervezett a névadó nagy tudós születésének századik évfordulóján, s kötetet szerkesztett annak előadásaiból *A magyar nép tudósa* címen. Ezt a címet Illyés Gyulától kölcsönözte, aki levélben üd-

* Elhangzott 2007. október 13-án a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén, Bellon Tibor domborműves emléktáblájának felavatási ünnepségén.

vözölte a Györffy-centenárium alkalmából Karcagon megtartott emlékülés résztvevőit. Györffy emlékének ápolása mellett főként a Szücs Sándorról közölt írásait és a Nagykunság kortárs mestereiről, művészeiről publikált köszöntőit, portrévázlatait szükséges külön megemlítenünk.

Bellon Tibor pályaképe és sokágú munkássága – hála a tiszteletére 2001-ben *Társadalom, kultúra, természet* címen megjelent kötetnek – többé-kevésbé világosan áll előttünk. A most következő emlékülés előadásai egész biztosan tovább bővítik, finomítják az eddig ismert képet, s gazdagítják az életmű, főként a kutatói oeuvre egészét.

Magam csupán a szegedi néprajzi oktatás történeti folyamatában betöltött szerepére szeretnék röviden kitérni. Mindnyájan tudjuk, hogy az 1921-ben Kolozsvárról áttelepült egyetemen Herrmann Antal nevéhez fűződött a néprajzi oktatás kezdete. Herrmann a budai Pedagógiumból való nyugdíjazásával egyidejűleg kapta meg „nyilvános rendkívüli egyetemi tanár”-i kinevezését Szegedre, ahová Budáról le is költözött. Előadásait hallgatta még Bálint Sándor és József Attila is. Sándor bácsi *A hagyomány szolgálatában* című kötetében így emlékezett rá: „Már alig látott. Néprajzi előadásai voltaképpen már csak okos, szellemes rögtönzések voltak. Ha megmosolyogtuk is, tisztelettel néztünk föl rá, mert cinikus igénytelensége mögött értékes, bár kissé elherdált tudóselet rejtőzködött...”. (Itt jegyzem meg, hogy 1998 novemberében Bellon Tiborral együtt vettünk részt Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Egyetemen rendezett ünnepi ülésen, melyet Herrmann Antal magántanári kinevezésének százéves évfordulója alkalmából rendeztek. Budapestről Katona Imre és Voigt Vilmos volt még az ülés magyarországi résztvevője és előadója.)

Solymossy Sándor 1929-ben kapta meg Szegedre szóló és a néprajz országosan első „nyilvános rendes egyetemi tanár”-i kinevezését, ami – mai fogalmaink szerint – tanszékalapítást is jelentett. A visszavonulása (1934) után elárvult tanszéket egészen 1947-ig, Bálint Sándor professzori kinevezéséig nem töltötték be, de a habilitálás lehetősége továbbra is a szegedi tanszéknél maradt. Ennek köszönhetően 1940 és 1944 között Pável Ágostontól K. Kovács Lászlóig és Scheiber Sándorig a néprajz magántanárai – köztük Ortutay, Gunda, Fél Edit, Tálasi – mind Szegeden habilitáltak, szereztek meg a magántanári képesítést.

Bálint Sándor meghurcoltatása és korai nyugdíjazása (1965) után Ferenczi Imre éppen csak hogy meg tudta őrizni a tanszéki lét folyamatosságát, de negyedszázadon át mintegy vegetálásra volt kárhóztatva.

Először 1989-ben nyílt meg a „fiatalítás” lehetősége. Ferenczi Imre akkor hívta Szegedre Bellon Tibort mint másodállású adjunktust. Ez a választása igen szerencsésnek bizonyult. Az idős, beteg Xántus Jánoséhoz hasonló, aki 1894-ben Jankó Jánost szemelte ki utódjául és hívta maga mellé a Nemzeti Múzeum akkor már húsz éve vegetáló Néprajzi Tárába. (A párhuzam tovább folytatható lenne Jankó János és Bellon Tibor felfokozott aktivitásának, évtizedes hajszájának és váratlan halálának követésével is.)

A pártállam béklyóiból kiszabadult felsőoktatás, az új lehetőségeket időben felismerő Szegedi Egyetem már az 1990-es évek elején is támogatta a Néprajzi Tanszék fejlesztését és néprajz szak létesítését. A tanszék folytonosságát Ferenczi Imre hirtelen halála és Juhász Antal docensi kinevezése közötti (mintegy kétvényi) időben Bellon Tibor képviselte, majd Barna Gáborral kiegészülve hármásban érték el Szegeden a szak akkreditálását, fogtak össze a szakos képzés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtése érdekében. Eközben maguknak is újabb tudományos fokozatokat kellett elérniük, jelentős kutatási-oktatási eredményeket kellett felmutatniuk ahhoz, hogy a szak pozícióját megtartsák, sőt, erősítsék a karok és szakok versenyében.

Bellon Tibor 1991-ben szerezte meg a kandidátusi fokozatot, 1994-ben kapta meg főállású docensi kinevezését, 1998-ban habilitált és 1998–2002 között látta el a tanszékvezetés teendőit. Időközben három évig betöltötte a Magyar Néprajzi Társaság főtisztviselői tisztségét is. Ebben a hajszás életszakaszban rendezte sajtó alá és adta ki kandidátusi értekezését a nagykunsági mezővárosok állattartó gazdaságáról (*Beklen.* Karcag, 1996) és kutatta a Tisza melléki árterek gazdasági hasznosításának emlékeit a terepen és a levéltárakban. Utolsó éveiben szövegezte meg az MTA doktora értekezésnek szánt monográfiáját, a halála után *A Tisza néprajza* címen megjelent könyvét (Timp Kiadó, Bp., 2003).

Magam a MAB ilyen-olyan bizottságainak tagjaként, az MTA I. Osztályának és Néprajzi Bizottságának képviselőjeként nagy rokonszenvvel figyeltem, s – ahol tudtam – támogattam Bellon Tibor és a szegedi Néprajzi Tanszék törekvéseit. Ma is úgy gondolom, hogy a szegedi néprajzi műhely a hazai kutatómunka legjobb hagyományait folytatja, miközben éber figyelemmel követi az európai etnológia rezdüléseit, tárgyfeldolgozásának, közelítésmódjának változásait. A szegedi kollégákkal együtt valom, hogy a néprajzi kutatás nem szakadhat el a terepmunkától, s nem mozoghat az üres absztrakciók, az általánosságok szférájában. Más tudományágakkal együtt szolgálnia kell a „művekkel élő társadalmat”, a nemzetet alkotó kisebb-nagyobb közösségeket. Szakunk szerencséje, hogy a szegedi tanszék három vezető tanára az 1990-es években teljes egyetértésben választotta meg a követendő irányokat, a szegedi képzés jellegét, specifikumát meghatározó stúdiumokat. Ebben – azt hiszem – Bellon Tibor konfliktust kerülő, konszenzusra törekvő személyiségének is fontos szerepe volt.

Nekünk, akik diákkorunk óta társai, barátai lehettünk, sok személyes emlékünknél van róla. Emlékeim felidézésére nincsen most mód, de egyet mégis megemlítek: 1962 szeptemberében az Ő vezetésével látogattuk meg néhányan (akkori egyetemisták) a Kisasszony-napi búcsút Máriapócon, ami életre szóló élménye mindannyiunknak. Évtizedekkel később hasonló kirándulásokat szervezett Ő egyetemi oktatóként is a Kárpát-medence távoli pontjaira az Avas-vidéktől a Lendva-vidékig, a Felső-Tiszától a Bánságig.

Ez az indítás érződik a tanítványok munkáján, az ELTE „Európai etnológia” PhD-programját sikeresen elvégző, és ott doktori fokozatot szerző fiatal kutatók eredményein.

Bellon Tibor emlékét mostantól kezdve őrizni fogja a leleplezésre váró emléktábla is. Ne feledjük azonban, hogy kinek példája „ifjú szívekben él”, annak emléke „ércnél maradandóbb”. Kívánom, hogy ez a tábla nagyon sokáig épségben fennmaradjon, s kívánom, hogy Bellon Tibor emléke a keblekben is melegítsen, amíg csak magyar szívek dobognak Szegeden és e hazában.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Százéves a Magyar Mezőgazdasági Múzeum épülete, a budapesti Vajdahunyadvár

Az 1896-ban alapított Magyar Mezőgazdasági Múzeum első, majd végleges épülete, a Vajdahunyadvár 100 éves. Mindez ellentmondásnak tűnik, hiszen hogyan lehetne egy 111 éves múzeumnak az épülete csak 100 éves – tehetnénk fel a kérdést jogosan? A

rejtély megoldása, hogy a millenniumi időszak alkalmával ideiglenes építőanyagokból felépített várat, amely a nagy ünnepségek egyik látványossága volt, véglegesen és szilárd építőanyagból újból fel kellett építeni. Ennek az évfordulóját ünnepelte meg a múzeum 2007. június 8-án.

Alpár Ignác (1855–1928) nyerte el az építészeti tervpályázat második fordulóját. A négy főbb építészettörténeti stílusnak megfelelően romantikus és festői épületcsoporthot tervezett és épített fel 1907-re. A közönségsikert meg lehetett előre jósolni, hiszen 1896-ban is emblematikus épületté vált a vár. A turisták mai áradata is igazolta Alpár elképzelését és remek ötletét, akinek szobrát (amely őt középkori építészcéhben viselt ruhában ábrázolja) a múzeum épülete előtt láthatjuk, amint büszkén tekint munkájára.

Az ebből az alkalomból rendezett szép kiállítás az épület történetét mutatta be, Szatmári Sarolta főigazgató-helyettes rendezésében. Varga Kálmán, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal akkori elnöke, elnöksége utolsó napjaiban nyitotta meg az ünnepséget és beszédében méltatta az elődök és kortársaink műemlék-politikáját, a jövő felelősségét.

A centenárium fővédnöke Gráf József FVM-miniszter volt, aki hitet tett amellett, hogy a tárca nagy múltú ékkövét, a Vajdahunyadvárat és a Mezőgazdasági Múzeumot megvédi mindenféle külső támadástól és elbirtokló kezdeményezéstől. Felavatta az eredetileg 1912-ben készült, elpusztult és újrakészített emléktáblát.

A múzeum földszinti nagytermében a főigazgató köszöntője után a miniszter és a zuglói polgármester mondott emlékbeszédet. A műsort Lukács Sándor, Kubik Anna színészek, a Divertimento Kamarazenekar, végül a Magyar Táncművészeti Főiskola hallgatói Erkel *Hunyadi László* című operája palotásával tették ünnepélyessé. Emlékérmek és díszoklevelek átadására került sor ezután, amelyen a főigazgatót a miniszter, a minisztert és az államtitkárt a főigazgató tüntette ki elismerő oklevéllel, *Alpár Ignác-éremmel*, majd a miniszter ajándékokat adott át a régóta a múzeumban dolgozó munkatársaknak elismerésül.

Az ünnepi ceremónia és megemlékezés után baráti fogadás tette emlékezetesebbé az öreg múzeum városligeti falai közötti közművelődési-tudományos-feldolgozói munkát, a múzeum dolgozóit és a több ezer múzeumbarát részére megnyugtató hírek után.

CSOMA ZSIGMOND

a múzeum lépcsőit 32 éve koptató krónikás

Negyvenéves a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete *

Tisztelt Alelnök Úr, Igazgató Úr, Kedves Kollégák!

A mai ünnepi ülés előkészítői arra kértek, hogy beszéljek a kutatóintézet tudománytörténeti jelentőségéről. Első hallásra azt gondoltam, nagyképűség, nagyzolás egy jubileumon a megjelölt szempontból értékelni az intézményt. De aztán beláttam az

* Elhangzott az MTA Néprajzi Kutatóintézete megalapításának 40. évfordulója alkalmából 2007. július 3-án Budapesten, az MTA Kongresszusi Termében megrendezett ünnepségen.

ellenkezőjét: ezen az ünnepi alkalmon igenis helye és ideje van a tudománytörténeti méltatásnak. Ha már a mai tudománypolitika csaknem naponta várja, hogy ismételten igazoljuk a tudomány és a kutatás fontosságát, miért ne tegyük ezt most is. Egyébként jó dolog, ha mi, ma élő és tevékeny néprajzosok önképünket formáljuk, nemcsak kortársaink számára, hanem az utókornak is. Talán nem mellékes, hogy mindez olyasvalakitől hangzik el, aki egykor az intézet munkatársa volt, de már negyedszázada nem az, tehát a többes szám első személy nem öndicséret, hanem helyénvaló, hiszen az akadémiai Néprajzi Kutatóintézet az egész magyar néprajztudományé.

Ténylegesen van mit ünnepelni. Az évfordulóra kiadott kötetben Szemerkenyi Ágnes ír a folklórkutatásokról. Szemléletesen sorra veszi az alapító okirat tételeit és szembesíti velük az eredményeket. Mindez más területekre is igaz: az intézet összefogta az alap kutatásokat, telephelye és irányítója lett a nagy összegző vállalkozásoknak, tevőlegesen részt vállalt a néprajzi gyűjtő- és rendszerező munkából és jelentős szerepet vitt a magyar néprajz nemzetközi szervezetekben való képviselésében. Ha halkán hozzáteszem, hogy akadtak hiányosságok és késedelmek, nem ünneprontásból teszem és egyáltalán nem ellenkezve az idézett tanulmánnyal, hanem mert a tudományos kutatás természetéből adódóan sosem lehetünk teljesen elégedettek az eredményekkel, mindig lehet többet és jobbat teljesíteni. A kutatóintézet munkatársai számosan példázák ezt a tételt, amit a jubileumi kiadványban közreadott terjedelmes bibliográfia is tanúsít. Annyira gazdag, hogy kísérletet sem tehetek rövid ismertetésre: kis- és nagymonográfiák, anyagpublikációk, forrásföltárások, tudományos segédletek, tanulmányok és cikkek sora került ki négy évtized alatt az intézet mindenkori munkatársainak tolla alól. Hadd emeljem ki én is – és sokadszorra – a nagy összefoglaló műveket, a *Magyar néprajzi lexikont*, a *Magyar néprajzi atlaszt* és a kézikönyvet, a *Magyar néprajzot*. A nálunk nagyobb és régebbi alapítású társintézetek által készített összegzések ez idáig torzói még inkább kiemelik milyen páratlan sorozat ez. Bízást reméljük, hogy nem maradnak befejezetlenül.

Nem feledjük azonban, hogy a nagy néprajzi munkák az egész szaktudomány közreműködésével jöttek létre, sőt, nemzedékek igyekezete teljesedett ki bennük. Sebestény Gyula egy tervezetben 1918-ban már mindről álmodott, sőt, Bátky Zsigmond *Útmutatója*, első tárgyi lexikonunk, mint előkép, már több, mint százéves. Ám sok ideig nem voltak adottak azok a szükséges körülmények, amelyeket majd az intézet biztosít: a szervezés lehetősége, a kutatások irányításának központja, az anyagi fedezet és a megvalósítás jelentékeny részét vállaló munkatársak azonos munkahelye.

Eredményeink kiszakíthatatlan részei a magyar kultúrának, s azok is maradnak, amíg a magyar nyelvvel fémjelzett civilizáció fennmarad. Bízom benne, hogy beláthatatlan ideig így lesz. Még ha nyelvünk elszigeteltsége sokszor akadályozza is ezek nemzetközi megismerését, tudjuk, hogy nemzetközi viszonylatban sincs szégyellni valónk. Bízom benne, hogy a hamarosan elkészülő *Enciklopédia* minden eddiginél többet jelent majd ezen a téren. Nem maradhat ki a sorból a magyar néprajzzal egyidős etnológiai érdeklődés kiemelése sem, aminek folyamatosan voltak az intézetben továbbvivői.

Örvendetes, hogy a kutatóintézet követni tudja az újabb történelmi változásokat, az itt folyó kutatások észlelik a nagy társadalmi mozgásokat, a magyar néprajz eredeti tárgyának múlttá válása után rátaláltak a mindenkor alakuló műveltség- és társadalomvizsgálat fontos feladatára. Mindemellert a történeti kutatásoknak is megvan a helye a kutatói vállalkozásokban.

Végül is az intézet tudománytörténeti jelentősége az, hogy létrejött és dolgozik, hogy van a magyar néprajznak kutatóintézeti bázisa.

Évforduló alkalmából idekapcsolódóan illő és érdemes egy pillantást vetni a távolabbi múltba. Nem közömbös, hogy a néprajznak milyen jeles szerepe volt a hazai társadalomtudományi kutatások intézetekhez kapcsolódó történetében. Ismert, hogy világviszonylatban a 19. század végének és a 20. század elejének a vívmánya, hogy a tudományfejlődés eljutott az egyetemi tanszékek mellett vagy azoktól független kutatóintézetek létesítésének fölismeréséhez. Nem könnyű eligazodni a Magyarországon intézetnek nevezett, de valójában hivatalok, hatóságok, illetőleg az egyetemi vagy éppen ipari üzemekben működő kutatóhelyek korábbi történetében. Tény, hogy amikor 1938-ban három egyetemi tanszék társulásából megalakult a Táj- és Népkutató Központ, az első fenntartás nélkül társadalomtudományi kutatóintézetnek mondható szerveződés, munkatársai között ott találjuk a néprajzosokat is, akik 1949-ig, a tudományos élet kommunista átszervezéséig egyetlen jogutódból és társintézményből sem hiányoztak. Tevékenyen és eredményesen dolgoztak a nem könnyű háborús és háború utáni körülmények között a Teleki, a Kelet-Európai, majd a Néptudományi Intézetben, az Erdélyi vagy a Dunántúli Tudományos Intézetben, az egyetemi Magyarorságtudományi Intézetben. A felsorolás nem teljes. Tudjuk, hogy ezután – a Kodály Zoltánnak köszönhetően létrejött Népzenei Kutatócsoport kivételével – méltatlan diszkrimináció következményeként nem volt tudományos intézetünk a 40 év előtti, végre az akadályokat félre toló akadémiai alapításig.

Nem tehetem meg, hogy röviden ne utaljak rá, a jelenben a Magyar Tudományos Akadémia vezetése milyen komoly küzdelmet folytat az intézethálózat megtartásáért. Sajnos, a mai közéletben és gazdaságban a legmagasabb szintekig léteznek tudományellenes, kutatásellenes, MTA-ellenes érdekcsoportok. Ilyen körülmények között még nagyobb kutatói fegyelemre, szorgalomra, ügyszeretetre, összetartásra van szükség a munka folytatásához, az újabb értékes eredmények eléréséhez. Ehhez kívánok minden jót, erőt, kitartást, sikereket! Örülök, hogy a kutatóintézet alapítási évéből egykori munkatársként négy évtized után néhány gondolatot elmondhattam.

KÓSA LÁSZLÓ

IN MEMORIAM

Emlékezés Zsók Bélára

Zsók Béla

Bukovinai székelyek, vagy ahogy ő mondta, dévai csángók leszármazottja volt. Éppen ezért nem véletlen, hogy összes helytörténeti és néprajzi munkái mind ezzel a népcsoporttal foglalkoznak. Megpróbálta feltárni történelmüket, családi és néprajzi hagyományait. Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy egész életét ennek szentelte.

Déván született 1939. október 7-én. Édesapja, Zsók János kerégyártómester volt, édesanyja, Kásler Ilona, aki mint háziasszony, otthon nevelte hat gyermekét, akikből csak négyen érték el a felnőtt kort. Béla iskoláit a dévai csángótelepen, a Dévai Magyar Vegyes Középiskolában végezte, itt érettségizett 1956-ban. A kolozsvári Bolyai Egyetem történelem szakára készült, de próbálkozása sikertelen volt. Kitanulta a nyomdász-mesterséget, s előbb mint technikus dolgozott a dévai

nyomdában, majd később Nagyváradon. Itt ismerkedett meg feleségével, Károlyi Erzsébettel. Néhány év múlva Sepsiszentgyörgyre került, onnan Bukarestbe, ahol a Scânteia Házban, a román újságírás fellegrárában mint technikai szerkesztő dolgozott, egészen nyugdíjba vonulásáig. Három gyermekük született: Csilla, Zoltán és Béla. Hazaköltözött Dévára, az új házába, amelyet leánya, Csilla segítségével épített. Ekkor kezdte igazán feldolgozni az évek során összegyűjtött hatalmas anyagot, s jelentek meg egymás után kötetei.

Már kisgyermekkorától foglalkozott a Dévára települt bukovinai székelyek kutatásával. Érettségi után szerzett egy nagy magnetofont, s azt cipelve járt a telep öregjeihez. Elbeszélgetett velük, énekelte őket, s a karácsonyi, újévi, húsvéti szokásokat megörökítő előadásokban személyesen is részt vett. Ugyanakkor jó zenei érzékkel rendelkezett, már kiskorában hegedült, majd a dévai fúvózenekarban trombitált, nősülés után pedig egy pianínó bővítette zenei ismereteit, így sikeresen folytathatta kutatómunkáját népdalok lejegyzésével. E munkájában Jagamas János kolozsvári folklórkutatótól kapott segítséget. E kitartó gyűjtőmunka feldolgozása nyomán jelent meg 1993-ban *Az egyszeri ember – Tréfás mesék*, 1995-ben *Elment a madárka – Bukovinai székely népzenei emlékek*, majd 2004-ben *Édesanyám dalai* című kötetei. De nemcsak a népdalok érdekelték. Összegyűjtötte a jellegzetesebb szokásokat, a helyneveket, felkutatta a kéziratban maradt írásokat, amelyek a Dévára település történetét mutatták be. A 2000-ben megjelent *Én mindig itthon voltam – Néprajzi írások Déváról* című munkájában a következőket írta: „Úgy vélem, néha a hivatalos iratokban tükröződő álláspont nem mond annyit, mint a füzetekben leírt vagy magnetofonszalagra rögzített vallomások színes és naiv őszintesége. Az adatközlők nem a kívülről

tárgyilagos szemlélődésével adják elő élményeiket/visszaemlékezéseiket, hanem az egész közösségük sorsát meghatározó események személyes élményfeltárásával hatnak, bennük a közösség és egyén sorsa kovácsolódik egybe. Ezekből a vallomásokból, visszaemlékezésekből állítottam össze a négy Hunyad megyei bukovinai székely telep megalakulásának történetét.”

Számos tanulmányt közölt a *Művelődésben*, a *Hét* című folyóiratban, a *Vallási Néprajz* 6. kötetében, az Erdélyi Múzeum-Egyesület folyóiratában, a *Néprajzi Látóhatár* VI–VII. kötetében, a *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvében*. Legkitűnőbb történeti, egyben legutolsó munkája, a 2005-ben megjelent *Az andrásfalvi reformátusok két évszázada* című kötetében a következőket vallja: „Egy közösség életében a jelentéktelennek tűnő mindennapi események, kis történések, bizonyos idő elteltével leülepedve, kikristályosodva helyi történelmi tényezővé válnak. Úgy vélem, tanulságos e kis közösség múltjának feltárása, bemutatása, hisz nem egy több évszázadon át helyhez kötött közösségről van szó, hanem egy olyan közösségről, amely idegen környezetben anyanyelvéhez, vallásához, ősi hagyományaihoz ragaszkodva maradt fenn. Az itt közölt iratok mintegy üzenetként szólnak a mának és mindenkori erdélyi létünknek, nemzeti megmaradásunkért folytatott küzdelmünk elevenedik meg bennük...”.

Nagy tervei voltak. Még megszervezte és levezette az 50 éves érettségi találkozót, ekkor beszélt utoljára terveiről, de már súlyos beteg volt. Augusztusra várta egy gyűjteményes kötetnek a megjelenését, de a kegyetlen végzet elszólította. 2006. szeptember 28-án adta át lelkét teremtőjének. Koporsóját sok telepi kísérte ki az állomásra, hogy aztán Bukarestben, a Belu temetőben hantolják el felesége mellé.

Kiemelkedő személyiség volt a Dévára letelepült székelyek leszármazottai között. Munkái nagy hiányt pótolnak, hisz nagyon kevesen foglalkoztak olyan behatóan ezzel a népcsoporttal, mint ő. Épp ezért személyében nagy veszteség érte e kis népcsoportot, de a néprajzi társadalom is saját halottjának tekinti. Az andrásfalvi reformátusokról szóló munkájában a hithű, a magyarságához konokul ragaszkodó, tevékeny, tette kész lelkész portréjáról írva idézi: „használni szeretnék, akarnék én még hazámnak, egyházamnak...”. Ezek a szavak mind ráillenek, ez volt ő.

DUKRÉT GÉZA

Szabó Magdolna (1946–2006)

2006 októberének végén érkezett a hír a szegedi egyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékére: hosszan és türelemmel viselt betegség után, 24-én eltávozott az élők sorából Szabó Magdolna.

Jász Kiséren született 1946. augusztus 10-én, M. Szabó Zsigmond férfinévű szobrász és Pírner Franciska házasságából. Itt végezte az általános iskolát, majd Jászpatin, a Mészáros Lőrinc Gimnáziumban érettségizett. 1964-től Szegeden, a József Attila Tudományegyetemen folytatta tanulmányait, ahol magyar–történelem szakon szerzett diplomát. Néprajz iránti érdeklődése itt indult Bálint Sándor professzor biztatására,

Szabó Magdolna

Vállaltnál kezdte, a *Szegedi Egyetem* című lap felelős szerkesztője, a *Délmagyarország* című megyei napilap olvasószerkesztője, majd szerkesztőségének munkatársa, legutóbb főmunkatársa lett. Publicisztikai írásában csakúgy, mint önálló néprajzi tanulmányaiban, könyveiben, mindvégig megmutatkozott a szűkebb pátria, a Jászság, majd pedig Szeged és környéke népi kultúrája iránti elhivatott érdeklődése. Munkái között találunk tudományos és ismeretterjesztő-népszerűsítő írásokat egyaránt. Kutatási és érdeklődési területe: a jeles napok néprajza, népszokások, hiedelmek, népi táplálkozás.

Újságírói munkájáért több kitüntetéssel is megtisztelték: 1987-ben Kiváló Munkáért kitüntetést kapott, 1994-ben pedig Délmagyarország aranygyűrűvel ismerték el tevékenységét. Az újságírói és a tudományos munka mellett fiatalon a sportban is kiemelkedő eredményeket ért el. Többszörös megyei bajnok sakkozó és asztaliteniszező, az 1960-as évek második felében pedig a Szegedi Egyetemi Atlétikai Club sportolója volt.

A nevéhez fűződő önálló kötetek, melyekben szerzőként vagy szerkesztőként vállalt szerepet: A szegedi Officina kiadásában megjelent Magyar konyha ízei sorozat köteteiből: „*Mindennapi kenyereinket...*”; *Disznótoros; Szüretelő*; ugyancsak az Officina gondozásában megjelent *Kerti kamatozó*; valamint a Délmagyarország Könyv-, Lapkiadó és Nyomdaipari Kft-nél 1999-ben napvilágot látott *Borkóstoló*.

Önálló tanulmányai a teljesség igénye nélkül: A Jászság népi táplálkozásához fűződő hiedelmek (*Néprajz és Nyelvtudomány* 1973–74); Vonások a jász karakterhez (in Barna Gábor et alii. szerk.: „...szolgálatra ítélte!...”. *Bálint Sándor emlékkönyv*. Szeged, 2004); Borszólító (In Bárkányi Ildikó–Fodor Ferenc szerk.: *Határjáró*. Szeged, 2005). Rövidebb néprajzi írásai rendszeresen helyet kaptak a *Szeged* című városi folyóiratban. Kutatási témáiról, eredményeiről nemcsak írásban adott számot, hanem több hazai tudományos konferencián is beszámolt, előadást tartott.

Bálint Sándor születési centenáriuma és a Néprajzi Tanszék alapításának 75. évfordulójára készülődve egyik szerkesztője és egyben ötletadója volt a 2004-ben megjelent *Bálint Sándor emlékkönyv*nek. Gyakran bejárt a tanszékre, ahol a kötet másik két szerkesztőjével, Barna Gáborral és Szabó Ferencsel hosszas beszélgetések keretében formálták közösen a készülő kötet szerkezetét, küllemét, mondanivalóját.

Ugyancsak ő kezdeményezte – Felföldi Lászlóval karöltve – egy olyan egyesület létrehozását, amely a Szegeden végzett néprajzosokat fogja össze, s tudományos

aki – az ellene indított koncepciók per és az egyetemről való eltávolítása előtt – az 1964/65. tanévben még tartott néprajzi kurzusokat. Szakdolgozatát – a szülőföld népéletének kutatása iránti elhivatottsága jegyében – *A jászkiséri kenyér néprajzi vonatkozásai* címmel nyújtotta be. Első néprajzi tanulmánya 1970-ben jelent meg a szegedi egyetem néprajzi és nyelvészeti tanszékeinek közös kiadványában, a *Néprajz és Nyelvtudomány* folyóiratban (A legényélet néhány tipikus szokása Jászkiséren).

Az 1970-es évek elején elvégezte az újságíróiskolát, majd az ELTE szociológia szakán szerzett diplomát. A szegedi egyetemen doktorált 1974-ben, disszertációja: *A Jászság népi táplálkozása és jellemző vonásai századunkban*.

Újságíróként helyezkedett el és dolgozott élete végéig. Pályáját a Csongrád Megyei Lapkiadó

munkájukat támogatja. Hosszas tervezgetés és szervezés után – melyben ő maga is hasznos ötletekkel járult hozzá az egyesület arculatának formálásához – 2005 decemberében hivatalosan is megalakult a tanszék első vezetőjének nevét viselő Solymossy Sándor Közhasznú Egyesület. Őt kértük fel elnöknek, de ekkor már betegségére hivatkozva elhárította e tisztet, mondván, felelősséggel ilyen munkát már nem vállal, de természetesen – erejéhez mérten – mindenben segíti az egyesület munkáját. Ez így is volt. Az alakuló ülésen részt vevő alapító tagok egyhangú javaslata nyomán az egyik tiszteletbeli elnök ő lett. Az egyesület első közgyűlését 2006. október 21-én tartottuk. A kórházból üzent, hogy köszöni a meghívást, de nem tud jelen lenni. Egy képeslapon köszöntöttük és kívántunk neki jobbulást. A lapot azonban már nem olvashatta... Október 24-én mindörökre megpihent. A szegedi jezsuita templomban vettek tőle örök búcsút szegedi ismerősei, barátai, kollégái. Szülőföldjén, Jászkiséren helyezték végső nyugalomra.

Energikus, nagy munkabírású, kreatív, tervekkel és ötletekkel teli, s azok megvalósításán fáradhatatlanul munkálkodó személyiség volt még betegsége idején is. Emlékét őrizni fogjuk.

SIMON ANDRÁS

In memoriam Papp József*
(Tiszacsege, 1928. november 20.–Szombathely, 2007. február 5.)

Búcsú Papp Józseftől

Nehéz nekem megszólalnom, hogy Papp Józseftől, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Hivatalának évtizedeken át volt vezetőjétől, a Tárnyi Néprajzi Tanszék kiváló tanáratól, a táj- és népkutatás neves művelőjétől búcsút vegyek. Hiszen szeretett, kedves Bátyámat tisztelhettem benne, akivel egy évtizeden át szoros munkatársi, mondhatom napi kapcsolatban álltam és dolgoztam az ELTE Néprajzi Intézetében, s akihez nyugalomba vonulása után is mindig bizalommal fordulhattam. Múlt év tavaszán, amikor a Magyar Néprajzi Társaság választmánya Papp Józsefnek ítélte oda a Szűcs Sándor emlékére alapított *Tájékutató Díjat* a Közép-Tisza vidék néprajzi kutatásában elért eredményei, különösképp falumonográfiai elismeréseképpen, izgalommal készültem a találkozásra, s kerestem a szavakat, melyek kíséretében a rangos szakmai díjat átadhatom neki Társaságunk éves közgyűlésén. Azonban a méltatás, az ünneplés elmaradt! Kimentését kérte, de akkor talán egyikünk sem gondolta, hogy végérvényesen.

Ezért most kell elmondanom – szakunk, az ELTE Néprajzi Intézete és a Magyar Néprajzi Társaság nevében is – milyen sokat köszönhetünk Nekik, s milyen sokra értékeljük a néprajzi oktatás és kutatás terén végzett áldozatos munkáját.

Papp József a debreceni tudományegyetemen a Kolozsvárról és Romániából kiutatított professzor, Gunda Béla első hallgatói közé tartozott, akik közül Varga Gyula,

* Az e cím alatt közölt búcsúbeszédék 2007. március 31-én a tiszacsegei temetőben hangzottak el.

Janó Ákos, Szabadfalvi József és Béres András is kikerült. Pályakezdő „népi káder”-ként az ELTE Dékáni, majd Rektori Hivatalába került, ahol az embertpróbáló ötvenes években kellett helytállnia, hűnek maradnia önmagához, s az öt felnevelő társadalmi közeghez. Sokat látott, sokat tapasztalt 1956 előtt is és után is, de kiállta a próbát. 1956 után hat évig Ortutay Gyula volt az ELTE rektora, Tálasi István a Bölcsészettudományi Kar dékánja, mindketten megértő főnökei. Papp József mindig korrekt, megbízható hivatalnok volt, akit az egyetemen közmegebecsülés övezett. Harmincesztendő nehéz szolgálata alatt sem szakadt el Csegétől, szűkebb hazájától, de tudományos munkára vajmi kevés lehetősége adódott. Első könyvét, majd kandidátusi értekezését, s a hozzájuk vezető kutatásokat szinte lopva érte el. Fizetett szabadságok, ünnepek, hétvégék napjait áldozta e tudományos művek létrehozására (*Tiszacsege*. Debrecen, 1967; *Egy Közép-Tisza vidéki, szálláskertes település paraszti termelőkkultúrája 300 év tükrében*. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1979).

Így hát jutalom volt számára az a tíz év, amit 1979 és 1988 között főállású docensként az ELTE Néprajzi Intézetében töltött. Felszabadult energiával vetette magát a kutatásba, s jutott ereje, ideje az oktatás ottani feltételeinek javítására, az egyetemi hallgatók támogatására, istápolására is. A frissen bekerült évfolyamok először vele találkoztak, nekik tartott prozemináriumot és a néprajztudományba bevezető előadásokat. A Tisza menti nyári terepgyakorlatok, az általa szervezett és vezetett tanulmányi kirándulások, a hétvégi kutatópontok elérésére szolgáló egyetemi mikrobuszok új pezsgést hoztak az ELTE-n folyó néprajzi képzésbe. Személyes kapcsolatait latba vetve érte el, hogy a néprajz szak ügyei a bölcsészkar és a rektori vezetéstől is mind több figyelmet, támogatást kapjanak.

Papp Józsefnek maradandó érdemei vannak a *Dissertationes Ethnographicae* címen megjelenő tanszéki sorozat szerkesztésében, kiadásában. Az 1979–80-as évszámmal megjelent összevont kötet Tálasi István írásait tartalmazza, de sohasem jelent volna meg Papp tanár úr hathatós szerkesztői közreműködése nélkül. (Még egy 5–6 oldalas bevezetőt is kivaszt az akkor már nagyon lelassult öreg professzorból az életműkötet élére.) Nem volt sokkal könnyebb dolga Barabás Jenővel sem, akivel e sorozat következő kötetét szerkesztette. Ez a magyar néprajz tudománytörténetének igen fontos forrása. Tartalmazza a Néprajzi Tanszék 50 éves jubileuma alkalmából 1984-ben tartott konferencia előadásait, köztük Papp József dolgozatát *A néprajzoktatás története a Budapesti Tudományegyetemen* címen. Addigi kutatásainak azonban csupán egy kis részét öleli fel a cikk. Ezzel párban kell említeni a kötet második felében *Függelék* címen közölt dokumentumokat (38 db). Ezek mind hiteles másolatai a néprajzi oktatás szempontjából meghatározó fontosságú minisztériumi ügyiratoknak, jegyzőkönyveknek, előterjesztéseknek, leveleknek, kinevezési okiratoknak stb. (Akik a hamis legendák, a folklorizálódott csacschaságok mellett az oktatástörténet hiteles dokumentumait is szeretnék megismerni, azoknak elsősorban a Papp tanár úr által közzétett iratokat lehet ajánlani.)

Papp József néprajzi, helytörténeti, honismereti kutatásainak túlnyomó része a Közép-Tisza vidékéhez, Tiszacsege környékéhez kapcsolódik. Jó szemmel érzekelte, hogy bár az előtte járó K. Kovács László és K. Kovács Péter, s a korban utána következő Bencsik János már sok minden feltártak Csege és a vidék múltjából, feledésbe merülő néphagyományyaiból, hagytak még munkát bőven maguk után. Nyugdíjasként hazaköltözött Csegére, s újult erővel folytatta kutatásait, terjesztette ki Ároktő, Bábolna és a Hortobágy irányába (*Tiszacsege történeti néprajza*. Debrecen, 1992; *Tiszabábolna története és néprajza*. Debrecen, 1997; *Szülőföldem, a hortobágyi Tisza mente*. Debre-

cen, 1998; *Tiszadorogma, a vesszős falu*. Debrecen, 2000; *Tiszavalk népe és gyékényes mestersége*. Debrecen, 2002. Valamennyi a debreceni Ethnica Alapítvány kiadása).

Szellemi frissességét továbbra is megőrizve kapcsolódott be a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének munkájába, az ottani akadémiai kutatócsoport és az oktatás feladataiba. Ezek mellett is foglalkoztatta a „Hortobágy mellyékének” egykori népélete, de ennek az utolsó nagyobb terjedelmű írásának, kéziratot Hortobágy-monográfiájának a közreadása már az utódokra maradt.

Papp József életútjára és munkásságára is ráillik az, amit Illyés Gyula írt az 1939-ben elhunyt Györffy Istvánról. „A magyar nép tudósa volt. Szeretném így is mondani: *a magyar nép lett tudóssá benne*.” Annak a népi értelmiségnek volt tevékeny és hűséges tagja, amelyik a magyar nemzet és a falusi nép megtöretésének évtizedeiben is védte, mentette ennek a nemzetnek az értékeit, s a maga posztján mindent megtett azért, hogy legyen utánpótlása a néphez hűséges magyar értelmiségnek. Tette ezt csendesen, bölcsen és derűvel, végtelen tapintattal, a saját példájával nevelve környezetét. Ezt a példát sohasem feledhetjük, s hálánkat érte már soha le nem róhatjuk. De emlékét agyunkban és szívünkben megőrizzük, amíg csak élünk! Sánta Ferenc írja valahol: „Mondják, a legtöbb, amit elérhet az ember életében, hogy emlékezetet hagy maga után.” Hiszem, hogy Papp József elérte a legtöbbet: sokan és sokáig fognak emlékezni rá. Emlékét tisztelettel megőrzi a magyar néprajztudomány.

Most búcsúzunk a Magyar Néprajzi Társaság képviselőjében. Búcsúzom magam is mély szomorúsággal. Jóska bátyám, Isten nyugosztaljon!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Búcsú Papp József Tanár Úrtól

Megrendülve jöttünk el, pontosabban vissza Tiszacsegére Papp József néprajzkutató, ny. egyetemi docens, az ELTE Rektori Hivatala két évtizeden át volt vezetője, nekünk egyszerűen Papp Jóska bátyánk temetésére. Azért mondom, hogy visszajöttünk, mert Papp Jóska bátyánk sokszor elhozott bennünket ide néprajzi gyakorlatra az 1980-as években. Mondhatnánk, sokunknak innen indult a néprajzosi-nyelvész-történeti-szociológusi... pályája. Papp Jóska bátyánkkal bejártuk ezt a tájat, sok-sok nádfődeles és modern házban kérdezősködtünk, sok-sok néprajzi tárggyal gazdagítottuk a miskolci Herman Ottó Múzeum anyagát, bejártuk e tájat gyalog, biciklivel és csónakkal, olykor tilosban átúszva a Tiszát... Van olyan fényképünk, amelyen az egész csapat Papp Jóska bátyánkkal egy szénakazalban pihen a déli verőfényben... Van olyan, hogy együtt húzzuk az evezőt a révésszel, hogy hamarabb átérjünk...

Amikor hallottuk a halálhírt, értesítettük az egykori kollégákat, diákokat, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem vezetőségét. Az ELTE rektora, Hudecz Ferenc professor úr részvétnyilvánítását is hozom (ő külföldön tartózkodik, azért nem tud itt lenni).

1928. november 10-én született Tiszacsegén. Az elemi iskola négy osztályát is Tiszacsegén végezte. Majd a debreceni Református Kollégiumba küldték tanulni. 1947-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait 1947-ben kezdte a debreceni Kossuth Lajos Tu-

*Timaffy László (balról) és Papp József a budapesti néprajz szakos egyetemi hallgatók szigetközi kirándulásán
(Fotó: Hála József, 1987)*

dományegyetem történelem–földrajz szakán, ahol középiskolai tanári diplomát szerzett. Akkor még néprajz szakos képzés nem lévén, N. Bartha Károly, majd pedig Gunda Béla előadásait látogatta rendszeresen. Az elsők között tagja lett az 1949-ben megalakult debreceni Néprajzi Intézetnek. Részt vett a Gunda Béla professzor vezette gyűjtőutakon. Az egyetem elvégzése után, 1951. július 1-jével a Vallás- és Közoktatási Minisztérium Egyetemi Főosztályára kapott kinevezést történelem és néprajz referensként. Majd 1952 őszén – saját kérésére – áthelyezték az Eötvös Loránd Tudományegyetem frissen alakult, Tálasi István vezette Tárgyi Néprajzi Tanszékre.

Még ugyanebben az évben megbízták a Bölcsészettudományi Kar Dékáni Hivatalának vezetésével, 1953-ban pedig szolgálattételre a Rektori Hivatalba rendelték, amelynek később húsz éven át (1957-től 1979-ig) a vezetője volt. Az adminisztratív egyetemvezetői feladatok mellett, néprajzosi énjét nem feledve kezdett el foglalkozni az egyetemi hagyományok feltárásával, melynek eredményeként több tanulmánya, könyve jelent meg, pl. *A néprajzoktatás története a tudományegyetemen*, majd pedig

az egyetemi berkekben „bestsellerré” vált *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen* című könyve. Amikor tehát nem gyűjthetett paraszti környezetben, akkor az egyetemi hagyományok kutatója lett.

Önéletrajzából tudjuk, hogy ugyancsak népszerű volt húsz éven át az általa írt és szerkesztett, havonta megjelenő *Egyetemi Tájékoztató*, a „Papp-cejtung”. Hivatali munkáját egyetemszerte elismerték. Erről több kitüntetés is tanúskodik, melyek közül csak a *Pro Universitatae* kitüntetést említjük. Kétszer kapta meg az *Oktatásügy Kiváló Dolgozója* és a *Munka Érdemrend* kitüntetésekét.

Oktatói státusza mindvégig a Tárgyi Néprajzi Tanszékhez kötötte. 1960-ban szerezte meg néprajzból a bölcsészdoktori fokozatot. Disszertációja, mely a szülőfölddel foglalkozik, *Tiszacsege* címen 1967-ben jelent meg. A szakmai munkához való teljes visszatérését jelentette a történelem- (néprajz-) tudományok kandidátusa fokozat megszerzése 1980-ban, amikor egyetemi docenssé is kinevezték. És 1979-ben végre visszatérhetett a néprajzhoz, a Tárgyi Néprajzi Tanszékre. Fő feladatának a terepmunkával összekötött néprajzi kutatómódszertan oktatását tekintette. Az 1979-ben indult évfolyam egy nagyon nyugodt, barátságos, „új” tanárt köszönhetett benne. Papp József elsősorban a gyakorlati néprajzi gyűjtéssel ismertette meg őket. Például az adatgyűjtéssel, -feldolgozással, illetve megtanította tanítványait fényképezni és fényképet előhívni. A Néprajzi Tanszéken kis fotólabort működtetett. És ő szervezte meg a legendás nyári terepgyakorlatokat: természetesen szülőföldjén, Tiszacsegén, valamint a közeli Ároktőn, Tiszadorogmán. Sok néprajzkutatónak innen indult a néprajzi munkássága. És sokan az itt végzett gyűjtésekből készült tudományos dolgozatainkért kaptuk első elismeréseinket, OTDK-díjainkat.

Ebből is látható, hogy közkedvelt oktató volt. Éppen ezért az 1980-as évek közepén a hallgatók megválasztották az ELTE Budaörsi úti kollégiumainak (jogász, bölcsész és TTK-s kollégiumok) élére főigazgatónak. A sikeres oktató és kollégiumi vezető 1988-ban, 60. évét betöltve, nyugdíjazását kérte, majd budapesti lakását feladva, hazaköltözött Tiszacsegére. Ennek egyetlen oka volt: a szülőföldhöz való ragaszkodás és a Közép-Tisza vidéki tájon elkezdett kutatások folytatása. Életének utolsó, csaknem két évtizedében folytatta és kiteljesítette Közép-Tisza vidéki kutatásait. Folyamatosan jelentek meg könyvei, és vendégként oktatott a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, későbbi nevén Debreceni Egyetemen is. Utolsó évét Mészlenben, Vas megyében, fiánál töltötte. Bár vidéken élt, de nem szakította meg kapcsolatait egykori diákjaival, szinte rendszeres látogatója volt a néprajzos diákok együttléteinek, és őt is sokszor látogatták meg diákjai Csegén. Ilyenkor előkerültek az egyetemi történetek, élmények.

Papp József a szülőföld vonzásában élt. Tanulmányai, cikkei mind-mind szülőfalujának, Tiszacsegének és környékének történetével és néprajzával foglalkoznak. Tiszacsege tudós szülőltjének 1995-ben díszpolgári címet adományozott.

És most itt állunk szülőföldjén, végső nyughelyén. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora, a Rectori Hivatal, a Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Intézete, valamint az egykori hallgatói, barátai, tanárkollégái nevében veszek búcsút tőled, Papp Jóska bátyánk.

Isten nyugosztaljon!

Lux Éva (1949–2007)

Lux Éva

2007. március 3-án váratlanul elhunyt Lux Éva, a Néprajzi Múzeum munkatársa. Váratlanul – írom, pedig már régóta súlyos beteg volt. Betegségéről legfeljebb tudni lehetett, de nyomait látni nem, talán azért nem, mert Éva méltósággal viselte.

Lux Éva 1980-ban szerzett népművelő és történelem tanári oklevelet az Egri Tanárképző Főiskolán, majd 1999-ben etnográfusi diplomát a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. 1999-ben kezdte meg a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke Néprajz–Kulturális Ökológia programján a doktori (PhD) iskolát. Disszertációja 2006-ra elkészült, megvédeni azonban már – korai halála miatt – nem tudta.

Felsőfokú iskolai előtt és közben sokirányú szakmai tevékenységet folytatott. 1977–1979 között részt vett a Budapesti Műszaki Egyetem „R” klubjának társadalomelméleti körében és a klub tanácsadó szolgálatában. 1983-ig az egye-

temisták, főiskolások Téli Népművelési Gyakorlata, később a Téli Közéleti-közművelődési Terepgyakorlata műegyetemi gyakorlatvezetőjeként tevékenykedett: felkészítette a résztvevő műegyetemistákat, figyelemmel kísérte a gyakorlatokat, és az ő feladata volt a szervező Eötvös Klubbal és a Művelődési Minisztériummal való kapcsolattartás. 1979 és 1981 között a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Kara Schönherz Zoltán Kollégiumában kollégiumi kulturális tanárként nagyrendezvényeket, szakköröket szervezett, és részt vett a nevelőtanári testület és a kollégiumi önkormányzat munkájában. 1981-től 1989-ig ugyanilyen feladatokat látott el a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Kara Vásárhelyi Pál Kollégiumában, és tagja volt a Műszaki Egyetem Közművelődési Bizottságának is. 1989-től dolgozott a budapesti Néprajzi Múzeumban. Kezdetben múzeumpedagógiai foglalkozásokat, gyermek- és felnőttprogramokat szervezett, majd a múzeum könyvtárában dolgozott. Munkája mellett a Néprajzi Múzeum Barátainak Köre titkáráként kulturális, szervezési és adminisztratív tennivalókat látott el, illetve múzeumi tanácsosként tevékenykedett.

Múzeumpedagógusi tudását az oktatásban is hasznosította: az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának múzeumpedagógiai képzésében óraadóként, az 1999 őszén indult 4 féléves múzeumpedagógia szakon oktatóként (néprajz tantárgy), a Fővárosi Pedagógiai Intézet pedagógus-továbbképző tanfolyamain pedig szintén óraadóként tanított. Emellett az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán működő Múzeumpedagógiai Kutatócsoport munkájában is aktívan részt vett.

Életének utolsó szakaszában szakmai szempontból két fontos dolog foglalkoztat: könyvtári feladatai és disszertációja. Nagy szeretettel és lelkesedéssel beszélt a Néprajzi Múzeum könyvtárában végzett munkájáról és kollégáiról. Őket dicséri az a tény: nekem, a kívülállónak is többször hangsúlyozta, hogy milyen jól érzi magát ott.

Egy ember életének utolsó hónapjait kiegyensúlyozottá, elégedetté tenni – azt hiszem, ez mindenkit jóérzéssel tölthet el.

Éva régóta foglalkozott a keleti kultúrákkal, és disszertációját (korábban pedig szakdolgozatát) is ehhez kapcsolódó témában, a magyar Krisna-hitűek közösségéről írta. A dolgozat (*A szakrális kommunikáció formái a Krisna-hívők körében*) a Krisna-tudatú hívők (közkeletű nevükön krisnások) szakrális kommunikációját mutatja be a magyar hívők szakrális gyakorlatából vett példákon. Végigtekinti a nyugati krisnás mozgalom gyökereit és történetét, a Krisna-vallás alapvető tételeit, istenképét, a szakrális tér és idő aspektusait, majd mindezt a vallási kommunikáció elmélete felől értelmezi. Kutatása során közel száz darabos krisnás tárgykollekciót hozott létre (viselet, szertartási kellékek), amely jelenleg a Néprajzi Múzeum Egyházi Gyűjteményének része. Ebből az anyagból 2001-ben sikeres kiállítást rendezett *Szent idő a torlódo időben* címmel.

Jómagam is e téma révén ismerkedtem meg vele: néhány éve a Somogyvámos melletti Krisna-völgyben egy Krisna-hívő hívta fel a figyelmemet arra, hogy „van ám itt még egy néprajzkutató!” Éva akkor nekem még csak szakirodalom volt (ismertem cikkeit és szakdolgozatát), és ettől kezdve vált munkatárssá. Később sokat találkoztunk terepmunka közben a különböző krisnás rendezvényeken, ismertük egymás munkáit és kicseréltük tapasztalatainkat. A sors furcsa fíntora, hogy végül én védtem meg hamarabb a PhD-disszertációmát. A védésen Éva is ott ült és őszintén, mindenféle szakmai irigység nélkül izgult értem, amit végtelenül tiszteltem és tisztetek benne.

Ezt az attitűdöt mutatja az is, hogy amikor én is kiállítást rendeztem a magyar Krisna-hitűek közösségéről, nagyon örült, hogy az általa létrehozott krisnás egyházi gyűjtemény három gyönyörű és értékes darabja is kiállításra került. 2007. március 3-án délután nyílt meg a kiállítás, és nagyon csodálkoztam, hogy nem jött el a megnyitóra, bár arra gondoltam, talán nem tudta megoldani, hogy olyan messzire eljőjön. Néhány nappal később tudtam meg, hogy aznap meghalt. Mélységesen megdöbbenett a halála, és megdöbbenett ez az egybeesés is: amikor a megnyitóra érkező látogatók a kiállítás kétségtelenül legszebb darabját, az általa beszerzett hatalmas pávatoll-legyezőt csodálták, és amikor én odavártam, hogy fogadhasa a gyűjteményét illető dicséreteket, akkor ő éppen nem Nagyatádra, hanem egy másik útra indult, ahol – meggyőződésem – újabb, jogos dicséreteken részesült.

A pávatoll-legyező, a jakfaroklegyező és az agyagdob bennem most már örökre egybefonódik Éva halálával. De nem bánom, hiszen – úgy érzem – e három tárggyal Évának is emléket állítottam, de nem halálának, hanem életének. Az életnek, amiben az utolsó pillanatokig annyira hitt.

FARKAS JUDIT

B. Nagy Margit emlékezete (Gyoma, 1928. május 4.–Budapest, 2007. március 4.)

Súlyos veszteség érte az egyetemes magyar és az erdélyi tudományos kutatás világát. Különösen a művészettörténet és a néprajz művelői érezhetik magukat érintve. Hosszsan tartó, súlyos betegség után elhunyt B. Nagy Margit művészettörténész (Benkő Samu akadémikus felesége, Benkő Elek régész édesanyja), aki a Bolyai Tudomány-

B. Nagy Margit

egyetem egykori legendás diáknemzedékének tagja (1946 és 1950 között) volt, majd 1950-től tanársegédiként maga is részt vállalt az egyetemi oktatásból 1952-ig. Ezt követően, 1953-tól a Román Tudományos Akadémia Kolozsvárott szervezett kutatóhelyén akadémiai kutató, majd főkutató lett. Több évtizedes szolgálata után erről az állomáshelyről vonult nyugdíjba. A látszólag sima, „eseménytelennek” tűnő pálya mögött nehéz életút állt, s az erősen korlátozott lehetőségei ellenére is gazdag életművet hagyományozott reánk. Azok közé a művészettörténészek közé tartozott, akik a népi kultúra, a népművészet és a hivatásos alkotók által teremtett művészet között szerves kapcsolatokat tártak fel.

Gyomán született 1928. május 4-én, 2007. március 4-én hunyt el Budapesten. A Házsongárdon helyezték örök nyugalomra 2007. március 13-án a református egyház szertartásával.

Középiskolás diákként került Kecskemétről Marosvásárhelyre, hogy egész életén át romániai, erdélyi magyarként, tudós kutatóként szolgálja népét, és munkálkodjék a művészeti értékek feltárásán, megőrzésén, értelmezésén, közkinccsé tételén. Szakmai felkészültségének, kiváló kutatói vénájának a hírért már hamarabb hallhattuk, mint megjelenhettek az első dolgozatai, mert a Bolyai Tudományegyetem kiutasított professzorai, tanárai nagy megbecsüléssel, és reménységgel beszéltek róla. (Entz Géza, László Gyula egyetemi munkájára közvetlen hatással voltak, mindketten felfigyeltek tehetségére.) A tanári, professzori reményeket messzemenően igazolta az első nagyobb lélegzetű munkája, amely átjutott Magyarországra. A Kelemen Lajos tiszteletére megjelentetett, a Bolyai Tudományegyetem kiadványaként szerkesztett kötetben a Bethlen Miklósnak, az írónak és az építésznek a szentmiklósi kastélyáról írott építészettörténeti tanulmánya érett, tudós kutatóként teljes „fegyverzetben” állította a hazai és az erdélyi, romániai tudományosság elé B. Nagy Margitot.

Nagyon jelentős munkát végzett a romániai, az erdélyi művészeti topográfiai kutatások terén. Bár ezek a munkálatok jóval szerényebb keretek között folyhattak, mint azt e gazdag múltú táj megérdemelte volna, vagy ahogy azt a nyugati országok kedvezőbb feltételei között szokásosnak tarthatnánk, mégis számos nagy horderejű felfedezést tett. (Pl. ismeretlen középkori táblaképet talált meg egy időközben az ortodox egyház kezelésébe került falusi templomban.) Szívós és invenciózus munkával az erdélyi táj építészettörténetének legkiválóbb ismerőjévé vált. Összegezte, kritikailag felülvizsgálta a korábbi szakirodalmat, nyomon követte és dokumentálta az emlékanyag változásait. Kiterjedt levéltári kutatásokat folytatott a 17. századi erdélyi archivális forrásokban épületek múltjára, az építészettörténetére vonatkozóan. Újszerűen közelítette meg az építészet, az építők, a kivitelező mesterek, műhelyek és az egykori társadalom viszonyát, nem feledkezett meg az építetők szerepének tisztázásáról sem. Ebbéli érdemeit igen nagyra értékelte az erdélyi kutatások legkritikusabb mestere, Jakó Zsigmond akadémikus, amikor a *Korunk* hasábjain személyes hangütésű és egyben objektív értékítéleten nyugvó köszöntőt írt az 50. születésnapját ünneplő B. Nagy Margit tiszteletére.

A hazai tudományosság számára szenzációt jelentettek nagy tanulmánykötetei: *Reneszánsz és barokk Erdélyben (Művészettörténeti tanulmányok)* (Bukarest, 1970); *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták (XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak)* (Bukarest, 1973); *Stílusok, művek, mesterek* (Bukarest, 1977). A néprajzi kutatás számára különös jelentősége volt az 1970-ben és az 1973-ban megjelent köteteknek. Két olyan fejezet is olvasható az 1970-es megjelentetésű könyvében, amely közvetlenül érinti a néprajzot, a népi építkezés és a lakáskultúra kutatását. Az erdélyi térségnek azokat az építményeit, lakóházait vette számba, amelyek világosan közel állnak a kortársi jobbágyság, a székely köznép, a kézművesek hajlékaihoz. Rendszerezte az alaprajzi változatokat, számba vette a tüzelőberendezéseket is. Kitért a felhasznált, hagyományosnak mondható építőanyagokra is. Adalékai alapján mintegy népi, népies hatást feltételezett. Utóbb mi talán Burke nyomán a közkultúra megragadását értékelhetjük egyik legnagyobb eredményének. A könyv másik, nagyon fontos fejezetében a különböző kapuváltozatokat, különösen a fedeles, kötött kapukat elemezte a korai, levéltári iratanyag kiértékelése alapján B. Nagy Margit. Adalékai szervesen egészítették ki Szabó T. Attila hasonló témába vágó munkáját. Végző soron feleleteket adott azokra a kérdésekre, amelyek megválaszolatlanok maradtak Viski Károlynak az úgynevezett székely kapukkal foglalkozó tanulmánya után. Ma már világos, hogy a fedeles kötött kapu az európai kultúra közös jelenségei közé tartozik, a magyar nyelvtérületen is, Erdély-szerre is, időben és térben sok ponton akadhatunk a nyomára. A Kárpát-medencén kívül sem volt ritka. Elég, ha Dürer és kortársai feledhetetlen ábrázolásait idézzük fel. Ma már B. Nagy Margit nyomán tisztában lehetünk azzal, hogy népi kultúránk e jeles alkotásai a reneszánsz korszak örökségének tekinthetők.

Különösen inspiratívnak bizonyult az összeírásokat, a leltárakat közzétévő kötet. Mind a néprajzi kutatókat, mind az építészettörténet művelőit, mind a művészettörténészeket hasonló vizsgálatokra sarkallták. A magyar és az európai kutatás nem nélkülözheti e forrás csoport részletes (nyelvtörténetileg is hiteles) feltárását, kiértékelését. B. Nagy Margit könyve kiváló bevezetést biztosíthat az etnográfus és történész egyetemi hallgatóinknak is. Az Erdélyből összegyűjtött 17. és 18. századi forrásanyag nélkülözhetetlen a néprajz és az építészet tárgytörténeti kutatásai továbbfejlesztéséhez. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának a Magyar Országos Levéltár Urbaria et Conscriptioes állagából napvilágra hozott 8 kötetre rugó szemelvényei bizonyítják, hogy helyes utat választott B. Nagy Margit, s a magyar néprajzi, építészettörténeti, művészettörténeti kutatóknak az ő nyomán az egész Kárpát-medence hasonló forrásait át kellene módszeresen rostálniok! Különben a 19. és a 20. századi szakirodalmunkban felvetődött alapvető kérdéseket nem fogjuk tudni helyesen megválaszolni, lezárni! B. Nagy Margit példája évtizedek óta folytatásra sarkall, s az Erdélyben bevált módszereket feltétel nélkül valamennyi történeti nagytájunkra ki kellene terjesztenünk! Nem kis értéke tudományos örökségének éppen az ösztönző példa!

Az 1977-ben publikált könyvének témája látszólag messzebb esett a néprajztól, mivel a kései 18. századtól kezdődően foglalkozott a fontos építészeti emlékek keletkezéstörténetével, építéstörténetével. Ennek a könyvnek is számos részlete érdemes a szűkebb szakmai érdeklődésünkre. Többek között az erdélyi örménység templomépítéséről írt, ami mégiscsak nem mentes az etnikus vonatkozásoktól. Másik példaként idézhetjük, hogy az Unitárius Kollégium építéséről, Pákei Lajosról készített tanulmányt. A kiváló, lelkiismeretes kolozsvári műépítésztől B. Nagy Margit közölte azt az eredeti dokumentációt, amelyben a tervező megörökítette a modern nagy oktatási

intézmény helyén állott, középkori eredetű, az építkezés érdekében lebontott, eltávolított lakóházakat.

Nagy hálára kötelezte a magyar olvasóközönséget B. Nagy Margit, amikor áldozatos munkával összegyűjtötte Erdély legendás levéltárosának, Kelemen Lajos akadémikusnak, úttörő, műemléki, művészettörténeti kutatónak művészettörténeti, építészettörténeti tanulmányait, két reprezentatív kötetben közre is bocsátotta. A két tanulmánygyűjteményt korszerű illusztrációkkal szerelte fel. Igaz, az egykori, romániai nyomdaipari technika nem igazán mutatkozott korszerűnek, kellő színvonalúnak. Kelemen Lajos maga is a fiatal B. Nagy Margit egyik segítője volt. (Jó tudnunk Kelemen Lajosról, hogy a kolozsvári egyetemi hallgató Györfly Istvánnal is élethossziglan tartó barátságot kötött fiatal tanárként és az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkáráként, s talán az egyik felébresztője volt a történeti néprajzi érdeklődésének.)

A Romániában, Erdélyben megfordult kutatók őszinte hálával tartoznak B. Nagy Margitnak, sokan kaptak tőle szakmai tanácsot, segítette a román és a szász kutatók munkáiban tájékozódni. Nemritkán sokunkat háziasszonyi gondoskodása alá vont. A Györgyfalvi negyedben, családjuknál mindig számíthattunk arra, hogy kicsit megpihenhessünk, a gyorsan épülő és eleinte nagyon nehezen kiismerhető új városrészekben eligazodhassunk

Csendes, talán túlzottan is visszafogott, túlzottan fegyelmezett egyénisége pótolhatatlan. Évtizedeken át szinte egyedül képviselte a romániai tudományosságban a magyar művészettörténetet, építészettörténetet. Eltávozása nagy vesztesége az egyetemes magyar tudományos életnek, ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy hosszabb ideje visszavonult az aktív kutatói munkától részben azért, hogy férje, fia és a menyé kutatásaihoz minél kedvezőbb feltételeket teremtsen. Vigasztalásunk és reménységünk abban van, hogy élete, életműve példát kínál, folytatásra ösztönöz! Nyomában a fiatalabb nemzedékek tehetségei máris Nagyváradtól, Kolozsváron át, Bukarestig már értékes művekkel kopogtatnak.

Messzemenően egyet kell értenünk Kovács András erdélyi művészettörténész kollégánk emlékezésével, amelyben B. Nagy Margit kutatói hagyatékát, örökségét tudománytörténeti távlatba helyezte. (Az *Erdélyi Múzeum* 2007. évi 1. számában jelentek meg gondolatai.) Kovács András rámutatott azokra a szilárd eredményekre, amelyekkel B. Nagy Margit helyesebben határozta meg az erdélyi művészet sajátosságait, fejlődésmenetét, mint azt a korábbi magyar kutatók teheték. Különösen kiemelte az erdélyi reneszánsz kutatásával kapcsolatos állásfoglalását, amikor az ún. „virágos reneszánsz” fogalmát forrásokra és emlékekre alapozott kritikával illette. Ezzel kapcsolatosan életművét összevetette Balogh Jolánéval. Hangsúlyozta, hogy milyen sok ponton haladta túl a néprajz iránt is elkötelezetten érdeklődő elődje eredményeit. Nem tanulság nélküliek azok a megjegyzései, amelyeket pályája utolsó szakaszáról a szemtanú hitelességével tett. Kovács András emlékezése adalékokat kínál ahhoz, hogy megérthessük, miért vonult vissza oly radikálisan az aktív kutatói munkától B. Nagy Margit.

A magyarországi és a romániai könyvkiadásnak, tudománypolitikának közös feladata lenne a ma már hozzáférhetetlen, nagyon sikeres, ma is forrásértékű könyveit korszerű technikai kivitelben újra megjelentetni! Ez az új sajtó alá rendezés alkalmat kínálhatna arra is, hogy az esetleges önkényes szövegcsönkításokat is helyre lehetne állítani! Nagyon hálás feladat lenne az egykori nyomdatechnika gyarlósága miatt gyenge és szegényes fényképanyagának gazdagítása! (Az új, korszerű digitális technika ezt ma már viszonylag könnyen és aránylag olcsón biztosíthatná.)

Nem volna kisebb feladat a nagyobb tanulmányai gyűjteményének angol és német nyelvű kiadása sem. Meg kellene kísérelni ehhez európai és amerikai alapítványi támogatásokat szerezni! A vállalkozásnak biztos lenne a sikere!

A néprajzi kutatás és az európai, történeti etnológia fejlődését nagyban elősegíthetné, ha példája nyomán megkísérelnök módszerét, szemléletét más régióinkba átültetni, vizsgálatait meg is ismételnök, hogy más vidékeinken hasonlóan tisztázhassuk építőkulturánk, lakáskulturánk, és a kapcsolódó településnéprajzi viszonyok történeti etnográfiajának alapkérdéseit, hogy abból az általánosabb, hazai történetünkre és kulturánk európai kapcsolataira újszerű következtetéseket vonhassunk le! B. Nagy Margit öröksége kötelez! Számadással tartozunk, miként sáfárkodunk mindazzal, amivel gazdagította mindkét hazánk és Európa tudományát, kultúráját!

Öröksége maradjon közösségünkben eleven! Áldott emlékét ápoljuk! Példáját követnünk mindannyiunknak kötelességünk!

FILEP ANTAL

Ilmar Talve (1919–2007)

2007. április 20-án, szombaton este, 88 éves korában a Turkui Egyetem kórházában meghalt Ilmar Talve, a Turkui Egyetem Néprajzi Tanszékének emeritus professora, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja. Az elmúlt decemberben az egészsége határozottan meggyöngült, ám az utolsó hét végéig otthonában maradt. A munkát, feladatokat jól bíró egészséges embernek ismertük.

1919. január 17-én született Inkeri földjén egy kicsiny Mga nevű helységben, Hietamäki-ben. Ifjúkori otthonának az észak-ész-tországi Tapa helység tekinthető. Felsőbb iskoláit Tartuban végezte, 1942-ben ott tett filozófiai kandidátusi vizsgát néprajz szakon.

Alig kezdte el a munkáját az Észt Néprajzi Múzeumban, amikor csatlakozott a megtámadott Finnország védekező háborújához. Mint-hogy nem térhetett haza Észtországba, Svédországban kapott menedéket. Több észt menekült élt akkor Svédországban, a fiatal menekültek tőlük kaptak irányítást. Talve Sigurd Erixon professzor vezetésével fejleszthette tudását. 1960-ban védte meg doktori értekezését a stockholmi egyetemen. Tanulmányában az észak-európai fürdőház (volta-képpen a szauna) kérdéseit dolgozta föl. Két évvel később a Turkui Egyetem meghívta újonnan alapított Néprajzi Tanszékének vezetésére. Ekkor nevezték ki egyetemi tanárnak.

Ilmar Talve

Az új tanszéken mind az egyetemi hallgatók, mind a tanszék munkatársainak az érdeklődését új irányba, új feladatok felé terelte. Bár nem feledkezett meg a néprajz hagyományos területeiről, a kutatások vonzásába kerültek például a városlakók, az ipari munkások, a hajómunkások, a vasutasok stb. Talve jól kidolgozott kérdőívvel sietett a kutatások résztvevőinek a segítségére. Kitartó, következetes munkával eredményekre képes kutatóutódokat nevelő, korszerű egyetemi intézetet hozott létre.

Néprajzi kutatóként, feldolgozóként őrizte a helyét. Többek között a táplálkozási szokások, a kulturális határok és területek vizsgálata, a különféle szokások feltárása, az építőkultúra tanulmányozása vonzotta. Főbb művei között kell említenünk a keleti-tengeri finn népek vizsgálatát, a Finn-öböl külső szigeteinek a megismerését, valamint a finn népi kultúrát összefoglaló könyvét. Az utóbbi a finnen kívül megjelent angol, valamint magyar nyelven is.

Talvének szépirodalmi munkái is jelentek meg észtiül. Említésre méltó az a tevékenység, amelyet az Észti Köztársaság önállóságának helyreállítása érdekében végzett.

ifj. KODOLÁNYI JÁNOS

Balogh Istvántól búcsúzunk (1912–2007)

Balogh István

Születésnapj köszöntőre készültem: 95. születésnapján akartuk felköszönteni – 1912. november 29-én született Debrecenben. A szerkesztő azzal biztatott, hogy akár terjedelmes pályarajzot is készíthetek, hisz nekünk, nagyszülői korba érett fiaknak fájdalmasan ritkán adatik meg, hogy az apák generációjából valakit is ilyen magas életkorban köszönthessünk. Pedig el kell mondani egyszer mindenkinek, Pista bácsinak is: mit jelentett számunkra az ő személyes példája, ha csak távolról figyeltük, nem lehattunk vele mindennapi kapcsolatban, akkor is. És el kell mondanunk, hogy mi mindent tanultunk tőle, noha nem iskolapadban alapozódott meg, formálódott ki ez a mester-tanítvány viszony, melyet ő maga talán számon sem tartott: nem tudta, mennyi tanítványa van szerte e hazában.

Köszöntőre készültem, de a sors másképpen akarta. Én pedig elbizonytalanodtam: nem tudom milyen lett volna a köszöntő, mennyire lett volna tartalmában más, mint most ez a nekrológ. S ha „nagyon-más” lenne, most mit kezdenék vele? „Posztumusz” köszöntőként jelentetném meg, vagy hozzáigazítanám az örömtelinek indult, de szomorúvá lett alkalomhoz? Hisz a szerkesztő sokkal szorosabb határidőt is szabhatott volna! Most, miközben a búcsú és a végső számvetés mondatait kell formálgatnom, csak a vak

remény, a csalfa bizakodás maradt meg számomra: hátha valahol, abban a talán-mégis-lehetséges másik létezésben változatlanul figyel ránk, szellemi gyermekeire, a minden élők útján messze-messze tűnt Balogh István. Talán mégiscsak meghallja mindazt, amit el kellett volna mondanom neki az etnográfus társadalom nevében... Pedig jól tudom: most már csak az ittmaradottnak mondhatom. Vigasztalásul és tanulságként.

De lehet-e az utánunk jövő generációknak is szóló tanulsága egy *nagyon* más történelmi idő, s egyetlen, az otthonosságot jelentő kistáj koordinátái között megélt egyszeri életnek? Megérti-e valaki a nálam fiatalabbak közül, hogy amikor – debreceni egyetemistaként – megismertem Balogh Istvánt, azt sugallta a példája számomra (inkább a többes szám a helytálló: számunkra, egyívásúak számára), hogy annak, aki a tudományra tette fel az életét, meg kell tanulnia, hogyan kell, hogyan lehet a büntetésül reámért „gályapadot” is az egyetlen lehetséges tudományos műhellyé formálni?

Mert ehhez a messze sugárzó tanulsághoz képest nagyon másodlagos volt számomra/számunkra a Hatalom „bűnt” fabrikáló logikája. Nem akartuk, nem tudtuk tudomásul venni a „tudománnyal foglalkozónak jobb távol tartania magát a politikától s bármiféle hivattól” rezignált bölcsességét. Mert tudtuk persze, egy, a világ dolgait figyelgető egyetemista számára nem lehettek titok, hogy 1945-ben az ígéretesen indult tudományos karriert váltotta Balogh István politikusi hivatalra: előbb Szatmár, majd Hajdú megye főispánja volt. Ehhez képest a Déri Múzeum igazgatása is (hiába, hogy az egyetem 1935-ös elvégzése óta – s néhány évvel már korábban is – ebben a nagy hírű intézményben érett tudóssá) a vágyaihoz-eszményeihez képest ellentétjébe fordult napi politika kikényszerítette „visszavonulásnak” tűnt a számunkra. Az pedig – az „előzmények” után nagyon is logikus – 1956-os állásfoglalásának (azt rebesgették akkortájt: a Parasztpártot kísérte meg újjászervezni, ráadásul a múzeumban nyilvánosságra is hozott büntetése volt, hogy 1958-tól csak Nyíregyházán lehetett (Debrecenből évtizedeken át a szomszéd városba naponta ingázó!) múzeumi munkatárs, majd (1963-tól) levéltárigazgató. Akit, mindennek ellenére, nem „bukott politikusnak” láttunk – múzeumigazgatóként, majd beosztott múzeumi munkatársként, különösen pedig a források mindenekfelettségére ráeszméltető levéltárigazgatóként távolról tisztelt mesterünké lett. Nem a sorsa, a tudományos teljesítménye avatta mesterré.

Mert azt *akartuk* csupán észrevenni ebből a többszörös pályamódosításból, hogy a kényszerű visszavonulás, a félreállítás éveiben is egyre-másra születnek – ekkor születtek igazán! – a jobbnál jobb, fontosabbnál fontosabb Balogh István-tanulmányok. Nem érzékeltünk „töréseket”, a lehetőség elenyészésének nem csituló „fájdalmát”, a kényszerűen végzett munka „keserűségét”, mint sok más kortársa életpályáján. S ha találkoztunk (ifjú muzeológus koromban azért is, mert évi egy-két „kötelező” továbbképzést szervezett a minisztérium múzeumi osztálya a vidéki múzeumokban dolgozó munkatársak számára), akkor pedig azt csodálhattam/csodálhattuk benne, hogy mennyire természetes, magától értetődő az apánk korú Balogh István számára a többségükben nagyon ifjú kollégákkal szót érteni: a néprajzi muzeológia, a történeti etnográfia jelenéért-jövőjéért rajongani és aggódni. Ha voltak vitái ezeken a „továbbképzéseken”, inkább a gondolati szármalásban, az új megoldások keresésében, az életformává lényegített forrásközelségben restebb kortársaival voltak...

Számon tartottuk persze Balogh Istvánnak az 1930–1940-es években kifomálódott *történész* mivoltát (inkább a társadalomtörténetet, mint a köztörténetet-politikatörténetet gazdagító, Debrecen-centrikus tanulmányait, könyveit). Számunkra azonban (a többes számba elsősorban az „egy fészekaljja”, tehát debreceni indulású etnográfus-palánták tartoznak bele, sejtem azonban, hogy sokan mások is vállalják az

együttemlegetést!) a történész-felkészültségnek: a hatalmas forrásismeretnek és a magabiztos forrásértelmező készségnek a „történeti etnográfiként” meghatározható részdiszciplínát új utakra vezető, ezért korántsem „mellékes hozadéka” volt az igazán eszméltető hatású. Csak az állattartásról (a legelőhasznosításról, a teletetésről, a pásztorok társadalmi helyzetéről) vagy általában a paraszti gazdálkodásról (a határbeosztásról, a tanya-funkciókról, tanyai életformáról, a gabonabetakarításról) szóló magvas tanulmányait kellett figyelmesen olvasnunk, és kézbe vennünk, amikor éppen szükségünk volt rá, a résztmák sokaságát (az erdőgazdálkodást és a céhes iparüzést, az építkezést és a közlekedést-szállítást, az állatorvoslást és a paraszti történelemismeretet) új felismerésekre serkentő adalékokkal gazdagító adatközléseit, hogy megértsük: az etnográfiában közkeletűen használt „hagyományos”, „archaikus”, „recens” és „múltba tűnt”, „máig továbbélő” fogalmainknak meg lehet, tehát meg kell találni a kronológiailag konkretizált jelentését. Ezt a jelentést nem kell spekulatív kikutvetgetni, ott rejtezik a 17–19. századi – olykor a 20. századi! – írásos forrásokban. Csak fel kell kutatni és meg kell szólaltatni azokat a bizonyos forrásokat, melyek, ha látszólag „másról” beszélnek is, a „nekünk fontosat” is félreérthetetlenül kifejezik, ám jól kérdezni meg kell tanulunk. Azt lehetett tehát ellesnünk Balogh István munkásságát figyelemmel kísérve, hogy milyen típusú forrásokat kereshetünk, kell előkeresnünk a levéltárakban, ha a debreceni/hortobágyi/hajdúsági/szabolcsi jelenségekkel és folyamatokkal bizton párhuzamba állítható, ezzel együtt a történeti igényű általánosításhoz elvezető tanulságokat remélünk. Meg azt is elleshettük tőle, hogy mindig a recens jelenségek főlényes ismeretének kell megfogalmaztatnia azokat a bizonyos kérdéseket, miközben persze illendő óvakodnunk a vélt archaizmusok múltba vetítésétől, a recens jelenség és az egykori írásba foglalás direkt megfeleltetésétől – a „nekünk fontos” forráshelyet csak a szövegösszefüggésből, nem pedig a csábító recens párhuzamokból érthetjük meg igazán.

Túlságosan leegyszerűsített lenne a Balogh István-i példa eszméltető hatásának ilyen megidézése? Bizonyára az, ha figyelmen kívül hagyja bárki olvasó, hogy az 1950–1960-as években a jellegadó magyar etnográfusok egy része, bár idéztek ők is történeti adatokat (sőt: szinte kötelező manírrá kezdett válni akkortájt bármilyen leíró dolgozatot néhány, ötletszerűen kiragadott történeti adalékkal bevezetni), azt az ortodox álláspontot védelmezte, hogy az etnográfiából kivezet, ha maga az etnográfus, a szorgalmas terepmunka helyett a levéltári forrásokat tanulmányozza – elegendő, ha a történészek által feltártakat-közzétetteket-előzetesen értelmeztettek hasznosítja. Aki tehát – „botcsinálta történészként” – igazolást remélt a maga számára annak elhitéséhez, hogy nem *azért* megy levéltárba, mert így könnyebb-egyszerűbb-kényelmesebb „új adatokhoz” jutnia, mintha a sorsdöntő változásait élő-elszenvedő falvakban/mezővárosokban kutatná fel informátorait, olyan példát igyekezett keresni a maga számára, akinek nemcsak „történész”, de „etnográfus” volta is vitathatatlan volt. Olyan mestert tehát, aki azt a meggyőződését erősíthette meg, hogy – a néprajzi iskolázottság miatt – *lehet* „másképpen” értelmezi a „nekünk fontos” részleteket ugyanazokban a forrásokban, mint bárki történész tenni szokta, sőt: az értelmező recens forrásismerete miatt kivételes forrásértékűnek minősülhet az olyan forrás is, amely „a” történész számára esetleg „érték alatti” lenne.

Különösen fontosak voltak tehát a számunkra Balogh Istvánnak a közkeletű néprajzi témaközelítést vállaló, s mégis másmilyen tartalmakat kínáló tanulmányai, könyvei. Például a társadalomtörténeti alapozású, tehát a társadalomnéprajzban használatos „néprajzi csoport”, „táji csoport” fogalmunk, s e fogalom konkretizálására

vállalkozó „kisonográfia”-műfaj újragondolására vállalkozó összefoglaló igényű könyvei Debrecen, a civis város (ennek a Gondolat Kiadó kisonográfia-sorozatába illeszkedő könyvnek volt előzménye az 1947-es megjelenésű *Civisek társadalma!*), illetve a Hajdúság néprajzáról (1969). A másokat kompilációra, no meg az etnográfiai és folklórjelenségek egyszerű leírására, „leltározására” csábító, inkább ismeretterjesztő, mint szigorúan tudományos „műforma” Balogh Istvánnál a hosszú távú történeti folyamatok, az egymásra utalt avagy ellenérdekelt társadalmi csoportok közötti kapcsolatok, a „népi kultúrával” való élni tudásnak a társadalmi helyzettől meghatározott mennyiségi és minőségi különbségei *oknyomozó elemzéséhez* kínálkozott fel alkalomul. Vagy másik példaként: terjedelmes összefoglalása a magyar parasztság 19. század végi, 20. század eleji műveltségi állapotáról a Szabó István által szerkesztett, *A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914* (Budapest, 1965/1972) című korszakos jelentőségű kötetben, és ennek folytatása: a paraszti művelődés alakulását a két világháború közötti időszakban nyomon követő kisonográfia (1973). Mely összefoglalások nem a kisebb-nagyobb mértékben romantikus alapállású népleírások „önálló”, ezért kivételes értéként tételezett „népi műveltséggel” kapcsolatos rögeszmék megismétlésére vállalkoztak, hanem azt kereste Balogh István a forrásokban, hogy milyen tartalmú törekvések hatották át a „nagy társadalmat”, s milyenek a parasztokat, hogy a „hagyományosat” minőségileg meghaladó ismeretszerzéssel, tudásbővítéssel alkalmazkodjanak a mind jobban szigorodó társadalmi, gazdasági és kulturális miliőhöz, melyben hovatovább „nem-parasztként” is meg kellett volna vetniük a lábukat.

Úgy idézgetem a Balogh István-műveket, mintha az lenne a természetes, hogy mindenki, aki etnográfusnak tudja magát, „fél szavakból” is érti, miről beszélek. Félek, hogy nem természetes! Lehet, hogy csak a kelet-magyarországi régió (elsősorban a Hajdúság, Debrecen és Szabolcs megye) legszorgosabb kutatójaként, lokális érdekességű adatok áradó bőségének önzetlen szolgáltatójaként van jelen napjaink etnográfijában. Pedig a jellegadó mesterek közé tartozott – életműve az ehhez a ranghoz méltó újraolvasásra és újraértelmezésre vár.

E kötelességünket számon tartva emlékezzünk Balogh Istvánra, aki – fájdalomra – nem várta meg, hogy születésnap tisztelegés formájában köszönjük meg, amit tőle kaptunk.*

SZILÁGYI MIKLÓS

* Balogh István életének és életművének alaposabb megismerését személyi bibliográfia segíti. Sándor Lászlóné: *Balogh István (1912–). Személyi bibliográfia*. In *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás I–II*. Nyíregyháza, 1979. 311–421.; Sándor Lászlóné: *Balogh István publikációi 1980–1992*. In Módy György (szerk.): *Balogh István köszöntése*. Debrecen, 1993. 49–61. És segítheti a 80. születésnapon, 1992. november 25-én a debreceni Déri Múzeumban megrendezett tudományos ülés előadásait közreadó kötet, melyben a személyi bibliográfia második része is megjelent. (Ez alkalommal Gazda László a debreceni muzeológusról, Balassa Iván a néprajzkutatóról, Módy György a történészről, Margócsy József a főiskolai oktatóról szólott.)

MINDENFÉLE

„(Minden jól van, csak) egy nagy göbje van”

Rendhagyó helyreigazítási kérelem

A címként idézett szólást közzevetője tájnyelvi, nyelvjárási, a magyar nyelvterületnek csak kis részén ismert változatként, az alábbi jelentésmagyarázattal adja meg: „(ez mind igaz, de) van egy bökkenője a dolognak” (O. NAGY 1966. 242.).

E sorok írója a fentiek szellemében kér kisebb, de megítélése szerint fontos – és talán bizonyos tanulságokkal is szolgáló – helyreigazítást. 2006-ban abban a rendkívüli megtiszteltetésben lehetett részem, hogy a Magyar Néprajzi Társaság választmány-a személyemnek ítélte legrangosabb elismerését, a *Györffy István-émlékérmét* (*Néprajzi Hírek* 2006. 3–4. 3.). Most, amikor ismételten és nyilvánosan is kifejezem köszönetemet, kötelességemnek érzem, hogy az indoklásban előforduló téves, illetve félreérthető állítás helyreigazítását kérjem.

A rövid, s ebből következően – az érintett, illetve a díjazott munkásságát ismerők szerint esetleg más lényeges pályaismérvi felemlítésétől eltekintő –, s érthetően, főként a díj odaítélése szempontjából fontosabb tényekre utaló közlemény ugyanis olyan állítást is tartalmaz, amely nem felel meg a valóságnak. Az indoklás utolsó mondata ugyanis a következőképpen hangzik: „Érdemeit számos állami és társadalmi szervezet ismerte már el.” (*Néprajzi Hírek* 2006. 3–4. 8.)

Nos, éppen itt van az a bizonyos *göb*, illetve bökkenő! Az „állami” elismerésre való utalás (sajnos!?) téves, vagy legalábbis félreérthető, következésképpen pontosításra szorul, ugyanis semmiféle, a hivatali adminisztráció által adományozható, úgynevezett állami kitüntetéssel nem rendelkezem.

Nem kizárt, hogy a (szükségszerűen) rövid indoklás megfogalmazóját azok az információk téveszthették meg, amelyek e vonatkozásban, s esetleg más értelemben is, félrevezetők lehetnek. Életutam és munkásságom – úgy vélem visszatekintve is vállalható módon –, elvileg nem zárta ki annak esélyét, hogy a hivatalos körök felterjesztésén alapuló valamely kitüntetést elnyerhessem. Ezzel egyidejűleg, s e lehetőséggel ellentétben hatottak azonban személyiségem olyan vonásai és egyéb tényezők is, amelyek a hivatali, állami elismerések előterjesztésének nem kedveztek (föltehetően nyomatékkkal ilyen volt a rendszerváltozás előtt az egyetemről való – politikai felhangú – eltanácsolás, illetve a mindenkori pártoktól és szakszervezeti mozgalmaktól való – számomra oly fontos függetlenséget biztosító – távolságtartásom).

Ezt a kettősséget, pontosabban a fentebbi ellentétes tényezők együttes hatását ismeretségi, baráti körömben – különböző, olykor élesen eltérő szempontból és végkövetkeztetéssel – sokan és sokszor is szóvá tették, de a szaktudományon belül is többen felismerték, és meglehetősen pontossággal írták le életutam, illetve pályafutásom felvázolásában.

Magamra nézve találónak érzem a megfogalmazást: „A külső szemlélő csak azt látja, hogy szakmai irányultsága és kapcsolatrendszere mind a Gunda Béla által alapított »debreceni iskola«, mind a Pesten végzett néprajzos generációk felé működőképes maradt. Mindezekkel együtt Gráfik a saját maga útját járó, szuverén személyiség,

akinek a tevékenységét nehéz lenne bármiféle szakmai körbe illeszteni, bármiféle tudományos irányzattal azonosítani.” (VIGA 2005. 782.)

A fentiekkel cseng össze az a megállapítás is, miszerint: „Nincs könnyű helyzetben az, aki arra vállalkozik, hogy pályáját megpróbálja a »néprajzos társadalom« vagy a néprajzi kutatási irányzatok keretei között elhelyezni; vagy legalábbis ebben a keretben a megfelelő helyet megtalálni Gráfik Imre számára. Pályájának alakulásában mindenképpen meghatározó szerepe van annak, hogy két néprajzos iskola – a debreceni és a budapesti – neveltje, mindkettőhöz tartozik vagy egyikhez sem. Talán az ebben és sok minden másban is megnyilvánuló *kettősség* az, amely tudósi, muzeológusi, pedagógusi, tudományszervezői munkásságának és – megkockáztatom – egész életének egyik legfontosabb sajátja: mindenhol otthon van és sehol sincs igazán otthon, úgy is fogalmazhatnák, egyidejűleg van kint is, bent is.” (SZARVAS 2004. 153.)

Másutt, Vas megyei munkásságomra, Szombathelyre utalva az olvasható, hogy: „Városa fel is ismerte Gráfik munkásságának értékeit, elismerésekkel halmozta el.” (BALÁZS–VOIGT 2005. 15.)

Csak e helyreigazítás kapcsán tűnődtem el azon, hogy milyen hűséges alkalmazottja voltam munkahelyeimnek. Pályakezdésem a budapesti Néprajzi Múzeumhoz köt, ahhoz az intézményhez, ahonnan nyugállományba is vonultam. Másfél évtizedet követően, közben, egy, a rendszerváltást is magában foglaló, hétéves ciklusban (1986–1993 között) a Vas megyei múzeumi szervezet vezetőjeként, megyei múzeumigazgatóként, illetve a Savaria Múzeum igazgatójaként dolgoztam.

Óhatatlanul visszaemlékeztem a kezdetekre. 1970-ben kerültem a Néprajzi Múzeumba, mégpedig úgy, hogy Hoffmann Tamás, aki részben tanárom, s egyben a múzeum akkori főigazgatója is volt – megismerve-elolvasva Tálasi István professzor úrhoz írott szakdolgozatomat (GRÁFIK 1970) – hívott, illetve ajánlott segédmuzeológusi munkalehetőséget. Vas megyéből az 1990-es évek közepén visszatérve a Néprajzi Múzeumba, nyugállományba való vonulásomig még két főigazgató (Hofer Tamás és Fejős Zoltán) irányítása alatt dolgozhattam. Talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha úgy érzem, hogy mind a szigorúan vett egyéni, mind pedig a munkatársaimmal közös szakmai programokban, többnyire eredményesen végeztem munkámat (vö. HÁLA–MÁTÉ 2004).

Közbevetőleg említtem meg, hogy amikor a közelmúltban a fentieket (baráti társaságban) felidéztem egy korosztályomhoz tartozó – a hazai múzeumok világát jól ismerő, s következőképpen muzeológiai berkekben tájékozott – könyvtáros pályatársamnak, azt találta megjegyezni, hogy: „... furcsa, de emlékei szerint mintha a Néprajzi Múzeumból utoljára Hoffmann Tamás terjesztett volna fel hivatali elismerésre, állami kitüntetésre dolgozót”. Noha e tárgyban nem rendelkezem megbízható visszaemlékezéssel, sem pontos kimutatással, nem igazán tudtam megcáfolni.

E helyesbítési kérelmemmel egyidejűleg ugyanakkor fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy szakmai elismerések dolgában – őszinte meggyőződésemmel –, nincs okom semmiféle elégedetlenségre, a tény azonban tény! Nem szeretnék, az egyébként rövidségében tényszerűen korrekt és objektív, de az úgynevezett állami elismerések tekintetében félreérthető, illetve pontatlan indoklás révén olyan színben feltűnni, mint aki „nem létező tollakkal ékeskedik”.

A harminc évet meghaladó múzeumi-szakmai és közéleti szolgálat alatt ugyanis több – számomra nagyon értékes – elismerés érte munkásságom. Ezeknek legpontosabb ismertetését a *Vasi Szemlé*ben közölt pályarajzom adja: „Szakmai tevékenységét 1979-ben a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díj*ával, 1985-ben a Kisteleki Ala-

pítvány *I. díjával*, 1994-ben és 1997-ben Vas megye *tudományos nivódíjával* ismerték el, 2004-ben megkapta az OTKA tudományfejlesztésért adományozott *Ipolyi Arnold-díját*, 2005-ben a néprajzos műzeológusok *Bátky Zsigmond-díját*.” (VIGA 2005. 784.)

Ezt a sorozatot tetőzte a Magyar Néprajzi Társaság által adományozott, s általam igen nagyra becsült *Györffy István-emlékérem*, melynek elnyerése megtisztelő és felemelő érzés számomra. Köszönöm!

GRÁFIK IMRE

Irodalom

- BALÁZS Géza–VOIGT Vilmos
2005 Gráfik Imre köszöntése. *Szemiotikai Tájékoztató* 15. 1. 15.
- GRÁFIK Imre
1970 Szállítás és közlekedés Szentendre szigeten. *Néprajzi Közlemények* 15. 1–4. Néprajzi Múzeum, Budapest
- HÁLA József–MÁTÉ György (összeállította és szerkesztette)
2004 *Varia Bibliographica. Gráfik Imre köszöntése*. EFI Communicationes 13. Európai Folklór Intézet, Budapest.
- O. NAGY Gábor
1966 *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat, Budapest
- SZARVAS Zsuzsa
2004 Gráfik Imre 60 éves. *Néprajzi Hírek* 33. 3–4. 151–154.
- VIGA Gyula
2005 Egy gazdag életpálya szerény foglalata. Kiadvány a 60 éves Gráfik Imre tiszteletére. *Vasi Szemle* LIX. 6. sz. 781–784.

Maradék

Dokumentumfilm a szerémségi magyar szórványokról

2007 nyarán két alkalommal is bemutatta a Duna Televízió azt a dokumentumfilmet, amelyet Ambrus Vilmos etnográfus és Krasznahorkai Balázs filmrendező készített a szerémségi magyar szórványokról. A *Maradék* című filmet először július 14-én a Duna II. Autonómia csatorna, majd július 23-án a Duna Televízió vetítette főműsoridőben.

A film előzménye egy 2001 nyarán kezdett kutatás, melyet Klamár Zoltán etnográfus vezetésével budapesti és szegedi néprajzkutatók végeztek *Interetnikus kapcsolatok a vajdasági Szerémségben – Egy soknemzetiségű kontaktzóna vizsgálata* címmel. A kutatás kezdete óta számos tanulmány készült és konferencia-előadás hangzott el elsősorban Maradék község népi kultúrájáról. Ezek alkották a szakmai alapját a dokumentumfilmnek, amely e falu életén keresztül mutatja be a szórványban élés mindennapjait és az identitásmegőrzés nehézségeit.

Maradék mintegy 2200 lelkes település Újvidéktől huszonöt kilométerre délre. A falu közel negyedét magyarok teszik ki, ez a közösség a Szerémség legnagyobb lélek-

számú magyar szórványa. Maradékon korábban – a délszláv háborút megelőzően – szerbek, horvátok, valamint református és katolikus magyarok éltek, ám a falu nemzetiségi összetétele az 1990-es évek első felének háborús konfliktusai alatt megváltozott: a maradéki horvátok java része elköltözött, helyükre nagy számban horvátországi és boszniai szerb menekültek érkeztek. A magyarokon kívül a helyi szerbek is gyakran kerültek, kerülnek velük összeütközésbe, ami nyilvánvalóan nehezíti a közösség együttélését.

A dokumentumfilm – amelyben leginkább magyarok szólalnak meg és beszélnek mindennapjaikról, problémáikról, konfliktusaikról és arról, hogyan látják jelenlegi helyzetüket és jövőjüket – olyan témákat dolgoz fel, mint a magyar nyelv használata, a magyar nyelvű iskola és a katolikusok esetében a magyar nyelvű misézés hiánya, a vegyes házasságok, a szerbekkel való együttélés, a Magyar Művelődési Egyesület élete, illetve a magyar közösségen belüli konfliktusok. Megszólal benne az Újvidékről kijáró református lelkész és maradéki származású felesége, egy vasárnapi istentiszteletet bemutató részből pedig kiderül, hogy a közelmúltban új, fiatal lelkészházaspár vette át a maradéki református gyülekezet vezetését. A filmben szerepel egy helyi szerb gazda is, aki magyar barátjával együtt arról beszél, milyen volt a két etnikum viszonya az ő fiatalkorukban. Az interjúk, beszélgetések mellett több olyan jelenet is látható a filmben, amely a falu magyar lakóinak egy-egy szórakozási alkalmát, mindennapos vagy éppen szezonális tevékenységét mutatja be: bál, a művelődési egyesület próbája, pálinkafőzés, disznóvágás.

A *Maradék* című filmet a kutatásban is részt vevő Ambrus Vilmos, illetve a közelmúltban diplomázó fiatal filmrendező, Krasznahorkai Balázs rendezte. Operatőre Fillenz Ádám, producere Muhi András és Pusztai Ferenc volt. Szakértőként Klamár Zoltán és Voigt Vilmos működött közre. A film a KMH Film Kft. és az Inforg Stúdió közös produkciójaként a Magyar Történelmi Film Alapítvány és a Határon Túli Magyarok Hivatala támogatásával készült.

AMBRUS VILMOS

Falunapok Bernecebarátiban – a néprajz jegyében

Hagyományteremtő szándékkal, a település búcsújához (augusztus 12.) kapcsolódva, Bernecebaráti Napok címmel háromnapos rendezvényt szerveztek 2007. augusztus 10–12-én a börzsönyi faluban.

A Bernecebaráti Napokat 10-én a Községi Ház udvarán Gyenes Zoltán polgármester nyitotta meg. Ezt követően ugyanott három előadás hangzott el: Tóth Imre nyelvész és író a palócok történetéről beszélt, Kermeci Lajos néprajzkutató, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos igazgatója Erdélyi Zoltánról, Micsai Ferenc László szobi képzőművész és Koczó József történész, vámosmikolai iskolaigazgató pedig Korcsmáros Lászlóról emlékezett meg. Erdélyi Zoltán etnográfus (1931–1999) ezer szállal kötődött a Börzsönyhöz és Bernecebarátihoz. E vidéken gyűjtötte szakdolgozatának és egyetemi doktori értekezésének anyagát, utolsó éveit egy Bernecebarátiban vásárolt kis parasztházban töltötte és e falu temetőjében helyezték nyugalomra. Korcsmáros László (Mád, 1920–Vác, 2005) tanító 1948-ban került

Ipolydamásdra. Ott és a környékbeli településeken (Bernecebaráti, Szob, Márianosztra) tanított, illetve iskolaigazgatóként dolgozott 1981-ben történt nyugalomba vonulásáig. Nyugdíjasként Szobon, Márianosztrán és Ipolydamásdon napköziscsoportvezetőként, illetve községi könyvtárosként tevékenykedett haláláig. Mint helytörténész és amatőr néprajzkutató évtizedeken át gyűjtötte a Börzsöny és az Ipoly mente településeire vonatkozó történeti dokumentumokat, adatokat, a népeleti tárgyakat és a folkloralkotásokat. Néprajzi munkásságából a Sisa Pista betyárral, a malmokkal, a néphittel, a népszokásokkal, a népművészettel, a nagybörzsönyi hímzésekkel és takácsokkal kapcsolatos kutatásai és eredményei emelendők ki, helytörténeti művei közül a 18 kötetes (12 kötet szöveg + 6 kötet fénykép) *Szob történetét* említjük meg. Munkáinak többsége kéziratban maradt (a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában több mint 30 gyűjtését őrzik az 1952 és 1978 közötti időszakból), amelyeket ipolydamásdi lakásukban a felesége őriz. Fontos és hasznos lenne, hogy ezek közgyűjteménybe (Néprajzi Múzeum?) kerüljenek!

Ezután a Községi Ház melletti dombon lévő kis téren emlékkaput avattak fel Erdélyi Zoltán és Korcsmáros László tiszteletére. Avatóbeszédében Gyenes Zoltán polgármester – egyebek mellett – az alkotó, Gyenes Tamás fafaragó, néprajzi gyűjtő szavait idézte: „Két olyan embernek kellett emlékoszlopot állítanunk, akik sokat tettek községünk múltjának megőrzéséért. Összekötötte őket Bernecebaráti néphagyományainak és az itteni embereknek a szeretete, ezért a két oszlopot összekötöttem én is egy olyan díszítménnyel, amelyen a Nap, a Hold és a kereszt látható, akárcsak a régi szép bernecei palóc házakon. A két oszlop mintázatát az Ipoly menti vidékre jellemzően faragtam meg. Így jött létre ez az emlékkapu, amelyen jelképesen beléphe-tünk községünk színes, gazdag múltjába, mert a két néprajzkutató munkássága oszlopként magasodik előttünk.” Az emlékkapu felállítását és felavatását Erdélyi Zoltán özvegye, E. Fehér Julianna néprajzkutató köszönte meg.

Délután az általános iskolában a Bernecebaráti tárgyi emlékeit és régi fényképeket bemutató kiállítást nyitottak meg, majd ugyanott a következő előadások megtartására került sor. Torma István régész: *Bernecebaráti elmúlt ezer évének történelmi áttekintése a régészeti leletek alapján*; Batizi Zoltán régész: *A bernecebaráti helynevek és személynevek történelmi folyamatosága*; Hála József néprajzkutató: *Néprajzi filmek a Börzsönyből és környékéről (Méhkeresés, A hangyatozás gyűjtögetése, Szikladal)*; Gyenes Tamás: *Ősi bútorunk, a szuszék – Az ácsolt láda készítése és 21. századi újjáéledése*. Az első napot Füredi Vilmos és Zsóka Zoltán *Palóc trilógia* című filmjének levetítése zárta.

A következő napon a népzené és a néptáncé volt a főszerep. Az általános iskola udvarán felállított színpadon helyi és más (százdi, kéméni, peröcsényi, kazári, lekéri) népi együttesek és hagyományörző csoportok mutatták be műsorukat, majd Pál István 88 éves tereskei juhász duda- és furulyajátékában, valamint az általa elénekelt népdalokban gyönyörködhetek a jelenlévők.

Délután az általános iskolában G. Szabó Zoltán néprajzkutató *A palóc duda és helye Európában*, Hála József pedig *Az ipolysági „kanászhangverseny” – Györffy István és Bartók Béla népzene-gyűjtése Hont vármegyében* címmel tartott előadást.

A Bernecebaráti Napokat egyéb programok, például képzőművészeti kiállítás, könnyűzenei koncertek, termékbemutató, kézműves-foglalkozások, főzőverseny, mesejáték előadása, bál, erdei túra, kerékpáros verseny, labdarúgó-mérkőzés stb. is gazdagították, színesítették.

*Kemecsi Lajos Erdélyi Zoltánról szóló előadását tartja
(Fotó: Mándli Gyula)*

*Koczó József (balról) és Micsei Ferenc László Korcsmáros Lászlóra emlékezik
(Fotó: Mándli Gyula)*

*E. Fehér Julianna megköszöni a falunak az emlékkapu állítását
(Fotó: Mándli Gyula)*

Tekintettel arra, hogy 1999-ben bekövetkezett halála után Erdélyi Zoltánról, a kiváló etnográfusról csupán egy rövid megemlékezés jelent meg Kecskés Péter tollából (*Téka* 1999. 2. sz. 63–65.), Kemecsi Lajos Bernecebarátiban róla tartott előadását folyóiratunk e számában közöljük.

HÁLA JÓZSEF

Rövid hírek, tudósítások

SOLYMOS EDE: DUNAI HALÁSZAT – HAGYOMÁNYOS HALÁSZAT A MAGYAR DUNÁN. 2005-ben, az Akadémiai Kiadó gondozásában látott napvilágot Solymos Edének, a bajai múzeum nyugalmazott néprajzosának könyve. Ez tulajdonképpen a folytatása a hasonló címen megjelent kötetének, melyben a 19. század közepétől az 1960-as évekig vizsgálta a Duna magyarországi szakaszának hagyományos halászatát. E második kötethez a szerző tovább folytatta gyűjtéseit a Dunán, könyvtárakban és levéltárakban. Rohamos változásokat kellett feltérképeznie nemcsak a halászati viszonyokban, hanem az élet minden területén. Bár a halászat máig nagyon sok népi (ősi) elemet tartalmaz, lényegében azonban törvényekkel körülhatárolt, gazdaságilag megszervezett tevékenység, melyben szerephez jut a tudomány, a technika, az ipar – a „népi” elem csak ebben a burokban létezik. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2005. 372 old.)

MEGHALT MELETYINSZKIJ. Moszkvában, 87 éves korában, 2005. december 16-án meghalt Jelezar Mojszejevics Meletyinszkij, az összehasonlító folklorisztika egyik legkiválóbb 20. századi klasszikusa. Az Ethnographia közelmúltban megjelent 2006. 3. számában (287–300. old.) Voigt Vilmos tollából jelent meg róla nekrológ.

CSODASZARVAS. A Molnár Kiadó Budapesten 2005-ben jelentette meg a *Csodaszarvas – Östörténet, vallás és néphagyomány* című könyv I. kötetét (a szerkesztőbizottság elnöke: Jankovics Marcell, a szerkesztőbizottság tagjai: Hoppál Mihály, Vásáry István, Voigt Vilmos; szerkesztette: Molnár Ádám; a szerkesztésben közreműködött: Csonka-Takács Eszter). Részlet a könyv Voigt Vilmos által írt Beköszöntőjéből (8–9. old.): „[...] Csupán örömmünket fejezhetjük ki, hogy íme a kezünkben van egy szép és rangos kötet, amelynek remélhetően folytatása is lesz. A mi *Csodaszarvasunk* is érdekes tájakra vezethet (akár még az »ingoványtól« sem mindig messze). A magyar östörténet, a szibériai és török népek hagyományos kultúrája, a magyar népi kultúra múltja és jelene tárul az Olvasó szeme elé. Szerencsére nyelvészeti, néprajzi, östörténeti folyóiratokban sokszor kerülnek szóba hasonló témák. Ám így, egymás mellett még érdekesebb olvasmányok, és ezeket ily módon egybekapcsoló más kiadványt eddig nem ismerünk. Az egyes írások két pólus köré csoportosulnak: a legszigorúbb tudományos adatolást tartalmazó tanulmányok – illetve személyes, életszerű, az interjúhoz és vallomáshoz is közel álló beszámolók. Mindkettőre szükségünk van. A magyar östörténet ugyanis nem válhat hozzá nem értő emberek fantáziájának játszótérévé, a valódi összefüggések olyannyira érdekesek és tanulságosak, hogy érdemes velük foglalkozni. Fontos, a tényekre és bizonyítékokra építő tanulmányokra van szükségünk ahhoz, hogy csakugyan bepillantassunk e különösen érdekes világba. Másrészt viszont a személyes érdekeltséget, a hagyományok továbbélésének bizonyítékait sem kell letagadni. Sőt! Ilyen indíttatás nélkül talán nem is érdemes foglalkozni a sokféle nép oly csodálatosan gazdag kultúráival. Szerencsére nálunk ma sincs hiány olyanokban, akik csakugyan szerelmesei is, szakértői is az ilyen kérdéseknek. Sok-sok szerzőt, még több tanulmányt várhatunk. Várjuk is őket! [...] Legfőbb célunk persze az, hogy hassunk. Jusson el a *Csodaszarvas* ne csak a szakkutatók kezébe, szakkönyvtárak polcaira, hanem iskolákba, táncházkákba, nagykövetségekre, múzeumok és könyvvásárok standjaira! Vezesse tovább a mögötte kalandozókat, és ne csak évezredek előtt volt, tőlünk már mérföldek ezreire található, esetleg egyenesen mesebeli tájakra, hanem az önismeretre, a sokoldalú, alkotó ember formálása felé! Régi és mai találkozhasson itt!” • 2006-ban napvilágot látott a kiadvány II. kötete (ennek szerkesztőbizottságában a fent említettek mellett helyet kapott Halmos Béla is).

KÖNYVEK A CIGÁNYOKRÓL. A cigányokról szóló közelmúltban megjelent könyvek közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Vrana mámi mesél – Roma népismeret az általános iskolák 1–4. osztálya számára. Írta és szerkesztette: Bársony János és Daróczi Ágnes (SuliNova, Bp., 2005. 176 old. + CD-mell.; ism.: Voigt Vilmos. Ethnographia 2006. 2. sz. 204–

205. old., Berek Sándor. *Ethnica* 2006. 2. sz. 75–76. old.); Cigánysors – A cigánység történeti múltja és jelene I. Szerkesztette: Márfi Attila (*Emberháza Alapítvány–Erdős Kamill Cigányműzeum–Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, Pécs, 2005. 260 old.*); Érettségiről tanároknak – Cigány népismeret. Szerkesztette: Forray R. Katalin (*Országos Közoktatási Intézet, Bp., 2005. 70 old.*; *ism.: Berek Sándor. Ethnica* 2006. 4. sz. 157. old.); Cigány világok Európában. Szerkesztette: Prónai Csaba (*Bp., 2006. 494 old.*; *ism.: Berek Sándor. Ethnica* 2007. 2. sz. 64–65. old.); O corro trom taj o borzo; Rromane Paramici – Cigány mesék. Gyűjtötte és szerkesztette: Rézműves Melinda (*Fővárosi Önkormányzat Cigány Ház, Bp., 2006*); Cigányok. Írta: Szász Miklós György (*Helikon Kiadó, Bp., 2007*).

TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK ÉS EMLÉKKÖTET SZABÓ T. ATTILA SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara, valamint az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete 2006. január 12-én ünnepi megemlékezést és tudományos ülészakot rendezett Budapesten, a református egyetemen. A konferencia előadásai (röla szóló megemlékezésekkel, visszaemlékezésekkel kiegészítve) az *Emlékkönyv Szabó T. Attila születésének 100. évfordulójára* (szerk.: Bárh M. János, Bp., 2006. 180 old.) című kötetben jelentek meg. Ebben az ünnepelel etnográfiai munkásságát Filep Antal mutatta be (14–23. old.). • A századik évforduló alkalmából a *Honismeret* (2006. 2. sz. 11–17. old.) Szabó T. Attila évszázadai címmel, Beke György tollából közölt cikket.

LIBELLI TRANSILVANICI 1–2. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, a Bárh Bt. közreműködésével, Bárh János és Bárh Dániel szerkesztésében a fenti címmel indított sorozatot, amelynek füzeteiben Erdéllyel kapcsolatos írások jelennek meg. Eddig az 1. füzetben Bárh János A korondi közbirtokosság három évtizede (1904–1933) (*Kecskemét, 2006. 40 old.*) című műve, a 2. füzetben pedig Kothenz Kelemen A berekeresztúri református egyházközség működése a XVI–XIX. században (*Kecskemét, 2007. 92 old.*) címet viselő munkája látott napvilágot.

TIZENÖT ÉVES A GYÖRFFY ISTVÁN NÉPRAJZI EGYESÜLET ÉS A NÉPRAJZI LÁTÓHATÁR. 2006-ban megalapításának tizenötödik évfordulóját ünnepelel a Györffy István Néprajzi Egyesület és 15. évfolyamába lépelel folyóirata, a *Néprajzi Látóhatár*. Ez utóbbi létrehozását a Budapesten 1991. május 18–19-én megrendezelel Magyar Néprajzkutatók Tanácskozásán jelen lévő szakemberek határozták el (vö. *Néprajzi Hírek* 1991. 2–3. sz. 80–81. old.) és Faragó József javaslatára adták annak a *Néprajzi Látóhatár* nevet. A kettős évforduló alkalmából a folyóirat 2006. 3–4. számában a kövelelkező írások jelentek meg. Jegyzőkönyv – a Györffy István Néprajzi Egyesület alakuló ülése, 1991 (a jegyzőkönyvet vezetelel: Hála József, 5–25. old.); Keményfi Róbert: Beszélgelelés Voigt Vilmossal (27–36. old.); Uő.: Számvelelés – új utak, kihívások – A Györffy István Néprajzi Egyesület munkaértekezete (37–41. old.).

EREDMÉNYEK ÉS FELADATOK A MATYÓSÁG NÉPRAJZI KUTATÁSÁBAN. E címmel és A Matyó Múzeum fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezelel néprajzi konferencia anyaga alcímmel jelelel meg tanulmánygyűjtemény Viszóczy Ilona szerkesztésében, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadásában (*Miskolc–Mezőkövesd, 2006. 288 old.*). A könyv a 2003. november 3–4-én Mezőkövesden megtelelartott rendezvényen elhangzolel előadásokat tartalmaza. „A tanácskozás elsősorban az intézmény félélszázados működésének eredményeilel és a reprezentáns néprajzi csoportok sorába tartozó matyóság kutatalelésában egy-egy máslel váltó generációk tevékenységélel kívánla számba venni. Ugyanakkor olyan kérdésekre is választ kereslel az előadók, ami a tájmúzeumok 21. századi szerepélel és a néprajzi csoportok közgyűjteményi dokumentálásának lehetőségeilel körvonalaza. Hangsúlyozla a konferencia jelelelőségelel, hogy a Matyó Múzeum új épületelelnek birtokbavelelel elelel álll, s folyamaelelban volt új állandó kiálllításának tervezése is. (A városközpontban álló egykori Korona Szálló műemelelki jellegű épületelelben – a múzeumi funkciónak megfelelő felújítás után – 2005. június 25-én nyiltelel)

meg az állandó kiállítás, mellyel az újjávarázsolts Matyó Múzeum megnyitotta kapuját a látogatók előtt.)” – olvashatjuk a szerkesztői Előszóban (5. old.).

BARTHA JÚLIA. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában (Szolnok, 2006. 208 old.) megjelent Bartha Júlia *Lále – Hagyományok a mai török társadalomban, az emberélet fordulójának népszokásai* című könyve, amelyet a Múzeumi Hírlevélben (2007. 7–8. sz. 141–142. old.) Elek György, a *Magyar Nemzet*ben (2007. okt. 13. 35. old.) pedig Szathmáry István ismertetett. • Bartha Júlia *Nagykunsági néprajzi tanulmányok* címet viselő kötete (240 old.) 2007-ben Karcagon látott napvilágot (ism.: Víg Márta, *Ethnica* 2007. 4. sz. 134–135. old.). • A jeles etnográfus muzeológus életéről és munkásságáról Szathmáry Istvánnak beszélt, a Melike című terjedelmes interjút a *Magyar Nemzet* (2007. okt. 20. 27. old.) közölte.

HABENT SUA HISTORIA LIBELLI – A NÉPRAJZI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK TÖRTÉNETI RÉTEGEI. A Néprajzi Múzeum könyvgyűjteménye több mint 110 éves múltra tekint vissza. Az alapító Xántus János még csak spontán szerzett be könyveket, majd 1893-ban Jankó János megvetette a könyvtár alapjait azzal, hogy a könyveket, folyóiratokat szisztematikus könyvtári rendszerbe szervezte, s 1896-ban ma is korszerű tudományos alapokra fektette a múzeumi könyvtár gyűjtési elveit, mely szerint a néprajzi alapkönyvtárnak a múzeumi tárgygyűjtésnek és feldolgozásnak, a néprajzos tudósok és külső érdeklődők számára nyilvánosan működő, s az oktatást segítő könyvtári gyűjteménynek kell lennie. A tanulmány annak bemutatását kísérli meg, hogy a több mint száz év alatt az ezredfordulóig 140 ezer magyar, német, angol, orosz, s a világ számtalan nyelvén megjelent könyv- és folyóiratkötetre szaporodott könyvgyűjteményt koronként milyen forrásokból sikerült gyarapítani. A kutatás során a könyvtár mai napig hiánytalanul őrzött leltárkönyveiből, levéltári forrásokból valamint nem utolsósorban a történelmi viharokat, költözéseket szerencsésen átvészelt könyvek átnézésével sikerült teljes körrel feltárni, milyen köz- és magánkönyvtárak olvadtak be az idők során a Néprajzi Múzeum könyvtárába, s milyen érdekes az országban másutt fel nem lelhető tematikus könyvgyűjteményrészek teszük egyedivé, a néprajz és antropológia kutatásában kikerülhetetlené a Néprajzi Múzeum könyvtárát. Csak a nagyobb könyvtárakat említve; neves néprajzos kutatók hagyatékából itt található Xántus János amerikai expedíciója során beszerzett néhány könyve, Herrmann Antal a múzeumnak adományozta könyvtárát, megalapozva a cigánykutatás irodalmát a gyűjteményben. Ide került Jankó János könyvtára, benne a korabeli oroszországi halászi irodalommal. Nagyobb könyvmennyiséget hagyott a könyvtárra Schmidt Tibolt, Solymossy Sándor, Márkus Mihály, Bán Aladár, Dömötör Tekla, Némethné Fülöp Katalin, Fuszek Rudolfnak, Libéria első orvosának köszönhető az afrikánisztikai irodalom megalapozása, majd Sik Endre diplomatának, Rudnyánszky István újságírónak annak továbbfejlesztése. Sikerült tisztázni a Magyar Néprajzi Társaság könyvtárának sorsát a Néprajzi Múzeum könyvtárával való összeolvadásáig, fény derült a Folklore Fellows magyarországi szervezetének könyvtáralapítására, amely a 19–20. század fordulójának nemzetközi folklórirodalmát tartalmazta egy német könyvkereskedés (Gustav Fock) etnográfiai gyűjteményének felvásárlásával. A gyűjtemény gyarapodásának történetén kívül koronként érinti a tanulmány a könyvtár gyűjteménnyé szervezésének, feltárásának folyamatait is. (Részletesebben lásd KENYÉRI KORNÉLIA fenti címet viselő tanulmányát a Néprajzi Értesítő LXXXVII. [2006] kötetében [77–129. old.]).

2006: BARTÓK 125. 2006. március 17-én nyílt meg a Néprajzi Múzeumban a népek hangszerait bemutató kiállítás, amellyel hivatalosan kezdetét vette a Budapesti Tavasz Fesztivál és egyben a *Bartók-év*: a nagy zeneszerző és zenetudós születésének 125. évfordulója alkalmából szervezett ünnepi rendezvénysorozat. Az emlékévben koncertek, táncművészeti bemutatók, kiállítások, konferenciák, kiadványok stb. idézték meg Bartók Béla életét és munkásságát. A kötetekozkban az emlékév néhány (néprajzi szempontból is) fontos eseményének rövid ismertetését adjuk. • Januárban Sebestyén Márta, a Muzsikás Együttes és a Takács Kvartett Angliában, Franciaországban, Németországban, Spanyolországban és Portugáliában mutatta be *Bartók*

and the Traditions című műsorát. *Csillagok, csillagok – A magyar zene ünnepe* címmel február 4-én nagyszabású koncert volt a budapesti Művészetek Palotájában, a fellépő művészek Bartók művein keresztül a klasszikus zenét, annak éltető forrását, a népzeneét és az azt feldolgozó dzsesszt játszottak az érdeklődőknek. Kiss Ferenc *Szerелеmajtók* című művét mutatták be március 27-én a Bartók Béla Nemzeti Hangversenyteremben a 125 éve született ünnepelt tiszteletére. Klasszikus zenét játszó muzsikusok, népzeneészek és a Jánosi Együttes szolgáltatta meg Bartók szerzeményeit, illetve azok népzenei forrásait a *Bartók nyomában – Zene húros hangszerekre, dudára és furulyára* című műsorukban (Néprajzi Múzeum, júl. 14.; Petőfi Irodalmi Múzeum, júl. 18.). • A Magyar Állami Népi Együttes május 24-én a Művészetek Palotájában *Kincses Felvidék* címmel mutatta be készülő trilógiájának első részét. A műsor Bartók gyűjtéseire alapozva a felvidéki zene- és tánc kultúrát foglalta össze egy színpadi darabban, amelyben szlovák fiatalok is részt vettek (rendezte: Kovács Gerzson Péter). A június 15. és 25. között Miskolcon megrendezett Nemzetközi Operafesztivál keretében Bartók népzenei munkássága előtt a Honvéd Táncegyüttes műsorával tisztelegtek. • Az MTA Zenetudományi Intézet Bartók Archivuma, több mint 50 előadó részvételével, nagyszabású nemzetközi konferenciát rendezett március 22–24-én *Bartók útján – az életmű kontextusáról és kisugárzásáról* címmel. A Hagyományok Házában, a házigazda intézmény és az ELTE Néprajzi Intézete rendezésében június 6–7-én tartották meg a *Hagyomány és művészet – Bartók Béla művészeti koncepciója az ezredfordulón* című tudományos tanácskozást. (Agócs Gergely ott elhangzott, *Megnyitó, avagy mit akarunk Bartókkal?* címmel megtartott előadását folyóiratunk 2006. 3–4. számának 34–35. oldalain közöltük.) • A budapesti 2-es és 3-as metró kocsijaiban március 16-tól két hónapon át láthatták az utasok a Bartók életútját fotók, műsorlapok és más dokumentumok segítségével bemutató kiállítást. A Vásárhelyi Gábor Bartók-jogörökös által rendelkezésre bocsátott, a nyilvánosság előtt eddig ismeretlen dokumentumok is helyet kaptak a *Bartók útján* című emlékkiállításban (MTA Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeuma, márc. 22.–okt. 1., rendezte: Tallián Tibor), amely átfogó képet adott a zeneszerzőről, a népzene kutatóról és a zongoraművészről. Bartók-idézetek, levélrészletek, népzenei lejegyzések, archív fényképek stb. szerepeltek a Hagyományok Háza (Pávai István szakmai terve alapján megrendezett) *Bartók Béla, a népzene kutató* című, november 9-én megnyílt kiállításában. • Március 25-én, az ünnepelt születésnapján, egyéves szünet után, kibővült kiállítással újra megnyílt a Vásárhelyi Gábor költségén felújított Bartók Béla Emlékház (Bp., II. Csalán u. 29.), a zeneszerző és zenetudós utolsó magyarországi lakása (1932–1940), amelyben több remekművet komponált. • Augusztus 5-én a román és a szerb határ közelében lévő, Temes megyei kisvárosban, Zombolyán (Jimbolia) felavatták Bartók Béla bronzból készített mellszobrát. • A Magyar Nemzeti Bank március 24-én 5000 Ft névértékű ezüst emlékérmét bocsátott ki 25 000 példányban a következő felirattal: *Bartók Béla születésének 125. évfordulójára*. • Az évfordulóra megjelent alábbi három könyvre hívjuk fel olvasóink figyelmét. Ifj. Bartók Béla: *Apám életének krónikája* (Hagyományok Háza–Helikon Kiadó); Bónis Ferenc: *Élet-képek: Bartók Béla, 2006* (Balassi Kiadó); Lampert Vera: *Népzene Bartók műveiben – A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke* (második, javított és bővített kiadás CD-melléklettel; Hagyományok Háza–Helikon Kiadó–MTA Zenetudományi Intézet–Néprajzi Múzeum). • A *Magyar Múzeumok* 2006. 1. számát Bartók Béla emlékének szentelte. A gazdagon illusztrált kiadványban az alábbi vele kapcsolatos írások jelentek meg. Falvy Zoltán: 125 éve született Bartók Béla; Pávai István: Bartók a Néprajzi Múzeumban; Vikárius László: A budapesti Bartók Archivum története; Szirányi János: A Bartók Béla Emlékház megnyitása elé; Szojka Emese: Bartók Béla kalotaszegi bútorai; G. Szabó Zoltán: Bartók dudásai; Vitkay Katalin: Bartók Béla rákoshegyi lakóháza; Cséve Anna: Ősidők végtelensége – A népdalgyűjtő Móricz Zsigmond és Bartók Béla; Csaplár Ferenc: Barbár allegrók, éjszaka-zenék – Bartók, Kassák kiállítás a Kassák Múzeumban; Szűdy Eszter: Bartók és a tánc – Kiállítás a Bajor Gizi Színészmúzeumban. • A Magyar UNESCO Bizottság, az Európai Folklór Intézet, a Magyar Néprajzi Társaság és az MTA Zenetudományi Intézete október 3-án az utóbbi intézményben előadásokkal illusztrálva mutatta be a *Bartók és az arab népzene* című CD-ROM-ot.

„**A SZÉKELY HÁZ**” REPRINT KIADÁSA. A pomázi Kráter Műhely Egyesület 2006-ban reprint változatban kiadta Huszka József A székely ház (Bp., 1895) című művét.

FILEP ANTAL: A KISALFÖLDI LAKÓHÁZ MORFOLÓGIAI VIZSGÁLATA. Filep Antalnak a fenti címen írt és a budapesti tudományegyetemen 1969-ben megvédett bölcsész-doktori értekezése a *Ház és Ember* 19. köteteként (ezúttal mint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága közös kiadványa) látott napvilágot. Szerkesztette: Cseri Miklós, Füzes Endre, Kücsán József és Perger Gyula. (Szentendre–Győr, 2006. 198 old.)

GAÁL KÁROLY. A Györffy István Néprajzi Egyesület A Magyar Népi Kultúra Kutatásáért plakettel 2006-ben Gaál Károlyt tüntette ki. Ebből az alkalomból a 85 éves néprajzkutatót a Néprajzi Látóhatárban (2006. 3–4. sz. 43–46. old.) Gráfik Imre köszöntötte. • Gaál Károly: Kultúra a régióban – Válogatott néprajzi tanulmányok. Ebben a kötetben tizenhárom válogatott tanulmánya olvasható. Az első öt írás rendhagyó kutatói életpályájának sajátos önelemzéseit tartalmazza. A kötetet indító tanulmányok között talán kivételesnek tűnhet a hagyományos falusi közösségek társadalmi és kulturális változásairól írt dolgozata. A hagyományos kultúra jellegzetességei közül a Közösség, énekesek és dalok címmel a közösségek hálózatának máig fontos tagozódását – a nemek és korcsoportok szerinti „közösségeket” – mutatja be. A vallási néprajz, a búcsújárás témaköréhez tartozik a Loretto-kultusz kelet-közép-európai vázlatának a közzététele. Halászati tanulmányaiban a „regionális kultúrokológiai” meghatározottságra keresi a választ. Koránsem teljes életmű tárul fel a kötetben. A szerkesztők mégis azt remélik, hogy e jeles életmű súlypontjaira rávilágít, s ezáltal elősegíti a magyar kultúra- és etnikumkutatásba való tagolódást. (Szerk.: Horváth Sándor–Illés Péter. FONTES CASTRIFERRIENSIS 3., Szombathely, 2006. 296 old.) • 2007-ben érkezett a hír, hogy Gaál Károly, a Bécsi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének egykori vezetője, emeritus professora elhunyt.

BETLEHEMESEK, BETLEHEMEK. Korniss Péter fotóművész 2006-ban adta ki *Betlehe-mes* című kötetét, amelyben az 1960–1970-es években és 2005-ben a kárpát-medencei magyar falvak karácsonyi szokásairól készített fényképeit közölte. A könyv utószavát Tari Lujza írta. • A Magyar Nemzeti Múzeum 2001-ben vásárolta meg azt a három nápolyi betleheemes figurát, amely a *Karácsony ünnepén – A nápolyi betleheemek művészete* (2007. november 30.–2008. január 6.) kiállítása magvát alkotta. E mesteri kezűgyességgel megformált figurákhoz társultak a Nemzeti Galériából és az Iparművészeti Múzeumból kölcsönzött nápolyi szobrocskák, valamint a Szépművészeti Múzeum műalkotásai. • Közel két hónapig, napi 15 órában dolgoztak az alkotók azon a – különböző fafélésegekből készült – hatalmas betlehemben, amit 2007. december 3-án avattak föl Szekszárd főterén, a város karácsonyfája mellett. A két faragó népi iparművész, Törő György és veje, Töttösi Attila Vörös Gyula asztalos közreműködésével faragta ki a tíz – életnagyságú – betleheimi alakot: Máriát, Szent Józsefet, Jézust, a napkeleti bölcseket, a pásztorokat és az állatokat a „rongyos istállócska” berendezésével egyetemben. Az ötször öt méter alapterületű, szalmával borított istállót fűzágakból fonták. Az alkotók úgy tudják, hogy az ország legnagyobb méretű faszobrait faragták ki a tolnai megyeszékhelynek, elsősorban a gyermekek öröme. • 2007 decemberében tizenhetedik alkalommal rendezték meg Debrecenben a *Nemzetközi Betleheemes Találkozót*.

MOLDVAI CSÁNGÓK. 2006. augusztus 26-án a Szeret–Klézse Alapítvány helytörténeti gyűjteményt nyitott meg Klézsén. A rendezvény keretében felavatták Petrás Ince Jánosnak, a település egykori plébánosának, a jeles 19. századi folklórgyűjtőnek az emléktábláját. (Részletesebben lásd Rodics Gergely erről szóló írását a Honismeret 2006. 5. számának 95. oldalán.) • 2006. november 6-án XVI. Benedek fogadta a magyar köztársasági elnököt. Sólyom László nyilatkozata szerint a pápánál szöba került a moldvai csángók ügye, s ő ezzel kapcsolatban javasolt egy jogi megoldást, amelyet a római katolikus egyház régóta ismer. Arról van szó, hogy nemcsak területi alapon lehet egyházat szervezni, hanem személyi elven is. Ahogy van

például tábori püspök, úgy lehetne a szórványban élő magyarok részére magyar püspököt kinevezni. • 2007 tavaszán 45 nap alatt 4000 km-t kerékpározott Ferkó Zoltán budapesti középiskolai tanár, hogy a különleges zárandoklattal hívja fel a világ figyelmét a moldvai csángók anyanyelvi vallásgyakorlásának nehézségeire. A Vatikántól a jászvásári püspökségig tartó út élményeiről könyvet írt, amelyet a Szent Gellért Kiadó fog megjelentetni. Zárandoklatáról és annak eredményeiről Lukács Csaba újságírónak beszélt (lásd: *Kézzől kézre – Ferkó Zoltán az anyanyelvhez való jogról, a félelemről és a többszörösen visszakapott áldozatról*. Magyar Nemzet 2007. nov. 3. 23. old.). • A Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület 2007. január 18-án megtartott rendezvényén két filmet (Szeretet útján – Portréfilm Jáki Sándor Teodórról, Nem lehet nyugtunk – Portréfilm Halász Péterről) láthattak a jelenlévők. • A moldvai csángókról szóló, közelmúltban megjelent könyvek közül a következőkre hívjuk fel olvasóink figyelmét. Gazda László: *Codex – Csángó települések kislexikona* (Hargita Kiadó, Csíkszereda, 2005; ism.: B. Kovács András. Honismeret 2006. 4. sz. 122–123. old.); Kóka Rozália: *Hegyen s földön járogatok vala – Csángómagyarok között, hegyeken innen, hegyeken túl* (Fekete Sas Kiadó, Bp., 2006; ism. Martinovich Sándor. Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 15. 2006. 134–135. old.); Kóka Rozália (közreadja): „Bételjesitem Isten akaratját...” – A lézpedi szent leány látomásai (*Fontes Ethnologiae Hungaricae III. L'Harmattan–PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Bp., 2006; ism.: uő., uo. 135–136. old.*); Domokos Mária–Halász Péter (szerk.): A népének mint a hagyományos vallásgyakorlat egyik legfontosabb eleme – Jáki Sándor Teodóz OSB, a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület hetvenöt esztendő elnöke tiszteletére rendezett tudományos ülés előadásai (*Csángó Füzetek 5., Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, Bp., 2006*); Szuhay Péter–Ferencz Győző (válogatta): *Székely és csángó balladák* (Sziget, Bp., 2007); Mindhalálig Moldva – Domokos Pál Péter gyermekeivel beszélget Benkei Ildikó (*Magyarnak lenni XVIII., Kairosz Kiadó, h. n., 2007*).

KÖNYV RÓZSA SÁNDORRÓL. *Rózsa Sándor – Legenda és valóság* címmel könyv jelent meg 2006-ban a leghíresebb alföldi betyárról. A kötetet november 14-én mutatták be Szegeden. A szerző Szentesi Zöldi László, a Magyar Nemzet külpolitikai rovatának munkatársa. Az író már gyermekként érdekelte a betyárvilág, és felnőtt fejjel a legenda nyomába eredt. Hiteles életrajzi könyvet akart az olvasók kezébe adni, amely nem a népköltészet Rózsa Sándorát mutatja be, hanem a valódit, aki ellentmondásos személyiség volt. Egyrészt bűnöző, akiről az erkölcsi ítélet csak lesújtó lehet halála után több mint száz évvel is, ugyanakkor politikai kapcsolatokkal rendelkező és széles látókörű ember is volt. A szerző szerint a betyár a tizenkilencedik század második felében nem is futhatott be más pályát, mint amire ítéltetett; a szeged-alsótanyai rideg pásztorvilágban, írni-olvasni nem tudóként más útra nem léphetett.

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ. *A Masszi Kiadó Budapesten 2006-ban jelentette meg Kunkovác László Táltoserő című, orosz és angol nyelvű összefoglalókkal ellátott, 114 oldalas könyvét.* • *A budapesti Moholy-Nagy Művészeti Egyetem rektora és Doktori Tanácsa Kunkovác Lászlót az iparművészet, a fotográfia fejlesztésében kifejtett, nemzetközileg is kimagasló tevékenységének elismeréseképpen 2007. május 21-én tiszteletbeli doktorrá nyilvánította s őt a tiszteletbeli művészeti doktor (Doctor of Liberal Arts Honoris Causa) cím, vagy a DLA H. C., illetve a DR. H. C. rövidítés használatára jogosította fel.* • *Kunkovác Lászlót, a jeles etnofotográfust szülővárosa, Gyomaendrőd önkormányzata 2007. október 23-án díszpolgárává választotta.*

HETÉNY JÁNOS: „GYÖNYÖRŰ NAGY VONZALOM...” – A KARANCS-HEGYI KISTÁJ MÁRIA-KULTUSZT ÍHLETŐ SZEREPE. Hetény János (1930–), e kötet gyűjtője és összeállítója, Sopronban született és ott is végezte iskoláit. Majd a budapesti tudományegyetem néprajzos hallgatója lett 3 évig, míg a „kor szokása szerint” őt is kizárták mint a rendszer ellenségét. Ezt a határozatot 1990 után érvénytelenítették. A párhuzamosan végzett teológiai tanulmányok végén 1955-ben a győri egyházmegye szolgálatára pappá szentelték. Nagyon igényes munkakörei miatt csak nyugdíjba vonulása után folytathatta néprajzi munkáját. Bálint Sándorral azonban három évtizeden át folyamatosan kapcsolatban maradt. A szegedi vallási

néprajzi konferenciáknak ismételt előadója lett, és szócikkeket írt az új Magyar katolikus lexikon számára. Önálló munkái: *A győri Vérrel Könnyező Szűzanya kultusztörténete* (2000), *Nagyboldogasszony virrasztása. – A Karancs-hegyi búcsú* (2000) e kiadónak sorozatában, valamint *Alkonyattól virradatig* (2002) saját kiadásában. Megjelenés előtt áll a *Magyarok Máriája* című munkája a hazai népi Mária-tiszteletről. (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 15. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2006. 184 old.)

CIGÁNYNÉPRAJZI TANULMÁNYOK. *A Kalyi Jag Roma Művészeti Egyesület 2006. szeptember 13. és 16. között gazdag kulturális programmal ünnepelte megalapításának 15. évfordulóját. Ennek keretében 13–14-én a budapesti Kalyi Jag Nemzetiségi Szakiskolában Roma Néprajzi Konferenciát tartottak, amelynek alábbi előadásai a Napút című folyóiratban (2006. 9. sz.) jelentek meg. Voigt Vilmos: A honi cigány néprajzi kutatás nagy nemzedéke; Ujváry Zoltán: Testvért láttak benne – Wlilocki Henrik cigány néprajzi munkásságának áttekintése; Prónai Csaba: Egy újító utóélete – Wlilocki Henrik reneszánsza Nyugat-Európában; Hála József: A cigányprofesszor [Herrmann Antal]; Soós István: „Pártfogónk és királunk” – József főherceg romológiai kutatásai és reformjai a cigányság társadalmi-kulturális beilleszkedéséért; Bencsik János: A gyulai Erkel Ferenc Múzeum roma gyűjteménye; Bódi Zsuzsanna: Magyarországi cigánymesterségek; Kovalcsik Katalin: A folklórzeenétől a rockoperáig – A Kalyi Jag jelentősége és helye a magyarországi és európai cigány népzenei együttesek között. • Pócsik Andrea Válogatott cigányképek – Cigányábrázolás a magyar játékfilmekben a hatvanas évektől napjainkig című tanulmánya a Tabulában (2006. 2. sz. 241–285. old.) olvasható.*

WASS ALBERT: AZ ERDÉLYI MAGYAR NÉPMŰVÉSZET. Wass Albert eredetileg angol nyelven írott és megjelent, az 1980-as években összeállított, gazdagon illusztrált, fenti című könyvét (48 old.) 2006-ban a pomázi Kráter Műhely Egyesület jelentette meg. Fordította: Kovács Attila Zoltán.

UJVÁRY ZOLTÁN. Ujváry Zoltán, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének professor emeritusa 2006–2007-ben az alábbi elismerésekben részesült: Brassai Művészeti Díj (*A Brassai Sámuel Gimnázium és Műszaki Szakközépiskola Jövőjéért Alapítvány Kuratóriuma és a Brassai Galéria vezetője, Debrecen, 2006*); Pro Cultura Szatmári Múzeum (*Szatmári Múzeum, Mátészalka, 2006*); A Bölcsészettudományi Kar Emlékérme (*Debreceni Egyetem, 2007*); Az év Legnépszerűbb Oktatója (*Debreceni Egyetem, 2007*); Mátészalka város díszpolgára (*2007*); A Magyar Népi Kultúra Kutatásáért (*Györffy István Néprajzi Egyesület, 2007*); e kitüntetés átadása alkalmából a Néprajzi Látóhatárban [2006. 3–4. sz. 47–53. old., a függelékben publikációs jegyzék 2002–2006. nov.] Viga Gyula tollából jelent meg őt méltató írás). • Vitéz Ferenc A mecénás professor emeritus – Ujváry Zoltán 75 éves című könyve Debrecenben 2007-ben jelent meg 96 oldal terjedelemben.

CSEH TAMÁS: CSILLAGOKKAL TÁNCOLÓ KOJOT. E címmel és a *Síksági indián mesék* alcímmel jelentette meg a dunaszerdahelyi Méry Ratio Kiadó 2006-ban Cseh Tamás 120 oldalas válogatását. A kötetet a dalszerző-előadóművész fia, Cseh András különleges festményei illusztrálják. • A könyv megjelenése alkalmából a *Magyar Nemzet* (2006. dec. 23. 27. old.) egy Lukács Csaba által készített interjú közölt Harmadik levél – Cseh Tamás az indián táborokról, a fehér holmikról és a régi ünnepek énekeiről címmel. • A könyvben olvasható mesék Cseh Tamás felolvasásában 2007-ben lemezen is megjelentek.

ELHUNYT ZSÓK BÉLA. 2006. szeptember 28-án elhunyt Zsók Béla, a Dévára települt bukovinai székelyek leszármazottja és jeles kutatója. • *A Honismeretben* (2007. 5. sz. 96–97. old.) Fábian Margit közölt róla megemlékezést.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ÉS A NÉPHAGYOMÁNY. Tiszafüredi emlékek a garabonciás Csokonairól és más történelmi alakokról címmel Szilágyi Miklós az *Ethnicában* (2006. 3.

sz. 97–98. old.) közölt dolgozatot. • Kissné Kovács Adrienne Csokonai, a diákköltészet és a folklór című cikke, amely eredetileg az *Irodalomismeretben* (2005. 2. sz. 8–11. old.) jelent meg, a szerző *Mi marad? – Irodalmi és néprajzi tanulmányok, esszék* (Bp., 2006. 62–67. old.) című kötetében is olvasható. • Lukács László *Csokonai a néphagyományban* címet viselő, 124 oldalas könyvét a budapesti Ráció Kiadó jelentette meg 2007-ben. „A történeti mondák hősei néha nem történelmi személyiségek (királyok, hadvezérek), hanem irodalmi nagyságok, akik sokszor természetfeletti erővel ruház fel a népi fantázia. Csokonai Vitéz Mihályról és Petőfi Sándorról számos mondát, anekdotát, sőt, mesét is őriz a magyar elbeszélő hagyomány. Műfajilag a hozzájuk fűződő elbeszélések túlnyomó többsége anekdota, kisebb részben, kivált Csokonai esetében, hiedelemtörténet, hiedelemmonda. A Csokonairól szóló mondák mágikus erővel rendelkező embernek: táltosnak, garabonciás diáknak mutatják be a költőt. [...] Csokonai alakja nem csupán népünk elbeszélő hagyományában, hanem a tárgyalkotó népművészetben is megjelenik” – minderről és még számos, Csokonaival kapcsolatos érdekességről szól Lukács László új, olvasmányos kötete, amely egyaránt számíthat a kutatók és a széles olvasóközönség kitüntetett figyelmére.

KEPÉNÉ BIHAR MÁRIA–LENDVAI KEPE ZOLTÁN: A HETÉSI NÉPI TEXTILKULTÚRA – KULTURA HETIŠKEGA LJUDSKEGA TEKSTILA. „Kiadványunkban a lendvai Galéria-Múzeum Hetési textilkultúra című kiállításának és ezen keresztül a múzeum textilgyűjteményének részletesebb bemutatására vállalkozunk, mindezzel emléket állítva a téma egyik legelkötelezettebb és felkészültebb, nemrégiben elhunyt kutatójának, Dr. Kerecsényi Editnek” – olvashatjuk a tartalmas, gazdagon illusztrált és szép kivitellű kiadvány szerzői bevezetésében (8. old.). (Lyndvamuseum I., Galéria-Múzeum, Lendva, 2006. 124 old.)

ÉRZÉK ÉS A VALLÁS. Ezzel a címmel tartották meg a 8. Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciát 2006. október 5–6-án. A programban a tapintás, az izlelés, a hallás, a szaglás, valamint a látás és a vallás kapcsolatát taglaló előadások hangzottak el.

CSÁKY KÁROLY ÚJ KÖNYVEI. Fénykép és paraszti kultúra. (Egy nyelvhatár menti közösség néprajzi-fotóantropológiai vizsgálata) (*KT Könyv- és Lapkiadó KFT., Komárom, 2006. 282 old.*). Részlet a kötet bevezetéséből (7–8. old.): „A Felvidék néprajzi tájairól az utóbbi időben már több kiadvány is készült. Jelen kötetünkben egy nyelvhatáron települt község, Palást falu népi kultúráját kíséreljük meg bemutatni, elsősorban a fényképek segítségével. A kutatást a paraszti világ valamennyi területére próbáltuk kiterjeszteni, így például az emberélet fordulóira, a jeles napokra, a munkafolyamatokra, a vallásos életre, a templomra és a szakrális kismélekekre, az egyesületekre, a lakásra és a viseletre stb. Természetesen azon területek kapnak nagyobb terjedelmet, melyekkel kapcsolatban a fotóanyag is gazdagabb. A fotókhoz a legtöbb esetben szövegértelmezéseket kapcsolok, megpróbálom azok »életét« is nyomon követni. A fényképet úgy is dokumentálom, hogy – amennyiben lehetséges – időbe helyezem azt, feltüntetem a rajta látható személyek adatait, jelzem a fotós nevét stb. Az anyag feldolgozása, illetve a néprajzi leírás a vonatkozó irodalom figyelembevételével történik. Igyekszem az érintett település lehető legteljesebb képanyagát bemutatni a legrégebb hozzáférhető fotótermékektől a napjainkig készült felvételekig. A képek esetünkben már a 20. század elejétől dokumentálják a kisközség kultúráját. Ezeket egyrészt a családi gyűjtemények, a palásti falumúzeum, a Néprajzi Múzeum, a Barsi Múzeum és saját archívumom őrzi. Köztük találunk felvételeket Manga Jánostól és Györffy Istvántól, a helybeli tanítóktól és nemesemberektől, akárcsak a faluból származó vándorfotósoktól vagy a közeli fotóműhelyek mestereitől.” • Szécsénykovácsitól Zalabáig. Tizenöt Ipoly menti falukép (*Madách-Posonium, Pozsony, 2007. 136 + 16 old.*). A szlovákiai magyar néprajzkutató tizenöt kis felvidéki falu leírását tartalmazó munkája a településeket komplex módon mutatja be, azaz kitűnően ötvözi a helytörténeti és néprajzi leírásokat, elvezet a leírt falvak múltjától a jelenig, s egyúttal egyfajta jövőképet is felvázol számukra.

MUSEUM HUNGARICUM 1. – A SZLOVÁKIAI MAGYARSÁG TÁRGYI EMLÉKEI ÉS AZOK MÚZEUMI DOKUMENTÁCIÓJA. Danter Izabella szerkesztésében, a Mátyusföldi Muzeológiai Társaság kiadásában jelent meg a fenti című tanulmánykötet (Boldogfa, 2006. 144 old.), amely három tudományos konferencia (2003, 2004, 2005) előadásait tartalmazza magyar nyelven, angol összefoglalókkal (készült egy szlovák nyelvű változata is). • A kiadványról a *Magyar Múzeumokban* (2007. 2. sz. 55. old.) Selmeczi Kovács Attila közölt recenziót. • Lásd ehhez Danter Izabella A szlovákiai magyar muzeológusok konferenciáiról című írását (uo. 17. old.).

A DÉLVIDÉK TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA. 2006. november 17-én Nyíregyházán, a helyi főiskola Földrajzi Tanszéke és a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztálya, a Nyíregyházi Földrajzi Napokhoz kapcsolódva, A Délvidék történeti földrajza címmel tudományos konferenciát rendezett. Az elhangzott előadások az üléssel azonos címmel, Kókai Sándor szerkesztésében jelentek meg. (Történeti Földrajzi Tanulmányok 9., Nyíregyháza, 2006. 314 old.)

KERÉKGYÁRTÓ ADRIENNE HALÁLA. 2006-ban meghalt Újvári Béláné Kerékgyártó Adrienne, temetése augusztus 22-én volt a budapesti Farkasréti temetőben. • A *Honismeretben* (2006. 6. sz. 107–108. old.) Simor Ferencné Bokody Éva búcsúzott el tőle. • A több mint száz évet megélt néprajzkutató munkásságának bemutatására folyóiratunk hasábjain még visszatérünk.

HALÁSZ PÉTER: A MOLDVAI MAGYAROK HAGYOMÁNYOS ÁLLATTARTÁSA. Moldvában az állattartásnak történelmileg kialakult, és még ma is érvényesülő jelentősége van a csángómagyar lakosság életében. A tartásmód archaikus vonásokat őriz, több helyen széles körben számon tartott, magas színvonalú állattenyésztést folytattak. A néprajzi szakirodalomban mégis igen kevés anyagot találunk a moldvai csángómagyarok hagyományos állattartásáról. Ez a kötet sem vállalkozhat a hiányosságok teljes körű pótlására, de megkíséreltem, hogy a csángók körében négy évtizede végzett gyűjtéseim és a témakörben megjelent gyér számú, de mégsem jelentéktelen publikációk alapján összefoglaljam a moldvai magyarok hagyományos állattartására vonatkozó ismereteket. Mint az anyagi kultúra legtöbb területe, a paraszti állattartás világa sem köthető etnikai csoportokhoz, bár esetenként erre is nyílik lehetőség. Az egykori Etelközben élő románok és csángómagyarok hasonló állatfajtákat, típusokat tartottak; istállóik, eszteniáik, de még lőcsős szekereik, hámformáik sem különböznek számottevően. Az állattartásban mutatkozó etnikai sajátosságok inkább a szervezettségben, a színvonalban, az összetételben – sokszor csak áttételesen – ismerhetők fel. Emellett főként arra törekedtem, hogy bemutassam azt a szoros és tanulságos kapcsolatot, ami a hagyományos rend szerint érző, gondolkodó és munkálkodó ember, valamint a munka- és bajtársat jelentő állatok között célszerűsége, nemegyszer kölcsönös szeretetre alapulva kialakul és működik. Az olvasók megértését kérve bocsátom újjára a moldvai csángómagyarok szellemi kincsének ezt az emlékkönyvét, azzal a reménnyel, hogy előbb-utóbb beépül a magyar állattartó kultúra ismeretanyagának nagy és méltán jelentős tárházába. (HALÁSZ PÉTER) (General Press Kiadó, Bp., 2007. 504 old.)

TÍZÉVES A SZLOVÁKIAI FÓRUM KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET. A Fórum Kisebbségkutató Intézet, megalapításának 10. évfordulója alkalmából *Szlovák-magyar kapcsolatok: hogyan tovább?* címmel nemzetközi tudományos konferenciát és ünnepi ülést rendezett Somorján 2006. december 7–8-án. • A tízéves intézményről a *Népszabadság* Szilvássy József tollából közölt cikket (Fogalomná lett csallóközi műhely. 2007. jan. 7. 10. old.).

HOLLÓ SZILVIA–SZULOVSKY JÁNOS (SZERK.): AZ ANYAGMŰVESSÉG ÉVEZREDEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN. 2001 októberében vetődött fel a gondolat: jó volna néprajzosok, történészek, levéltárosok, régészek és az ásványi nyersanyagok történetének kutatói részvételével közös tudományos tanácskozást rendezni egy-egy iparág múltjáról. A javaslatot

támogató egyetértés fogadta, hiszen az ilyen alkalmak remek lehetőséget nyújthatnak az egyes tudományágak legújabb eredményeinek kölcsönös megismerésére, s erősíthetik az interdiszciplináris szemléletet. Ráadásul e szimpóziumok kötetbe rendezett anyaga nemcsak a szakemberek, hanem az érdeklődő nagyközönség tájékoztatását is jól szolgálhatja. Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága az Archaeometriai és Iparrégészeti Munkabizottsággal karöltve e megfontolások alapján rendezte meg Budapesten 2004 áprilisában Az anyagműveltség évezredei a Kárpát-medencében című első közös konferenciáját. E tanácskozás írásos változata mozaikosságával együtt is hiánypótló kerámia-történeti áttekintést nyújt a rézkortól egészen napjainkig a Kárpát-medence anyagi kultúrájának e jelentős szeletéről. (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 1. MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága–Archaeometriai Munkabizottsága, Budapest–Veszprém, 2006. 204 old.)

KÖNYVEK A VÁSÁROKRÓL. Nagy Janka Teodóra és Szabó Géza szerkesztésében, a Honismereti Egyesületi Kiskönyvtár című sorozat 2. darabjaként megjelent a *Vásárok világa I.* címet viselő tanulmánykötet (Szekszárd, 2006. 158 old.). • A váci Tragor Ignác Múzeum kiállítást rendezett a város vásáraitól, amelyet a helyi Görög templomban (2006. július 16.–szeptember 3.) és az aszódi Petőfi Múzeumban (2007. szeptember-október) láthattak az érdeklődők. Ebből az alkalomból látott napvilágot a „Kettőn áll a vásár...” – Igény- és készletváltás a váci vásárok – országos állat- és kirakodóvásár, búcsúvásár, népművészeti kirakodóvásár – árukiállításában (szerk.: Csukovits Anita, Vác, 2007. 72 old.) című, szép kivitelű, gazdagon illusztrált könyv.

CIGÁNYZENÉSZEK. A budapesti Fekete Sas Kiadó 2006-ban kiadta Markó Miklós Czigányzenészek albuma című könyvét. Az 1896-ban, a millennium évében megjelent album hasonmás kiadása híven mutatja be, milyen társadalmi megbecsülésben részesültek a 19. században a cigányzenészek, primások. • Életének 54. évében, 2007. szeptember 18-án Budapesten elhunyt ifj. Járóka Sándor, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével kitüntetett kiváló primás, hegedűművész. Temetése több száz zenész és több ezer tisztelő részvételével szeptember 26-án volt Budapesten, a rákoskeresztúri Újköztemetőben.

VALLÁSI NÉPRAJZ 13. A Magyarországi Evangélikus Egyház Néprajzi Munkabizottsága, az ELTE Folklore Tanszéke és az MTA–ELTE Folklor Szövegelemzési Kutatócsoportja kiadásában, Veres Emese-Gyöngyvér szerkesztésében megjelent a *Vallási Néprajz 13.* kötete (Bp., 2006. 168 old.), amely az alábbi két tudományos konferencia előadásait tartalmazza: *250 éves a konfirmáció Magyarországon* (Bp., 2005. március 31.–április 1.); „*Teljesedjete be Szentlélekkel...*” – *Áldozócsütörtök és pünkösd az evangélikus közösségekben* (Bp., 2006. május 24.).

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ AZ 1956-OS FORRADALOMRÓL ÉS SZABADSÁGHARCÓRÓL. „Budapest, 1956. október 23. Ma délután már nagyon zibongott a nép a menzán [ELTE Bölcsészettudományi Kar]. [...] A menzán és az egyetemen tartott gyűlésen sok katonatiszt jelen volt. [...] Sajnos én nem vehettem részt a gyűlésen, mert a [néprajzi] szemináriumban Hoffmann Tamással tartottunk volna filmvetítéses előadást »Az istenmezei irtásos gazdálkodásról«. De a forró hangulat a diákokat magával ragadta. Némelyek, Kiss Gabi, Mándoki Laci, Csalog Zsolt feljöttek ugyan érdeklődni, hogy megtartjuk-e az előadást. Tőlük értesültem a gyűlés hangulatáról és a pontokról. Elbeszélésükből s a magam, ebédnél szerzett tapasztalataiból azt szűrtem le, hogy nincs sok esélye a mi előadásunknak, már csak azért sem, mert Hoffmann nem volt sehol. Majd jött Molnár Balázs, ő is elmondta tapasztalatait. Közben az ablakomból néztem a Petőfi-szobor környékét – az idő négy felé járt. Gyülekeztek ott lent az egyetemisták. Majd híre jött, hogy mégis engedélyezték a gyűlést. Erre én azt mondtam a jelenlévőknek: »Nem lesz előadás. Az irtásos gazdálkodást ma ott lenn, az utcán fogják gyakorolni. Legjobb, ha arra figyelnek, legalább szemtanúi lehetnek, hogyan alkot a történelem«” – így kezdődik Keszti Kovács László 1956-os naplója, amelyben az október 23. és december 31. közötti megfigyeléseit, élményeit és gondolatait rögzítette. A feljegyzései „Az Isten fordítsa tekin-

tetét reánk, a mi népünkre, hazánkra!" címmel a Honismeretben (2006. 6. sz. 3–21. old.) olvashatók.

KISSNÉ KOVÁCS ADRIENNE: MI MARAD? A Magyar Irodalomtörténeti Társaság e címmel, valamint *Irodalmi és néprajzi tanulmányok, esszék* alcímmel Budapesten 2006-ban jelentette meg Kissné Kovács Adrienne 244 oldalas könyvét. A szerző magyar–néprajz–orosz szakon végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen és több mint három évtizede a budapesti Schulek Frigyes Kéttannyelvű Építőipari Műszaki Szakközépiskolában dolgozik.

BENDA GYULÁNÉ VISSZAEMLEKEZÉSEI. *A közelmúltban elhunyt Benda Gyula nagyszüleinek világába kalauzol el minket az Egy váradi úrilány – Benda Gyuláné Imrik Margit emlékezései című könyv (Noran Kiadó, Bp., 2006. 182 old.). A nagymama már a kilencvenedik esztendőn is túl volt, amikor hangszalagra rögzítették visszaemlékezéseit. Ezeket rendezte sajtó alá Sebők Magda, az ifjabb Benda Gyula felesége, a bevezető sorokat pedig még Benda Kálmán vetette papírra, aki már szintén nem élhette meg a könyv megjelenését. Az olvasó hű képet kaphat belőle a 19–20. század fordulójáról, a világháborúk időszakáról, Nagyvárad, Munkács, és a főváros mindennapjairól.*

XÁNTUS-KUTATÁSOK AMERIKÁBAN. Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója a Fulbright Alapítvány pályázatán elnyert kutatói ösztöndíjjal 2006. március 10-től július 6-ig Xántus János életével és munkásságával kapcsolatos kutatásokat végzett az Amerikai Egyesült Államokban. Ennek eredményeiről számol be a fenti című cikkében (*Földrajzi Múzeumi Tanulmányok* 15. sz. 2006. 89–91. old.).

SZÉLMALMOK, SZÉLERŐMŰVEK. *Egy képes album látott napvilágot, mely a jelenleg még álló és többségében megmentésre váró szélmalmokat mutatja be. Az összehasonlítás kedvéért az olvasó láthat néhány külföldi szélmalomról készült képet is ebben a kiadványban, mely a malmok eme típusának „leszármazottjaival” zárul, azaz a magyarországi szélkerekek (szélerőművek) fotóival. (Kádár Péter: A szélmalmoktól a szélerőművekig. Szélerőgépek Magyarországon. Új Mandátum Kiadó, Bp., 2006. 175 old.)*

ERDÉLY NÉPRAJZI MÚZEUMA. 2006 végén Erdély Néprajzi Múzeumában (Kolozsvár) olyan kiállítást nyitottak meg, amelynek létrehozásában magyar szakemberek is részt vettek. Az International Council of Museums Román Bizottsága által a 2006-os év legjobb állandó néprajzi kiállításának nyilvánított tárlatról részletesebben lásd Pozsony Ferenc írását a *Magyar Múzeumok* 2007. 2. számában (10–11. old.).

HADIKFALVA FALUKÖNYVE. *A Néprajzi Múzeum forráskiadványait tartalmazó Fontes Musei Ethnographiae sorozat kilencedik darabjaként Hadikfalva falukönyvét (1799–1874) vehetik kézbe az érdeklődők. Az egykori bukovinai székely település falujegyzőkönyvét a Országos Levéltárban őrzik és mintegy 280 szöveget tartalmaz. Ezek eseményeket, szóbeli megállapodásokat rögzítenek, szerződés-jellegűek, érvényességi idejük van. A falukönyv adatainak értelmezéséhez az anyakönyvek, a szóbeli és az írott emlékezet adatait is felhasználta a kötet közreadója, a kísérőtanulmány szerzője, a maga is bukovinai székely gyökerekkel bíró Forrai Ibolya. A kiadványt időrendi, név- és helynévmutató, valamint szómagyarázatok teszik még teljesebbé. (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2006. 290 old.)*

SZÉKELYFÖLD FALVAI A HUSZADIK SZÁZAD VÉGÉN. A *Háromszék* (1998), a *Csik-, Kászon- és Gyergyószék* (2000) és az *Udvarhelyszék* (2003) kötet után 2006-ban elkészült Sepsiszéki Nagy Balázsnak a Székelyföld falvait bemutató IV., befejező kötete, a *Marosszék, Aranyosszék*. Az Orbán Balázs nyomdokaiban járó szerző tíz év alatt barangolta be szülőföldjét, a Székelyföldet a célból, hogy ott minél teljesebb képet rögzítsen a falvak társadalmáról, etnikai és vallási megoszlásáról, gazdálkodásáról, kézművességéről, szokásairól stb.,

valamint hogy leírja a történelmi emlékeket, természeti értékeket és erőforrásokat is. (Nap Kiadó, Bp., 2006. 472 old.)

SCHMIDT ÉVA. *Az MTA Nyelvtudományi Intézete Finnugor Osztályának kiadásában, Sipos Mária szerkesztésében, a Schmidt Éva Könyvtár 2. köteteként 2006-ban megjelent a Nyelv, nyelvjárás, irodalom – Schmidt Éva szakdolgozata és versfordításai című kötet, amelyet a Finnugor Világban (2007. 3. sz. 25–26. old.) Bíró Bernadett ismertetett.* • *Halmy György filmrendező 2007. január 24-én a budapesti Kolta Galériában bemutatta a Sámánösvényen című dokumentumfilmjét. A film Schmidt Éva (1948–2002) nyelvész és néprajzkutató 1993-ban felvett önvallomására épül, amelyben életéről, az obi-ugor népek folklórjáról, a reinkarnációról és a samanizmusról beszél. Az önvallomást a rendező időnként 1947-es medveünnepi felvételekkel és hanti népköltészeti szemelvényekkel szakitotta meg. (Halmy György Schmidt Éváról korábban készített filmje a Sámánmitosz című volt.)*

FOLKLÓR ÉS IRODALOM. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete új sorozatot indított *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címmel. A folkloristák, a népköltéssel foglalkozó kutatók más tudományzajok képviselőivel együtt keresik a választ, hol a helye, mi a szerepe, jelentősége és milyen a hatása a folklórnak a magyar művelődéstörténetben, mi a viszony a folklór és más művészeti ágak között. A sorozat első kötete az irodalmárokkal közösen tartott konferencia anyagát tartalmazza, melyben a szóbeliség és az írásbeliség kérdéseit, illetve a folklór és az irodalom kapcsolatát járták körül, illetve azt is vizsgálták, hogy mit jelent, ha valamely irodalmi alkotás népköltészeti eredetre vezethető vissza, vagy abból merít ösztönzést, vagy mélyszerkezete arra utal. Az előadások szövegeinek nyomtatott változatait Szemerényi Ágnes szerkesztette össze. (*Folklór és irodalom.* Akadémiai Kiadó, Bp., 2006. 440 old.)

AZ EURÓPAI UNIÓ TILTJA A TRANSZHUMÁLÓ PÁSZTORKODÁST *Olténia egyik leghíresebb juhásza, bizonyos Aron Tanasoiu Brüsszelben kívánta elmondani a pásztorkodás lényegét, mert szerinte az Európai Unió berkeiben nem minden világos e tekintetben. Romániában az EU-csatlakozást követően tiltják például a transzhumálást, mert a közutakon megjelenő nyájak gyakran akadályokat okoznak a közlekedésben, de a romániai juhászok szerint továbbra sem lehet teherautón szállítani az állatokat. (Részletesebben lásd Tibori Szabó Zoltán: Az oltyan pásztor Brüsszelbe készül. Népszabadság 2007. jan. 8. 7. old.)*

ANDRÁSFALVY BERTALAN KITÜNTETÉSE. 2007. január 13-án adta át Glatz Ferenc kuratóriumi elnök a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány idei díjait az MTA budavári Kongresszusi Termében. E magas elismerésben és a vele járó fél millió forintban részesült – mások mellett – Andrásfalvy Bertalan etnográfus, a Pécsi Tudományegyetem emeritus professora.

LUKÁCS LÁSZLÓ: FŐTANÁCSOS, DÍSZPOLGÁR ÉS TISZTELETBELI MESTER. *A Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága etnográfusa, Lukács László számára 2007. január 19-én a főtanácsosi címet adományozta.* • *Zámoly Község Önkormányzatának Képviselő-testülete Lukács László néprajzkutatót, egyetemi tanárt 2007. augusztus 10-én a Zámoly község díszpolgára címmel tisztelte meg.* • *A Fejér Megyei Kereskedelmi és Iparkamara az iparokkal és az iparosokkal kapcsolatos tudományos eredményeinek elismeréseképpen Lukács Lászlót 2007. november 23-án tiszteletbeli mesternek nyilvánította.*

BEKE GYÖRGY (1927–2007). 2007. január 20-án Budapesten, életének 80. évében elhunyt Beke György író, műfordító, újságíró. Elsősorban riporter volt, a szociográfia és a valóságfeltáró irodalom legnemesebb hagyományait követve, faluról falura járva tárta fel Erdély magyarlakta vidékeinek életét úgy, hogy riportkönyveiben felidézte a múltat is. Hosszú pályája során több mint 50 könyvet írt, köztük a szaktudományunk által is számontartott ún. „barangolókönyveit” (*Magunk keresése*, 1972; *Szilágysági hepehupa*, 1975; *Nyomjelző rokonság*, 1978; *Búvópatakok*, 1980; *Boltívek teherbírása*, 1983; *Itt egymásra találunk az emberek*, 1984). • Az

1989 óta Magyarországon élő Beke Györgytől február 1-jén a budapesti Farkasréti temetőben búcsúztak el tisztelői és szülőfalujában, az erdélyi Uzonban február 8-án helyezték örök nyugalomra. • Beke György életét és munkásságát a *Honismeretben* (2007. 1. sz. 108–109. old.) Sebestyén Kálmán mutatta be.

MAGYAR ZOLTÁN ÚJ KÖNYVEI. Magyar Zoltánnak 2007-ben a következő könyvei jelentek meg: Árpád-házi Szent Erzsébet – Történelem, kultusz, kultúrtörténet (*Kairosz Kiadó, Bp., 176 old. + 32 tábla*); Szilágyság mondahagyománya (*Magyar Népköltészet Tára VII., Balassi Kiadó, Bp., 586 old. + 32 tábla*); Amikor még szűk vót a világ... – Mondák és hiedelmek Fülek vidékén (társszerző: Varga Norbert, *Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 326 old. + 16 tábla*).

KITÜNTETÉSEK A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN. Hiller István oktatási és kulturális miniszter *A Magyar Kultúra Napja* alkalmából 2007. január 22-én az Iparművészeti Múzeumban kitüntetésekkel adta át. *Csokonai Vitéz Mihály Alkotói Díj*ban részesült – mások mellett – Szabadi Mihály néptáncgyűjtő, a sióagárdi együttes vezető koreográfusa; *Csokonai Vitéz Mihály Közösségi Díj*at kapott – mások mellett – a zanyi Bokréta Néptáncgyűjtés, a mezőtúri Szivárvány Citerazenekar és a Zala Megyei Népművészeti Egyesület.

KIÁLLÍTÁS A BALATONHOZ KAPCSOLÓDÓ TÁRGYAKBÓL. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban 2007. január 26-án nyílt meg a *Zsákmány – Tárgyak és vágyak a Balatonon című kiállítás, mely a közelmúlt, illetve napjaink balatoni zsákmányszerzési módjait, eszközeit mutatja be. E tárlat (is) a Néprajzi Múzeum által meghirdetett Kiállítási Dominó címet viselő programsorozat része.*

PAPP JÓZSEF HALÁLA. Életének 78. évében, 2007. február 5-én Szombathelyen meghalt Papp József etnográfus, a néprajztudomány kandidátusa, nyugalmazott egyetemi tanár. Temetése március 31-én volt szülővárosában, Tiszacsegén. • Nagy Bertalan Dr. Papp József (1928–2007) című megemlékezése a *Csegei Hírmondóból* (2007. február 21.) átvéve az *Ethnicában* (2007. 3. sz. 93. old.) jelent meg, Paládi-Kovács Attilának és Balázs Géának a temetésen elmondott búcsúbeszédeit folyóiratunk e számában közöljük.

BŐVÜL A SÓSTÓI MÚZEUMFALU. Még az idén megkezdődik az ország második legnagyobb skanzenjeként számon tartott Nyíregyháza-sóstógyógyfürdői Múzeumfalu hiányzó gazdasági épületeinek kialakítása. Az épületegyüttes az év végéig egy régi fényképész-műhellyel, egy szikvízgyártó kisüzemmel, valamint a híres szatmári szilvapálinkát készítő régi tarpai szeszfőzdével egészül ki – jelentette be az igazgató, Páll István. A 19. századot visszaidéző, közel száz népi építménnyel rendelkező skanzenből hiányzik még egy nyári konyha, egy istálló, egy juhórály és egy magtár. (MTI, 2007)

A HATVANÉVES SEBŐ FERENC KÖSZÖNTÉSE. 2007. február 5-én nagyszabású koncerten köszöntötték egykori zenésztársai, az ifjú kollégák és a Magyar Állami Népi Együttes táncosai a budapesti Művészetek Palotájában a 60 éves Sebő Ferenc népzenekutatót, zeneszerzőt, előadóművészt, a tánccházmozgalom egyik elindítóját, a Hagyományok Háza szakmai igazgatóját. A zeneszerzői és előadói munkásságból szinte teljes képet adó, nagy sikerű rendezvényen az ünnepelt is fellépett.

HALÁLOS ÖRDÖGÜZÉS Egy kelet-romániai ortodox papot és négy apácát ítélték börtönbüntetésre 2007 februárjában, mivel két évvel ezelőtt halállal végződött egy ördögűző szertartás. A nagy port kavart bűncselekmény ügyében indított vizsgálatok kiderítették, hogy az áldozatul esett nővér skizofréniában szenvedett, s emiatt voltak „furcsa” rohamai.

KÉT TÁJSZÓTÁR. 2007-ben a budapesti Nap Kiadó megjelentette Tóth Imre *Palóc tájszótárának* második, javított és bővített kiadását, a pozsonyi Madách-Posonium pedig kiadta Gágyor József *Tallósi szótárának* két kötetét.

TÓTH JÁNOS (1934–2007). 2007. február 24-én, 72 éves korában meghalt Tóth János, a jászberényi Jász Múzeum 36 éven át (1958–1994) köztisztviselőként álló és elismert igazgatója. • *A Magyar Múzeumokban (2007. 1. sz. 60. old.)* H. Bathó Edit, az intézmény jelenlegi vezetője búcsúzott el tőle.

„**SÁMÁNOK**”. „Kis híján rosszul sült el a Magyarok Világszövetsége és az egi Hun Fokos Szövetség szombati szertartása, amelyen az Óföldrék mellett, nagy mélységben lévő gázmezőt jelképesen lefoglalták a magyarság számára. A rítust vezető sámán [Pócs Alfréd, civilben az egi Markhot Ferenc Kórház ortopéd sebésze] ugyanis az első cölöp leverése után rossz irányba indult el, s az óramutató járásával ellenkező irányba vitte a második karót. Szerencsére a mintegy hatvanfős »tömeg« résen volt, egyszerre tucatnyian kiabáltak rá az irányt tévesztett sámánra. Értetlenkedésem láttán egy férfi kisegített tudatlanságomból: aki szembehalad az idővel, a halál útjára lép.” – így kezdődik B. Papp László Sámán a gázmezőn című cikke, amely a *Népszabadságban* (2007. febr. 26. 4. old.) olvasható. • „Az idén 720 ezren döntöttek úgy, hogy adjuk egy százalékaival egyházakat támogatnak. Az így befolyt mintegy 4,1 milliárd forintot – a korábbi és a mostani kormány nagyvonalúságának köszönhetően – a költségvetés állami kiegészítés gyanánt a többszörösére növeli. Az egyházak száma is gyarapszik: öt éve 103 egyház működött Magyarországon, ma már 144. Ebből hét új keletű, most először indulhatott az adószázalékokért folyó versenyben. [...] Az egyszázalékos felajánlásokban részesült szervezetek között számos olyat találni, amelynek irányultságát az elnevezés alapján nehéz lenne pontosan meghatározni. [...] Mintegy ötszázan, több millió forinttal támogatták az Árkádia Fényei-nek Spirituális Egyházát. Ez a szervezet egyebek mellett »megszálló lényektől« való megszabadítást, ördögűzést, tűzönjárást kínál szolgáltatásként. Küldetése szerint az egyház hisz Jézus Krisztus eljövételében, ugyanakkor sámánünnepet is szervez. (A jelentkezők ötezer forintért »sámánvacsorát« kapnak, és részt vehetnek a kultikus eseményen. Zene, tánc, tűz, dob, révület. Mosdási lehetőség lavórban, reggeli a »magaddal hozott tarisznyából« [...])” (Czene Gábor: Furcsa szervezetek az egyházi listán. *Népszabadság* 2007. szept. 15. 6. old.).

SZIGETI JENŐ SCHEIBER SÁNDOR-DÍJAT KAPOTT. Szigeti Jenő adventista lelkész, vallástörténész, egyetemi tanárt a Magyar Köztársaság oktatási és kulturális minisztere 2007. március 3-án Scheiber Sándor-díjjal tüntette ki.

LUX ÉVA HALÁLA. 2007. március 3-án, életének 58. évében meghalt Lux Éva, a Néprajzi Múzeum Közönségszolgálati Osztályának, majd könyvtárának munkatársa, a Néprajzi Múzeum Barátainak Köre titkára. • *A Múzeumi Hírlevélben* (2007. 7–8. sz. 149. old.) Selmeczi Kovács Attila búcsúzott el tőle.

SABJÁN TIBOR: TETŐFEDÉSEK. A budapesti Terc Szakkönyvkiadó Népi Kultúra címet viselő sorozatában 2007-ben megjelent Sabján Tibor *Tetőfedések* című, 168 oldalas könyve. A kötetben a szerző bőséges képanyaggal illusztrálva írja le és tárja elénk az egyes fedésmódok történeti és néprajzi kérdéseit, a fedés készítésének folyamatát, a féltve őrzött fortélyokat és a felhasznált anyagok tulajdonságait. A sokszínű képből kirajzolódik a háza körül szorgoskodó parasztember alakja, aki egyszerűbb építményeit maga fedi be, a specialistáé, akinek tudása már egy szűkebb közösség számára kamatoztatható, a háziiparosé, aki megélhetési forrást talál a fedőanyagok készítésében és értékesítésében, és a mesteremberé, aki a fedési munkákra szakosodott iparos. Az áttekintés nem nélkülözhetette a gyáripari termékek bemutatását sem, hiszen a 19. században már széles körben elterjedtek a tűzbiztos, tartós és sokszor előnyösebb fedőanyagok, amelyek előbb-utóbb kiszorították a korábbi fedési módokat.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ. Vári Fábán László kárpátaljai költő és néprajzkutató kapta 2007-ben a *Ratkó József-díjat*. A kitüntetést a Hangsúly Művelődési és Művészeti Alapítvány egyhangú titkos szavazással ítélte Vári Fábán Lászlónak. A tíz esztendeje létrehozott díj az alapítók szándéka szerint az ország keleti feléhez kötődő, de alkotásaikkal a provincializmus fölé emelkedő, európai értékeket teremtő alkotókat jutalmazza. Olyanokat, akiknek esztétikai teljesítménye Ratkó Józseféhez hasonlóan kiemelkedő, erkölcsi elkötelezettsége pedig megkérdőjelezhetetlen. • Az ungvári Intermix Kiadó a Kárpátaljai Magyar Könyvek címet viselő sorozatában jelentette meg Vári Fábán László *Vannak ringó bölcsők – Kárpátaljai népballadák* (100 old.) című kötetét.

B. NAGY MARGIT HALÁLA. *Életének 79. évében, 2007. március 4-én Budapesten meghalt Benkőné Nagy Margit művészettörténész. A kolozsvári Házsongárdi temetőben óriási részvét mellett, a református egyház szertartása szerint, március 13-án helyezték örök nyugalomra.*

VOIGT VILMOS ÚJ KÖNYVÉNEK BEMUTATÓJA. Voigt Vilmos *A vallás megnyilvánulásai – Bevezetés a vallástudományba* (Timp Kiadó, Bp., 2007) című új könyvét a budapesti Ráday Könyvesházban 2007. március 6-án Szigeti Jenő egyetemi tanár mutatta be.

KUBINYI ANNA GOBELINJEI SZÉKELY MOTÍVUMOKKAL. „A székelyek életigenlése fogta meg Kubinyi Annát a székely kapuk mintájában majd öt évvel ezelőtt. Azóta, ezt a formakincset beemelve művészetébe, a világ számos pontjára jutatta el üzenetét gobelinjein keresztül, amelyek az ősi erdélyi hagyomány enyészetére is felhívják a figyelmet. A sorozat az utóbbi hónapokban spontán szerveződött erdélyi turnén kering. A művekről és sikerükről az alkotóval beszélgettünk.” (Lásd Sashegyi Zsófia: *A szívük szerint igazakkal. Kubinyi Anna textilművész tiszta forrásból merít. Erdélyi sorozata a bartóki ars poeticára rimel. Magyar Nemzet 2007. márc. 13. 15. old.*).

KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-E ALKALMÁBÓL. 2007. március 15-én, nemzeti ünnepünkön Horváthné Kriza Ildikó néprajzkutató, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének nyugalmazott főmunkatársa és Örsi Julianna néprajzkutató, a türkevei Finta Múzeum igazgatója a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (polgári tagozat), Birinyi József néprajz- és népzene kutató, előadóművész, a budapesti Média Flash Kft. Reklámiroda filmrendezője pedig a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (polgári tagozat) kitüntetésben részesült.

KEMECSI LAJOS: MŰKERESKEDELEM ÉS NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA. „Néprajzos muzeológusként különösen az utóbbi három év során kerültem élénkebb kapcsolatba a hazai néprajzi műkereskedelemmel. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Felföldi mezőváros tájegység felelős muzeológusaként irányítottam a szükséges tárgygyűjtések és tárgyvásárlások feladatait” – írja Kemecsi Lajos fenti című, figyelemre méltó, a Magyar Múzeumokban (2007. 2. sz. 57–59. old) olvasható cikkének bevezetőjében.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: IPARI TÁJ – GYÁRAK, BÁNYÁK, MŰHELYEK NÉPE A 19–20. SZÁZADBAN. A klasszikus kapitalizmus korában (1848–1945) a magyar társadalom – létszámát és jelentőségét tekintve – egyre növekvő alkotórészévé vált a modern gyáripari munkásság, miközben a középkori céhes hagyományokra visszatekintő kézműves kisipar és a nagy múltú ércbányászathoz csatlakozó szénbányászat tömegei is egyre növekedtek. Ez a kötet az ipari foglalkozások, illetve azok létalapján élő társadalmi rétegek, szakmai csoportok közösségi hagyományait örökíti meg. Az életviszonyok folyamatos változását felmutatva írja le a munkahelyi szervezet, a szakmai és a lakóhelyi, családi, szomszédosági kapcsolatok jellemző vonásait. Tárgyak, szerszámok, munkafogások, szakszavak érzékeltetik a velük dolgozók mindennapjait. „Öreg szakik”, nagy tudású mesterek, világot járt céhlegények, tizenéves inasok sorsa sejlik fel az etnográfiai leírásokból. Ez a kötet nekik, a hajdan volt műhelyek, a régi gyárak, bányák népének állít emléket. „Posztindusztriális”-nak is mondott korunkban ez a könyv

mindenkinek ajánlható, akit érdekel az ipari táj és társadalom múltja, kultúrája és hagyományvilága. (Akadémiai Kiadó, Bp., 2007. 328 old.) • A kötet a Magyar Néprajzi Társaságban is megvásárolható.

INCZE LÁSZLÓ (1928–2007). *Életének 79. évében, 2007. április 2-án Kézdivásárhelyen elhunyt Incze László tanár, helytörténész, muzeológus, a város múzeumának alapító igazgatója, a párját ritkító céhtörténeti gyűjtemény létrehozója. Kutatásainak középpontjában Kézdivásárhely története, az árucserében betöltött fontos szerepe, a városban üzött céhes és nem céhes iparágak vizsgálata állt. • A Magyar Múzeumokban (2007. 2. sz. 54. old.) S. Lackovits Emőke, a Múzeumi Hirlevélben (2007. 7–8. sz. 148. old.) pedig Cserey Zoltán közölte róla megemlékezést.*

MAGYAR ÖRÖKSÉG, 2007. Az állampolgári javaslatok alapján megszavazott *Magyar Örökség* elismerést, kítüntető címet 2007-ben – mások mellett – Kóka Rozália népi előadóművész, mesemondó; valamint az 1969-ben megindult *Röpülj, páva!* népzenei mozgalom és életre hívója, Vass Lajos kapta meg.

GALAMBOS FERENC IRÉNEUSZ HALÁLA. *Életének 87., szerzetességének 69. évében, 2007. április 2-án Pannonhalmán meghalt Galambos Ferenc Iréneusz O. S. B., a legmagyarabb burgenlandi község, Alsóőr nyugalmazott plébánosa, a felsőörségi magyarság szószólója, mindenese, ügyeinek önzetlen képviselője, aki egész életével és munkásságával a kereszténységet és a magyarságot szolgálta, akár tanításról, akár kiadványkészítésről, akár iskolaszervezésről vagy nyelvápolásról, a hagyományok megmentéséről és továbbadásáról legyen szó. Temetése április 11-én volt Pannonhalmán, a Boldogasszony-kápolna kriptájában. • A Magyar Múzeumokban (2007. 2. sz. 53–54. old.) S. Lackovits Emőke, a Honismeretben (2007. 4. sz. 113–114. old.) pedig Radics Éva emlékezett meg róla.*

PETERCSÁK TIVADAR AZ MTA DOKTORA. Petercsák Tivadar *A közbirtokosság – Az erdő- és legelőközösségek történeti formái Észak-Magyarországon* című doktori értekezését 2007. április 13-án az MTA székházának Nagytermében védte meg. Az opponensek Bánkiné Molnár Erzsébet, Oroszi Sándor és Szilágyi Miklós voltak.

KONFERENCIA A TISZTÁLKODÁSRÓL. *Az ELTE Néprajzi Intézete, az MTA Néprajzi Kutatóintézete, a Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztálya, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közös szervezésében került sor az angyalföldi József Attila Művelődési Központban 2007. április 16–17-én arra a tudományos konferenciára, mely a „Meg is mosakodjál” címet viselte. Ennek keretein belül több, eddig kevésbé, vagy egyáltalán nem kutatótt témában tartott előadás volt hallható, mint például a népi higiénia, tisztaság, tisztálkodás, a testről alkotott kép, a szappan története, a fürdőkultúra vagy éppen a női szőrtelenítés. E rendezvényen mutatták be Juhász Katalin Meg is mosakodjál – Magyar népi tisztálkodási szokások a 20. században (Timp Kiadó, Bp., 2007. 240 old.) című könyvét is.*

SZILÁGYI MIKLÓS: BÁTAI HALÁSZAT. Tartalmas és tetszetős kis kötetekből álló sorozatot indított útjára a Bataéért Egyesület 2005-ben *Múltunk Cserepei – Batai Helytörténeti Füzetek* címmel. A sorozat 3. darabjaként 2007-ben látott napvilágot Szilágyi Miklós fenti címet viselő munkája.

DIALEKTUS FILMFESZTIVÁL. *2007-ben is megrendezték a Dialektus európai dokumentum- és antropológiai filmfesztivált, melyre 28 országból 322 alkotást neveztek. A fővárosi Marczibányi Téri Művelődési Központban ez év áprilisában megtartott több napos rendezvény nyitófilmje, az Itt vagyunk című, egy szlovák család történetét mesélte el, amely a második világháború után Belső-Szlovákiából Ruténiába költözött.*

A MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA ÚJ RENDES ÉS TISZTELETBELI TAGJAI. 2007. május 3-án a Magyar Művészeti Akadémia a Magyar Kultúra Alapítvány budai székházában tartotta meg ünnepi közgyűlését, amelyen – egyebek mellett – kihirdették az újonnan megválasztott rendes tagok és tiszteletbeli tagok névsorát. Mások mellett rendes tag lett Móser Zoltán fotóművész; tiszteletbeli tag lett Berecz András mesemondó, énekes; Kobzos Kiss Tamás énekes, zenetanár és Sebestyén Márta énekes.

FINNUGOROK. 2005 nyarán Csepregi Márta, Sipos Mária, Asztalos Erika és Kovács Zsófia két hetet töltött hanti rénpásztorok között. A kutatóútjuk során készített fotókból Egy szibériai expedíció fényképei címmel mutattak be harmincat a zalaegerszegi Göcseji Falumúzeum Foglalkoztató Házában (2007. május 4.–június 9.). A képeket válogatta: Kovács Zsuzsa, a kiállítást megnyitotta: Kerecsi Ágnes. • A Kossuth Kiadó gondozásában 2006-ban jelent meg *Normantias Paulius és Csepregi Márta 14 testvér – Finnugor népek című 166 oldalas kötete* (ism.: Sipos Mária. *Finnugor Világ* 2007. 1. sz. 32–34. old.). *A fotóalbum a Szép magyar könyv 2006 versenyen elismerő oklevelet kapott és Sólyom László köztársasági elnök különdíját is elnyerte. Az alkotók az elismeréseket a 2007. évi Ünnepi Könyvhét nyitónapján vehették át.* • *Hajdú Péter halálának ötödik évfordulójára a Pécsi Tudományegyetem Finnugor Szemináriumuma nemzetközi tudományos üléssel emlékezett 2007. november 9–10-én. A konferenciáról a Finnugor Világban (2007. 4. sz. 27–28. old.) Oszkó Beatrix közölt beszámolót.* • „Szinte hihetetlen, ami a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola egyetemi rangú Uralisztikai Tanszékén könyvkiadásban történik: majdnem két tucat – a finnugrisztika körébe vágó – sorozat jelenik meg a tanszék műhelyének gondozásában, és készülöben van egy minden eddiginél nagyobb szabású kiadványcsoport” – így kezdődik Daniss Győző *Kisebbségek az óriás könyvsorozatban – Kétszáz kötet is születet a finnugorokról című* cikke, amely a *Népszabadságban* (2007. dec. 18. 12. old.) olvasható.

KÓSA LÁSZLÓ AZ MTA RENDES TAGJA. A Magyar Tudományos Akadémia 176. rendes közgyűlését 2007. május 7-én és 8-án tartotta meg. 7-én délután zárt ülésen megválasztották a testület új rendes, levelező, külső és tiszteleti tagjait. Az MTA rendes tagja lett – mások mellett – Kósa László a Benkő Loránd, Borzsák István és Ritoók Zsigmond által írt, alábbi ajánlás alapján: „Cegléden született 1942-ben. Az MTA levelező tagja 1998 óta. Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszéke tanszékvezető egyetemi tanára. Székfoglaló előadását *A magyar néprajz 1945 után* címmel tartotta. Megválasztása óta öt önálló könyvet publikált, két könyvét idegen nyelven is kiadták. Közülük kiemelhető a nemesség alsó rétegét bemutató monográfia (*Hét szilvafa árnyékában*, 2001), valamint egy sokrétű és gazdag tanulmánykötetet (*Nemesek, polgárok, parasztok*, 2003). Magyar és idegen nyelvű tanulmányainak száma meghaladja a negyvenet. Történeti néprajzi vizsgálatokkal, közelebbről a »hosszú 19. század« életmód- és mentalitástörténetével, vallási viszonyaival, valamint tudománytörténettel foglalkozik. Tevékeny résztvevője a szaktudományos közéletnek.”

VENDÉGBARÁT MÚZEUMOK. A közönség döntése alapján a zengővárkonyi Míves Tojás Gyűjtemény és a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum érdemelte ki 2007-ben a Vendégbarát Múzeum címet. A május 10-én lezárult internetes szavazáson több mint ötezen véleményezték a hazai múzeumok tevékenységét.

KODÁLY-EMLÉKPÉNZ ÉS -EMLÉKBÉLYEG. Kodály Zoltán születésének 125. évfordulójára 2007-ben a Magyar Nemzeti Bank ötezer forint névértékű ezüst emlékpénzt, a Magyar Posta pedig kétszáz forint névértékű alkalmi bélyeget bocsátott ki. A Gáti Gábor szobrászművész által tervezett, és törvényes fizetőeszköznek számító emlékpénzen fő motívumként egy fonográf szerepel néhány kottalappal, hátoldalán pedig arcképe, aláírása, születési és halálozási évszáma látható. Az érméből tízezer darab készült, hatezer fényes kivitelben. A négyszázezer példányban kibocsátott emlékbélyegen a tervező, Dudás László grafikusművész a gramofonnál

dolgozó Kodály Zoltán alakját örökítette meg, az alnyomaton kottarészlet és kórus látható. A bélyeghez tartozó alkalmi borítékon Kodály Zoltánt tanítás közben ábrázolták.

DANKÓ IMRE KITÜNTETÉSE. 2007. május 11-én Túrkeve Város Önkormányzata a Finta Múzeum létrehozásának 40. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen a múzeumlapító Dankó Imre nyugalmazott megyei múzeumigazgatót, a történettudományok akadémiai doktorát, címzetes egyetemi tanárt a Túrkeve Városért kitüntetésben részesítette.

VERES LÁSZLÓ: ÜVEGMŰVESSÉGÜNK A XVI–XIX. SZÁZADBAN. A népművészet, a népi tárgyak művészete, a népi iparművész, a kézművesipar, az üvegművesség, az üvegművészet, a forma – a felhasznált anyagismeret – és a funkció zárt rendszerének kultúrtörténetébe enged betekintést ez a jelentős vállalkozás. Fel nem tárt, vagy hiányosan értelmezett izgalmas területet jár körbe ez a tiszta szerkezetű, szép magyar nyelven írt összegzés. A mű szintetizál, és a tudományos összehasonlító elemzés módszerének iskolapéldája. Olyan alaplaj, amely példája és gyökere lehet a Kárpát-medence összetett etnikai, történeti, ipartörténeti viszonyai régóta hiányzó feldolgozásának. Alaplaj, mely ennek a földrajzi egységnek különböző gyűjteményeire és korábbi szekularizált feldolgozásokra támaszkodik. Jelentősége túlmutat a vállalt feladaton, mert szerkezete, feldolgozómódja, az együttműködés megszervezése példaértékű és követhető. (Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2007. 262 old.) • A kötetet az *Ethnicában* (2007. 3. sz. 99. old.) Kovács László Erik ismertette.

BALOGH ISTVÁN HALÁLA. Debrecenben 2007. május 4-én meghalt Balogh István történész-levéltáros, a történettudományok doktora, címzetes egyetemi tanár, volt debreceni és nyíregyházi muzeológus, illetve múzeumigazgató, valamint levéltárigazgató. Temetése május 22-én volt a debreceni Köztemetőben. • A kiváló tudósra a Magyar Nemzetben (2007. máj. 22. 14. old.) Filep Tibor emlékezett, Társaságunk nevében folyóiratunk e számában Szilágyi Miklós búcsúzik tőle.

BARNA GÁBOR VÉDÉSE. Barna Gábor *Csoportszerveződés és egyéni szerepek a népi vallásosságban – Vallási kultúra a 19–20. században az Élő Rózsafüzér Egyesület példáján* című doktori értekezésének nyilvános vitája 2007. május 15-én volt az MTA székházának Kupolatermében. A jelölt Pócs Éva, Voigt Vilmos és Török József opponensi véleménye alapján megkapta az MTA doktora címet.

AZ ÉV MÚZEUMA 2006. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kezdeményezésére és szervezésében 1996 óta minden évben meghirdetett pályázatra, amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bírálóbizottság, 2007-ben hat intézmény adta be anyagát. Az ünnepélyes eredményhirdetésre és díjkiosztásra 2007. május 19-én, a Múzeumok Majálisa megnyitóját követően került sor a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. A pályázat díjazottjai a következő intézmények lettek. Az év múzeuma 2006 kitüntető cím, első kategória (1,5 millió forint): Laczkó Dezső Múzeum (Veszprém); Az év múzeuma 2006 kitüntető cím, második kategória (1,5 millió forint): Matyó Múzeum (Mezőkövesd); az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága és a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíja (300 ezer forint): Hadtörténeti Múzeum (Budapest).

ELHUNYT ID. HAÁZ SÁNDOR. Életének 95. évében, 2007. május 21-én elhunyt id. Haáz Sándor, a székelyudvarhelyi múzeumlapító Haáz Rezső fia, a székelység táncainak és népviseletének kutatója.

VIGA GYULA: GAZDASÁGI KAPCSOLATOK HAGYOMÁNYOS FORMÁI – A FELFÖLD ÉS A MAGYAR ALFÖLD TÁJI KAPCSOLATAINAK NÉPRAJZA. Részlet a kötet szerzői előszavából (8. old.): „Jelen munka a Kárpát-medence tájai és népcsoportjai közötti kapcsolatok hagyományos formáit tárgyalja. Hangsúlyosan foglalkoznak a fejezetek a táj és az

ember kapcsolatával, igazolva, hogy ez a történetileg változó viszonyrendszer a táji kapcsolatok legfőbb mozgatója. A tanulmányok nagyobb része Észak-Magyarország, illetve a történeti Felföld és a Magyar Alföld táji kapcsolatának, gazdasági-kulturális érintkezésének formáival foglalkozik, figyelemmel a velük összefüggő társadalmi folyamatokra. A tárgyalt jelenségek és a folyamatrajzok egyaránt azt igazolják, hogy – sok közös vonás mellett – az eltérő tájakon nemcsak az életmód jár be más-más utakat, hanem a más csoportokhoz való viszony is eltérő vonásokat alakít ki. A kapcsolatok teremtéséhez vagy a vándorláshoz való viszonyulás is kulturális jellemzőként jelenhet meg, amiben a kulturális tradíció és az egyén habitusa is megnyilvánul. Mindezek további vizsgálata azonban részleteiben még beláthatatlan feladatot jelent: mind az örök emberi, mind a műveltség regionális változatai vonatkozásában.” (*Studia Folkloristica et Ethnographica* 50., *Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 2007. 264 old.*)

MEZŐSÉG. A mezőségi szórványmagyarság helyzetéről készült *Wass Albert földjén – Mezőségi kilátások* címmel dokumentumfilmet vetítették az Uránia Nemzeti Filmszínházban 2007. május 23-án. A Csontos János által készített film részben az erdélyi író, költő nyomait is keresi, megszólaltat például két idős hölgyet, akik egykoron a Wass család szolgálatában állottak. • Szintén a Mezőséghez kapcsolódik, hogy az ott élő magyar gyerekek anyanyelvi oktatását vállaló, a Kallós Zoltán Alapítvány által létrehozott iskola és kollégium megsegítéséért adott jótékonyági koncertet a Muzsikás Együttes a Hagyományok Házában 2007. május 21-én.

HOL SÍRJAIK DOMBORULTAK. Az interneten (*Ponticulus Hungaricus* IX. évf. 12. sz.) *Kommentár nélkül* címmel olvasható azoknak az egykori tudósoknak, művészeknek stb. a névsora, akiknek sírjait a budapesti Farkasréti temetőben az újraváltás, azaz a sírhely bérleti idejének meghosszabbítása hiányában felszámolták. A névsorban a néprajztudomány és a rokon tudományok kiválóságai közül az alábbiak szerepelnek: Domanovszky György, Fütler Kamill, Frecskay János, Kékly Lajos, Sági János, Sajnovics János, Cs. Sebestyén Károly, Sziklay János, Sztripszky Hiador, Téglás Gábor, Zolnai Gyula. • A Szegeden háromszáz éven át működő Gyevi temetőt, amelyben számos helyi híresség volt eltemetve, 2004-ben számolták fel. Akkor semmisült meg Kovács János, a városi néprajzi leírója, a Szegedi emlékek (*Szeged, 1896*), valamint a Szeged és népe (*Szeged, 1901*) szerzőjének sírhelye, sőt, még síremlékét sem sikerült megmenteni (részletesebben lásd: *Hírességek síremlékét semmisítik meg Szegeden. Magyar Nemzet* 2007. okt. 3. 5. old.).

FÖLD ÉS TÁRSADALOM. E címmel rendeztek történeti-néprajzi konferenciát 2007. május 24–25-én a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban. A tudományos rendezvény előadásait tartalmazó kötet (*Föld és társadalom. Konferencia a Kiskun Múzeumban. Bibliotheca Cumanica* 7., Kiskun Múzeum Baráti Köre, Kiskunfélegyháza, 2007. 416 old.) Bánkiné Molnár Erzsébet szerkesztésében jelent meg. • A kiadványról a *Magyar Múzeumokban* (2007. 4. sz. 61. old.) Máté György tollából jelent meg recenzió.

FALUFORDULÓK. 2007-ben új programsorozattal jelentkezett a Néprajzi Múzeum. Egy-egy falut lát vendégül az intézmény ezen az eseményen, melyek között elsősorban a főváros vonzáskörzetéhez tartozóak szerepelnek. Így június 3-án Tahitótfalu, november 17-én pedig Csömör mutatkozott be a múzeumban. A programok az adott település jellegzetességeire, népi hagyományaira épültek. A tahitótfalusiak a Szentendrei-szigetről – csakúgy mint régen – kofahajókkal (is) érkeztek a Duna-partra az „attribútumuknak” is tekinthető eperrakománnyal, amelyet szekerekre pakolva vittek el a rendezvény helyszínére. Az egész napos program e körül a gyümölcs körül „forgott”. A csömöriek pedig a lakodalom és a szüret szokáskörökre építették fel színvonalas műsorukat. Mindkét eseményt a településeket bemutató kamarakiállítás, valamint szakmai előadások is színesítették.

SZÜCS SÁNDOR. A Magyar Néprajzi Társaság, a Tájékutató Díj Alapítvány és Karcag Város Önkormányzata Szücs Sándor halálának 25. évfordulója alkalmából 2007. június 7-én a karcagi

Városházán emlékülést rendezett. A megjelenteket Fazekas Sándor, a város polgármestere és T. Bereczki Ibolya, Társaságunk főtítkára köszöntötte, majd Selmecki Kovács Attila, a Tájékató Díj Alapítvány kuratóriumának elnöke átadta a kitüntetést Bartha Júliának, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumi Szervezet néprajzi osztályvezetőjének és Fazekas Mihálynak, a karcagi múzeum nyugalmazott muzeológusának (méltatásukat lásd: *Néprajzi Hírek* 2007. 1–2. sz. 12–13. old.). Ezt követően Nagy Molnár Miklós, Szemekő Endre, Örsi Julianna, Selmecki Kovács Attila, Bartha Júlia és Fazekas Mihály tartott előadást, majd a Györffy István Nagykun Múzeumban megkoszorúzták a Szücs Sándort ábrázoló domborművet. • A Tájékató Díj Alapítványt a *Honismeret* 2007. 4. számában (111–112. old.) Szemekő Endre mutatta be.

KRÍZA ILDIKÓ: A MÁTYÁS-HAGYOMÁNY ÉVSZÁZADAI. *Mátyás király népszerű hősként él a szájhagyományban, mesékben, mondákban, közmondásokban. Több száz évvel ezelőtt is zivizes énekeltek róla, szerepeltették színpadon, meséltek soha meg nem történt kalandjairól. E különösen gazdag hagyomány változását mutatja be Kriza Ildikó saját kutatásai alapján. Az igazságos, okos, szegényeket megsegítő, tréfakedvelő, megleckéztetésre mindig kész uralkodó népszerű alakja változatos módon jelenik meg a magyar és a szomszéd népek népköltészetében. A középkori fényes magyar birodalom hirtelen összeomlásakor a dicsőséges Mátyás király személyét példaképül állították. Az írások megőrizték a szájhagyomány formai sajátosságait, az elbeszélőkultúra egyes elemeit. A Mátyás-mitosz később tovább erősödött. Ő lett a legjelentősebb folklórhős, a történeti személyek között legtöbbször róla énekeltek. A nevéhez kapcsolt tettek a kor elvárásaihoz kötődtek, mindig az adott kor erkölcsiségét, szemléletét mutatták, függetlenül a valóságos történésektől. Kriza Ildikó bebizonyítja, hogy a népköltészet felfedezésekor, a 19. században feljegyzett mondák, szólások előzményei a korábbi századok írott műveiben megtalálhatók, és a nemzeti király iránti érdeklődés a felvilágosodás korától kezdve állandósult. Az emberi tulajdonságok anekdotikus kifejezése, pellengérré állítása középkori gyökerű az irodalomban és a folklórbán. A legnépszerűbb magyar történeti hőshöz, Mátyás királyhoz kapcsolt narratívumok nemcsak nálunk, hanem a Duna-táji népek mindegyikének költészetében fellelhetők. (Néprajzi Tanulmányok, Akadémiai Kiadó, Bp., 2007. 204 old.)*

MEZŐS TAMÁS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL ÚJ ELNÖKE. Hiller István oktatási és kulturális miniszter a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal élére Mezős Tamás építőmérnököt, műemlékvédelmi szakmérnököt, egyetemi tanárt, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének vezetőjét nevezte ki, aki az elnöki teendőket 2007. június 11-től látja el.

ELSŐ DÍJ AZ „ÖRDÖGMALOM”-NAK MANCHESTERBEN. *Tari János Ördögmalom című, a körhintásokról szóló filmje első díjat nyert Manchesterben a 2007. június 27. és július 2. között megrendezett néprajzifilm-fesztiválon.*

SZIGETI JENŐ ÉS TÖRÖK JÓZSEF AZ ELTE CÍMZETES EGYETEMI TANÁRAI LETTEK. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetében évtizedek óta rendszerességgel adtak elő vallási néprajzi kollégiumokat Szigeti Jenő egyetemi tanár (Miskolci Egyetem), adventista lelkész és Török József egyetemi tanár (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar). Természetesen – ingyen, ami jellemző egyetemünkre. Korábban volt lehetőség arra, hogy a több éven át előadó külső tanárok címzetes egyetemi tanári vagy docensi rangot kapjanak. Az utóbbi évtizedben azonban mindegyre azt válaszolták az ilyen kérésre: most nem lehet még felterjesztést sem tenni. 2006 őszén kiderült, hogy más magyar állami egyetemek bölcsészettudományi karán viszont ez lehetséges volt. Ezen felbátorodva a két kiváló kollégánkat felterjesztettük címzetes egyetemi tanárrá. (Amint kiderült, ezt a lehetőséget annyira nem tudta senki, hogy az egész, mostanra 7–8 kart felölelő egyetemről 2007 elején összesen 4 felterjesztés született meg.) A javaslat – a maga módján és az ülések fázisait betartva – végre célba ért. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora és szenátusa 2007. július 2.-i kelettel mindkettőjüknek odaítélte a megtisztelő címet. Az Egyetemi Tanács következő ülésén

maga a rektor adta át az érintetteknek az erről tanúskodó iratot a Jogi Kar tanácsstermében, ahol a régi egyetemi méltóságok arcképei között ott van az egyetemalapító, Pázmány Péter portréja is. Hudecz Ferenc rektor röviden méltatta az egyetemet és a kitüntetetteket. Rövid válaszában Török József arra hivatkozott, hogy ő ugyanebben az épületben még mint a római katolikus teológia hallgatója kezdte tanulmányait, és jelenleg ennek a teológiának utódintézményében, a Pázmány Péter nevét viselő teológiai kar professzora. Megemlíthetjük még, hogy korábban Scheiber Sándor, a Rabbiképző Intézet igazgatója nyerte el ugyanezt a címet, ugyancsak nálunk végzett oktatói tevékenységéért. (VOIGT VILMOS)

SZÁZTIZENÖT ESZTENDEJE SZÜLETETT LAJTHA LÁSZLÓ. Lajtha László zeneszerző-népzenekutató születésének 115. évfordulójára emlékezve gyűltek össze tisztelői 2007. július 2-án a Farkasréti temetőben, ahol koszorúzás mellett emlékbeszédek is elhangzottak, többek között annak reményében, hogy Lajtha élete, munkássága, emberi kvalitásai egyre ismertebbekké válnak Magyarországon és szerte a világon.

A TEKERŐLANTRÓL. A tekerőlant néprajzát és a hangszer történetét bemutató új könyv jelent meg, melynek szerzője Hankóczy Gyula. Az egész Kárpát-medencét érintő bemutatásban külön fejezetet kaptak a kiskunsági és a Csepel-szigeti tekerőlantok, illetve további értéke a kiadványnak, hogy DVD-melléklet is tartozik hozzá. (*A tekerőlantról. Dalok öt húron.* Timp Kiadó, Bp., 2007. 240 old.)

A XXXV. HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség Honismeret és a kulturális turizmus címmel 2007. július 2. és 6. között Veszprémben rendezte meg a XXXV. Honismereti Akadémiát. Részletesebben lásd: Honismeret 2007. 3. sz. 3–4. old., 4. sz. 99–108. old.

NEGYVENÉVES AZ MTA NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZETE. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete megalapításának 40. évfordulója alkalmából ünnepséget rendeztek 2007. július 3-án az MTA Kongresszusi Termében (Bp., Országház u. 30.). A megjelenteket Hoppál Mihály igazgató üdvözölte, majd Juhász Katalin népdalokat énekelt (furulyán kísérte: G. Szabó Zoltán). Ezt követően Marosi Ernő, Kósa László, Hofer Tamás és Szarka László köszöntői és visszaemlékezései hangzottak el (Kósa László beszédét folyóiratunk e számában közöljük). Ezután Hoppál Mihály bemutatta az intézmény újonnan megjelent könyveit, köztük az általa szerkesztett, *A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézete (1967–2007)* (Bp., 2007. XVI + 276 old. + képmellékletek) című kötetet, amely a következő fejezetekből áll: Bevezető, I. Témák és eredmények, II. Emlékezések, III. Publikációk, IV. Munkatársaink, V. Képek az intézet történetéből. Az ünnepség jó hangulatú fogadással zárult.

ELHUNYT BÓDI ZSUZSANNA. 2007. december 18-án elhunyt Bódi Zsuzsanna jogász, néprajzkutató, művelődésszervező, a Magyar Művelődési Intézet nyugalmazott munkatársa. Családtagjai, kollégái és barátai a budapesti Farkasréti temetőben 2008. január 9-én vettek tőle végső búcsút.

VARGYAS LAJOS HALÁLA. Életének 94. évében, 2007. október 11-én meghalt Vargyas Lajos, a zenetudományok doktora, az MTA Népzenekutató Csoportjának volt igazgatója, az MTA Zenetudományi Intézete tudományos tanácsadója, Aj falu díszpolgára, *Széchenyi-díjjal*, *Erkel Ferenc-díjjal*, *Magyar Örökség Díjjal*, *Prima Primissima díjjal* és *Györffy István-emlékéremmel* kitüntetett néprajz- és népzenekutató. Hamvasztás utáni búcsúztatása október 29-én volt a rákoskeresztúri Újköztemető (Bp., X. Kozma u. 8–10.) szóróparcellájában. Az urnánál Andrásfalvy Bertalan professzor (Pécsi Tudományegyetem) és Paksa Katalin tudományos tanácsadó (MTA Zenetudományi Intézet) emlékezett Vargyas Lajosra. • Andrásfalvy Bertalan említett beszédét a *Honismeret* (2007. 6. sz. 129–131. old.) közölte, Voigt Vilmos Egy évszázad Vargyas Lajos tükrében című írása az *Ethnicában* (2007. 4. sz. 127–131. old.) olvasható. A *Magyar Nemzet* (2007. október 15. 15. old.) Kiss Eszter Veronika, a *Népszabadság* (2007. október 15. 11. old) pedig Varga Lajos Márton Vargyas Lajost méltató írását adta közre.

FEJŐS ZOLTÁN KINEVEZÉSE. *A kulturális és oktatási miniszter 2007. december 15-ei hatállyal őt évre ismét Fejős Zoltánt nevezte ki a Néprajzi Múzeum főigazgatójává.*

MEGHALT PUSZTAINÉ MADAR ILONA. 2007. december 28-án, életének 85. évében meghalt Pusztainé Madar Ilona néprajzkutató. Temetése, a református egyház szertartása szerint, 2008. január 16-án volt a budapesti Farkasréti temetőben.

ELHUNYT HOFFMANN TAMÁS. *Hoffmann Tamás, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója életének 77. évében súlyos betegség következtében 2007. december 31-én elhunyt. Halálával a magyar néprajztudomány, az agrártörténet-írás és a hazai muzeológia kiválósága, nemzetközi elismertségnek örvendő személyisége távozott körünkből. Több mint két évtizeden át vezette a budapesti Néprajzi Múzeumot (1969–1992), irányításával és tudományos koncepciója alapján létesült a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén (1972–1975). Éveken át volt az Országos Múzeumi Tanács elnöke (1987–1992), és évtizedeken át az Agrártörténeti Szemle felelős szerkesztője (1958–1987), valamint az Agrártörténeti tanulmányok című könyvsorozat szerkesztője. Tudományos munkásságának középpontjában a magyar parasztság története állt. Azon belül is főként az agrárgazdaság és az anyagi kultúra európai beágyazódása, történeti fejlődésmenete, világtörténeti kapcsolódásainak kérdésköre kötötte le figyelmét. Tudományos publikációi közül kiemelkedik az Európai parasztlakó című könyvének eddig megjelent két vaskos kötete (1998, 2001). E mű harmadik és negyedik kötetén utolsó heteiben is dolgozott, de megjelenésüket már nem élhette meg. Az ELTE Tártyi Néprajzi Tanszékének tanáraként 1952 és 1995 között nemzedékek sorát tanította. Számos külföldi egyetemen volt vendégelőadó, nemzetközi társaságok tagja, tisztségviselője, kongresszusok előadója. 1992 óta az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztii keresztje mellett többek között a Móra Ferenc-díj és a Pitre-díj birtokosa. Távozása a magyar néprajztudomány, történet-írás és az európai etnológia nagy vesztesége. Temetéséről később intézkednek. • Hoffmann Tamás munkásságát a Népszabadságban (2008. január 2. 4. old.) Hovanyecz László méltatta.*

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS HALÁLA. 2008. február 11-én újabb súlyos veszteség érte a hazai és nemzetközi néprajztudományt, finnugrisztikát és muzeológiát: életének 86. évében elhunyt ifj. Kodolányi János, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgató-helyettese, akadémiai doktor, címzetes egyetemi docens. A Magyar Néprajzi Társaságnak évtizedekig vezetőségi tagja, majd ügyvezető alelnöke volt. Emellett számos egyesület, bizottság és társaság munkájában vett részt, érdemeit több kitüntetéssel ismerték el. Temetéséről folyóiratunk e számának lezárása után intézkednek.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

DÁNIEL BÁRTH, JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.